

JOURNAL OF UNIVERSAL SCIENCE RESEARCH

OUR FIELDS

- Exact Sciences
- Natural sciences
- Medical sciences
- Technical sciences
- Economics
- Philological sciences
- Pedagogical sciences
- Social and humanitarian sciences
- Psychological sciences
- Arts and cultural sciences
- Physical education and sports

VOLUME 1 ISSUE 3

ISSN (E): 2181-4570

• <http://universalpublishings.com>

"RESEARCH SCIENCE AND INNOVATION HOUSE" MCHJ

JOURNAL OF SCIENCE RESEARCH

MARCH 31, 2023

VOLUME 1, ISSUE 3

2023

+998888082107

<http://universalpublishings.com>

samariddineshqorayev@gmail.com

« **Journal of Universal Science Research** » ilmiy-uslubiy jurnali: 30.03.2023 yil.

Ushbu to'plamda « **Journal of Universal Science Research** » ilmiy-uslubiy jurnali 2023 yil 1-soni 3-qismiga qabul qilingan maqolalar nashr etilgan.

Jurnal tarkibidagi barcha maqolalarga **DOI** unikal raqami biriktirilib, **Directory of Research Journals Indexing, Researchbib, Index Copernicus, Zenodo, Open Aire, Google Scholar** xalqaro ilmiy bazalarida indekslandi.

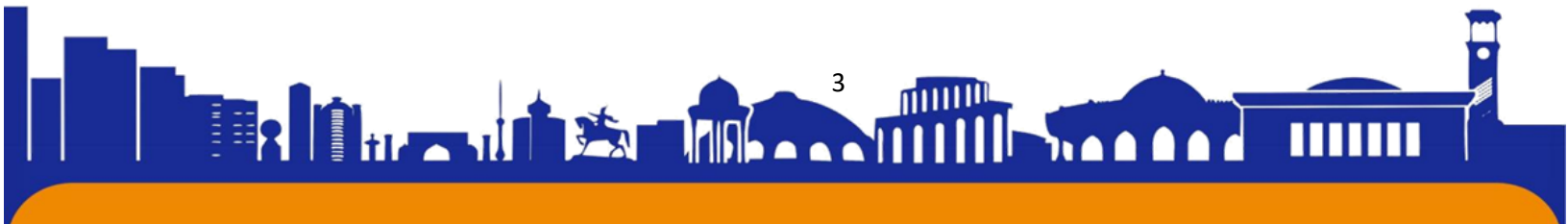
OAK tomonidan dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan jurnallar ro'yxatidagi milliy jurnallarda chiqarilgan maqolalar sifatida rasman tan olinadi.

Asos: O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiyasi komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxati 3-sahifasi. – Toshkent: 2019. – 160 b.

Jurnal materiallaridan professor-o'qituvchilar, mustaqil izlanuvchilar, doktorantlar, magistrantlar, talabalar, litsey-kollejlar va maktab o'qituvchilari, ilmiy xodimlar hamda barcha ilm-fanga qiziquvchilar foydalanishlari mumkin.

Eslatma! Jurnal materiallari to'plamiga kiritilgan ilmiy maqolalardagi raqamlar, hisobotlar, ma'lumotlar haqqoniyligiga va keltirilgan iqtiboslar to'g'riligiga mualliflar shaxsan javobgardirlar.

“RESEARCH SCIENCE AND
INNOVATION HOUSE” MCHJ

Bosh muharrir, Eshqarayev Sadridin Chorievich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti tibbiyot va tabiiy fanlar kafedrasini mudiri, kimyo fanlari falsafa doktori, dotsent Termiz, O‘zbekiston.

Mas’ul kotib: Boboyorov Sardor Uchqun o‘g‘li Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali talabasi

Nashrga tayyorlovchi: Eshqarayev Samariddin Sadridin o‘g‘li Termiz muhandislik-texnologiya instituti talabasi

TAHRIR KENGASHI A‘ZOLARI

Texnika fanlari muharriri, Eshqarayev Ulug‘bek Chorievich – Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti “Boshlang‘ich ta‘lim metodikasi” kafedrasini dotsenti, texnika fanlari nomzodi, Denov, O‘zbekiston.

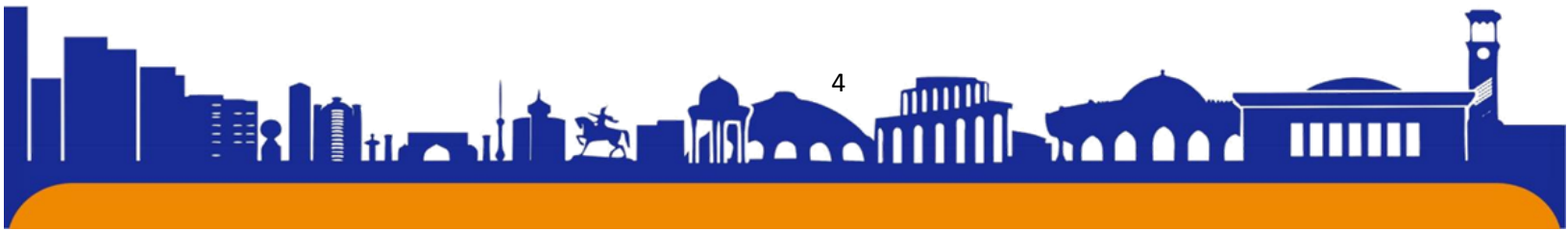
Texnika fanlari muharriri Babamuratov Bekzod Ergashevich – Termiz davlat universiteti fizik kimyo kafedrasini dotsenti, falsafa fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Kimyo fanlari muharriri Mirabbos Xojamberdiev Ikromovich- Berlin Technische Universität dotsenti, kimyo fanlari doktori, Berlin, Germaniya

Kimyo fanlari muharriri, Eshqurbonov Furqat Bozorovich – Termiz muhandislik-texnologiya instituti, kimyo fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Iqtisodiyot fanlari muharriri Otamurodov Shavkat Tillayevich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti prorektori, iqtisod fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Ijtimoiy va gumanitar fanlar muharriri, Xudoyberdiyev Xursand Xudoyberdiyevich – Termiz muhandislik-texnologiya instituti, ijtimoiy-gumanitar fanlar doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Otamurodov Furqat Abdulkarimovich, Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali direktori, Termiz, O'zbekiston tibbiyot fanlari falsafa doktori, Termiz, O'zbekiston.

Biologiya fanlari muharriri Nurova Zamira Annakulovna Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali. Termiz, O'zbekiston, biologiya fanlari doktori, dots., Termiz, O'zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Turabayeva Zarina Kenjabekovna Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali, tibbiyot falsafa fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Sotsiologiya fani muharriri Eryigitova Lobar Qodirovna Termiz muhandislik-texnologiya instituti, falsafa sotsiologiya fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

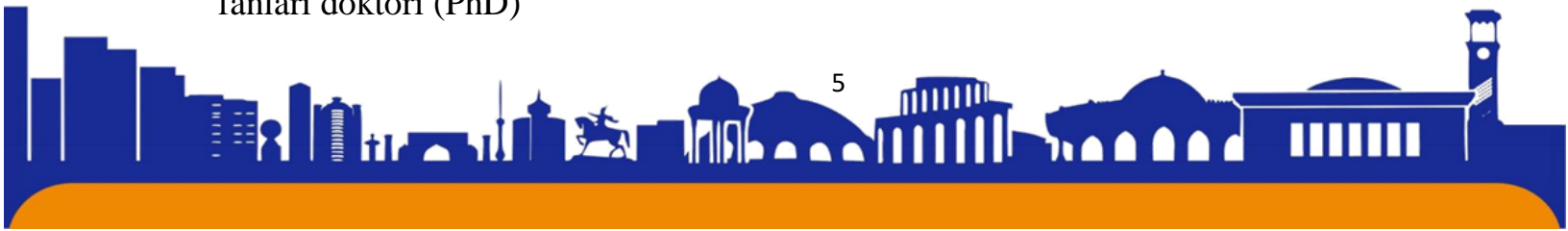
Filologiya fanlari muharriri Jo'rayeva Ramziya Abdurahimovna Qo'qon davlat pedagogika instituti. Qo'qon, O'zbekiston filologiya fanlari fanlari doktori (PhD), katta o'qituvchi.

Fizika-matematika-fanlari muharriri Bobamuratov Ulug'bek Erkinovich Termiz muhandislik-texnologiya instituti, falsafa fanlari doktori, fizika-matematika-fanlari, Termiz, O'zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Axmedov Kamoliddin Xakimovich Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali 1-son davolash fakulteti dekani, tibbiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tibbiyot fanlari muharriri Vohidov Alisher Shavkatovich Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali Umumiy xirurgiya, bolalar xirurgiyasi va bolalar urologiyasi kafedrasini mudiri Tibbiyot fanlari doktori, professor

Gumanitar fanlar muharriri Rahmonov Abduqahhor Abdusattorovich Ma'naviy-axloqiy tarbiya va yoshlar bilan ishlash bo'yicha direktor o'rinbosari, falsafa fanlari doktori (PhD)

THE POLITICAL SITUATION OF THE FIRST QUARTER OF THE 20TH CENTURY IN KASHADARYO OASIS

Poyonov.T

Free researcher of Karshi state uiversity

Abstract: In this article, the political situation in the Kashkadarya region in the first quarter of the 20th century is considered based on archival sources, and the opinions about the life of the villages are summarized.

Key words: uezd, volost, election, village, council, bureau, party committee, soviet apparatus, station, party members.

Most of the peasants were previously influenced by the printing press and their supporters (emir officials, rich people, clan chiefs) due to their influence and had a negative attitude towards the Soviet power. [3:1492- 1495] cannot be ignored, of course. This movement was severely disrupted during the campaign to end printing. The military crackdown paved the way for great successes in the strengthening of punitive measures, the elimination of printers and their assistants, the propaganda conducted among the population in this area gave positive results, and the peasant masses encouraged the Soviet authorities.

The rich stood firm to prevent such changes in the population [4:135-138], handed over some people who sided with the Soviet government to the oppressors, intensified terror. This increased the hatred of the peasants towards the rich and the printers. Just as a strict military crackdown was put in place against the rich, and they were required to quickly hand over their oppressors (i.e. [5:1-6], the oppressors from the same clan), the populace itself began to actively fight against the oppressors, began to accuse the rich of helping the printers, because of which the rich were in a difficult situation and had to give receipts for the delivery of their own printers.

In addition to these, at the request of the population, to the gangs of printers a volunteer who engages in mass armed struggle against formation of detachments at the expense of the rich was also carried out. This is a severe disruption of the printing industry in the region opened the way for it to be [1:40].

At the end of December 1925, according to the Kashkadarya regional party committee, there were 214 faction members and 140 candidates, a total of 354 communists. Most of the party members and candidates were sent to the region, the military was recruited from other places [6:96-100], and there were very few representatives of the local population who joined the party. Almost all of the 8 people

who became members of the party were women. In this case, the Bolsheviks in Kashkadarya were not expected to reach the level of political power that represented the will of the people, and the Soviet power was held by the army and penal authorities during this period[7:121-123]. The position of the committee of the executive power in relation to the party was significant. This is probably why, in the report under review, it is recognized that "the Red Army party organization in the territory of Kashkadarya region, according to its political height, is extremely high compared to the branches of the REGIONAL party organization" [2:44]. The fact that branches or party cells did not take root in the life of the region and did not have influence is also reflected in the bottom numbers. On January 1, 1925, there were 6 sect cells in Behbudi city and Karshi station. There were 4 cells in Shahrisabz district and city. Volosts, 2 in Beshkent, a total of 28 cells, 2 of which are in these regions, 1 of them in other one in the village, 2 in Koson, in the villages. There were 9 cells under volost executive committees and volost factional committees, and the remaining 22 were in cities.

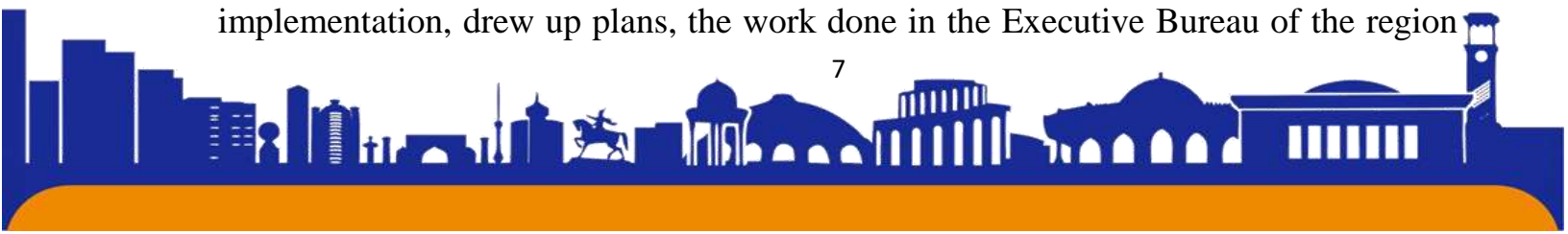
It is natural to ask the question [8:128-131] what was the level of Soviet construction during this period. The report also reflects on this. We will quote them:

Until October 1925, there was almost no real sub-Soviet apparatus in the villages and volosts. During the reign of the Republic of Bukhara, the inhabitants of the villages and some districts of the region did not see any real representative of the Soviet power[9:128-132]. Until October 1925, not a single village council was formed among tens of thousands of rural residents, except in the centers of the volosts. Volosts had no prestige[10:223-226], had no influence on the masses, revkoms were just revolutionary committees.

Most of the population was under the influence of emir officials, rich people and clan chiefs. Moreover, the existence of the printing press made it difficult and hindered the establishment of real Soviet power. For this reason, the problem of transferring the anti-printing company to the party organizations and the regional executive committee [11:186-190] on the one hand, and building a real Soviet apparatus in the villages on the other hand, was seen as a cross-cutting issue.

In order to carry out this campaign, at the meeting of the executive bureau of the regional party committee on September 8, 1925, 3 commissions were formed, one for each of the three uyezds. In addition to these commissions and those in charge of uyezds [12:59-63].

After that, the comrades included in the commission prepared for the work and its implementation, drew up plans, the work done in the Executive Bureau of the region

on October 3, 1925 was discussed [13:686-692] and the planned plan for the organization of Soviet bodies in the volosts and villages was accepted.

In Bekhbudi uezd, the Soviet commission visited 36 villages and held 55 rallies and 42 interviews[14:386-391]. About 10,000 Dekhkons took part in these gatherings, and in return, elections to the Soviets were carried out. As a result, the structure of village and volost soviets was renewed by 95%, the old okokols were not brought closer to the soviets. 4 volost executive committees and 10 village councils were formed in Guzor uezd.

As for Shahrizabz uezd, all the attention of the commission was directed to the end of printing, and the election campaign was not held for village and volost soviets.

Indeed, the number of participants in electoral activities and meetings was not up to the required level [15:292-296], according to the constitution, this situation is explained by the fact that the suppression movement and its non-termination until now prevented a large part of the male population from participating in the elections" [16:64]

During the years 1920-1925, the Soviet authorities could not make any progress in the economic, social and cultural life of Kashkadarya region[17:342-346]. Bringing the people to the brink of starvation is expressed by the brutality of the Bolsheviks in their management, their selective violence, and the fact that the state path is recklessly far from the democratic, people-friendly principles.

Used literature

1. KBXA. 34-жамғарма, 1-рўйхат, 44-иш, 40-бет.
2. KBXA. 34-жамғарма, 1-рўйхат, 44-иш.
3. Hasanov, A. (2020). Kesh-Shakhrizabz oasis in the middle ages. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(5), 1492-1495.
4. Khudaykulovich, E. A. (2022). Guzar's ethymology in Historical Sources. *International Journal of Development and Public Policy*, 2(3), 135-138.
5. Muminovich, H. A. (2022). TERRITORIAL AND GEOGRAPHICAL LOCATION OF THE CITIES OF THE TERMIZ OASIS IN THE EARLY MIDDLE AGES. *Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*, 6, 1-6.
6. Khasanov, A. M. (2021). Historical and Geographical Regions of Chaghaniyan. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(4), 96-100
7. Karimov, B. (2021). Historical Geography of Yakkabog District. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(4), 121-123.
8. Xudaykulovich, E. A. (2022). Handicraft and Trade in Guzar District. *International Journal of Development and Public Policy*, 1(8), 128-131.

9. Eshov, B. J., & Hasanov, A. M. (2016). CERTAIN REASONINGS ABOUT ANCIENT LOCAL POPULATION AND THE NOMADIC OF CENTRAL ASIA. *Education Transformation Issues*, (1), 128-132.
10. Khosiyatov, K. O. (2019). HISTORY OF KASHKADARYA MUSEUM CULTURE. *Theoretical & Applied Science*, (12), 223-226.
11. Хосиятов, Х. О. (2022). ҚАШҚАДАРЁ ВА СУРХОНДАРЁ ВИЛОЯТЛАРИ МУЗЕЙЛАРИНИНГ НУФУЗЛИ ХАЛҚАРО ТАШКИЛОТЛАР ВА ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАР БИЛАН АЛОҚАЛАРИ. *Gospodarka i Innowacje.*, 28, 186-190.
12. Bahrom, K. (2022). SOCIO-ECONOMIC LIFE AND ADMINISTRATIVE TERRITORY OF SHAKHRISABZ PRINCIPALITY IN THE 19TH CENTURY. *Academicia Globe: Inderscience Research*, 3(09), 59-63.
13. Khosiyatov, K. O. (2020). The influence of the museum of local lore in Karshi on the spirituality of young people. *ISJ Theoretical & Applied Science*, 06 (86), 686-692.
14. Мўминов, У. (2023). THE ROLE OF THE CITY OF KARSHI IN FOREIGN TRADE. *JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH*, 2(14), 386-391.
15. Khudoykulovich, E. A. (2023). ISSUES OF THE HISTORICAL-GEOGRAPHICAL LOCATION OF GUZAR DISTRICT. *JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH*, 2(14), 292-296.
16. ҚВХА. 34-жамғарма, 1-рўйхат, 44-иш, 64-бет.
17. Otaqulovich, K. K. (2021). MUSEUM EXHIBITIONS AND EXHIBITIONS IN UZBEKISTAN ARE WORLDWIDE. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(5), 342-346.

ZULFIYA ISROILOVA —TANIQLI VA IQTIDORLI O'ZBEK
SHOIRASI

Muxtorqulova Rushona Zohidjon qizi

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti pedagogika fakulteti boshlang'ich
ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi

email: muxtorqulovarushona@gmail.com

telefon raqam: +998978162266

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonni dunyoga tanigan mashhur shoirasi Zulfiyaxonimning ijodiy faoliyati va hayot yo'li haqida ma'lumot berilgan. Shoira Zulfiya ijodi milliy zaminga teran tomir otgan go'zal va betakror daraxtga o'xshaydi. Zulfiya shoiralardan birinchi bo'lib jahonga O'zbekiston degan yurtning rangin va betakror manzarasini, milliy qadriyatlari-yu, boy tarixini ko'lamdor obrazlarda ko'rsata oldi. Shoiraning ruhiy dunyosi milliy zaminga shu qadar teran muhabbat bilan bog'lanib ketganki, uning dilbar shoira bo'lib kamol topishidagi haqiqatni ana shu zamin qa'tidan izlamoq kerak.

Kalit so'zlar: lirika malikasi, tadqiqotchi olimlar izlanishlari va ularning fikri, shoiraning sahnalashtirilgan pyesasi, ijodiy faoliyati, beqiyos merosi, Zulfiya poetikasi.

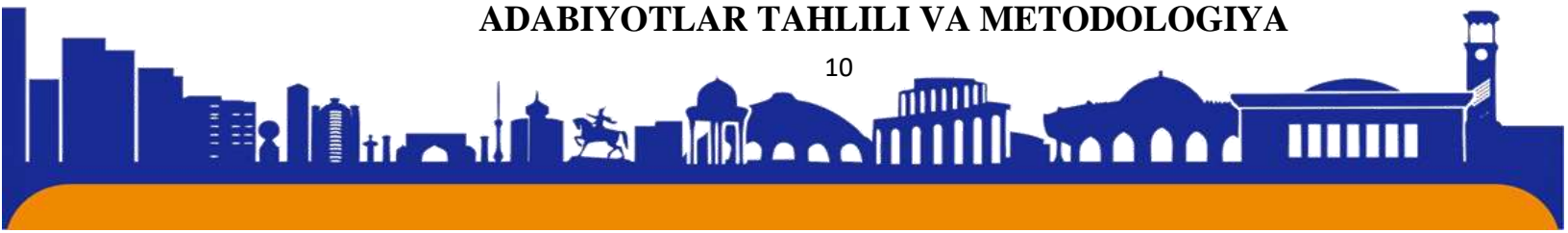
“She'riy asarni anglash, undagi muallif ko'zda tutgan niyatni, maqsad va vazifalarni tushunib etish, she'r g'oyasinig mag'zini chaqish uni o'qishdan, yanada aniqrog'i ifodali o'qishdan boshlanadi”.

To'xliyev. B

KIRISH

Zulfiya XX asr o'zbek she'riyatining yirik vakillaridan biridir. U o'zining teran falsafiy, hassos, fojiviy va hayotbaxsh realistik ijodi bilan hozirgi zamon o'zbek she'riyatida yangi sahifa ochdi. Zulfiya XX asr o'zbek lirikasining yirik namoyandalaridan biridir. Shoiraning ijod ufqi keng, badiiy mushohadasi o'tkir, ehtirosi jo'shqindir. Shoira she'riyati hayotbaxsh lirik tuyg'ularga, yangi-yangi fikrlarga, chuqur g'oyaviy mazmunga, teran hissiyotga, ajoyib obrazlarga, rang-barang tasviriy vositalarga bo'ydir. Zulfiya Isroilova – taniqli va iqtidorli o'zbek shoirasi. Yorqin rassom, oddiy inson qalbini o'tkir his qilgan – mehnatkash, Sharq ayolining jamiyatdagi teng huquqi uchun mardonavar kurashgan ayol. Zulfiya she'riyatining nufuzi – bizning dabdabali murakkab davrimizning haqqoniy ifodasi, o'ziga xosligi, zamondoshlarimizning qalbi va harakatlarining yorqin tasviridadir. Quyida mushoira ijodiy faoliyati hamda hayot yo'li haqida fikrlar keltirilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Zulfiya she'riyatida lirika bilan publitsistik ruh o'zaro chambarchas bog'langan. Unda hayotga, insoniyatga, ezgulikka muhabbat tuyg'usi ufurib turadi. Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov Zulfiya tavalludining 80-yilligi munosabati bilan unga yo'llagan tabrik xatida shoira ijodiga yuksak baho bergan edi: "Siz zamonamizning zabardast shoiri va jamoat arbobi sifatida O'zbekistonning jarangdor ovozi bo'ldingiz, deb aytsak aslo mubolag'a bo'lmaydi. Jahon minbarlarida yangragan she'rlaringiz Sharq ayolining aql-u zakosi, fazlu kamolidan noyob nishonadir...Siz latif ijodingiz bilan millionlab kishilarga ezgulik, muhabbat va sadoqatdan saboq berdingiz..."

Siz Gulbadanbegim, Zebuniso, Uvaysiy, Nodirabegim kabi Sharqning buyuk fozila ayollari boshlagan an'analarni boyitib, yangi pog'onaga ko'tardingiz. Mehribon va talabchan ustoz Zulfiyaxonimning mahorat maktabidan ko'plab yosh iste'dodlar bahramand bo'ldilar.

Istiqlol ruhi Sizni, ijodingizni yanada yashartirib yubordi. Maftunkor she'riyatingiz yoshlik nafasi bilan qayta uchqunlandi ¹

XX asr boshlarida yuzaga kelgan jadidchilik va bu oqimga mansub ma'rifatparvarlarning ijodi o'z davrining adabiy-badiiy va ma'rifiy hayotda muhim o'zgarishlarni yuzaga keltirdi. Mavzuning dolzarbligi shundan belgilanadiki, Zulfiyaning hayot va ijod yo'lini yoritish bilan birga asarlari ustida tadqiqotlar davomiyligini hamda she'rlaridagi asosiy ma'no-mazmunni ko'rsatib berishdir.

Shoira ijodiy merosi o'z davridan to shu kungacha adabiyotshunoslar, so'z san'ati ixlosmandlari diqqat markazida bo'lib kelgan. Zulfiya hayoti va ijodi metodistlar tomonidan alohida tadqiqot obyekti qilib olinmagan. Holbuki, shoira hayoti va ijodini, adabiy merosini o'rganish va unda ilg'or ta'lim texnologiyalaridan, samarali usullardan foydalanish e'tiborga molik bo'lgan vazifalardan biridir. Shoira badiiy mahoratini o'rganish uning ijodiga xos nozik qirralarini anglashimizga yordam berishi shubhasizdir.

Zulfiya hayoti va ijodi haqida N.Karimov, U.Normatov, O.Sharafiddinov, B.Nazarov, D.Quronov, R.Qo'chqorov, Q.Husanboyeva, U.Hamdani, B.To'xliyev, M.Mirqosimova, Q.Yo'ldoshev, T.Niyazmetovalar o'z maqolalari va tadqiqotlarida yetarlicha o'rganishgan hamda o'rganilmoqda.

Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, Zulfiya bo'yicha amalga oshirilgan tadqiqotlarning ko'pchiligi filologiya yo'nalishida. T.Abdukarimovning "Maktabda

¹ Karimov I. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. - T.: Ma'naviyat, 2008.

Zulfiya hayoti va ijodini o'rganish"², H. Hasanovanning "Maktabda Zulfiya ijodini o'rganish"³ nomli uslubiy qo'llanmalari dars samaradorligini oshirishga yordam beradi. Metodist olim T.Niyazmetovanning "Adabiy ta'limda kompyuter va axborot texnologiyalaridan foydalanish" degan maqolasida⁴ 7-sinfda Zulfiya hayoti va ijodiga doir videotasmalar, "Umr daftari" deb nomlangan ko'rsatuvdan yozib olingan lavhalarni o'quvchilar e'tiboriga havola etish xususida maslahatlar beradi.

Taniqli tadqiqotchilardan biri Q.Husanboyevaning "Tahlil–adabiyotni anglash yo'li"⁵ nomli monografiyalarida shoira ijodini o'rganish yuzasidan ayrim tavsiyalarnigina misol qilishimiz mumkin. Zulfiya hayoti va ijodini o'rganish alohida tadqiqot obyekti bo'lgan emas. Shuning uchun men ushbu maqolamda Zulfiya hayoti va ijodini tadqiq etishga harakat qildim.

Ozod Sharafiddinov shunday yozadi: "O'zbekistonda ham Zulfiyaning ijodiy kechalarida ko'p qatnashdim. Yaypanda, Popda, Marg'ilonda, Toshkentda, Qo'qondagi bir uchrashuv ham g'oyatda maroqli bo'lgan edi. Qo'qonliklar shoiraga siyohdon sov-g'a qilishdi. "Bu siyohdon Nodirabeginning siyohdoni. Nodirabegim sizga qalamini ham meros qoldirgan. Siz Nodirai davronsiz. Nodira aytolmay ketgan qo'shiqlar sizning qalamingizdan to'kilsin" deya lutf qilishdi. Zulfiya opaning dovrug'i butun jahon bo'ylab taralgan edi. Qaysin Quliyev, David Kugultinov, Mustay Ka-rim kabi ulkan san'atkorlar uning yaqin do'sti edi, u "Nilufar" xalqaro mukofotning, Neru nomidagi xalqaro mukofotlarning sohibasi bo'lgan edi. Lekin mukofot-u unvonlar orasida bittasi bor ediki, bu unvon bilan Zulfiya opa alohida mag'rurlanardi. U O'zbekiston xalq shoirasi edi. Shuning uchun bo'lsa kerak, "Baxtim shulki, o'zbekning Zulfiyasiman" deya xitob qilgandi.⁶

Bugungi kunga qadar Zulfiya hayot yo'lini yoritgan bir qancha asarlar sahna yuzini ko'rdi. Masalan, O'zbekiston xalq shoirasi Zulfiyaxonimning qalamiga mansub "Xotiram siniqlari" dostoni asosida "Diydor" studiyasi tomonidan sahnalashtirilgan mazkur spektaklda shoir Hamid Olimjon va Zulfiya o'rtasidagi mehr-muhabbat, o'tgan asrning suronli 37-yillaridagi alg'ov-dalg'ov voqealar namoyish etilgan. Zulfiya rovida — Gulbahor yo'ldosheva. Sahnalashtiruvchi rejissyor Bahodir Yo'ldoshev.

² Abdulkarimov T. Maktabda Zulfiya hayoti va ijodini o'rganish. -Toshkent: O'qituvchi, 1978

³ Hasanova H. Maktabda Zulfiya ijodini o'rganish. -Toshkent: O'qituvchi, 1991

⁴ Niyazmetova T.R. Adabiy ta'limda kompyuter va axborot texnologiyalaridan foydalanish // Til va adabiyot ta'limida yangi pedagogik texnologiyalar. 1-qism. – T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2006. – B. 6-10.

⁵ Хусанбоева Қ. Таҳлил – адабиётни англаш йўли.- Т:2013.

⁶ Шарафиддинов О. Қалбимизга яқин шоира. –Тошкент: Фафур Фулом номидаги нашриёт, 1968 йил.

MUHOKAMA

Zulfiya Isroilova xalqimizning atoqli va ardoqli vakili, O‘zbekiston xalq shoiri, xalqaro «Nilufar», Javoharlal Neru nomidagi hamda Davlat mukofotlari sohibasidir. U 1915-yili Toshkent shahrining qadimiy Degrez mahallasida tavallud topgan. Avval boshlang‘ich maktabda, so‘ng xotin-qizlar bilim yurtida tahsil olgan. 1935-1938-yillarda O‘zbekiston Fanlar akademiyasining Til va adabiyot instituti aspiranturasida o‘qigan. Shundan keyin turli nashriyotlarda ishlagan. 1953-yildan 1980-yilgacha, qariyb o‘ttiz yilga yaqin respublikamizda keng tarqalgan «Saodat» nomli xotin-qizlar jurnalida bosh muharrir bo‘lgan. Zulfiyaning dastlabki she‘rlari «Hayot varaqlari» nomi bilan 1932-yilda bosilib chiqqan. Shundan so‘ng shoironing «She‘rlar» va «Qizlar qo‘shig‘i» (1938-yil), «Uni Farhod der edilar» (1943-yil), «Hijron kunlarida» (1944-yil), «Dalada bir kun» (1948-yil), «Tong qo‘shig‘i» (1953-yil), «Yuragimga yaqin kishilar» (1958-yil), «Kuylarim sizga» (1965-yil), «O‘ylar», «Shalola» kabi o‘nlab she‘riy to‘plamlari chop etildi. U atoqli o‘zbek shoiri Hamid Olimjon bilan oila qurgan. Biroq ular orzularga to‘la hayot kechirayotgan pallada - 1944-yili mashina avariya tufayli turmush o‘rtog‘idan ayriladi. Shundan so‘ng umr bo‘yi o‘z muhabbatiga sodiq qolib, Hamid Olimjonning ishlarini sabot bilan davom ettiradi. Uning «Semurg‘», «Zaynab va Omon» dostonlari asosida pyesa va opera librettolarini yaratadi. O‘zi ham «Quyoshli qalam», «Mushoira», «Xotira siniqlari» kabi poemalar yozadi. Rus, ukrain, ozarbayjon, hind shoirlarining she‘rlarini o‘zbek tiliga tarjima qiladi. Zulfiya keng tanilgan jamoat arbobi edi. 50-yillarning 2-yarmida u Osiyo va Afrika yozuvchilarining tinchlik va xalqaro birdamlik shiori ostida o‘tgan harakatida faol qatnashib, jahonning ko‘pgina mamlakatlarida bo‘ldi. Hindiston, Misr, Yaponiya va qo‘shni respublikalarga qilgan safari shoira ijodida chuqur iz qoldirdi. "Mushoira", "O‘g‘lim, sira bo‘lmaydi urush", "Qozog‘iston o‘lanlari", "Men chizolmagan surat" singari she‘rlari Zulfiyaga shuhrat keltirdi. Zulfiya she‘rlarida tasvir etilayotgan hayot ko‘lami kengayib, ijodiga xorijiy xalqlar hayoti manzaralari ham kirib keldi. 70-yillardan boshlab uning ijodidagi milliy hayot tasvirida yangi ranglar kamalagi paydo bo‘ldi, haqqoniylik va his-hayajon kuchaydi. "O‘ylar" (1965) she‘riy guldastasi b-n boshlangan voqelikni falsafiy idrok etish tamoyili "Visol" (1972), "Yillar, yillar..." (1975) she‘riy kitoblarida davom etib, shoira ijodida chinakam badiiy yuksalish davri boshlanganini namoyish etdi. Islom Karimov ta’riflaricha «Uning jahon minbarlaridan yangragan she‘rlari Sharq ayolining aql-u zakosi, fazl-u kamolining yorqin ifodasi sifatida millionlab she‘riyat muxlislariga odamiylik, muhabbat va sadoqatdan saboq bergan». Shoironing she‘rlari ingliz, nemis,

rus, bolgar, xitoy, hind, yapon, arab, fors, vetnam kabi juda ko'p xorijiy tillarga tarjima qilingan edi. Shoira 1997-yil 82 yoshida vafot etgan.

Butun boshli jamiyatda faqat to'kislik va go'zallik haqida qalam tebratish urf bo'lgan bir davrda yashagan shoira Zulfiya ijodida, barcha zamondoshlari singari jamiyat va tabiat go'zalligini tarannum etuvchi satrlar bisyor. Lekin uning xazinasida umr yo'ldoshi Hamid Olimjondan ayrilib qolgan davrda qog'ozga "to'kilgan, "yig'loqi" degan ta'naga sabab bo'lgan "dard"lari o'z samimiyati bilan har qanday o'quvchini muvozanatdan chiqaradi. Shoira ularda qahramonini she'rxonga tuydira bilgan, uni firoq o'tida o'rtangan ma'shuqaning dardlariga chinakamiga sherik bo'lishiga erisha olgan. Zulfiyaning hijron mavzusida yozgan "Sen qaydasan, yuragim", "Ne baloga etding muhtalo", "Sensiz" kabi she'rlari, tabiat go'zalligini tarannum etuvchi "Oydinda", "Bog'lar qiyg'os gulda" singari bitiklari, inson taqdiri, hayot tashvishi va quvonchlariga yo'naltirilgan "Nevara", "Men o'tgan umrga", "O'g'lim, sira bo'lmaydi urush", "Lobar qizlarga" singari bir qator ash'orlari u yoki bu davrda umumiy o'rta ta'lim maktablari "Adabiyot" darsliklari tarkibidan ham o'rin olgan.

Zulfiya qator dostonlar yaratdi. Uning «Uni Farhod der edilar», «Quyoshli qalam», «Xotiram siniqlari» kabi dostonlari shoira dunyoqarashining kengaygani, turmush tajribalarining ortgani, tuyg'u va fikrlarining teranlashganini yaqqol ko'rsatib turadi.

«Quyoshli qalam» dostonini o'zbek adabiyotining zabardast adibi Oybekka (xotirasiga) bag'ishladi. Unda imkon qadar shoir ruhiy olamini ochib berishga intildi. Zulfiya uzoq umr ko'rdi. «Xotiram siniqlari» dostonida aytganidek:

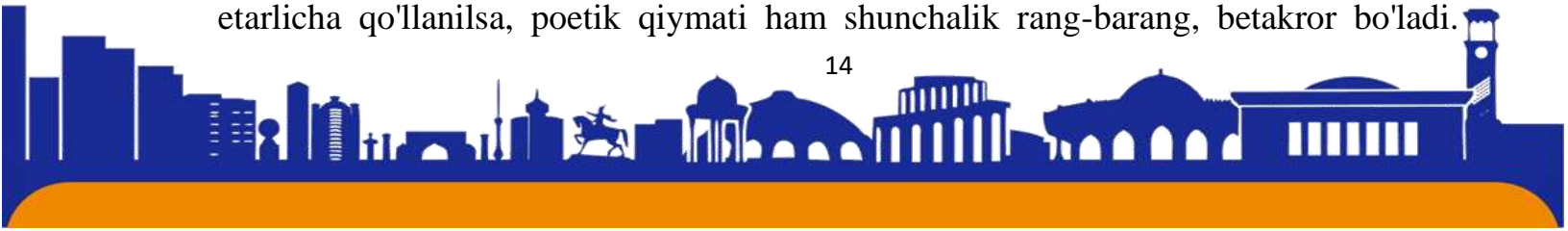
Hurriyat keldingmi, nahotki kelding,
Kelar yo'llaringda pinhona toldim.

Mening ota-onam, jon Vatanimda,
Elim taqdirida abadiy qolding

U baxtli zamonamizni-Vatanimiz Mustaqilligini ko'rishga muyassar bo'ldi, xalqimiz boshidan o'tgan dardu jafolar ortda qolganidan shukronalar aytdi. Uning she'riyati xalqimizning ruhiy-ma'naviy olamini boyitishga ko'maklashaveradi.

NATIJA

Adabiy asarning mohiyatida obrazlilik mavjud. U maromiga etkazilmas ekan, badiiy ijod ekspressivlik va emotsionallik kasb etmaydi. Adabiy asar tesha tegmagan metaforalarga boy bo'lsa, unda teran mushohadaga chorlovchi badiiy-tasviriy vositalar etarlicha qo'llanilsa, poetik qiymati ham shunchalik rang-barang, betakror bo'ladi.

Darvoqe, “Har bir obrazda shoirning voqelik hodisalariga shaxsiy munosabati bor. Unda shoir dunyoqarashi, ideali, estetik olami mujassamlashgan”⁷. Haqiqatan ham, shoira Zulfiya poetikasida – fasllarga ajralgan qalbning ruhiy kechinmalari aks ettirilgan. Masalan, quyidagi to'rt qator she'rni kuzatamiz va bunga guvoh bulamiz:

Gavhar marjon kabi yaltirab tursa,
Meni ham o'raydi she'riy hayajon!

Quyoshni qarshilab chiqib ayvonga,
Nurlarga ko'milib yuraman shodon.⁸

Kuz poetik obraz darajasi ko'tarilgan mazkur parchada lirik qahramonning kayfiyati shodlik va xurramlikni akslantirmoqda. Hissiy bo'yoqdorlik qabarib ko'ringan ushbu she'r mohiyatida lirik obraz – kuz tiynati mushohada sahniga olib chiqilgan. Idrok va tushuncha qa'rida tuyg'ular realizmi inkishof qilinadi. Shoira bir dam bo'lsa ham o'quvchi oldidagi samimiyatini pinhon tutmaydi, aksincha ro'y-rost izhor qilishni maqsad qiladi. Bular she'rning doimiy qoidalarini maromida ifodalanganida qabarib ko'rinadi. “Tovusday bezangan daraxt bog'lari” tashbihining kuzga ishorasi o'ziga xos sifat darajasini yuzaga keltirgan. “Oltin kuz” nomli she'rning kechinma tarkibida o'nlab muqoyasalarni original inkishof qilishga erishgan. Jumladan, “nurlarga ko'milib yuraman shodon” birikmasida shoira kayfiyatining ranginligini, hayotga orzular negizida qarashini, borliqning taskini – umid ekanligini talqin qilish etakchi kategoriyaga aylangan. Shoira Zulfiyaning adabiy suhbatlaridan uning shogirdlariga qanchalik g'amxo'rlik ko'rsatganini anglab olish mushkul emas. Bu ko'pincha shoiraning yaxshi she'rni qanday yozish kerakligi, she'r yozishda nimalarga jiddiy e'tibor qaratish lozimligi kabi masalalarda o'z maslahatlarini ayamaganligida ko'rinadi.

She'rning dunyoga kelish onlari bo'ladi, shoir ana shu jarayonda ilhomiga tayanib ish tutsa, iste'dodidan unumli foydalansa yaxshi natijalarga erishishi mumkinligiga ishora qiladi. Bular shoira Zulfiyaning hayot va ijod haqidagi tasavvurlarining bir uzvi xolos. Voqelikka xos munosabatda bo'lish, she'rni takror va takror ishlash, uni qayta tekshirish, tahlil qilish tufayli yangi fikr aytish mumkin deb hisoblaydi va bu fikrlarni hayotiy a'mol darajasiga ko'taradi. Borliqni estetik qayta idroklash shoirdan mehnat va mahoratni talab qilishiga mantiqiy urg'u beradi. Binobarin, “she'rlar minglarcha kishilar o'z qalbi va dili bilan his etib o'zlariniki qilib olgandagina poeziyaga aylanadi.

⁷ Ганиев И ва бошқ. Шавкат Раҳмон олами. – Тошкент: “Академнашр”. 2013. 40-бет.

⁸ . Зулфия. Йиллар садоси. – Тошкент: “Адабиёт ва санъат” нашриёти. 1995. 91-бет.

Menimcha, shoir uchun eng qiyini – shoirning o'zi uchungina emas, o'quvchi uchun ham zarur o'z ovozi, o'quvchining yuragiga yaqin, aziz, uni ham hayajonga soladigan torlarni topa bilishdir. Agar o'quvchi shoir yoki yozuvchining his-tuyg'ulari va g'oyalaridan to'lqinga kelmasa, asar u uchun befarq qolsa, demak, poeziya yaratilmadi”.

9

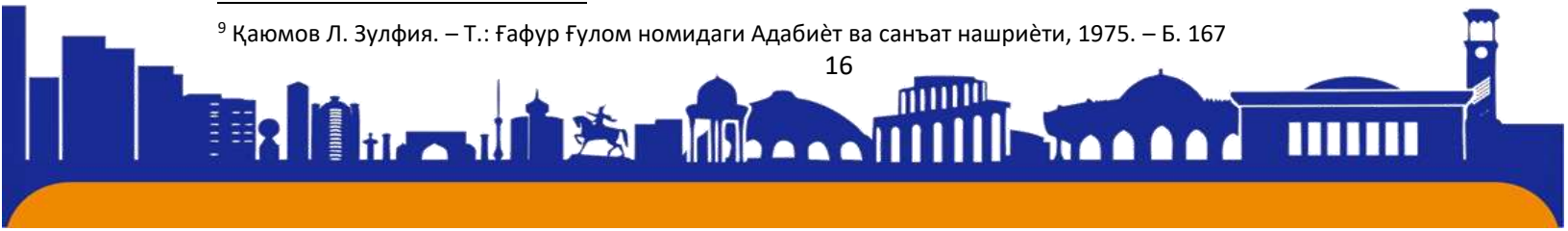
Bu tavsiflarda ijodkor uchun bir necha jihatlar umumlashtiriladi. Haqiqiy ijodkor tabiatidagi mukammallik, izlanish va e'tiqod, talant tarbiyasiga jiddiy e'tibor ko'rsatish masalasi dolzarb vazifalar sirasiga kirishi ta'kidlanadi. Noyob va murakkab talqinlar zamirida pafosning muhimligiga ishora qilinadi. Yaratgan tomonidan berilgan beqiyos iste'dod va ilhomga tayanib ijod qilish yaxshi samaralar berishini dalolatlaydi. Bular shoira Zulfiya adabiy-estetik qarashlarida g'oyat rangbarang, yorqin obrazlar yaratish zimnida ham ko'zga tashlanadi.

Zulfiya opa o'zbek she'riyatida o'ziga xos bir maktab yaratgan edi. Uning shogirdlari ko'p edi. Bu shoiralardan ayrimlari — Oydin Hojiyeva, Qutlibeka Rahimboyeva va boshqalar bugun Zulfiya opaning chirog'ini so'ndirmaslikka harakat qilib, samarali ijod qilmoqda. Shoira shogirdlari bilan birga go'zal bir she'riyat chamanini yaratib ketdi.

XULOSA

Xulosa qilib aytadigan bo'lsam Zulfiyaxonim o'zbek she'riyatida o'ziga xos o'ringa ega shoira bo'lishi bilan birga inson sifatida ham shu xalqning barcha olijanob xislatlariga ega ayol bo'lgan. Bugun shu maqolani yozish va Zulfiyaxonimni ijodiga chuqurroq nazar solish orqali yana bir karra amin bo'ldimki, o'zbek adabiyoti XX asrda har qancha ziddiyatli, mashaqqatli va murakkab yo'lni bosib o'tgan bo'lmasin, unda bir qator tom ma'nodagi ijodkorlar etishib chiqqan va ularni ichidagi porloq yuzluzlardan biri bu Zulfiyaxonim bo'lgan. Bugungi istiqloq kunlarida ularning ijodlari yangi qirralari bilan namoyon bo'lmoqda. Zulfiyaxonimning hayoti va ijodi barcha xotin-qizlar uchun ibrat. Negaki, uning hayotidagi mehnatsevarligi, doimo olg'a intilishi, sevgi bobida sadoqatli yor ekanligi, badiiy ijod borasida tinimsiz izlanuvchanligi hamda hayot qiyinchiliklarida esankiramasligi, erishilgan yutuqlar oldida o'zini yo'qotmasligi har qanday qiz yoki ayol qalbida havas uyg'otadi.

⁹ Қаюмов Л. Зулфия. – Т.: Фафур Ғулум номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1975. – Б. 167

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash - yurt taraqqiyoti va farovonligining garovi // "Xalq so'zi", 2016- yil 8 –dekabr.
2. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. – T.: O'zbekiston, 2017.
3. Каримов. И.А. Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. Тошкент: Шарқ, 1997.
4. Каримов И. А. Юсак маънавият – енгилмас куч. – Т.: Маънавият, 2008
5. Каримов И.А. Ватан равнақи учун ҳар биримиз масъулмиз. – Т.: Ўзбекистон, 2001. 9-жилд.
6. Каримов И.А. Адабиётга эътибор -маънавиятга, келажакка эътибор. – Т.: Ўзбекистон, 2009.
7. Акбаров А. Зулфия. Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1983.
8. Ahmedov S., Qo'chqorov R., Rizayev Sh. Adabiyot. 6-sinf uchun darslik. –T.: Ma'naviyat, 2013.
9. Зуннунов А., Хотамов Н., Эсонов Ж., Иброҳимов А., Адабиёт ўқитиш методикаси. Тошкент: Ўқитувчи, 1992.
10. Зулфия. Асарлар. Уч томлик. -Т.: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1983-1986 йил.
11. Zulfiya. Tong bilan shom aro. Saylanma. – T.: Sharq 2006 .
12. Йўлдошев Қ. Адабиёт ўқитишнинг илмий-назарий асослари. Тошкент: Ўқитувчи, 1996.
13. Yo'ldoshev Q, B.Qosimov, V.Qodirov, J.Yo'ldoshbekov. Adabiyot. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 7-sinfi uchun darslik- majmua. – T.: Sharq,2013.
14. Ҳасанова Ҳ. Мактабда Зулфия ижодини ўрганиш. Тошкент, Ўқитувчи, 1991.
15. Ўрта махсус, касб ҳунар таълимининг умумтаълим фанлари Давлат таълим стандартлари ва ўқув дастури. – Т.: Шарқ, 2008.
16. Қамбарова С. Мустақил мутолаа ва адабий таҳлил. Тошкент, 2015.
17. Qayumov A. Shoiria Zulfiya. Hayoti va ijodi haqida ocherk. O'zadabiynashr, Toshkent, 1975.

GETTING STUDENTS INTERESTED IN LANGUAGE LEARNING

Abdimo‘minova Muborak Ibodulla qizi

Ro‘zmatova Gulnavo Musurmonqulovna

Jumayeva Risolat Boyqulovna

Surkhandarya province Jarkurgan district 19-IDUM

Abstract: This in the article education in institutions study taking of students foreign from the language received knowledge in strengthening applied innovative of technologies apply styles analysis done. Foreign language different methods with to teach the most important from events one as analysis does.

Key words: foreign language, information technology, innovative technology, technological tools, methods, methods

Current globalization period innovative education technologies and their pedagogical basics learned, study in the process modern-interactive teaching methods efficient use ways research reach today's of the day current problems one being remains. To education innovative of approach socio-pedagogical necessity the following with measured by:

1. Science and technology development and socio-economic update continuously education system, in particular, education in institutions study process advanced foreign experiences learning, education innovative approaches and information from technologies used without improvement;
2. In elementary school and youth informativeness level, intellectual potential, social activity, creativity skills to develop service doer to the individual directed of teaching efficient organizational forms, technologies Create and to practice app reach;
3. Pedagogical innovations mastery and him app to do relatively of the teacher professional-innovative competence development necessity;

Our country to independence after reaching. their languages to study demand that is and interest increased. Young students for many opportunities by creating given. Education. in the process modern information from technologies fruitful use and education to the process modern innovative technologies take access through education quality and efficiency is increasing. In particular, abroad language in learning such information and communication from technologies of use one how much advantages there is Language study and in teaching innovative technologies are very important have Technological from tools use foreign language of learning each one hand in aspect

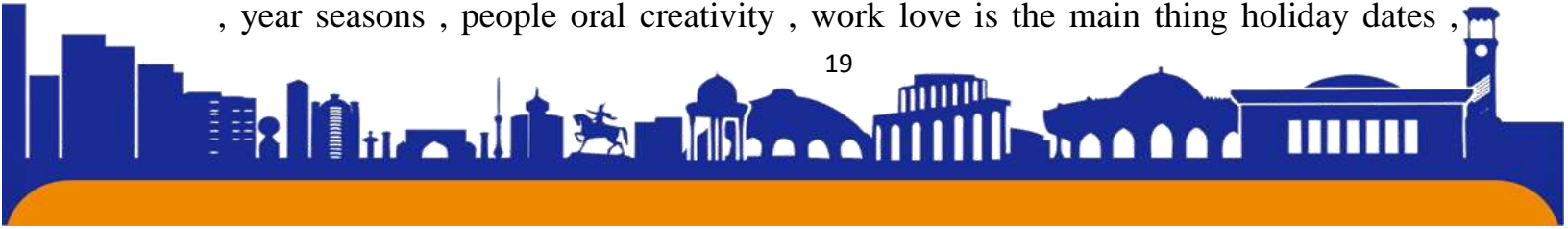
(reading, writing, listening, speaking). will come for example, listening to understand for, of course without computer, player, CD discs this the process done increase possible not.

Education in the process modern from technologies in use Students are also information - communicative technologies good to know and of them use take important factor is considered Foreign language modern from technologies using teach and learning the most Samador of methods is one

It is known that the lesson different different games based on passing of student's opportunities demonstration attention summation, knowledge and skills increase and strong to be provides. Game technology in use of the student himself manifestation to do in life stable place to find himself management, own opportunities done increase fundamental needs relies on Any play at the core common acceptance done education principles, tactics lie down need Study to the games study subject's basis by doing taken need Games in the process student simple to class than this to training more interesting approaches and easily activity shows. Highlight must be a game the most avallo, of teaching one is a method. Students _ playful to lessons interested participate, win to win they strive, teacher they are through to the student also provides education. A student English game play and talk I can listen understand when I can, write He believes that he can take it, he is interested.

Current period of our country all in the fields , that's it including the people education done in the system being increased wide extensive changes all pedagogues forward of the student knowledge high level increase _ independent their thinking _ vital activity development ; high moral adjectives educate ; thinking , communication , study , work to do was abilities progressive carry on such as complicated and responsible tasks is putting Each child only _ to himself special to know activity , will , character , behavior features have _ At school education to give that 's it in the process features to know and based on that treating them individually to be it is necessary That's it account only when received one pedagogue his own main task , that is young to generation education to give work successful done increases .

Initial class reading the lessons are the same so in forms organize is being done. A student the text right , fast , understanding reading , content appropriation is the first with reading in their classes face will come Reading in their classes to the children State education standard requirements according to acquisitions need was knowledge is given Initial class reading in textbooks given topics scope much wide they are _ mother nature , year seasons , people oral creativity , work love is the main thing holiday dates ,

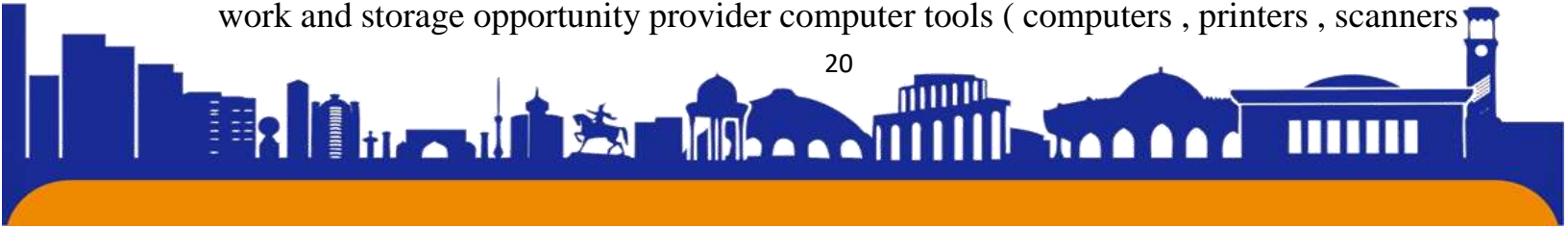

independence , homeland , spirituality such as common topics within combined . Reading to classes competence the approach current reach information and advanced pedagogical from technologies use education in the content to himself special and student from the person to himself suitable competence forms. Advanced pedagogical technologies based on new knowledge education to the content suitable way modern in the spirit absorption, pedagogical technology education to the system wide current to achieve, perfect a person reached education, education system quality in terms of Entirely new to stage raise today's of the day current is the issue.

Current in the day of world multimedia technologies development as a result surface coming each different activity types of computerization new to the stage witness is happening. Graphics , animation , photo , video, sound , text interactive respectively whole information environment creates , in which user quality in terms of new to opportunities have will be Multimedia technologies the most wide application education in the field - university from classes home _ _ conditions until there is Multimedia products different different information , demonstration and advertising purposes successful used in telecommunications of multimedia current to be done new of programs fast paces with to growth impulse gave _ Especially education _ to the process multimedia take access present of the day current issues in turn enters.

Multimedia technologies study processes current reach education information important from the points is one Current multimedia technologies at the time information of technologies the fastest developing and promising directions one is considered This is multimedia unique information to the user in the environment organize done new data with to work possibility hardware and _ software tools is a set. Computer technologies today's in the day many students of life indispensable to the part became _ They , often , them simple school from the textbook according to more interest with acceptance they do Current at the time a lot education on the gallows the following you will find possible : voice to write and increase tools (electrophones , tape recorders , CD- players), systems and telephone , telegraph and radio communication tools (phones , facsimile devices , teletypes , telephone stations , radio communication systems), systems and television , radio broadcasting means (television and radio reception doers , training television and radio, DVD - players), optical and projection cinema and photographic equipment (cameras , films , projectors , film projectors), printing release , copy and another documents information reproduce (printers , copy transfer devices), data electron in the form demonstration reach , re work and storage opportunity provider computer tools (computers , printers , scanners

, plotters), communication channels (modems , wired , artificial satellite , optical through fiber , radio relay) . information transmission provider telecommunications systems and another channel types information transmission for intended communication).

Education _ quality increase for technical tools : audio-video, film materials , computers , video projector , slides , art from the works fragments ; modern pedagogical technologies , in particular interactive of the methods appropriate using they are coming Innovative education _ technologies education quality improve efficiency _ increase , teacher , student as well as the team in the middle mutually cooperation decision finding , ideological and spiritual to unity achieve , strive towards a single goal , har one education of the recipient internal opportunities come true issue , person as manifestation to be for necessary conditions and environment in creating big to opportunities have.

Summary by doing in other words, English language in their classes innovative methods to apply as a result of students makes sense and critical thinking abilities develops, speech smooth, fast and right answer to give qualification is formed. Such methods in the student to knowledge passion wakes up. A student to lessons thorough readiness to see strives _ And this the student's education of the process active subjects turns _

References:

1. Otaboeva, M. _ R. _ Foreign language in education modern inn o vation from technologies use and his efficiency / M. _ R. _ Otaboeva. — Text: neposredstvennyy, electronic // Molodoy ucheny. — 2017. — No. 4.2 (138.2). - S. _ 36–37. — URL: <https://moluch.ru/archive/138/39058/> (data transaction: 27.04.2020)
2. MD Ismatullaevna, EG Yusupovich. THE EFFECTIVENESS OF THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN THE EDUCATIONAL PROCESS- Euro'ean Journal of Research and Reflection in ..., 2019
3. M. Kholdorova, N. Fayziyeva, F. Rikhsitilayeva. "USING HELPFUL TOOLS IN LEARNING A FOREIGN LANGUAGE". Tashkent: Nizami TDPU named after, 2005

OLIV O'QUV YURTLARIDA SPORT MASHG'ULOTLARIGA QO'YILADIGAN TALABLAR

**Hukimayev Kamoliddin Husniddinovich – Denov tadbirkorlik va pedagogika
instituti jismoniy tarbiya fani o'qituvchisi**

Annotatsiya: Ushbu maqolada sport mashg'ulotlari jarayonida sportni takomillashtirish mashg'ulotlardan foydalanishni o'z ichiga oladi, bu esa sportchining rivojlanishiga maqsadli ta'sir ko'rsatishga imkon beradi va pirovardida uning mehnat qobiliyati darajasini oshiradi.

Kalit so'zlar: Sport, mashg'ulot, rivojlanish, qobiliyat, rejalashtirish, natija.

Kirish. Barchamizga ma'lumki, sport mashg'ulotlari jarayonida sportni takomillashtirish mashg'ulotlar va mashg'ulotdan tashqari omillarning butun majmuidan foydalanishni o'z ichiga oladi, bu esa sportchining rivojlanishiga maqsadli ta'sir ko'rsatishga imkon beradi va pirovardida uning mehnat qobiliyati darajasini oshiradi.

Sport mashg'ulotlarining maqsadi - raqobatbardosh faoliyatning o'ziga xos xususiyatlari va muhim musobaqalarda rejalashtirilgan sport natijalarini namoyish qilish kafolati tufayli ma'lum bir sportchiga tayyorgarlikning eng yuqori darajasiga erishish.

Mashg'ulotlar jarayonida ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi asosiy vazifalar hal etiladi:

- a) Tanlangan sport intizomi texnikasi va taktikasini o'zlashtirish.
- b) Jismoniy qobiliyatlarni rivojlantirish va tanadagi funktsional tizimlarning imkoniyatlarini oshirish, raqobatbardosh mashqni muvaffaqiyatli bajarilishini va rejalashtirilgan natijalarga erishishni ta'minlash.
- c) Sportchilar shaxsining ruhiy jarayonlari, funksiyalari, axloqiy-axloqiy, emotsional-irodaviy, estetik, intellektual va boshqa psixik fazilatlarini takomillashtirish, mashg'ulotlar va musobaqalar paytida sportchining kuchlarini maksimal darajada jamlash va safarbar qilishni ta'minlaydi.
- d) Mashg'ulotni rejalashtirish, uni boshqarish, sportchi, murabbiy, olim va shifokorning yaqin hamkorligini ta'minlashga imkon beradigan nazariy va amaliy bilimlarni olish.
- e) Mavsumning muhim startlari va musobaqalarida erishilgan tayyorgarlik darajasini anglash qobiliyatini kompleks ravishda takomillashtirish.

Yuqoridagi vazifalarning umumiyligi sport mashg'ulotlarining mazmunini belgilaydi. Vazifalarning har bir guruhi mashg'ulot jarayonida sportchi mashg'ulotining asosiy turlari (tomonlari) bilan chambarchas bog'liq - texnik, taktik, jismoniy, psixologik, nazariy (intellektual) va ajralmas. Ushbu muammolarni hal qilish natijasida, umuman, sportchining tanlangan sport turi bo'yicha sport yutuqlariga tayyorligini tavsiflovchi tegishli darajadagi jismoniy, texnik va boshqa turdagi tayyorgarlik turlari ta'minlanadi.

Sport mashg'ulotlari quyidagi o'ziga xos xususiyatlarga ega:

- ❖ bitta sport yoki sport intizomida individual ravishda mumkin bo'lgan eng yuqori natijaga erishishga yo'naltirilganligi;
  - ❖ sportchini tanlangan sport turi yoki uning o'ziga xos intizomiga erta va chuqur ixtisoslashtirish;
  - ❖ ma'lum bir sport turi bo'yicha tizimli mashg'ulotlar uchun sportchilarni sinchkovlik bilan tanlash;
  - ❖ maksimal sport natijalariga erishish uchun zarur bo'lgan mashg'ulotlarning uzoq davomiyligi va ularni namoyish yetishning nisbatan cheklangan davri;
  - ❖ sportchilarning sog'lig'iga, ularning psixofizik imkoniyatlariga yuqori talablar qo'yadigan juda yuqori tayyorgarlik darajasi va raqobatbardosh yuk;
  - ❖ sportchilarni tayyorlash jarayonining yuqori darajadagi individualizatsiyasi;
  - ❖ sportchining ahvolini tizimli va chuqur kompleks nazorat qilish zarurligi.
- O'quv mashg'ulotlari va musobaqalari jarayoni;
- ❖ sportchining o'zi mashg'ulot jarayoniga yetarlicha yuqori mustaqillik va ijodiy munosabat bilan murabbiyning yetakchi roli;
  - ❖ mashg'ulotlar jarayonida sportchining tanasining funksional zaxiralarini to'liqroq ochib berishga imkon beradigan mashg'ulotlarning o'ziga xos bo'lmagan vositalari va usullaridan keng foydalanish.

Sportchilarni tayyorlash jarayonida ishlatiladigan sport mashg'ulotlari vositalarining butun majmuini shartli ravishda ikki guruhga bo'lish mumkin:

Haqiqiy mashqlar asosiy vositadir, chunki ularni qo'llash sport tayyorgarligining asosiy vazifalarini hal qilishga imkon beradi.

Ixtisoslashuv predmeti sifatida tanlangan sport turi bilan o'xshashlik va farqlarga qarab, barcha jismoniy mashqlar raqobatbardosh va tayyorgarlik

mashg'ulotlariga, ikkinchisi esa o'z navbatida maxsus tayyorgarlik va umumiy tayyorgarlik mashqlariga bo'linadi.

Musobaqa mashqlari - bu tanlangan sport turi bo'yicha musobaqa sharoitida bo'lgani kabi bir xil tarkibdagi raqobatdosh kurashni o'tkazish vositasi bo'lib xizmat qiladigan ajralmas harakatlar yoki harakatlar majmui. Masalan, yengil atletikada bularga uloqtirishning har xil turlari kiradi: nayza, disk, bolg'a; eshkak eshishda: eshkak eshish, eshkak eshish va ma'lum masofalarga kanoeda eshkak eshish, slalomda eshkak eshish; og'ir atletikada: og'ir atletikachining biatlonning alohida mashqlari - tortib olish, tortishish va tortish.

Ushbu ma'noda "raqobatbardosh mashq" tushunchasi "sport" tushunchasi bilan bir xildir.

Uslubiy jihatdan quyidagilar mavjud:

a) sport musobaqalarining haqiqiy sharoitida, ushbu sport turi uchun belgilangan musobaqa qoidalariga to'liq mos ravishda bajariladigan haqiqiy raqobatbardosh mashqlar;

b) harakatlarning tarkibi va umumiy yo'nalishi jihatidan raqobatbardosh mashqlarga to'g'ri keladigan, ammo rejimning xususiyatlari va harakatlar shakli bilan ulardan farq qiladigan musobaqa mashqlarining mashg'ulot shakllari. Bu musobaqa mashqlarining namunaviy shakllari.

Maxsus tayyorgarlik mashqlari - bu harakatlarning koordinatsion tuzilishi, fazoviy, fazoviyvaqtinchalik, ritmik va energetik xususiyatlari, nerv-mushak tarangligi va jismoniy qobiliyatlarning ustun namoyon bo'lishi jihatidan raqobatbardosh mashq bilan sezilarli o'xshashlikka ega harakatlar.

Masalan, yuguruvchining maxsus tayyorgarlik mashqlari tanlangan masofa segmentlari bo'ylab yugurishni o'z ichiga oladi;

- ✓ gimnastikachilar uchun - raqobatdosh kombinatsiyalar elementlari va ligamentlarining ishlashi;
- ✓ og'ir atletikachilar uchun shtanga bilan o'lik ko'tarish yoki egilish kabi mashqlar;
- ✓ futbolchilar uchun - to'p bilan va to'psiz individual, guruh va jamoaviy harakatlar va kombinatsiyalar.

Talabalarining ijtimoiy faolligi bilan jismoniy tarbiyani o'zaro bog'liqligini tatqiq qilish, jismoniy tarbiya va sport bilan shug'ullanadigan talabalar, professor-o'qituvchilar, qoidaga binoan, har qanday yoshda ham ishlab chiqarish va jamoatchilik ishlarida ancha faol ekanliklarini ko'rsatadi.

Adabiyotlardagi ko‘p sonli ma’lumotlar shuni ko‘rsatadiki, muntazam ravishda jismoniy mashg‘ulotlar qilish – kasbiy ishchanlik qobiliyatlari darajasini oshirishning mustahkam usuli hisoblanadi.

Jismoniy mashqlar jarayonida unumdor mehnat qilish qobiliyatini ta’minlovchi fiziologik tizimlarning funktsiya qilishini yuqori darajada bo‘lishiga erishiladi, ularning funktsiya qilish imkoniyatlari ortadi. Jismoniy mashqlar organizmda bir qator ijobiy o‘zgarishlarga olib keladi, ya’ni:

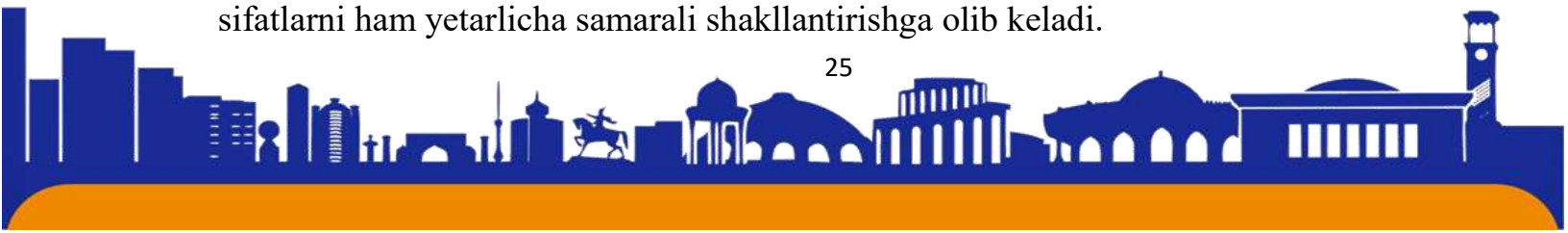
- markaziy asab tizimida qo‘zg‘alish va tormozlanish jarayonlarini o‘zaro harakati, vegetativ funktsiyalarni boshqarish takomillashadi;
- qonning tarkibi va funktsiyasi, yurakning ishlashi, qonni tomirlar bo‘ylab harakatlanishi (gemodinamika), bosh miyani qon bilan ta’minlanishi yaxshilanadi, bularning barchasi talabalarning kuchli aqliy mehnat qilishi paytida juda muhimdir;
- tashqi nafas biomexanikasi, o‘pkada gazlar almashinuvi, mushak faoliyatini energiya bilan ta’minlanishi yaxshilanadi.

Jismoniy tarbiya va sport bilan shug‘ullanuvchilarda, shug‘ullanmaydiganlarga nisbatan kasbiy ishchanlik qobiliyatlari ko‘rsatkichlarining ancha yuqori ekanligi kuzatiladi.

Jismoniy tarbiya va sport bilan ratsional shug‘ullanish, odam organizmining har xil tizimlarini funktsiya qilish darajasi va mustahkamligini oshirish bilan birga talabalar salomatligi holatini yaxshilaydi, noqulay ishlab chiqarish omillarining ta’siri ostida yuzaga kelgan turli kasalliklarga nisbatan chidamlilikni oshiradi.

Jismoniy mashg‘ulot, ilmiy pedagogik faoliyati jarayonida eng katta yuklamaga uchraydigan yurak-tomir tizimining mustahkamligini oshirishga ko‘maklashadi. Ertalaki badantarbiya va muntazam jismoniy tarbiya va sport bilan shug‘ullanuvchining yuragi qon bilan yaxshi ta’minlanadi, oziqa moddalarini ko‘proq oladi, sekin-asta ortib boradigan jismoniy yuklama uni kuchliroq, chidamliroq bo‘lishiga olib keladi. Bunday yurak yaxshi va mustahkam ishlashga qobiliyatli, stress-omillarga nisbatan ko‘proq chidamli bo‘ladi.

Mavjud ma’lumotlarni umumlashtirgan holda quyidagi hulosaga kelish mumkin: jismoniy tarbiya va sport – muhandislar uchun xos bo‘lgan ateroskleroz, gipertoniya, yurakning ishemik xastaligi kabi kasalliklarni birlamchi va ikkilamchi profilaktikasining muhim vositasi hisoblanadi. Jismoniy tarbiya va sport bilan shug‘ullanish, shug‘ullanuvchining shaxsiga har tomonlama ta’sir ko‘rsatish bilan birga, muhandis uchun kasbiy jihatdan muhim bo‘lgan alohida jismoniy va psixik sifatlarni ham yetarlicha samarali shakllantirishga olib keladi.

Xulosa. Maxsus tayyorgarlik mashqlarini tanlash tanlangan sportning o'ziga xos xususiyatlari bilan belgilanadi va shuning uchun bu mashqlar doirasi odatda nisbatan cheklangan.

Shuni yodda tutish kerakki, maxsus tayyorgarlik mashqlari tanlangan sport turi bilan bir xil emas - aks holda ularni ishlatishdan foyda bo'lmaydi. Ularni tanlash sportchiga zarur bo'lgan maxsus jismoniy qobiliyatlar va harakatlar texnikasini rivojlantirishga yo'naltirilgan va tabaqalashtirilgan ta'sir ko'rsatadigan tarzda aniq amalga oshiriladi.

Maqsadiga qarab maxsus tayyorgarlik mashqlari quyidagilarga bo'linadi:

- a) yetakchi mashqlar - asosan harakatlar texnikasini o'zlashtirishga qaratilgan;
- b) rivojlantiruvchi - asosan jismoniy va aqliy qobiliyatlarni rivojlantirishga qaratilgan;
- c) birlashtirilgan - bir vaqtning o'zida harakatlarning fazilatlarini va texnikasini rivojlantirishga qaratilgan. Bunday bo'linish, albatta, asosan shartli, chunki vosita harakatlarining shakli va mazmuni bir xil faqat yetakchi mashqlar tanlangan sport uslubiga yaqinroq bo'lsa va rivojlanish mashqlari, qoida tariqasida, muhimroq mashqlar yuklari bilan bog'liq bo'ladi.

Adabiyotlar

1. Goncharova O.V. Yosh sportchilarning jismoniy qobiliyatlarini rivojlantirish. 2004-y. Toshkent.
2. Salomov R.S. Sport mashg'ulot nazariy asoslari. Toshkent. 2005.
3. Usmonxodjayev T.S. Bolalar va o'smirlar sporti mashg'ulotlari nazariyasi va uslubiyatlari. 2005. Toshkent.
4. Vaynbaum Ya. S. Gigiena fizicheskogo vospitaniya i sporta. Moskva 2002.
5. Koshbaxtiyev I. A. Valeologiya asoslari. 2001 y. Toshkent.
6. Baxriddin o'g'li, F. O., Abdunabiyevich, F. A., & Norbo'Tayevna, N. D. (2022). IMPROVING VOCATIONAL EDUCATION IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS BY DEVELOPING PRIMARY MECHANISMS OF NATIONAL CRAFTS. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 3(02), 577-580.
7. Абдуразақов, Ф. (2022). ЎҚУВ МАШГУЛОТЛАРИДА УҚУВЧИЛАРНИНГ НОТИҚЛИК МАДАНИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ. Conferencea, 78-84.

8. Abdunabievich, F. A., Ugli, F. O. B., & Norbutaevna, N. D. (2022). TYPES OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES THAT CORRESPOND TO THE SPECIFICS OF MORAL AND AESTHETIC EDUCATION AND TEACHING OF STUDENTS.

FOREIGN LANGUAGES BASED ON MODERN METHODS ACTUAL PROBLEMS AND SOLUTIONS OF TEACHING

Pirmatova Kamola Abdigapurovna - Surkhondarya region Uzun district 20

English school language science teacher

Xudoyqulova Gulchiroy Ikromqulovna - Surkhondarya region Uzun district 20

English school language science teacher

Abstract: *This is in the article last in years' education in the field done increased reforms, foreign languages to teach with depends social necessity, official and informal language learning centers activity analysis will be done. And the beginning is beautiful class to his students English language in teaching face coming some problems and this problems eliminate reach methods is dedicated .*

Key words: *reading technique, writing technique, professional competence, decoding, encoding, graphic phonetics, phonetic criterion, traditional criterion, hieroglyph.*

Sign in . Usually, the teacher chooses the method of teaching and teaching a foreign language. The content of the teaching does not change much, but the way it is delivered to the students may change. There are several methods of teaching. The following teaching methods can be used during the lesson.

For example :

Lecture.

Give an example.

Demonstration.

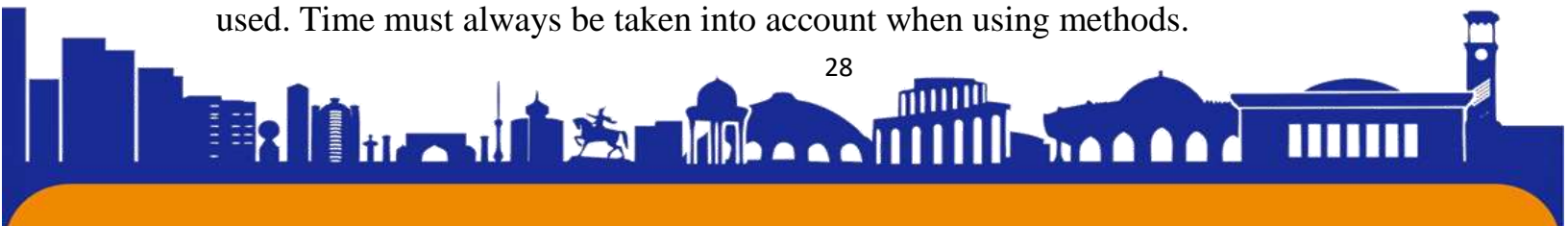
Debate.

Questions and answers.

These methods are a method or form of communicating with students as well as elucidating the ideas that are aimed at the set goal.

A teacher should be able to choose the appropriate method for a particular situation or lesson. To choose a suitable and effective method of teaching , it is necessary to consider several factors.

Number of students. A specific situation. Suitability of the method to the intended purpose. If a text is discussed, it is appropriate to divide the students into small groups and have a team discussion. In this method, a technical tool - audio recordings - can be used. Time must always be taken into account when using methods.

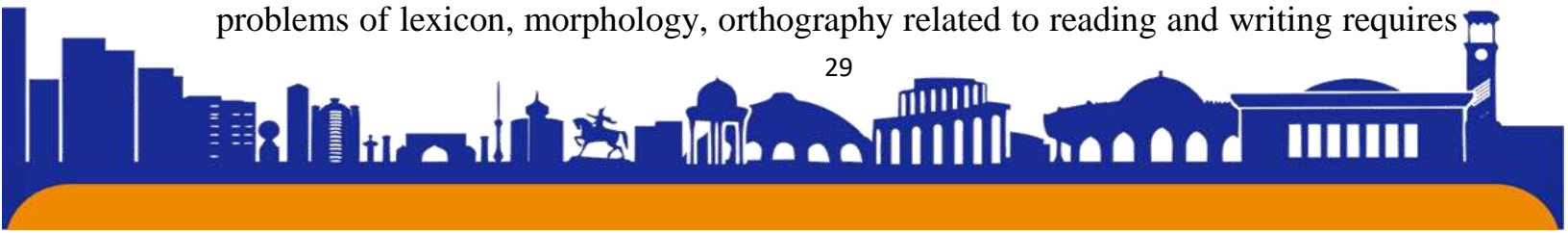
It is known that in the 19th century many innovations were introduced to the methodology of learning a foreign language. Including the famous American Methodist R. Lado and linguist Ch. The audiolingual method created by Frize left a deep mark in history. Famous psychologist MD Berlitz says: "Learning a foreign language means learning to think in that language." It is known that language is an incomparable factor, an invaluable tool for people to know each other well, respect each other, and make friends. There are terms such as "reading techniques" and "writing techniques" in the written sources devoted to the methodology of language teaching. Reading technique - letter, the relation of letter combination with sound, and writing technique means the rules of writing a letter.

When teaching 2nd graders to read, they are first introduced to the English alphabet. In the process of introducing students to the English alphabet, it is appropriate to introduce their names and sounds separately. Because unlike other languages, English has 44 sounds, and some English letters represent more than one sound. Some words are pronounced differently than written, and this can cause some difficulties for students.

When teaching letters to an acquaintance, the sound is separated from the word, pronounced aloud, "sound articulation" is shown. Also, introducing the alphabet through **ABC** songs, in addition, giving their names under the pictures recommended for each sound - letters, will be the basis for the students' solid acquisition of new knowledge. Showing pictures of objects familiar to students in addition to letters helps to ensure their orthographic literacy, develop correct reading and writing skills, and also increase vocabulary - vocabulary.

In the 2nd grade, teaching to read and write in English is carried out in harmony. At the first stage of learning to read and write in English, the teacher faces the important task of developing an understanding of words, English letters and sounds, basic spelling rules in English, as well as increasing speech, thinking and vocabulary. Despite the fact that the letters of the alphabet are similar, the sound structure of the English language is fundamentally different from the sound structure of the Uzbek language. This creates difficulties for a child learning a foreign language.

For example, the reading of the letter **Aa** [ei] in English with four different sounds (**name** -[ei], **cat** - [æ], **park**-[a], **care**-[e ə]) sometimes causes a reading problem in a young school-aged child learning a foreign language. because in Uzbek this letter **Aa** is pronounced with only one sound (bayram, aka, lola). The solution of these and similar problems of lexicon, morphology, orthography related to reading and writing requires

the teacher to be competent in the correct use of his subject, general professional and modern pedagogical technologies in practice. Today, the following factors influence the development of the professional competence (abilities) of a teacher teaching a foreign language in primary classes: knowledge, life experience and continuous professional development.

There are specific requirements for teaching reading in English, which the teacher should take into account when developing his competence. To this the following includes:

- English of the language sounds, letters and their in writing of expression to himself special directions attention get
- of the student sound, letter, syllable, word and talk mutually relevance, harmony, integrity right perception to reach to teach
- orthographic literacy in development of sounds right pronunciation to be done, child's speech development and to growth positive effect show

Students English the alphabet learning with one in line, letters in the presence of short and simple syllable, words study exercise they do Reading to teach different method, technique and ways is available and they are:

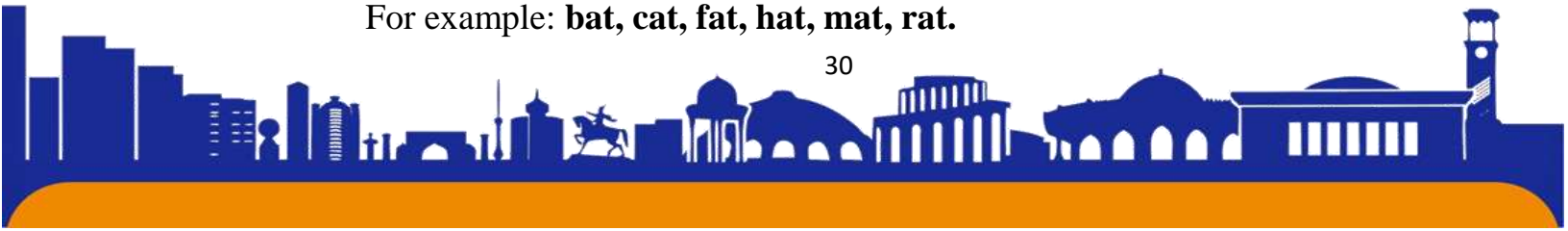
1. Pictures and their names written cards using study to teach for example: a picture showing, from the student's picture name is asked and indicator finger using the letters one by one from the left ten directing is read.

2. Reading to teach initial stage decoding (**decoding**- code open reading) and encoding (**encoding** - encoding) methods use to the goal is appropriate. Because this method of student's study to learn one so much makes it easier. Decoding this is meaningless words through study to teach and encoding - meaningful words through study to teach means. Decoding method using initially letter compounds and simple the words study exercise will be done. A student in this and of the teacher attention of words meaning not only study to learn is directed. For example: **be, ce, de, fe, ge, he, je, ke, le, me, ne, pe, qe, re, se, te, ve, we, ze. bat, cat, dat, fat, gat, hat, jat, kat, lat, mat, pat, rat, sat, tat, vat, wat, zat.**

Only that's it remembers catch you need to decode it only to study to teach first stage is effective.

Encoding method using while students meaning meaning the words study with together, their translation with too they get to know each other. This method helps students to learn to read and increase their vocabulary.

For example: **bat, cat, fat, hat, mat, rat.**

be, he, me, she, we and etc.

This of methods study to teach in the process different efficient study techniques and methods with together use can

3. An analyst Analytical phonics - letters in the word sound expression through reading **for example:** a consonant in column 1 letters, in the 2nd column known one letter compound is given The students in this consonant the letters different letter compounds with study exercise they do and skill harvest they do

4. Graphic phonetics (Grapho **phonic**)- in the word the letters in the alphabet name with study technique. For example: **stain**. This technique is for student's letter names and of words writing order remembering to stay help gives

In a foreign language the writing in learning being studied language means (graphemes and written in the form of lexicon and grammatical units' application, that is to write technique) and written in the form thought statement reach is understood. The writing is grammatical and spelling to the rules compliance did without, written the idea statement is to reach Writing technique means, graphics (sound-letter relationship and of the letter meaning notice function), orthography (spelling). is caught. Spelling word and sentences writing, and to them circle the rules is the sum. He is productive speech activity considered information writing through from coding consists of To school step put each one the pupil he or this of the letter shape understand and write, small and capital letters ratio , pen to catch and right sit down the rules knows In students writing qualifications harvest to do for attention, intuition, perception achievement , memory like psychophysiological functions participation is enough This connections in the brain is strengthened and preserved remains .

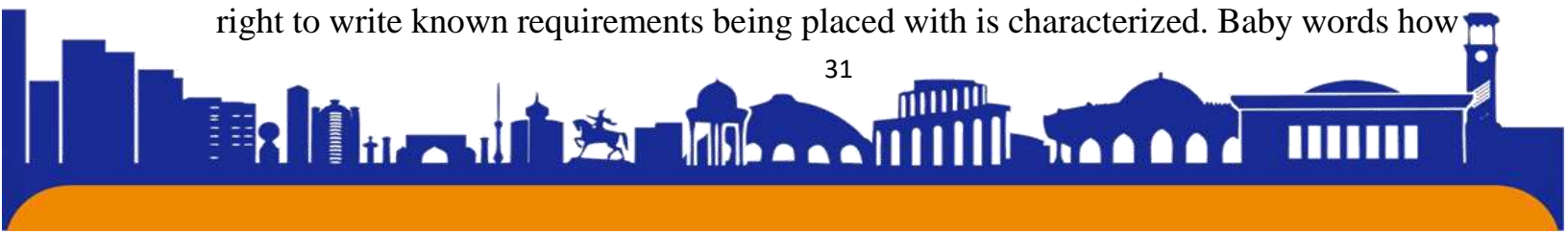
Spelling in 2nd grade in teaching teacher in linguistics is available known criteria to know necessary

1. Phonetic criterion: word writing it represents to the sound suitable will come for example: **pen, ten, not, hot**.

2. Traditional criterion: phonetic and morphological spelling according to the rule does **not** obey historically acceptance done way keeps writing. For example: **door, one**.

3. Hieroglyph (ideography) criterion: pronunciation the same spelling different (homonymous) words. For example: **here-hear, right-write**.

Writing complicated psychophysiological activity being, then speech analyzers all of them participation is enough Written speech sentences right make up and the words right to write known requirements being placed with is characterized. Baby words how

heard if so, so not to be written know them right pronunciation to do and to write to learn necessary Written speech take over based on in children different texts about data surface will come This period written speech just now form started so, in the child himself wrote thoughts, words and the letters control reach qualification yet not developed will be Teacher's main task this qualification is to develop.

Summary in place that's it to emphasize must be English in the language student's speech qualifications in teaching from the teacher wide comprehensive knowledge, skill and creativity demand is enough with that together, modern English teacher always, continuously own on performance, innovative pedagogical technology and information communicative from technologies efficient use it is necessary

Literature list:

1. “Чет тили ўқитиш методикаси” Ж.Жалолов. “Ўқитувчи” нашриётматбаа ижодий уйи. Тошкент-2012.
2. "Core Knowledge Preschool Sequence"; Core Knowledge Foundation; 2010
3. Four main methods learning to read. 2000, Ingrid Griggs, The Teacher Assistant.
4. Djabbarov, S. (2020). Бўлажак чет тил муаллимининг касбий тайёргарлиги ва уни шакллантириш йўллари. Архив Научных Публикаций JSPI, 1(52). извлечено от <https://science.i-edu.uz/index.php/archivejspi/article/view/4899>
5. Abdunabievich, F. A., Ugli, F. O. B., & Norbutaevna, N. D. (2022). TYPES OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES THAT CORRESPOND TO THE SPECIFICS OF MORAL AND AESTHETIC EDUCATION AND TEACHING OF STUDENTS.
6. Abdurazakov, F. A., & Meliev, S. K. (2022). Interactive Methods Used In The Formation Of Creative Activity (On The Example Of Primary School Students). *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(1), 257-262.
7. Abdurazakov, F. A., & ugli Odinaboboev, F. B. (2022). Pedagogical importance of using module educational Technologies in the system of continuous education on the basis of modern approaches. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(1), 173-180.
8. Абдуразақов, Ф. (2022, October). ЎҚУВЧИЛАРГА АХЛОҚИЙ-ЭСТЕТИК ТАРБИЯ БЕРИШДА НОТИҚЛИК МАДАНИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ МЕХАНИЗМЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ. In *E Conference Zone* (pp. 110-115).
9. Абдуразақов, Ф. (2022). ЎҚУВ МАШҒУЛОТЛАРИДА УҚУВЧИЛАРНИНГ НОТИҚЛИК МАДАНИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ. *Conferencea*, 78-84.

10. Чарыев, И., & Абдураззоков, Ф. (2021). СОВРЕМЕННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБРАЗОВАНИИ В УЗБЕКИСТАНЕ. *Энигма*, (32), 86-93.
11. Abdurazakov, F. (2022). SPEAKING SKILLS FORMATION MECHANISMS. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(11), 91-100.
12. Абдуразақов, Ф. А. (2023). ОҒЗАКИ ВА ЁЗМА НУТҚҚА ҚЎЙИЛАДИГАН ТАЛАБЛАР. *Journal of Universal Science Research*, 1(1), 36-42.
13. Xudayqulov, X., & Abdurazaqov, F. (2022). ЁШЛАР ОРАСИДА НУТҚ МАДАНИЯТИ РИВОЖЛАНТИРИШ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ. *Science and innovation*, 1(B7), 815-821.
14. Чарыев, И. Профессор кафедры Педагогика ТерГУ. Абдураззоков Фазлиддин, Магистрант 2-курса ТерГУ. СОВРЕМЕННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБРАЗОВАНИИ В УЗБЕКИСТАНЕ. *Научно-практический журнал «Энигма» Выпуск № 32 (Апрель 2021).*, 86.
15. Baxriddin o'g'li, F. O., Abdunabiyevich, F. A., & Norbo' Tayevna, N. D. (2022). IMPROVING VOCATIONAL EDUCATION IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS BY DEVELOPING PRIMARY MECHANISMS OF NATIONAL CRAFTS. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(02), 577-580.

Hamroyeva Komila

Faculty of Foreign Philology

A foreign language and literature student of
the English language department

Umbarova Marjona

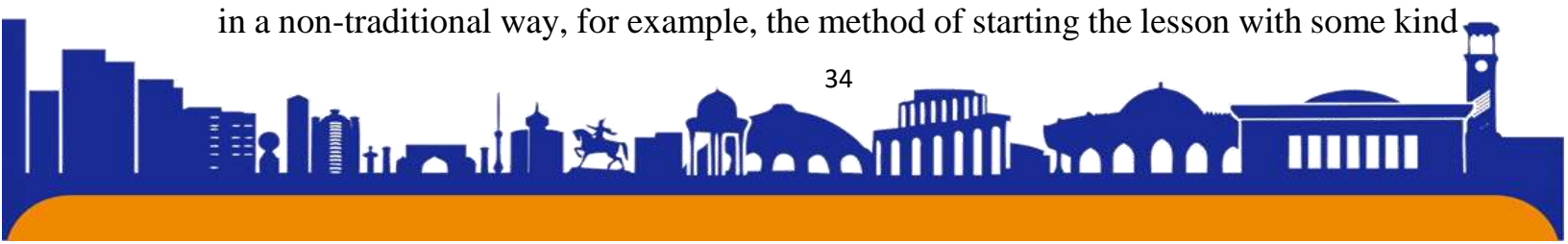
Faculty of Foreign Philology

A foreign language and literature student of
the English language department

Annotation: This article discusses ways to learn a foreign language more conveniently through various games. Through these games, it becomes easier for schoolchildren to learn a foreign language.

Key words: schools, foreign languages, learnin, traditional methods, ability.

Since learning foreign languages is gaining importance today, languages are taught not only in higher education institutions, schools, but also in pre-school educational institutions. If the lessons are not taught with unique methods and interesting methods, it can become a difficult task to attract students to the lesson. If lessons are changed from traditional methods and made interesting, this not only ensures the quality of the lesson, but also prevents boredom and attracts passive students to participate in the lesson. There are a number of interesting games in the process of teaching English and Russian. It is worth mentioning that in teaching language to children, it is necessary to use such games in which all students can participate equally and learn new things from the lesson, for example, new vocabulary can be memorized, if this process is repeated every day, the student's vocabulary increases to a higher level. It is inappropriate to start the lesson with grammar concepts, especially for younger students, because it causes them to quickly get bored. As a result, interest in the class may fade. With them, even the process of greeting should be started in a non-traditional way, for example, the method of starting the lesson with some kind

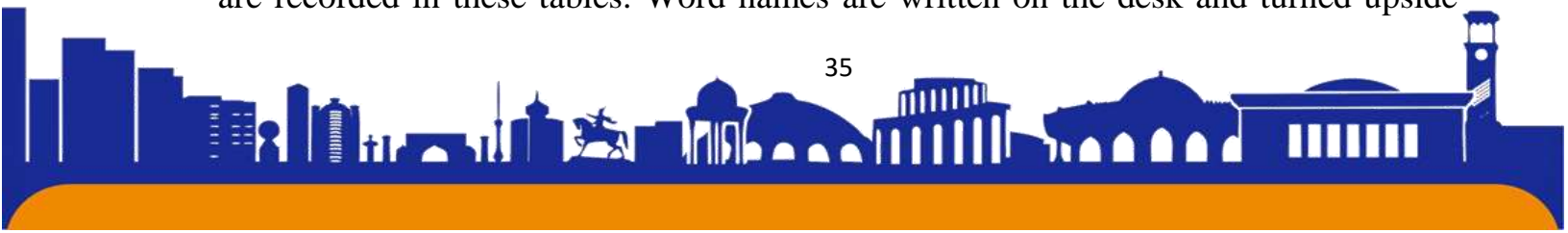

of greeting English song when the teacher enters is an effective method. If the lesson continues in this way, the students will not lose their attention to one task during the lesson. They even look forward to English lessons. Of course, all this should be organized by the teacher, and it is the pedagogue's responsibility. Therefore, some types of games can be mentioned to make learning a foreign language interesting.

"Role-playing games" can be used to improve the effectiveness of English and Russian language lessons. The advantage of this game is that it is played based on the situation. This game is not only useful for learning science, but also helps to develop mental ability. In this game, topics are selected and children create dialogues. For example, the passenger's conversation while stopping the taxi, or the conversations in clothing stores - all of this is spoken and shown in English. It is in this game that we can use the tactics of working with a group, that is, dividing students into groups and dividing them into different topics. In this case, competition also occurs. Competition is a criterion for growth. If a group that does well in a task is encouraged, the rest of the students will also be motivated. In addition, it is appropriate to use didactic games to conduct English lessons meaningfully.

OBJECT- this game serves to increase students' vocabulary. We know that the most important direction in learning a foreign language is memorizing a new word. Considering the characteristics of students, each student memorizes vocabulary in his own way. We are sure that learning new words through games is suitable for everyone and makes the process easier. In our game mentioned above, during the lesson, 15 items from the classroom are placed on the table and the students come and look at these items. The items are covered and then the students have to write what they see on the board in English for a certain amount of time. The student who spells the most words correctly is the winner. In order to ensure the quality of this game, I can say that in order to attract students who are in this situation and did not participate in the lesson, it would be appropriate if they were given the task of making one sentence for the names of these items, and this it also prevents indifference.

Pictionary is a game familiar to most English language teachers and learners, a word game with its name and a picture in it. You can use a normal whiteboard or a magnetic board to draw in this game. Students of the class are divided into two groups, and a table is drawn on both sides of the board for each team. The scores of the teams are recorded in these tables. Word names are written on the desk and turned upside

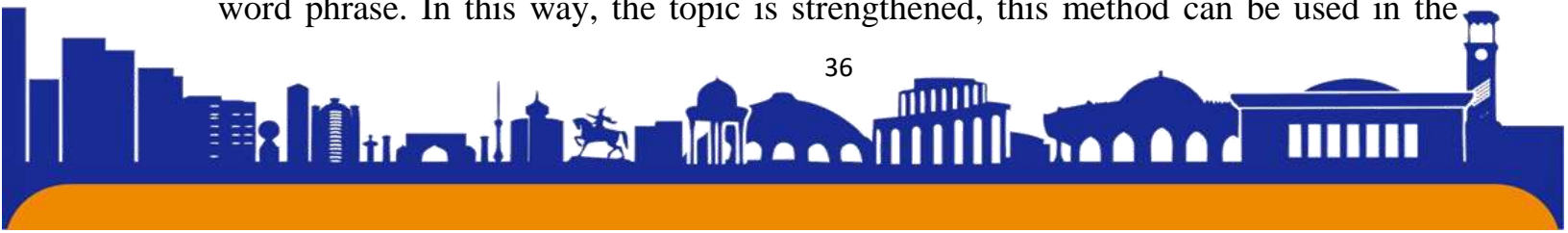

down. Students from each group take turns choosing one of the hidden words and drawing it on the board. The team that gets it first will be awarded a point. This game also sharpens the minds of the students. We can also say that the use of images is a tactic that attracts readers quickly, especially if it is created by the students themselves.

Taboo words game (Forbidden words) is a fun game that helps students use synonyms and their meanings. The use of synonyms ensures the fluency of speech and the beauty of speech. Especially in the English language, it is important to avoid mistakes in the use of words, because many words in the English language with the same meaning are used according to the context of the sentence. This game will help you to be careful in this regard. In this, groups are formed, that is, students sit opposite each other. Each team chooses one person from their team to sit in the chair opposite them. The teacher goes behind the students and holds a word written on a large piece of paper. Students sitting in their seats should not be able to see this word. There will be some time for the member of the team sitting in the seat to say the word that the teacher is holding.

Tennis game - the purpose of this game is to increase the speed of the students. This game is similar to a chain game and takes place within the chosen theme. In this case, a new word should be added to the last letter of the spoken word, for example, if the topic name is "Animals", if it starts with the word "Tiger" without deviating from the topic, the second participant continues with "rabbit". In this way, the game continues. A student who stops during the game and does not answer for 5 minutes is removed from the game and continues with the rest of the students. Play the game with the class, i.e. it will be very interesting and fun to play with many people. This game can also be played by changing the theme. At the same time, in the process of organizing the games, connecting them with different technical tools. also serves to increase interest. Because in today's rapidly developing age, not all young people, teenagers and adults are indifferent to modern technologies. Therefore, an effective result can be achieved by organizing interesting science games on computers. Indeed, in teaching also teaches grammatical concepts ladi, because it is indicated in the lesson plans of the teachers. But there is also a game to make this process easier and fun. For example, subject word groups. They should be able to learn and distinguish word groups well. Students can be given the task of writing only words related to the noun phrase while listening to music in English, and then the student can be given another word phrase. In this way, the topic is strengthened, this method can be used in the

process of passing other topics. It can also be organized as a cultural activity for students. When using games, we can change them depending on the knowledge and age of the children, that is, make them easier or more complicated. The purpose of these above-mentioned games is to strengthen the memory of the students, to increase their mental capacity, quickness, intelligence, to remember new words easily, and most importantly, to organize the lesson meaningfully. Today, the educational process is mainly carried out in a traditional way, but at all stages of the educational system, continuous learning of foreign languages, as well as improving the qualifications of teachers and teaching with modern educational and methodological materials provision requires further improvement.

REFERENCES:

1. PQ 1875 "Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari tovgvrisida" gi qaror. " Xalq so'zi" gazetasi, 2-bet. 2012 yil,10-dekabr
2. Boswood, T. (1997). New Ways of Using Computers in Language Teaching (New Ways in Tesol Series II), California: Teachers of English to Speakers of Other Languages.
3. Harmer, J. (2007). How to teach English, Harlow, Essex: Pearson-Longman

IMPORTANCE OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES TODAY

Humoydinov Humoyun Shuxrat o'g'li

Termiz State University

Faculty of Foreign Philology

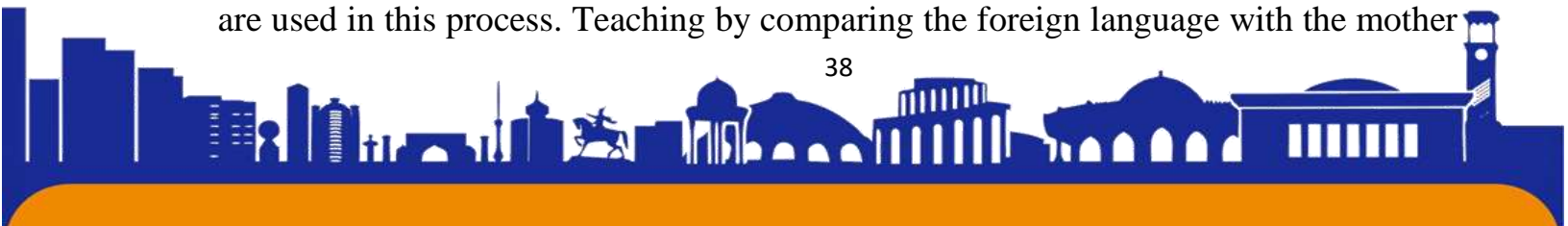
Foreign language and literature: English

4th grade student

Annotation: This article discusses the importance of foreign languages today. In addition, the importance of modern methods in teaching foreign languages is analyzed.

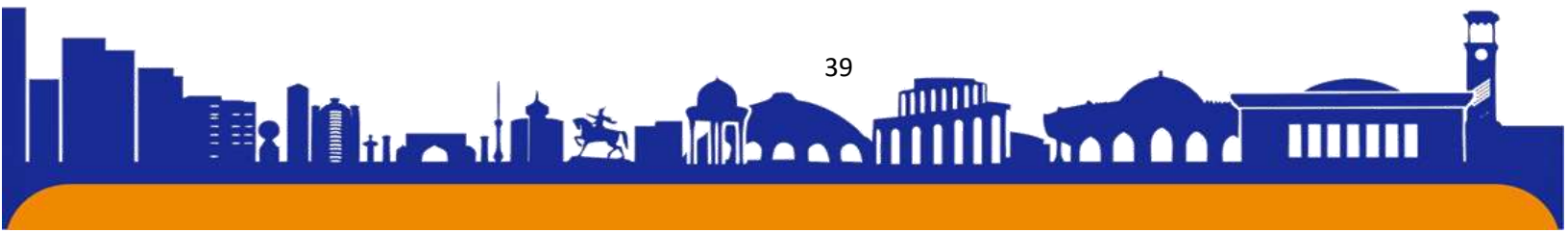
Key words: pedagogical technologies, foreign language, educational process.

After our country gained independence, Uzbekistan began to build a democratic life from the first years of independence. The economy was also important. The weight of the implemented reforms increased from year to year. Not only the fundamental reforms, but many changes have taken place in the education system, including in other aspects. In particular, interest in teaching foreign languages has increased and many conditions have been created for young people. The main goal of this is to increase the level of knowledge of young people and increase their interest in foreign languages. As our first president Islam Karimov said, "Currently, the teaching of foreign languages is given great importance in our country. On December 10, 2012, the Presidential Decision on measures to further improve the system of teaching foreign languages" was adopted. This decision further expanded the possibilities of learning foreign languages. Today, the demand for foreign languages is increasing. Currently, a lot of work is being done not only on foreign language teaching, but also on finding new methods of teaching and teaching all subjects and testing them in practice. This is one of the most important problems that must be solved in order to improve the educational process today. If earlier, teaching a foreign language was considered to be the study of this language system, then in the following years, the main goal of teaching was to develop students' foreign language speech. It should be said that these goals in learning a foreign language are not set by themselves or by other people or individuals, but are closely related to the changes in linguistics and psychology and the social development of society. For example: Let's take the audiolingual method. The emergence of this method was influenced by changes in the science of linguistics, i.e. structural flow. Learning a foreign language is a multifaceted education, and in this process, a person experiences complex psychological changes. In particular, the process of comparing the native language with a foreign language occurs. Various methods and technologies of teaching are used in this process. Teaching by comparing the foreign language with the mother

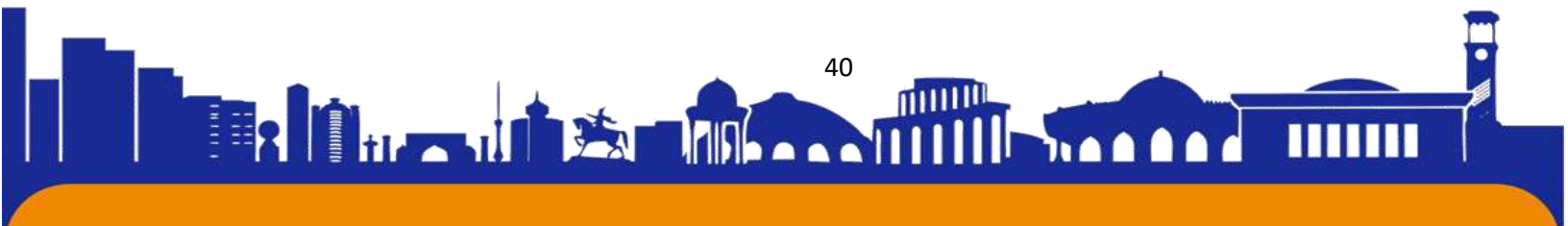
tongue with the help of modern pedagogical technologies gives an effective result. Teaching a foreign language requires knowledge of its methodology. Methodology and technologies are of great importance in the process of learning a foreign language. There are various methods of teaching methodology in the organization of a lesson. Methods widely used in the methodology of foreign language teaching.: method of communicative didactics, method of organization of intercultural dialogue and method of organization of exercises. Foreign languages are becoming an important component of professional education in modern society. Due to the high rate of cooperation with foreign partners among specialists in various fields, their demand for language learning is high. Currently, foreign languages are taught in schools, colleges, lyceums, and higher education institutions. There are innovative types of educational materials for those who want to have different levels of language knowledge. Perfect knowledge of a foreign language and obtaining a certain level also depends on the practical methods and qualifications of teachers. The ability to use information technology and modern teaching methods. helps to quickly understand new materials. By combining different methods, the teacher will be able to solve specific educational programs. In this regard, teachers and students should familiarize themselves with modern methods of teaching foreign languages. As a result, the ability to choose the most effective methods to achieve their goals is formed. Using several methods of teaching and learning can be effective in this regard. Nowadays, innovations are increasing in every field of organization. In short, as a result of using innovative methods in English lessons, students' logical thinking skills develop, their speech becomes fluent, and the ability to answer quickly and correctly is formed. Such methods and games instill a passion for knowledge in the student. The student tries to prepare thoroughly for the lessons. This makes the students the subjects of the educational process. The effectiveness of using different tables in the process of teaching a foreign language is also high. Using the tables in the educational process, students can learn a certain grammar rule, for example, making sentences using tenses, placing new words. At a time when the need to learn a foreign language is high, effective use of modern information technologies and innovative educational technologies in the educational process has made this process effective. The effectiveness of innovative educational technologies is when they are used correctly and effectively in the educational process.

References:

1. N.I. Gez, M.V. Lyakovitskaya, A.A. Mirolyubov. Methodology of teaching foreign languages
2. IMPORTANCE OF ATTENTION IN PRESCHOOLERS' COGNITIVE DEVELOPMENT TO PROGRESS ACADEMIC PERFORMANCE Iminova Xumora Mukhammadisa kizi 2020/7 EPRA International Journal of Research and Development Том 5 Номер 7 Страницы 101-103 Издатель EPRA JOURNALS
3. "Methodology of foreign language teaching" - Jamal Jalolov. Teacher Publishing House, 1996.

THE VIEWS ON THE HISTORY OF THE EMERGENCE AND DEVELOPMENT OF THE FIRST CITIES

Nishonov J.

Free researcher of Karshi state university

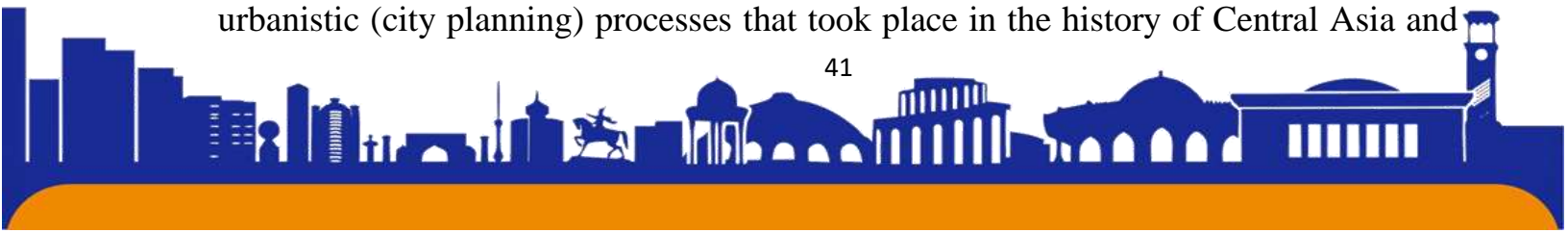
Abstract: In this article, the transformation of settlements in the form of the first city located in the south of Central Asia, the culture of the first city, in the process of commenting on the concept of "first city" or "city" is analyzed methodologically and scientifically based on a comparative analysis.

Key words: First city, city, settlements, urban culture, urbanization, urban development, urban development culture, "city-states, ancient cities, medieval cities.

It is known that in the 50s and 60s of the last century, various monuments of the Bronze Age were found and examined in the south of Central Asia. These studies show that these monuments may have performed different tasks in ancient times, differing from each other according to the area they occupied, the defense system, the presence of houses and other structures. However, in those years, the idea that the large monuments of the Bronze Age served as cities was not put forward. In our opinion, this is the reason why the term "shaharmonand", i.e. "protogorod" was used in relation to large Bronze Age settlements such as Namozgohtepa and Altintepa in Southern Turkmenistan, which were formed centers of urbanization processes. It should be noted that due to the ever-expanding scope of knowledge on the history of cities, there was a need to develop archaeological signs of ancient cities. Also, in the 70s of the 20th century, this issue was discussed at special scientific conferences[1:163].

First of all, it should be noted that in the process of commenting on the concept of "first city" or "city" methodologically, the opinions and interpretations of the Western scientists' conclusions in this direction are of great importance[2:168]. In the study of the socio-economic system of the first cities in the 60s of the last century, I.M. Dyakonov's scientific views and approaches even now are used[3:68-80].

According to the researches of recent years, there are aspects in the stages of historical and cultural development, which study on the basis of comparison with each other will bring many clarifications to the given issue. The study and comparison of the results of archaeological researches conducted in different periods regarding the urbanistic (city planning) processes that took place in the history of Central Asia and

the world in general, allows for a comprehensive description of this process. That is why the analysis of the history of the first cities based on the original sources, archeological and written data, is of great importance in understanding the ancient historical and cultural processes that took place in the society[4:17].

The term "urbanization", used in various scientific and historical and popular literature, represents the gradual development processes of cities according to their tasks in the historical and cultural stages of different periods of history. According to B. Eshov, despite researchers who conducted research on the main factors of urbanization processes and the level of development in society "first city" or "city" have reflected their different interpretations of the concepts in many cases it is possible to observe that their conclusions are close to each other[5:569-571].

Scientists who are experts in the field analyzed the processes of urbanization in Central Asia in the 70s and 80s of the last century and tried to prove their conclusions with evidence, noting that the foundations of these processes go back to the most ancient times, marking its beginning with the Bronze Age[6:567-569].

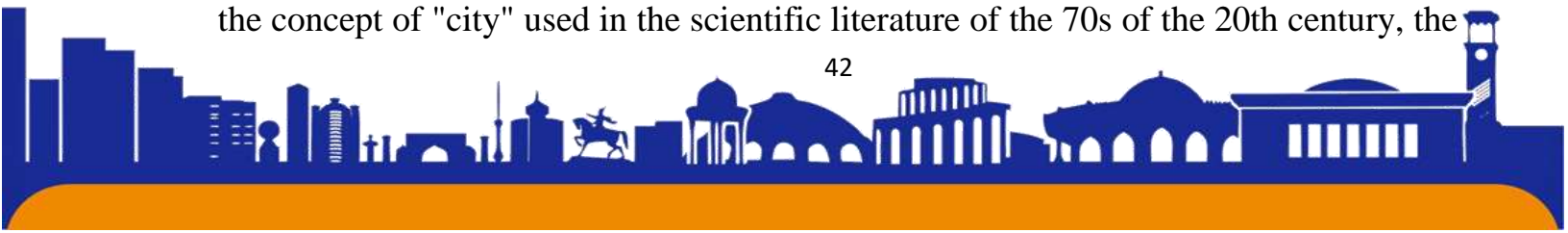
The essence and content of the concept of "urbanization" ("urban culture", "urbanization", "city planning" or "urban planning culture"), which is often found in historical and archaeological scientific literature, has been interpreted differently by different researchers, and a single concept has not been created among them. B. Eshov suggests to conditionally divide the specialists who conducted research in this direction into the following groups[4:18]

Foreign researchers such as G.Child, S.Mellart, R.Adams, who are part of the first group, in their works published in the 50s and 70s of the 20th century, emphasize that cities are in the leading position in the development of society, and admit that the suburbs also widely use city amenities[3:80]

I.M.Dyakonov, V.M.Masson and other researchers form the second group. They are in different areas of urbanization and the main criterion is the increase in the number of cities and the increase in the population of the city[3:23].

Researchers such as E. V. Sayko, Yu. A. Zadneprovsky, V.A. Askarov, I. Sarianidi belonging to the third group interpreted the processes of migration (migration of residents of a certain area to cities), ancient roads and international relations as the basis of urbanization[7]

The analysis of the architectural structure and characteristics of the first cities is important for the study of the history of cities. For example, from the point of view of the concept of "city" used in the scientific literature of the 70s of the 20th century, the

first city was interpreted in the form of densely populated settlements, socio-economic, cultural and religious centers, large centers that perform specific crafts and trade exchange tasks[6:23].

As we know from scientific and historical literature, from one society during the transition to another society, there is a change in constructions, and the unique construction styles of castles, palaces and temples are created[3:18-21]. In the city centers by the people who assimilated them find similarity with the population density in the system. Oasis centers or settlements as cities in the interpretation, along with external quantitative indicators, internal qualitative tasks and structural changes are also important[8:60].

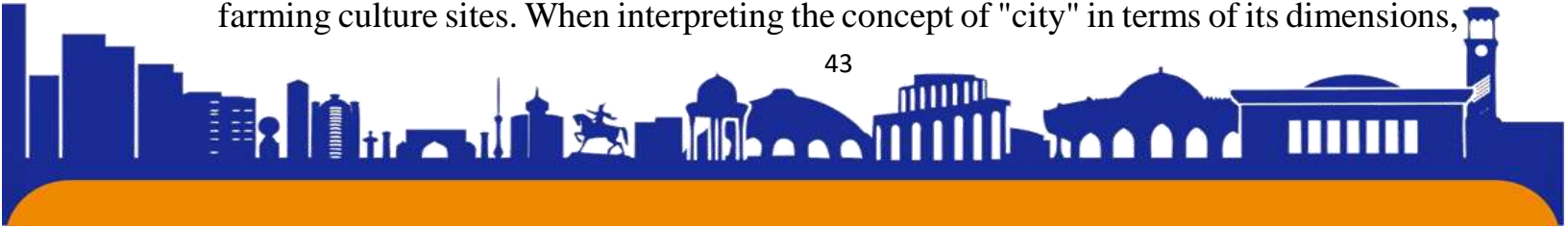
In addition, it is necessary to emphasize the leadership position of cities in the management of society (economic and cultural centers)[9:650]. Although the definition of "city" is different depending on the location and the tasks performed, they also have something in common. There is only one thing in common in the development of cities - they reflect settlements that are adjacent to each other (relatively), residential areas, and several separate settlements.

In some studies of V. Masson, "city" is interpreted as a densely populated place consisting of houses close to each other. The scientist says that how close this definition is to the truth and impartiality depends on the general historical and cultural conditions (relationships of origin, location, etc.)[10:36-37]

Another researcher, taking into account the economic aspects, described the city as a center where most of the inhabitants were not only engaged in agriculture, but also engaged in handicrafts and trade-exchange. According to comparative analysis, not all such centers can be included in the category of "cities". Because in the studies, the large settlements that are the centers of the historical and cultural regions performing various tasks are defined as "cities", and these centers are in many cases the work release and connects commercial and economic with processes[11:6].

Based on the analysis of a large number of archaeological materials, T.Sh. According to Shirinov, in the Bronze Age, the first cities of Central Asia were the centers of agricultural regions, craft, administrative and ideological centers of oases[12:11]

In the study of early cities, the approach based on their size and area cannot fully express the concept of "city". However, this approach cannot be completely rejected. This situation can be observed especially during the study of Middle Eastern irrigated farming culture sites. When interpreting the concept of "city" in terms of its dimensions,

the conditional boundary area of the first city may be 3-6 hectares. Taking into account the internal structure of villages of this size, they can be included in the ranks of cities[8:65]

Specialists in the field express the concept of "city" in terms of the socio-economic tasks performed by them. In this regard, there are different opinions in the scientific literature that contradict each other. Some foreign scholars recognize any village that has a politically dominant position in the gradual development of settlements as a city.

Another group of scientists suggests that all settlements whose inhabitants do not engage in agriculture be included in the ranks of cities. Some scientists only places that served as political centers are considered cities.

In the years of independence, Sh.B. Shaydullaev and B.J.Eshov paid attention to the issue of archaeological signs of the first states and cities. Sh.B. Shaydullaev, on the example of Jarkoton, the oldest city in Uzbekistan, noted the concentration of rural settlements around the city, the presence of craft industries in the city, military fortifications, defense walls, constellations, large palaces and temples as structural features of the city[13:15-17].

Literature

1. Древние города: Материалы Всесоюзной конф. – М.: Наука, 1977. – С. 163.
2. Чайлд Г. Древнейший Восток в свете новых раскопок. – М.: Наука, 1956. – С. 10-65; Хинц В. Государство Элам / Пер. с немец. Л.Л. Шохиной. – М.: Наука, 1977. – С. 182; Мелларт Дж. Древнейшие цивилизации Ближнего востока / Пер. с англ. Е.В. Антоновой. – М.: Наука, 1984. – С. 249; Вулли Л. Забытое царство / Пер. с англ. Е.Н. Самусь. – М.: Наука, 1986. – С. 168
3. Дьяконов И.М. Проблемы экономики. О структуре общества Ближнего Востока до середины II тыс. до н.э. // ВДИ. – М., 1968. – № 4. – С. 68-80.
4. Эшов Б. Ўрта Осиёнинг қадимги шаҳарлари тарихи. –Тошкент: Фан ва технология, 2008. – Б. 17.
5. Eshov B. From the history of ancient urbanization processes (on the example of North – Eastern territories of Central Asia) Teoretickad I prikladnaanauka // Theoretikal – Applied Sciense. 10 (78)/ Philadelphia. USA. 2019.– P. 569-571
6. Массон В.М. Алтын-Депе // Труды ЮТАКЭ. – Ленинград: Наука, 1981. – Т. XVIII.– С. 119-121.;ЛитвинскийБ.А. СоловьёвВ.С. Стоянки степной бронзы в южном Таджикистане // Успехи среднеазиатской археологии. Вып.1. – Л., 1972. – С. 47-51.;Заднепровский Ю.А. Типология и динамика развития городских

- поселений древней Ферганы // Древний город Средней Азии. – Л.: Наука, 1973.; Вишневская О.А. Раскопки на городище Кюзле-гир // АО 1978. – М.: Наука, 1979. – С.567-569. ва бошқ.
7. Сайко Э.В. Становление города как производственного центра. – Душанбе: Дониш, 1973; Заднепровский Ю.А. Типология и динамика развития городских поселений древней Ферганы // Древний город Средней Азии. – Л.: Наука, 1973; Сарияниди В.И. Бактрия в эпоху бронзы. – СА. – М., 1974. – №4.
8. Хакимов А.А. Ўрта Осиёда бронза-илк темир даври урбанизация жараёнлари тарихшунослиги (XIX-XX аср бошлари). PhD илм.дар.олиш учун ёзилган дисс. Қўлёзма. Тошкент, 2020.Б.60.
9. Эшов Б. Археологические данные – первоисточник в изучение урбанизационных процессов // Исследования древней культуры: История и современность. Душанбе. “Дониш”.,2019. – С. 641-650.
10. Массон В.М. Процесс урбанизации в древней истории Средней Азии. Тезисы докладов сессии. – Ташкент, 1973. – С. 36-37.
11. Массон М.Е. Страна тысячи городов. – М.: Наука, 1966. – С. 6.
12. Аскарлов А., Ширинов Т.Ш. Ранняя городская культура... – С.11.
13. Шайдуллаев Ш.Б. Илк давлатларнинг археологик белгилари // O'zbekiston tarixi. – Тошкент, 2002. - № 3. – Б. 3-10; Эшов Б.Ж. История формирования и развития раннегородской культуры Средней Азии: Автореф. дисс. ... док. ист. наук. – Ташкент: Институт истории АН РУз, 2008. – С. 15-17.

O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti

“Maktabgacha ta'lim pedagogikasi va psixologiyasi” kafedrası o'qituvchisi

Roziqova Gulchehra Hazratqulovna

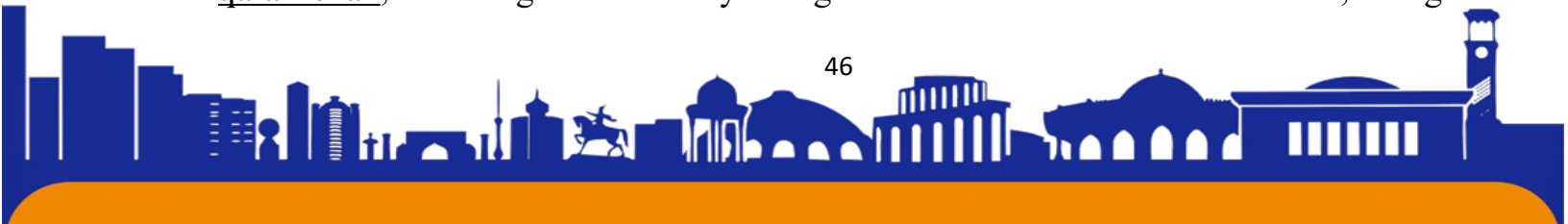
2-bosqich talabasi Hamrayeva Guljamol

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalar uchun o'yin fa'oliyatining o'yin bolalar uchun muhimligi ahamiyati haqida yoritgan.

Kalit so'zlari: didaktik o'yinlar, o'yin turlari.

O'yin inson o'zligining namoyon bo'lishi, uning takomillashuv usulidir. O'yin kattalar hayotida muayyan o'rin tutar ekan, u bolalar uchun alohida ahamiyatga egadir. Uni «bolalikning hamrohi» deb atash qabul qilingan. U maktabgacha yoshdagi bolalar hayotining asosiy mazmunini tashkil etadi. Mehnat va ta'lim bilan uzviy aloqada bo'lgan holda etakchi faoliyat sifatida namoyon bo'ladi. Bola shug'ulanadigan ko'pchilik jiddiy ishlar o'yin shaklida bo'ladi. O'yinda shaxsdagi barcha mavjud jihatlar ishga tushadi: bola harakat qiladi, gapiradi, idrok etadi, o'ylaydi. O'yin tarbiyaning muhim vositasi sifatida namoyon bo'ladi.

O'yin qadim zamonlardan beri pedagog, psixolog, faylasuf, etnograf, san'atshunos olimlar diqqatini o'ziga tortib kelgan bo'lib, jamiyat hayotida mehnatdan keyin turadi va uning mazmunini belgilaydi. Ibtidoiy jamoa qabilalari o'z o'yinlarida ovchilik, urush, dexqonchilik ishlarini aks ettirganlar. Masalan, o'sha davrdagi ba'zi qabilalarning sholi sepish jarayoni o'yinlar bilan juda katta tantana qilib amalga oshirilardi. YA.A.Komenskiy, K.D.Ushinskiy, A.S.Makarenko, P.F.Lestgaflarning g'oyalari hozirgi zamon bolalar o'yinlari nazariyasi uchun ham ahamiyatlidir. «Bolalar o'yini ko'p asrlik tarixga ega deb yozgan edi K.D.Ushinskiy, - insonning o'zi tomonidan ishlab chiqilgan qudratli tarbiyaviy vosita va shuning uchun ham unda inson tabiatining haqiqiy ehtiyoji ifodalangan». YAn Amos Komenskiy o'yinni bola faoliyatining, uning tabiati va mayllariga to'g'ri keladigan zarur shakli deb hisoblardi. Uning fikricha o'yin – bolaning barcha qobiliyat ko'rinishlari rivojlanadigan jiddiy aqliy faoliyatdir, o'yinda borliq, dunyo haqidagi tasavvurlar doirasi kengayadi va boyidi, nutq rivojlanadi. Bola o'yin davomida tengqurlari bilan do'stlashadi. YA.A.Komenskiy o'yinga quvnoq bolalik va bolani uyg'un rivojlanish sharti sifatida qarar ekan, kattalarga bolalar o'yinlariga e'tiborli munosabatda bo'lishni, ularga

oqilona rahbarlik qilishni maslahat bergan edi. Tarbiyachilar bolalar o'yiniga rahbarlik qilishda quyidagilarga rioya qilishi lozim.

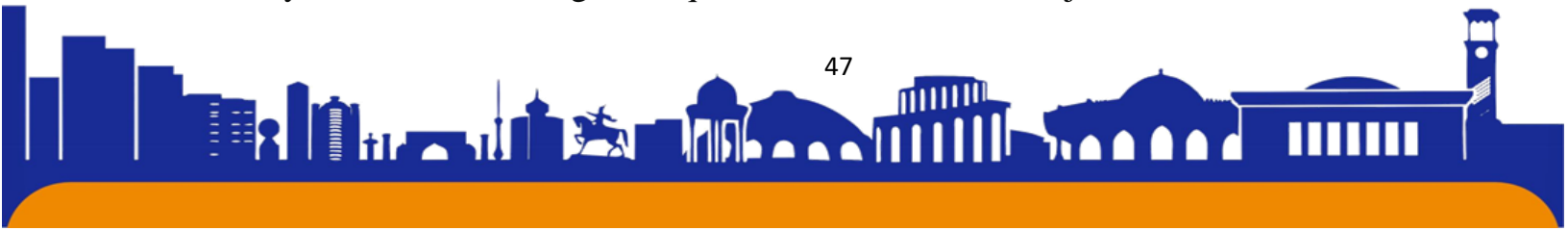
1. O'yin bilan mehnat o'rtasida to'g'ri munosabat o'rnatish

2. O'yinda bolalarning bo'lajak mehnat axliga xos bo'lgan jismoniy va ruhiy sifatlarini tarbiyalash. Shu tariqa o'yin tarixiy taraqqiyot jarayonida mehnat faoliyati natijasida paydo bo'lgan ijtimoiy faoliyatdir; o'yin doimo haqiqiy hayotni aks ettiradi. Demak, ijtimoiy hayot o'zgarishi bilan uning mazmuni ham o'zgaradi; o'yin ma'lum maqsadga yo'naltirilgan ongli faoliyat bo'lib, uning mehnat bilan ko'p umumiyliigi bor va yoshlarni mehnatga tayyorlashga hizmat qiladi. O'yin faoliyati asosida boladagi o'quv faoliyati rivojlanadi, bola qanchalik yaxshi o'ynasa, u maktabda shunchalik yaxshi o'qiydi. Ilk yoshli bolalar o'yin faoliyatining birinchi bosqichi tanishtiruvchi o'yin bo'lib, u narsa-buyum-o'yin faoliyatidir. Uning mazmuni qo'l ishidagi murakkab va nozik harakatlardir. Keyingi bosqich aks ettirish o'yini hisoblanadi. Shunday qilib MTMning pedagogik jarayonda o'yinning tutgan o'rni juda katta bo'lib, o'yindan maktabgacha yoshidagi bolalarni tarbiyalash va ularga ta'lim berishda keng foydalaniladi.

• o'yin bolalarning mustaqil faoliyati bo'lib, unda bolaning ruhiyati namoyon bo'ladi;

- o'yin maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar hayotini tashqil etish shaklidir;
- o'yin bolalarni har tomonlama tarbiyalash vositalaridan biridir;
- o'yin bolalarga ta'lim va tarbiya berishning metod va usulidir;

o'yin bolalarni o'quv faoliyatiga tayyorlash vositasidir. Bolalarga ta'lim-tarbiya berish maqsadida kattalarning o'yinni tanlay bilishi, unga to'g'ri rahbarlik qilish "MTM ta'lim va tarbiya dasturi"da belgilangan vazifalarni muvaffaqiyatli amalga oshirishni ta'minlaydi. O'yin bolalarni rivojlantirish va tarbiyalash vositasidir. Psixologlar o'yinni maktabgacha yosh davrida etakchi faoliyat deb hisoblaydilar. O'yin tufayli bolaning yuqori rivojlanish bosqichiga o'tishini ta'minlovchi sifatlar shakllanadi, uni ruhiyatida sezilarli o'zgarishlar yuz beradi. O'yinda bola shaxsining hamma tomoni bir-biriga o'zaro ta'sir etgan holda shakllanadi. O'ynayotgan bolani kuzatayotib uning qiziqishlarini, tevarak-atrof to'g'risidagi tasavvurini, kattalarga va o'rtoqlariga bo'lgan munosabatini bilib olish mumkin. Shaxsdagi biron sifatni tarbiyalash uchun uning boshqa tomonlarini ham rivojlantirish kerak. Masalan,

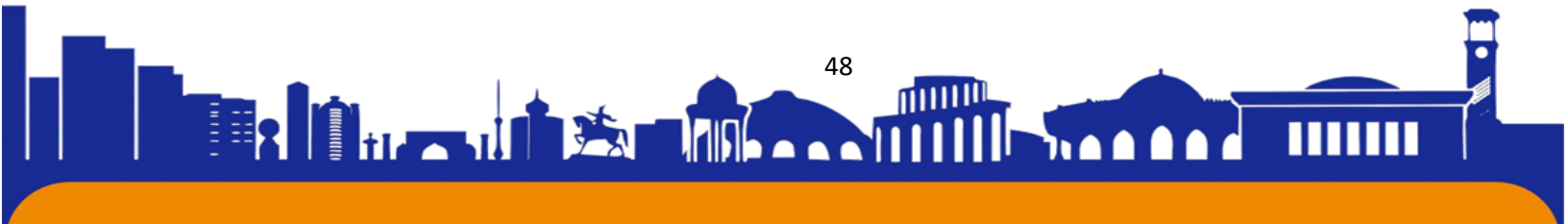

bolaning o'yiniga qiziqishini, tashqilotchilik qobiliyatini rivojlantirish uchun mazmun jihatidan boy o'yinlar yaratilishi kerak. Bolalarning ijodiy o'yinlarini rivojlantirish uchun esa o'z navbatida yaxshi tashqil etilgan bolalar jamoasi zarur bo'ladi. O'yin bolalarni jismoniy tomondan tarbiyalash sistemasida, MTMning ta'lim-tarbiya ishida, axloqiy, mehnat va estetik tomonlama tarbiyalashda katta o'rin tutadi. O'yinda bola organizmiga xos bo'lgan talab va ehtiyojlar qoniqtiriladi, hayotiy faollik ortadi, bardamlik, tetiklik, quvnoqlik tarbiyalanadi. SHuning uchun ham bolalarni jismoniy tarbiyalash sistemasida o'yin munosib o'rin egallaydi. O'yin ta'lim va mashg'ulotlar bilan, kundalik hayotdagi kuzatishlar bilan uzviy bog'liq bo'lib juda katta ta'lim-tarbiyaviy ahamiyatga ega. Ijodiy o'yinlarda muhim bilim egallash jarayoni yuzaga keladi, bu bolaning aqliy kuchini ishga soladi, tafakkurini, hayolini, diqqatini, xotirani faollashtirishni talab qiladi, bola masalalarni mustaqil hal qilishga o'rganadi, o'ylagan narsasini amalga oshirish uchun yaxshiroq va osonroq usul o'ylab topadi, o'z bilimlaridan foydalanish va uni so'z bilan ifodalashga o'rganadi.

Foydalangan adabiyotlar

1. Yusupova P. Maktabgacha tarbiya pedagogikasi.
2. G'aybullayev M., G'aybullayeva D. Bir yoshdan uch yoshgacha bo'lgan bolalar tarbiyasi. Onalar va maktabgacha tarbiya muassasalari mutaxassislari uchun uslubiy qo'llanma. –Toshkent: “Ilm-ziyo”, 2006-yil.
3. Sodiqova Sh. A. Maktabgacha pedagogika. Tafakkur sarchashmalari. T. 2013
4. N.M. Qayumova. Maktabgacha pedagogika. TDPU nashriyoti
5. O. Turayeva. Bola aziz odobi undan aziz. T. O'qituvchi 2007
6. Karakhonova, S. (2019). Psychocorrection and optimal pharmacotherapy in anxiety-phobic syndrome. *Psychosomatic Medicine and General Practice*, 4(1), e0401175-e0401175.
7. Алишеровна, Қ. С., Сейткаримова, Г. С., & Юнусходжаева, Х. С. (2022). ЭФФЕКТИВНАЯ ПСИХОКОРРЕКЦИЯ ПРИ НЕВРОТИЧЕСКОМ РАССТРОЙСТВЕ. *ЖУРНАЛ НЕВРОЛОГИИ И НЕЙРОХИРУРГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ*, 3(1).
8. Tursynbaevich, A. B., Kizi, U. A. S., & Kizi, A. G. B. (2022). Wind Mill and Solar Energy. *Texas Journal of Engineering and Technology*, 15, 178-180.
9. Аметов, Б. Т. (2021). Возникновение И Распространение Ударной Волны В Твердом Теле. *IJTIMOIIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI*, 1(6), 42-44.

10. Аметов, Б. Т., Султанбаев, А. П., & Жангабаев, А. К. (2021). ВОЗМОЖНОСТИ И ПРОБЛЕМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВОЗОБНОВЛЯЕМЫХ ИСТОЧНИКОВ ЭНЕРГИИ. In *КОНКУРС МОЛОДЫХ УЧЁНЫХ* (pp. 72-74).

11. Sobirova, D. R., & Shamansurova, K. S. (2016). Features of influence of the new product obtained by new technologies on animal organism in the experiment. In *The Eleventh European Conference on Biology and Medical Sciences* (pp. 44-46).

12. Abdullaevich, N. N., Ravshanovna, S. D., & Klara, B. (2017). Effect of genetically modified product on reproduction function, biochemical and hematology indexes in experimental study. *European science review*, (1-2), 94-95.

13. Собирова, Д. Р., Нуралиев, Н. А., & Усманов, Р. Д. (2018). Оценка медико-биологической безопасности генно-модифицированного продукта. *Методические рекомендации*.

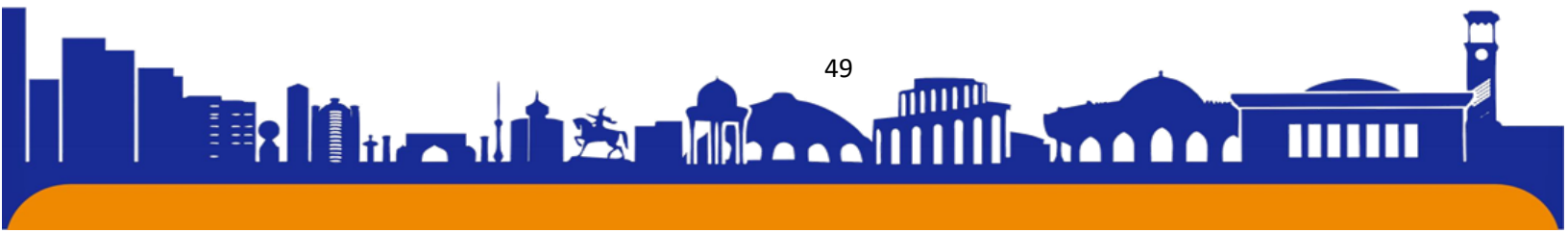
14. RAVSHANOVNA, S. D., ABDULLAYEVICH, N. N., & FURKATOVNA, T. S. Assessment of the Influence of the Food Product of Gmo on the Sexual Function and Are Biochemical Research White Laboratory Outbred Rats. *JournalNX*, 6(05), 38-40.

15. Собирова, Д., Нуралиев, Н., & Гинатуллина, Е. (2017). Результаты экспериментальных исследований по изучению и оценке мутагенной активности генно-модифицированного продукта. *Журнал проблемы биологии и медицины*, (1 (93)), 182-185.

16. Sobirova, D. R., Azizova, F. X., Ishandjanova, S. X., Otajanova, A. N., & Utepova, N. B. (2021). Study of changes in pulmonary alveolar epithelium and aerogematic barrier in diabetes mellitus.

17. Собирова, Д., & Нуралиев, Н. (2017). Гинатуллина Е. Результаты экспериментальных исследований по изучению и оценке мутагенной активности генномодифицированного продукта. *Журнал проблемы биологии и медицины*, (1), 93.

18. Sobirova, D. R., Nuraliev, N. A., Nosirova, A. R., & Ginatullina, E. N. (2017). Study of the effect of a genetically modified product on mammalian reproduction in experiments on laboratory animals. *Infection, immunity and pharmacology.-Tashkent*, (2), 195-200.

Brayl alifbosi va uning paydo bo'lish tarixi

**O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti Maktabgacha ta'lim fakulteti
assistenti Hayitova Farida Kuchkarovna,
O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti Maktabgacha ta'lim fakulteti
2-kurs talabasi Ro'zimurotov Ramazon**

Annotatsiya

Ushbu maqola ko'rish imkoniyati cheklangan bolalar uchun mo'ljallangan brayl alifbosi va kelib chiqish tarixi haqida yozilgan. Lui Brayl hayoti, brayl alifbosini yaratishga sababi keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar. Alifbo, imlo, paragraf, qoidalar, shartnomalar, oshxona kitoblari

Lui Brayl haqida eshitganmisiz? Balki bu nom hali qulog'ingizga chalinmagandir. Ushbu maqola insoniyatga juda katta ma'naviy meros qoldirib ketgan ana shu buyuk shaxs haqida.

Lui Brayl hozirga qadar ishlatilayotgan bo'rtma-nuqtali shriftning ixtirochisidir. Bu alifbo yordamida ko'zi ojizlar ham ilm-ma'rifat egallash imkonini qo'lga kiritdi. Brayl ajoyib musiqachi ham bo'lgan. U o'zining alifbo tizimi asosida nota yozishni ham ixtiro qildi

Brayl, sodda qilib aytganda, paypaslash bilan o'qish tizimi va yozuv ko'rish qobiliyati zaif odamlar tashqari, unda tinish belgilari va harf guruhlarini ko'rsatish uchun belgilar uchun ekvivalentlar ham mavjud. Brayl yozuvi qo'llarni har bir satr bo'ylab chapdan o'ngga siljitish orqali o'qiladi. Odatda, o'qish jarayonida ikkala qo'l ham ishtirok etadi va buning uchun odatda ko'rsatkich barmog'i ishlatiladi. O'rtacha o'qish tezligi daqiqada taxminan 125 so'z bo'lsa-da, kattaroq tezlik (daqiqada 200 so'z gacha) ham mumkin.

Brayl alifbosidan foydalangan holda, ko'rish qobiliyati zaif odamlar yozma so'zni o'qishlari, ko'rib chiqishlari va o'rganishlari mumkin. Tinish belgilari, imlo, paragraf va izohlar kabi turli xil yozma konvensiyalar ham xabardor qilinadi.

Ehtimol, Brayl alifbosining eng muhim jihati shundaki, u odamlarga keng ko'lamlil o'qish materiallaridan foydalanish imkoniyatini beradi. Bularga ta'lim va ko'ngilochar o'qishlar, restoran menyulari va moliyaviy hisobotlar, sug'urta polislari, qoidalar, shartnomalar, oshxona kitoblari va ma'lumotnomalar kiradi. Ularning barchasi biz kattalar hayotining bir qismidir va bu tizim orqali, bu shaxslar, shuningdek, madhiyalar,

musiqalar, stol o'yinlari va kartalar kabi materiallardan foydalangan holda sevimli mashg'ulotlarini va madaniy boyitishni davom ettirishlari mumkin.

Yillar davomida ko'rish qobiliyati zaif odamlar uchun o'qish va yozishni ta'minlaydigan ko'plab boshqa usullarga urinishlar bo'ldi. Biroq, ularning ko'pchiligi muvaffaqiyatsizlikka uchradi, chunki ular faqat bosma harflarning ko'tarilgan versiyasi edi. Brayl tizimi ko'zlar uchun mo'ljallangan belgilarga taqlid qilish orqali emas, balki barmoq uchlari uchun mo'ljallangan belgilarning oqilona ketma-ketligiga asoslanganligi tufayli muvaffaqiyatli bo'ldi.

Brayl alifbosida erta ta'lim olish savodxonlik uchun juda muhim, ta'lim va ko'zi ojiz odamlarni ish bilan ta'minlash. Biroq, har kuni yangi ta'lim siyosati va ekranni o'qish dasturini olib keladi. Va shunga qaramay texnologiyalari brayl displeylari tizimni yanada amaliy va qulayroq qilgani kabi, so'nggi yillarda brayldan foydalanish sezilarli darajada kamaydi.

Brayl yozuvi 1800-yillarning boshlarida paydo bo'lgan. Charlz Barbier Napoleon Bonapartning fransuz armiyasida xizmat qilgan. Barbier tunda yozish deb nomlanuvchi noyob sensorli harbiy kodni ishlab chiqdi. Bu Napoleonning bir shaklga bo'lgan talabiga javob edi aloqa Bu askarlarga yorug'lik manbasisiz tunda muloqot qilish imkonini berdi. Armiyada xizmat qilayotganda, Barbier ko'plab askarlarning jangovar xabarlarini o'qish uchun qorong'uda chiroqlardan foydalanganlarida o'ldirilganiga guvoh bo'ldi. Chiroqlarning yorug'ligi dushman jangchilariga ularning joylashuvi haqida ogohlantirdi, bu muqarrar ravishda ularning o'limiga olib keldi.

Barbierning tungi yozuv tizimi ko'tarilgan 12 nuqtali katakka asoslangan - kengligi ikki nuqta va balandligi olti nuqta. Hujayradagi har bir nuqta yoki nuqtalar birikmasi alifbo tartibidagi harf yoki fonetik tovushni bildirgan. Biroq, tizimdagi muammo shundaki, inson barmoq uchlari bir tegish bilan barcha nuqtalarni his qila olmadi. Shunday qilib, askarlarga nuqtalarni teginish orqali tanib olish qiyin bo'ldi. Demak, tungi yozuv tizimi harbiylar tomonidan rad etilgan. Biroq, u Brayl tizimi uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Lui Brayl 1809-yil 4-yanvarda Fransiyaning Coupvray shahrida tug'ilgan, . Uning otasi charm ustasi bo'lib, charm buyumlarini avj bilan teshardi. Brayl yoshligida bexosdan ko'ziga o'q bilan pichoq urib qo'ygani keyin ko'rish qobiliyatini yo'qotgan.

Brayl o'n bir yoshga to'lishidan bir yil oldin u Parijdagi Milliy ko'rlar institutiga o'qishga kirdi. Aynan o'sha erda u Barbierning tungi yozuv tizimini o'zgartirib, o'zi kabi ko'rish qobiliyati zaif odamlar uchun yozma muloqotning samarali tizimini yaratishga

harakat qildi. Keyingi to'qqiz yil davomida Brayl o'z vaqtini uning nomi bilan atalgan ko'tarilgan nuqtalar tizimini ishlab chiqish va takomillashtirishga sarfladi.

Aynan 1821-yilda Barbier Parijdagi Qirollik ko'rlar institutiga tashrifi chog'ida Brayl yozuvi bilan tanishgan. Brayl yozuviga ko'ra, tungi yozish kodida ikkita katta nuqson bor edi. Birinchidan, kod so'zlarning orfografiyasini ko'rsata olmadi, chunki u faqat tovushlarni ifodalagan. Ikkinchidan, inson barmog'i harakatlanmaguncha butun 12 nuqtali ramzni his qila olmadi va bir belgidan ikkinchisiga ketma-ket o'ta olmadi.

Brayl bilan kelgan yechim 6 nuqtali hujayralardan foydalanish edi. Alifboning har bir harfiga ma'lum bir naqsh tayinlangan. Dastlab, Brayl faqat fransuz orfografiyasining birma-bir transliteratsiyasi edi. Ammo tez orada ko'plab qisqartmalar va logogrammalar ishlab chiqildi, bu esa tizimni stenogrammaga o'xshash narsaga aylantirdi. 2-darajali Brayl, kengaytirilgan tizim deb atalgan, 1905 yilga kelib yakunlandi.

Brayl alifbosi bilvosita lotin alifbosidan olingan. Brayl alifbosi ishlab chiqqan asl tizimda nuqta naqshlari fransuz alifbosidagi alifbo tartibidagi joylashuviga qarab harflarga tayinlangan. Ko'tarilgan harflar va "w" oxirida tartiblangan.

Birinchi o'nta alifbo harfi (birinchi o'n yillik deb ataladi) a dan j gacha, quyidagi jadvalda ko'rsatilganidek, to'rtta yuqori nuqta pozitsiyasi bilan ifodalanadi. Bular, shuningdek, 1 dan 9 gacha va 0 gacha bo'lgan o'nta raqamni ifodalaydi. Keyingi o'nta harf, k dan t gacha, mos ravishda a dan j ga qadar bir xil bo'ladi, faqat uchinchi o'ringa nuqta qo'shiladi.

Keyingi o'nta harf yoki keyingi "o'n yillik" ham xuddi shunday, lekin nuqtalar ikkala pozitsiyaga ham qo'shiladi 3 va 6. Bu jadvalda ko'rsatilgan. Brayl alifbosi ushbu tizimni ishlab chiqqan paytda rasmiy frantsuz alifbosining bir qismi bo'lmagani uchun w harfi chiqarib tashlandi. Demak, fransuz braylining tartibi uvxyz ç é à è ù.

w bilan tugaydigan keyingi o'nta harf yana bir xil, faqat o'sha 6 pozitsiyasi ishlatiladi, 3-pozitsiyada nuqta yo'q. Fransuz Brayl alifbosida bular â ê î ô û ë ï ü ö w harflarini bildiradi. Ingliz tiliga moslashish uchun fransuz alifbosining oxiriga w harfi qo'shilgan. 3-holatdan nuqtani olib tashlash ch, gh, sh, th, wh, ed, er, ou va ow ligaturalarini ham hosil qiladi.

Brayl shrifti qo'lda, shifer va stilus yordamida ishlab chiqarilishi mumkin. Bu usulda har bir nuqta sahifaning orqa qismidan yasaladi, oyna tasvirida yoziladi. Boshqa usullarga brayl yozuv mashinasi yoki Perkins Brailler yoki eBrailler (elektron Brayller) kiradi. Brayl alifbosidagi harflarni aniq "o'chirib bo'lmaydi" yoki xatolikka yo'l

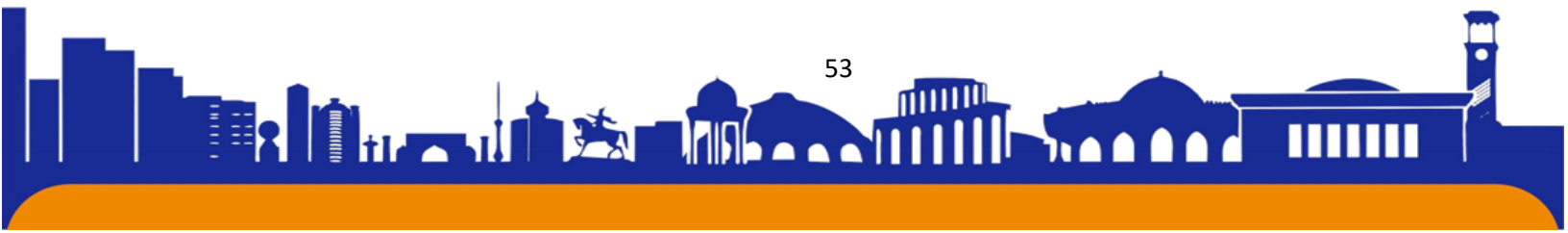
qo'yilganda ustiga yozib bo'lmaydi, shuning uchun olti nuqtadan foydalanib xato ustiga yoziladi.

1-sinf Brayl alifbosi, asosan, bosma hamkasbini harfdan harfga almashtirishdir. Bu yangi boshlanuvchilar uchun afzal ko'riladigan koddir, chunki u Brayl alifbosida o'qishni o'rganayotganda odamlarga kodning turli qismlarini tanib olish va ular bilan tanishish imkonini beradi. Ingliz tilida 1-sinf Brayl alifbosining 26 ta standart harflaridan iborat bo'lib, tinish belgilarini ham o'z ichiga oladi.

2-sinf Brayl kodi qisqarishlardan foydalanadi. Ya'ni, eng keng tarqalgan harf guruhlarining to'liq yozilishining qisqaroq ketma-ketligi. Kesilmalar ingliz tilidagi nashrlarga o'xshaydi. Masalan, "mumkin emas" o'rniga "mumkin" dan foydalanish. Xuddi shunday, 2-sinf Brayl alifbosida so'zlar qisqartiriladi. Masalan, "the" odatda Brayl alifbosida bitta belgi bilan ifodalanadi.

O'zbekiston Respublikasi ko'zi ojizlar bosmaxonasi 63 yillik tarixga ega bo'lib, u Markaziy Osiyodagi ko'zi ojizlar uchun turli xildagi matba mahsulotlarini tayyorlab beruvchi yagona yirik korxonaga hisoblangan. U 1949- yildan 2004- yilgacha O'zbekiston ko'zi ojizlar jamiyati tarkibida bo'lib, jamiyatning dotatsiya mablag'lari xisobidan faoliyat yuritib keldi. Keyinchalik ko'zi ojizlar jamiyatining iqtisodiy quvvati pasayib, bosmaxona inqirozga yuz tuta boshladi. Nnogironlarning ma'naviy – ma'rifiy hayotdagi o'rnini hisobga olinib, bosmaxona 2004 yilda to'laqonli O'zbekiston Matubot va axborot agentligi tizimiga o'tkazildi. Ushbu korxonaga brayl yozuvida chop etilgan kitoblar xalqaro ko'rgazmalarda nufuzli o'rinlarni egallagan. So'ngi yillarda bu sohaga bo'lgan e'tibor ancha sutlashgan edi. Sababi brayl yozuvli yangi kitoblar nashir qilinmay qo'ygandi. Brayl kitoblari bo'rtma harflardan iboratligi uchun undan foydalanish davomida yozuvlar yassilashib ketadi va natijada mutlaqo o'qib bo'lmaydigan ahvolga tushib qoladi.

O'tayotgan har bir kunimiz tarixga aylanib bormoqda uning varaqlari qanday to'layotgani esa faqat va faqat o'zimizga bog'liq. Men unday qila olmayman desak, varaqlar shunchaki bo'shligicha qolib ketaveradi. Agar xayolingizga meni mana bunday imkoniyatim yo'q, hech nima qila olmayman degan fikirlar keladigan bo'lsa, xuddi Lui Brayl kabi jismoniy imkoniyati cheklangan insonlar erishgan yutuqlar haqida eslang...

Adabiyotlar.

1. Махмудова, Д. А., & Қарахонова СА, Х. К. (2015). Неврозларда фобия ва кўрқув. *Психиатрия журнали*, (1-Б), 82.
2. Karakhonova, S. A., & Ishanhodjaeva, G. T. (2016). Cognitive disorders in Parkinsonism. *Parkinsonism & Related Disorders*, 22, e59.
3. Karakhonova, S. A. (2022). The Significance of the Application of Psycho-Correction Methods in the Treatment of Psycho-Emotional Disorder. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 2(12), 59-64.
4. Ибодуллаев, З. (2022). EFFECTIVE PSYCHOCORRECTION IN NEUROTIC DISORDER.
5. Ибодуллаев, З. Р., Карахонова, С. А., & Сейткаримова, Г. С. (2021). Значение использования методов психокоррекции при лечении тревожно-фобического синдрома. *ЖУРНАЛ НЕВРОЛОГИИ И НЕЙРОХИРУРГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ*, (SPECIAL 1).
6. Karakhonova, S. (2019). Psychocorrection and optimal pharmacotherapy in anxiety-phobic syndrome. *Psychosomatic Medicine and General Practice*, 4(1), e0401175-e0401175.
7. Алишеровна, Қ. С., Сейткаримова, Г. С., & Юнусходжаева, Х. С. (2022). ЭФФЕКТИВНАЯ ПСИХОКОРРЕКЦИЯ ПРИ НЕВРОТИЧЕСКОМ РАССТРОЙСТВЕ. *ЖУРНАЛ НЕВРОЛОГИИ И НЕЙРОХИРУРГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ*, 3(1).
8. Tursynbaevich, A. V., Kizi, U. A. S., & Kizi, A. G. V. (2022). Wind Mill and Solar Energy. *Texas Journal of Engineering and Technology*, 15, 178-180.
9. Аметов, Б. Т. (2021). Возникновение И Распространение Ударной Волны В Твердом Телe. *IJTIMOİY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMİY JURNALI*, 1(6), 42-44.
10. Аметов, Б. Т., Султанбаев, А. П., & Жангабаев, А. К. (2021). ВОЗМОЖНОСТИ И ПРОБЛЕМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВОЗОБНОВЛЯЕМЫХ ИСТОЧНИКОВ ЭНЕРГИИ. In *КОНКУРС МОЛОДЫХ УЧЁНЫХ* (pp. 72-74).
11. Sobirova, D. R., & Shamansurova, K. S. (2016). Features of influence of the new product obtained by new technologies on animal organism in the experiment. In *The Eleventh European Conference on Biology and Medical Sciences* (pp. 44-46).
12. Abdullaevich, N. N., Ravshanovna, S. D., & Klara, B. (2017). Effect of genetically modified product on reproduction function, biochemical and hematology indexes in experimental study. *European science review*, (1-2), 94-95.

13. Собирова, Д. Р., Нуралиев, Н. А., & Усманов, Р. Д. (2018). Оценка медико-биологической безопасности генно-модифицированного продукта. *Методические рекомендации*.

14. RAVSHANOVNA, S. D., ABDULLAYEVICH, N. N., & FURKATOVNA, T. S. Assessment of the Influence of the Food Product of Gmo on the Sexual Function and Are Biochemical Research White Laboratory Outbred Rats. *JournalNX*, 6(05), 38-40.

15. Собирова, Д., Нуралиев, Н., & Гинатуллина, Е. (2017). Результаты экспериментальных исследований по изучению и оценке мутагенной активности генно-модифицированного продукта. *Журнал проблемы биологии и медицины*, (1 (93)), 182-185.

16. Sobirova, D. R., Azizova, F. X., Ishandjanova, S. X., Otajanova, A. N., & Utepova, N. B. (2021). Study of changes in pulmonary alveolar epithelium and aerogematic barrier in diabetes mellitus.

17. Собирова, Д., & Нуралиев, Н. (2017). Гинатуллина Е. Результаты экспериментальных исследований по изучению и оценке мутагенной активности генномодифицированного продукта. *Журнал проблемы биологии и медицины*, (1), 93.

18. Sobirova, D. R., Nuraliev, N. A., Nosirova, A. R., & Ginatullina, E. N. (2017). Study of the effect of a genetically modified product on mammalian reproduction in experiments on laboratory animals. *Infection, immunity and pharmacology.-Tashkent*, (2), 195-200.

УДК 611.42; 617.518; 616.831-005

**Лимфотропная терапия для профилактики внутричерепных
инфекционно-воспалительных осложнений при черепно-мозговой травме**

О.Ш. Эшонов.

Бухарский государственный медицинский институт.

Резюме

Результаты исследования показывают, что лимфотропная противоотечная и антибактериальная терапия в комплексном лечении, позволяет снижать уровень летальности, тем самым способствует улучшению результатов лечения в остром периоде, а также профилактики внутричерепных гнойно-воспалительных осложнений при сочетанной черепно-мозговой травме.

Ключевые слова: вторичная инфекция, гнойно-воспалительные осложнения, лимфотропная противоотечная и антибактериальная терапия.

**Lymphotropic therapy for the prevention of intracranial infectious and
inflammatory complications in traumatic brain injury**

Eshonov O.Sh.

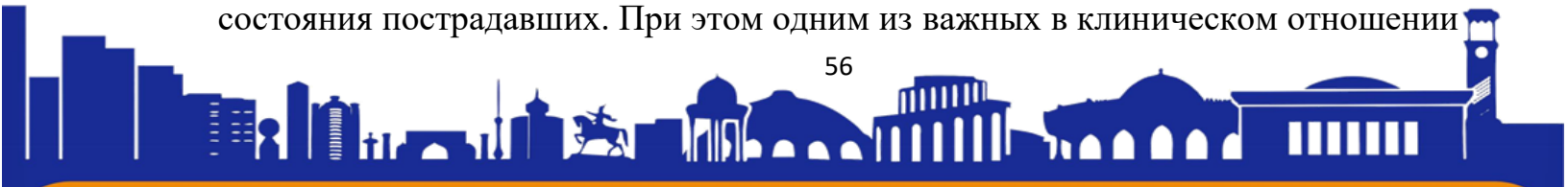
Bukhara State Medical Institute

Summary

The results of the study show that lymphotropic decongestant and antibacterial therapy in the complex of treatment can reduce the level of mortality, thereby improving the results of treatment of TBI in the acute period, as well as the prevention of intracranial pyoinflammatory complications in combined traumatic brain injury.

Key words: secondary infection, pyoinflammatory complications, lymphotropic decongestant and antibiotic therapy

Актуальность. Отёк мозга и вторичная инфекция при черепно-мозговых травмах (ЧМТ) остаются основной причиной смертности мужчин молодого возраста в развитых странах [4,5,6]. Если тяжесть первичного повреждения мозга определяет исход на догоспитальном этапе тяжелой черепно-мозговой травмы, то от развития внутричерепной гипертензии зависят клинический прогноз и исход острого и отдаленного периодов тяжелой черепно-мозговой травмы [2,4,6]. Так же важно отметить, что проблема вторичной инфекции и инфекционных осложнений при ЧМТ особенно актуальна в случаях длительного коматозного состояния пострадавших. При этом одним из важных в клиническом отношении

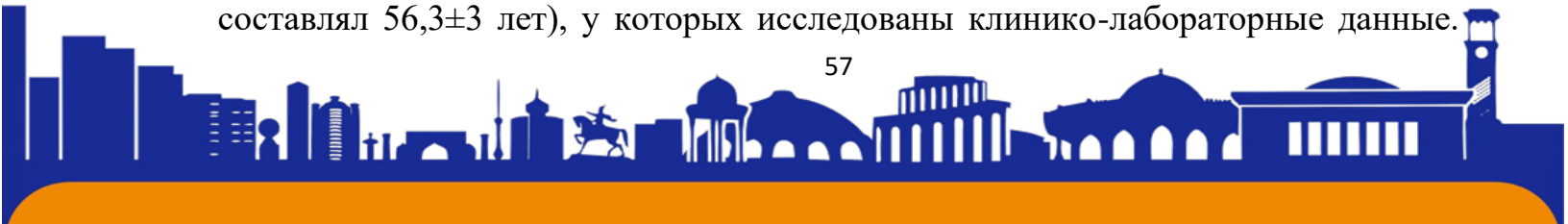
представляется вопрос о сроках и рисках развития инфекционных осложнений при ЧМТ [2].

К сожалению, традиционные методы введения антибиотиков (внутримышечный, внутривенный, внутрибрюшинный и др.) не обеспечивают терапевтических концентраций антибиотиков в лимфатическом русле. Кроме того, в крови и тканях лечебные концентрации препаратов удерживаются весьма ограниченное время 4-12 часов. Это требует частых повторных инъекций антибиотиков, что далеко небезразлично для организма. Использование лимфотропной антибиотикотерапии при однократной инъекции препарата в среднетерапевтической разовой дозе, обеспечивает лечебную концентрацию в течении 24 часа не только в лимфатической системе, но и в большинстве тканей, сыворотке тканей, сыворотке крови [2]. Инфицирование внутрочерепного содержимого оказывает неблагоприятное влияние на течение травматической болезни и достоверно ухудшает исходы. Этиологическим фактором посттравматических менингитов и энцефалитов являются в равной мере грамм положительные и грамм отрицательные микроорганизмы. Для профилактики и лечения этих осложнений лимфотропная антибактериальная терапия повышает эффективность базисного лечения, предотвращая развитие инфекционных осложнений.

Работы академика Бородина Ю.И. и Песина Я.М., [1,3] выявили анатомо-функциональную взаимосвязь ЦНС и лимфатической системы, циркуляции ликвора и лимфы в ЦНС, а также показали эффективность лимфотропной терапии в коррекции нарушений ликвородинамики при различных патологических процессах. Данные предпосылки позволяют считать целесообразным и патогенетически обоснованным применение лимфостимулирующих технологий в лечении ЧМТ.

В связи, с вышеизложенным: целью нашей работы было изучение оптимальных методов лимфотропной противотечной терапии при острой ЧМТ и лимфотропной антибактериальной терапии внутрочерепных инфекционно-воспалительных осложнений при сочетанной черепно-мозговой травме (СЧМТ).

Материалы и методы. Исследование проведено в отделение нейрореанимации Бухарского областного филиала Республиканского научного центра экстренной медицинской помощи. Объектами исследования явились 51 пациентов с ЧМТ, возраст которых варьировал от 32 до 65 лет (средний возраст составлял $56,3 \pm 3$ лет), у которых исследованы клинико-лабораторные данные.

При оценке невротатуса по шкале комы Глазго (ШКГ) средний балл при поступлении в стационар составлял $9,3 \pm 2,1$. Из 38 больных с тяжелой черепно-мозговой травмой гнойно-воспалительные осложнения (менингит и менингоэнцефалит) были более характерными для очаговых повреждений головного мозга, чем для диффузных (18% против 5% ($p < 0,01$)). С целью противоотечной терапии и профилактики внутричерепных инфекционно-воспалительных осложнений в период с 2019 по 2021 гг., была проведена региональная противоотечная терапия и лимфотропная антибактериальная терапия 38 больным с ЧМТ. Контрольную группу составили 13 больных которые получали стандартную интенсивную терапию. Субмастоидальные инъекции выполнялись врачом. Костным ориентиром являлся сосцевидный отросток височной кости. Пальпаторно определяли нижний край отростка и в этой точке производили инъекцию обычной подкожной иглой, присоединенной к шприцу с лекарственной смесью. После прокола кожи при вхождении иглы в подкожную клетчатку вводили смесь. Глубина введения иглы в среднем составляла 2-3 мм. Введение лекарственной смеси осуществляли в две точки—справа противоотечная лимфотропная терапия: лидокаин 2%-1мл, дексаметазон 4мг, 10% р-р глюкозы 3мл. в одном шприце и слева-лимфотропная антибактериальная терапия- цефтриаксон по 100 мг, кратность введения один раз ежедневно, начиная с вторых суток ЧМТ, в течение 5 дней. Все пациенты получали единый стандарт обследования, который включал в себя: общий анализ крови, общий анализ мочи, биохимический анализ крови, исследование ликвора, исследование глазного дна, КТ черепа, оценку функций центральной нервной системы. Для решения поставленной цели были определены основные параметры сравнения: оценка по Шкале Глазго (ШКГ) на первые, пятые сутки ЧМТ и при переводе из отделения реанимации в нейрохирургическое.

Результаты и их обсуждения. При проведении лимфотропной противоотечной и антибактериальной терапии в сочетании со стандартной терапией важнейшим критерием оценки эффективности проводимой терапии являлись сроки восстановления уровня сознания, которое фиксировалось по Шкале Глазго. На момент первой оценки по ШКГ результаты в группе контроля составили $8,1 \pm 1,3$ балла, а в основной группе— $7,5 \pm 1,8$ соответственно, что свидетельствует о сопоставимости групп данного исследования. Пациенты основной группы с тяжелой черепно-мозговой травмой ($n=38$) были разделены на три подгруппы в зависимости от количества баллов по ШКГ с оценкой на 1 и

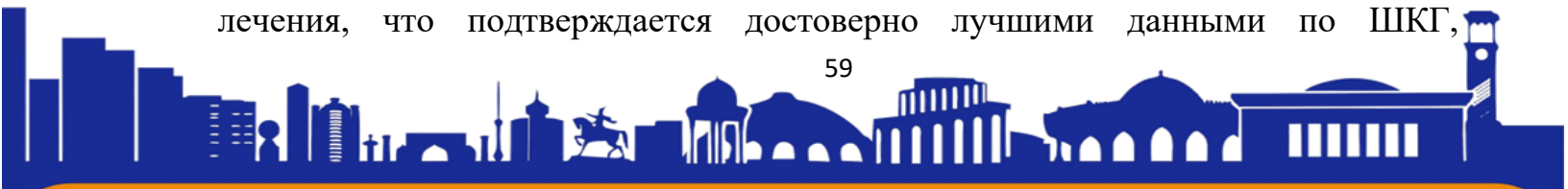

5-е сутки нахождения в стационаре после ЧМТ:1) 3-4 балла по ШКГ–6 пациента;2) 5-8 баллов по ШКГ– 15 пациентов;3) 8-10 баллов по ШКГ–17 пациентов. Распределив пациентов по первоначальным подгруппам, мы получили следующие результаты на пятые сутки ЧМТ:1) 3-4 балла– 0; 2) 5-8 баллов– 20; 3) 8-10 баллов– 18 пациентов. На фоне проводимой терапии на 5-е сутки отмечалось достоверное улучшение оценки по ШКГ у пациентов основной группы: с $7,5+1,8$ балла до $10,97+1,33$ соответственно. Летальность в течение первых пяти суток ЧМТ в основной группе составила 2 пациента. Перевод в профильное отделение после 5-ти суток пребывания в отделении реанимации состоялся во всех 36 случаях, при этом отмечалось дальнейшее улучшение оценки по ШКГ до $12,88+1,20$, но это было статистически мало достоверно, $p \geq 0,05$. Выживаемость пациентов после 5-ти суток ЧМТ в основной группе была 94.8%. Для сравнения эффективности проводимой терапии в группах исследования пациенты контрольной группы ($n=13$) также были разделены на три подгруппы подобно пациентам основной группы в зависимости от количества баллов по ШКГ:1) 3-4 балла по ШКГ– 0; 2) 5-8 баллов–3 пациентов; 3) 8-10 баллов– 10 пациентов. На пятые сутки ЧМТ получены следующие результаты:1) 3-4 балла–0;2) 5-8 баллов–1 пациента;3) 8-10 баллов– 10 пациентов. У 2 пациентов контрольной группы на пятые сутки было от 10 до 12 баллов. На фоне стандартной терапии на 5-е сутки отмечалась тенденция к улучшению оценки по ШКГ у пациентов контрольной группы: с $8,1+1,3$ балла до $9,97+1,16$ балла соответственно, при этом $p \geq 0,05$. Летальность в течение первых пяти суток ЧМТ в контрольной группе составила 5 пациентов. Перевод в профильное отделение после 5-ти суток пребывания в отделении реанимации состоялся в 6 случаях, при этом отмечалось дальнейшее улучшение оценки по ШКГ у этих пациентов с $9,97+1,16$ балла до $12,57+1,03$ балла. Но выживаемость пациентов после 5-ти суток ЧМТ в группе контроля была 61.6 %.

Анализ исходов тяжелой черепно-мозговой травмы в зависимости от наличия внутричерепных инфекционно-воспалительных осложнений показал, что доля умерших больных была статистически достоверно выше при контрольной группе.

Таким образом, проведение лимфотропной противоотечной и антибактериальной терапии при ЧМТ в остром периоде позволило эффективно воздействовать на течение патологического процесса и улучшить результаты лечения, что подтверждается достоверно лучшими данными по ШКГ,

летальности, срокам пребывания в палате реанимации у пациентов основной группы.

Заключение. Лимфотропная противоотечная и антибактериальная терапия повышает эффективность базисного лечения, предотвращает развитие вторичных инфекционных осложнений при ЧМТ.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

- 1.Бородин, Ю.И. Мозг и жидкие среды организма /Ю.И. Бородин, Я.М. Песин. - Новосибирск; Бишкек, 2005. - 184 с.
- 2.Кулдашев К.А., Кулдашева Я.М., Хакимова З.К.идр. Диагностика и хирургическое лечение внутричерепной гипертензии травматического генеза и внутричерепные инфекционно-воспалительные осложнения при сочетанной черепно-мозговой травме. Журнал стоматологии и краниофациальных исследований. 2021. №3, стр.36-39.
3. Морфофункциональные характеристики путей оттока спинномозговой жидкости в лимфатическое русло в условиях длительного воздействия адреналином и обзиданом /Я.М. Песин, Е.А. Чернышева, А.А. Бейсембаев, М.Я. Великородова //Бюллетень Сибирской Медицины. - 2008. - № 5. - С. 36-39.
4. Brain Trauma Foundation, American Association of Neurological Surgeons, Joint Section on Neurotrauma and Critical Care, Guidelines for the management of severe traumatic brain injury, J Neurotrauma 2000;17:451-627.
- 5.3. Greve M.W., Zink B.J. Pathophysiology of traumatic brain injury // Mt. Sinai J. Med. – 2009, Apr. – 76(2). –P. 97-104.
6. Donkin J.J., Vink R. Mechanisms of cerebral edema in traumatic brain injury: therapeutic developments. // Curr. Opin. Neurol. – 2010, Jun. –23(3). –P. 293-9.

Физика фанидан тўғарак машғулотларида дидактик ўйинлардан фойдаланиш методикаси

Узун туманидаги 20-умумий ўрта таълим мактабининг физика ўқитувчиси
Н.Алимова

Аннотация. Ушбу мақолада физиканинг бугунги кундаги талаби даражаси техника тараққиёти, ишлаб чиқариш соҳаси ва кундалик ҳаётда тутган ўрни, ўқувиларнинг илмий дунёқараши, мантиқий тафаккур қила олиш қобилияти, ақлий ривожланиши, ўз-ўзини англаш салоҳиятини шакллантириши ва ўстириши, уларнинг таълим олишлари ва касбий фаолияти давомидаги зарурий компетенцияларини шакллантириш ва ривожлантириш, бугун олган билимларини амалиётга қўллай олишлари билан белгиланади шу боис ушбу мақола муаммо сифатида ёритиб берилди.

Калит сўзлар: технология, коммуникатив, коррекция, аудитория

Мақола баёни. Ўқувчиларни фаоллаштиришга асосланган технологиялар ҳам турлича бўлиб, уларнинг қай биридан фойдаланиш, машғулот мақсади, таълим мазмунига кўра педагогнинг маҳорати намунаси сифатида қўлланилади 1. Ўйин технологиялари. 2. Муаммоли таълим. 3. Лойиҳалаш технологияси. 4. Интерфаол таълим технологиялари. 5. Тренинг технологиялари. Ўйин технологиялари. Ўқувчининг психологик хусусиятларини, уларнинг ўйинга мойил бўлишларини инобатга олиб, улар яхши кўрадиган методдан фойдаланиш мақсадга мувофиқ. Ўқувчида компетенцияларни шакллантириш ва ривожлантиришда бу метод самарали ҳисобланади. Таълимда ўйинлар қуйидаги функцияларни бажаради: коммуникатив: мулоқот диалектикасини ўзлаштириш учун; ўйинда ўзлигини намоён қилиш учун; ўйин терапияси: ҳаёт фаолиятининг турли жабҳаларида вужудга келадиган турли қийинчиликларни енгиш учун; ташхислаш учун: ўзини тутиш меъёрдан четлашганлигини аниқлаш; коррекция киритиш: шахсий кўрсаткичларига ижобий ўзгартиришлар киритиш учун ва ҳ.к. Ўйин тузилишига фаолият сифатида мақсадни қўйиш, режалаштириш, мақсадни амалга ошириш, натижаларни таҳлил қилиш киради. Ўйин фаолияти мотивацияси унинг ихтиёрийлиги, танлаш имконияти ва мусобақа элементлари борлиги, ўзлигини намоён қилиши билан юзага келади.

Техника олий таълим муассасаларида ўйин фаолияти қуйидаги ҳолларда ишлатилади: тушунча, мавзу ва ҳаттоки, ўқув фанининг бўлимини ўзлаштиришда мустақил технология сифатида; машғулот технологияси ёки

унинг фрагменти сифатида (кириш, тушунтириш, мустаҳкамлаш, машқ қилдириш, назорат қилиш); аудиториядан ташқари ишлар сифатида. Ўйин технологиясини уч хил йўналишда амалга ошириш мумкин: талабаларга дидактик мақсад ўйин масаласи тарзида қўйилади; ўқув фаолияти ўйин қоидаларига бўйсунди; ўқув материали унинг воситаси сифатида ишлатилади ва ўқув фаолиятига мусобақа элементи киритилади. Дидактик масаланинг муваффақиятли бажарилиши ўйин натижаси билан боғланади. Муаммоли таълим жараёнида ўқитувчи раҳбарлигида маълум ўқув муаммоси қўйилиб, талабаларга уни ечиш вазифаси берилади. Бунда, талабаларнинг ижтимоий фаоллиги ортиб ўзаро коммуникацияга киришадилар ва муаммо ечимини қидиришда фанга оид билими, кўникма, малака ортади ҳамда математик саводхонлик, фан - техника ютуқларидан фойдаланиш компетенциялари шаклланади. Физика фани йўналишида муаммоли машғулотларни қуйидагилар бўйича ташкил этиш мумкин:

1. Илмий муаммо ечими, яъни, назарий тадқиқотда янги қоида, қонун, исботлаш талаб қилинадиган ўқув муаммолари ечилади.

2. Амалий муаммонинг ечими, яъни маълум билимни янги вазиятда қўллаш, конструкция яратиш, ихтиро қилиш каби амалий ўқув муаммолари ечилади.

Физиканинг бугунги кундаги талаби даражаси техника тараққиёти, ишлаб чиқариш соҳаси ва кундалик ҳаётда тутган ўрни, талабаларнинг илмий дунёқараши, мантиқий тафаккур қила олиш қобилияти, ақлий ривожланиши, ўз-ўзини англаш салоҳиятини шакллантириши ва ўстириши, уларнинг таълим олишлари ва касбий фаолияти давомидаги зарурий компетенцияларини шакллантириш ва ривожлантириш, бугун олган билимларини эртага қўллай олишлари билан белгиланади. Физика фани ДТС бошқа ўқув фанлари каби, талабаларда таянч ва фанга оид компетенцияларни шакллантириш ва ривожлантириш га йўналтирилган таълимга асосланади. Талабаларда таянч ва фанга оид компетенцияларни шакллантиришга йўналтирилган таълим талаблари – талабаларнинг ўқувли (амалий) бўлиш заруратидан келиб чиқади.

Ўқув ўйинлари талабаларда мустақил ишлаш кўникмаси, ижодий фикрлаш қобилияти ва жамоани бошқариш, ечим қабул қилиш ҳамда унинг бажарилишини таҳлил этиш ва ривожлантириш, мустаҳкамлаш вазифаларини бажаради. Ўйин давомида қуйидаги кўникма, малака ва компетенциялар ҳосил қилинади: ечим қабул қилиш, зарур ахборотларни йиғиш ва таҳлил қилиш; тўлиқ бўлмаган ва

ишончли ахборотлар етарли бўлмаган шароитда ечим қабул қилиш; муайян турдаги масалаларни таҳлил қилиш; жамоада ишлаш, гуруҳли фикрлаш методларидан фойдаланиб, биргаликда келишилган ечим ишлаб чиқиш; жараён ва ҳодисаларни тадқиқ қилишда тизимли ёндашувдан ижодий фойдаланиш. Ўйинли ўқитиш методи функцияланиш ва инсоннинг турли психологик хусусияти ва сифатини ривожлантириш учун қўлланиши мумкин бўлган касбий йўналтирилганлик, ақлий мустақиллик, у ёки бу фаолият соҳасидаги билим, кўникма, малакалар касбга оид масалаларни ижодий ечишда ташкилотчилик ва коммуникатив сифатлар, ўз-ўзини баҳолаш функцияларини жорий этиш лозим. Талабаларда компетентлиликни шакллантириш ва ривожлантириш фаолият мазмунини қизиқтиришнинг кучли воситасидир. Талабаларда изланувчанлик тадқиқот методикасини номоён этишга имкон яратади. Муаммо қўйиш, ечимини гуруҳ бўлиб топишга индивидуал хислатлар устуворлигида намоён бўлади.

Ўйин самараси ўқитиш методи сифатида анъанавийликдан кўра, моддий техник таъминотга боғлиқ бўлиб, унинг таркибига ўйин учун махсус жиҳозлар, ҳисоблаш техникаси ва қатнашувчилар сонига боғлиқ бўлади. Яна бир муаммо – ҳар бир ўйин иштирокчисини объектив баҳолаш ҳисобланади ҳамда хулосани муҳокама қилиш муҳим аҳамиятга эга. Дидактик ўйинлар давомида талабаларда ҳосил бўладиган ижобий ҳис-ҳаяжон туйғуси уларни чарчашдан асрайди. Уларнинг интеллектуал қобилиятини оширади. Дидактик ўйинлардан физика ўқитиш жараёнида фойдаланишнинг умумий масалалари, илмий - методик адабиётларда анча кенг ёритилган бўлса ҳам уларда асосий эътибор масалалар ечиш ва қонунларга қаратилган. Ваҳоланки, физика фанини ўзлаштириш талабаларга анча қийинчилик туғдириши ва унинг баъзи масалаларини ечишда ноанъанавий ёндашувлар талаб этилиши табиийдир. Бунинг бир қатор илмий-назарий, методик ва дидактик сабаблари борки, улардан ҳар қандай маҳоратли физика ўқитувчиси кўз юма олмайди боис физика ўқитишда янги педагогик технологиялар, ноанъанавий метод ва шакллардан фойдаланиш талаб этилади. Айниқса, дидактик ўйинлар талабаларнинг мустақил фикрлаш, топқирлик, изланувчанлик, ҳозиржавоблик, мантиқий хулосалар чиқара олиш, ўз устида ишлаш маълум ва номаълум жиҳатларни солиштира олиш, мавжуд билимларга таяниб мушоҳада юритиш каби имкониятларини ишга солишда ёрдам беради ҳамда шахс сифатида ўз ўзини ривожлантириш компетенциясини амалга оширади дидактик ўйинлардан намуналар келтирамиз. Бу дидактик ўйинларда

юқори кўрсаткичга эришиш учун дарслик ва кўшимча адабиётлардан фойдаланиш мақсадга мувофиқ. **Физик лугат** ўйиникитувчи битта ҳарфни доскага ёзади, талабалар эса, ўша ҳарф билан бошланадиган физик термин, физик катталиқ, физик асбоблар, ўлчов бирликлар ва ҳоказоларни дафтарларига ўзларича ёзадилар. Кейин қайси талаба нечта ибора ёзганини айтади. Ўқитувчи айланиб текшириб юради, ким кўп ёзган бўлса, у талаба биринчиликни олади. Кейин ўша талабанинг топган сўзлари, орқада қолган талабаларда бўлмаган сўзлари доскага ёзилади ва ҳамма талабалар доскадан ўзлари топа олмаган сўзларни кўчириб оладилар. Масалан, Т ҳарфига тезлик, товуш, табиат, тормоз, тебраниш, температура, термодинамика, Томсон, Тесла, термоядро, тезлатгич, такомак, тортилиш, транзистор, трансурани, турбулент, тутун, тўлқин, текис тезланувчан, текис секинланувчан каби сўзлар. А ҳарфига акселерометр, аморф, атом, Авогадро, акустика, альфа, антимодда, атмосфера, астрофизика, алюминий, адиабатик, абадий, асосли, ангстрем, анероид, ареометр, амперметр, абсолют узайиш, аморф, анизотроп, айлана ва ҳ.к.

Физик формулалар бўйича дамино ўйини қуйидагича давом этади: $v = \frac{s}{t} \rightarrow t =$

$$\frac{s}{v} \rightarrow v = v_0 + at \rightarrow t = \frac{v - v_0}{a} \rightarrow a = \frac{v^2 - v_0^2}{2s} \rightarrow s = v_0 t + \frac{at^2}{2} \rightarrow t = \frac{A}{N} \rightarrow N = \frac{A}{t}$$

$$t = \frac{A}{IU} \rightarrow U = IR \rightarrow R = \rho \frac{l}{s} \rightarrow S = \frac{F}{p} \rightarrow p = nkT \rightarrow T = \frac{2E_k}{3k} \rightarrow k = \frac{R}{N_A} \rightarrow N_A = \frac{N}{v} \rightarrow v = \frac{m}{\mu} \rightarrow \mu = m_b N_A$$

$$\rightarrow N_A = \frac{NRT}{PV} \rightarrow T = \frac{p}{nk} \rightarrow k = \frac{2E_k}{3T} \rightarrow T = \frac{p}{nk}; n = \frac{N}{V} \rightarrow v = \frac{m}{\rho} \rightarrow \rho = \frac{m}{V} \rightarrow v = Sh.$$

Физик атамалардан ташкил топган домино ўйини.

Тезлик → куч → частота → атом → масса → ангстрем → метеор → ричаг → гигрометр → реостат → тарози → иш → шоқул → литр → радий → йўлдош → Шарль → Ломоносов → вақт → Томсон → Ньютон → нанометр → радиус → секунд тартибда давом этдирилади. Физик сўзлардан ташкил топган домино ўйинида ўқитувчи биринчи сўзни айтиб, доскага ёзади, охириги ҳарфидан физик атамалар билан давом эттирилади. «Физик лингвистика» тил қонунлари, нутқ жозибалари билан лингвистика шуғулланади. Физика тили бой, унинг имкониятларидан ўринли фойдаланиш талабаларнинг билим даражасини оширишга хизмат қилиши мумкин. Турли физик катталиқлар, қонунлар, бирликлар билан боғлиқ бошқотирмалар талабаларни сўзамолликка, топқирликка ва ҳозиржавобликка ўргатади. Бу тадбир, аввало, уларни мустақил

ишлашга, кўшимча билим олишга, физика фанининг ёзма ва оғзаки тил имкониятларидан фойдаланишга ундайди. Қуйидаги саволларга тўғри жавоблар топилиб, уларнинг бош ҳарфлари келтирилган бўш катакларга жойлаштирилса, ҳикматли сўзлар келиб чиқади ва у талабаларда физика фанининг қудратли табиий фанлардан бири эканлигини узоқ вақт эсда сақлаб туради. Биз дарс машғулоти ва дарс машғулотидан ташқари машғулотларда дидактик ўйинлардан намуналар келтирдик. Бунда ҳам маъносини, ҳам топишмоқ жавобини топиш талаб этилади.

1-топширик: 1. Жисмларнинг исталган тенг вақтлар ичида тенг масофани босиб ўтиши. 2. Кучнинг таъсир чизиғи қўйилган нуқтасидан айланиш ўқигача бўлган масофа. 3. Модданинг ҳажм бирлиги ичидаги массаси. 4. Ҳажмнинг ўлчов birlikларидан бири. 5. Жисмга таъсир этувчи кучнинг шу куч таъсирида силжиш масофасига кўпайтмаси. 6. Жисмларнинг ўз ҳаракати туфайли ҳосил қиладиган энергияси. Таърифларнинг бош ҳарфини катакчаларга жойлаштириш орқали тезлик деб аталадиган физик катталик келиб чиқади). **Физик крассворд**

1	2	3	4	5	6
Т	Е	З	Л	И	К

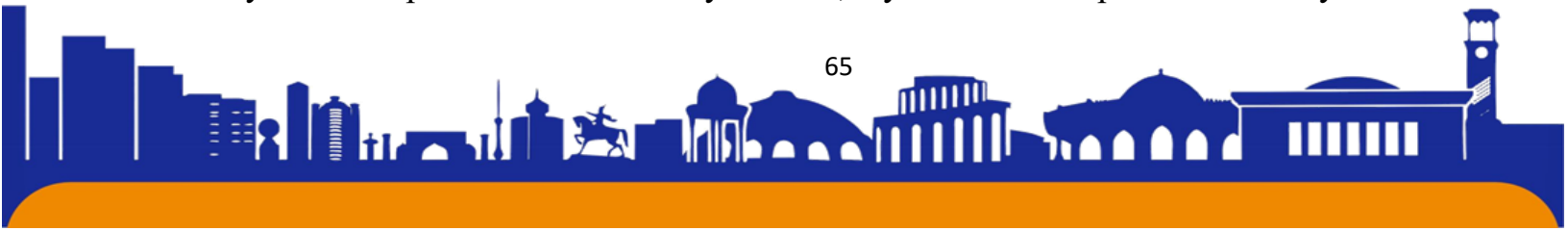
Жавоблар: 1. Текисҳаракат. 2. Елка. 3. Зичлик. 4. Литр. 5. Иш. 6. Кинетик инергия.

2- топширик: Қуйидаги саволларга тўғри жавоблар топиб, уларнинг бош ҳарфлари бўш катакларга жойлаштирилса, ҳикматли сўз келиб чиқади ва у талабаларга физика фанининг қудратли табиий фанлардан эканлигини узоқ вақт эслатиб туради

Физик лингвистика

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ф	И	З	И	К	А	Ф	А	Н	И
11	12		13	14	15	16	17	18	19
М	У	Ъ	Ж	И	З	А	Л	А	Р
20	21	22	23	24	25	26			
М	А	Й	Д	О	Н	И			

1. Турли моддалардан ташкил топган жисмларга __деб айтилади. 2. Жисм шундай ҳаракат қилиши мумкинки, унинг ихтиёрий икки нуқтасини

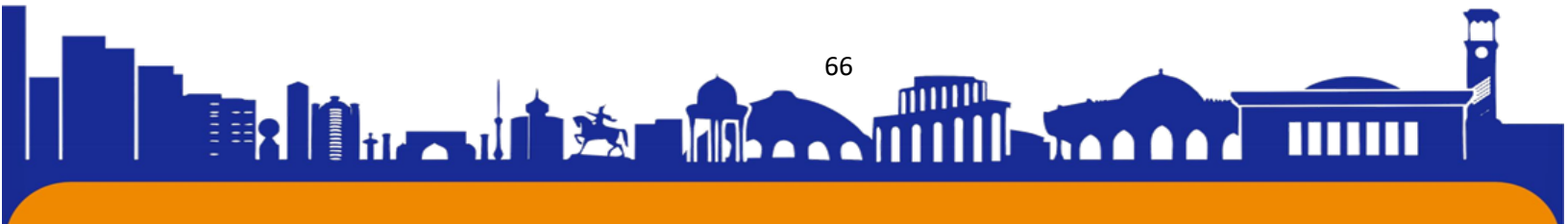

туташтирувчи тўғри чизик жисм кўчганда ҳам, ўз-ўзига паралеллигича қолишига __ ҳаракат дейилади. 3. Модданинг ҳажм бирлигига тўғри келадиган массасига __ дейилади. 4. Бир жисмга бошқа жисмнинг таъсири тўхтагандан сўнг жисм тезлигининг ўзгармаслиги __ дейилади. 5. Бир жисмнинг иккинчи жисмга кўрсатадиган таъсирига __ дейилади. 6. Тезланишни ўлчайдиган асбоб __. 7. Ҳодисаларни тавсифловчи катталиклар орасидаги миқдорий боғланишдан иборат бўлган ифодага __ дейилади. 8. Суюқлик ичига ботирилган жисм ўзининг ҳажмича оғирликдаги суюқликни сиқиб чиқаради ва унга шу катталиклдаги... куч таъсир қилади, 9. Куч бирлиги __ 10. Иссиқлик алмашилиш натижасида жисмга бериладиган энергия миқдори __ дейилади 11. Жисмларнинг инертлигини тавсифловчи физик катталик __ 12. Линза марказидан ўтувчи __ оптик __ дейилади. 13. Рус авиациясининг отаси __ 14. Жисмни ташкил қилган молекулаларнинг хаотик ҳаракати ва молекулаларнинг ўзаро таъсир энергияларининг йиғиндисига __ йтилади. 15. кг/м^3 қайси физик катталикнинг бирлиги? 16. Зичликни ўлчайдиган асбоб __ 17. Ҳажмнинг ўлчов бирлиги __ 18. Суюқлик ёки газ ичига ботирилган жисмга таъсир қилувчи итариб чиқарувчи куч __ 19. Кўзгалмас таянч атрофида айлана оладиган жисм __ 20. Оптик асбоблардан бири __ 21. Хусусияти жиҳатдан ҳам суюқ ҳам каттик жисм __ 22. Траектория узунлигига тенг бўлган катталик __ 23. Куч таъсирида жисмнинг шакли ва ҳажмининг ўзгариши __ дейилади. 24. Траекториянинг маълум пайтдаги ва маълум нуқтадаги тезлиги __ тезлик дейилади. 25. 1 кг массали жисмга 1 м/с^2 тезланиш бера оладиган куч бирлиги __ 26. Бир жисмнинг иккинчи жисм сиртида сирпанганда ҳосил бўладиган ва ҳаракатга қарама-қарши йўналган кучга __ дейилади.

Жавоблар: 1. Физик жисм. 2. Илгариланма ҳаракат. 3. Зичлик. 4. Инерция. 5. Куч. 6. Акселерометр. 7. Физик қонуният. 8. Архимед кучи. 9. Ньютон. 10. Иссиқлик миқдори. 11. Масса. 12. Ўқ. 13. Жуковский. 14. Ички энергия. 15. Зичлик. 16. Ареометр. 17. Литр. 18. Архимед кучи. 19. Ричаг. 20. Микроскоп. 21. Аморф. 22. Йўл. 23. Деформация. 24. Оний тезлик. 25. Ньютон. 26. Ишқаланиш кучи.

Физика соҳасида қонунларни кашф қилган олимлар ҳақида маълумот олиш мақсадида талабаларга қуйидаги бошқотирмани мустақил бажариш учун тавсия қилишни жоиз деб топдик (1-жадвал). Бунда талабалар қуйидаги саволларга жавоб топишлари лозим:

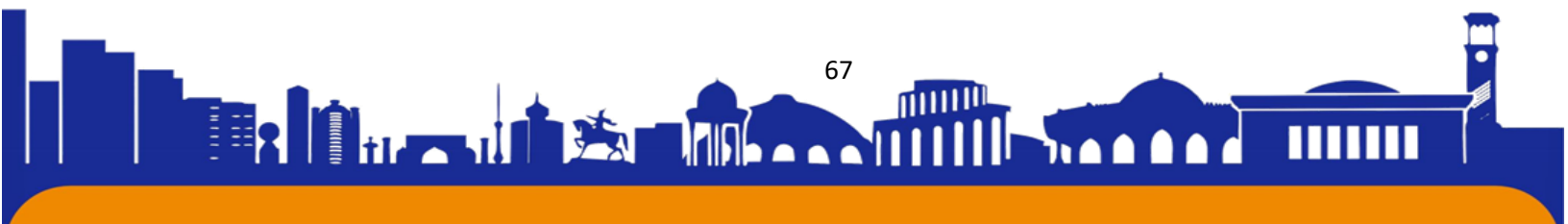

1. Ҳаракат қонунларини аниқлаган олим. 2. Атмосфера босимини аниқлаган олим. 3. Электр майдон тушунчасини фанга киритган олим. 4. Атом тузилишини аниқлаган олим. 5. Молекуляр-кинетик назария асосчиларидан бири. 6. Квант физикасига асос солган олим. 7. Токнинг магнит майдонини аниқлаган олим. 8. Энергиянинг сақланиш ва айланиш қонуни, суюқлик окимининг тезлиги билан унинг босими орасидаги миқдорий боғланишни аниқлаган олим. 9. Магнит майдонининг ҳаракатланувчи зарядлар билан боғланишни тасдиқловчи тажрибани ўтказган олим. 10. Фотоэффект ҳодисасини 1887 йилда кашф этган олим. 11. Гелиоцентрик тизимни яратган олим. 12. Атом ядро таркибига кирувчи нейтронни аниқлаган олим. 13. Ёпиқ идишдаги суюқлик ёки газга ташқи кучлар остида берилаётган босимнинг барча йўналишлар бўйича бир хил тарқалишини аниқлаган олим. 14. Товушнинг қаттиқлик бирлигини аниқлаган олим. 15. Рентген найча асосчиси. 16. Ўзининг асарларида моддалар майда зарралардан тузилганлигини аниқлаган олим.

Бошқотирмани бажаришда рақам ва кўрсаткичлардан фойдаланилади. Рақамларнинг олдида қўйилган кўрсаткич жавобни белгилашдаги дастлабки йўналишни, яъни олимнинг номидаги бошланғич иккита ёки учта ҳарфни кўрсатади. Қолган ҳарфларни аниқлашда йўналишни талабанинг ўзи танлайди. Кейинги ҳолларда йўналишни юқорига, пастга, ўнгга ва чапга ўзгартириш мумкин. Масалан, тўртинчи саволга жавобни аниқлаш учун кўрсаткич бўйича икки катак ўнгга ҳаракатланиб, **Р** ва **Е** ҳарфларини аниқлайди, сўнгра Резерфорд сўзини ҳосил қилиш учун қолган йўналишларни талабанинг ўзи танлайди .

Физик олимлар ҳақида маълумот бериш учун бошқотирма.

1 →	Н	Ю	3 →	Ф	А	Д	Е	Й	7 →	Е
6 ↓	2 →	Т	О	Н	Р	А	4 →	Р	Е	Р
Е	Й	Н	Р	И	Ч	Е	Л	Е	З	С
5 →	Б	Ш	Т	Е	Й	Н	Л	И	Е	Т
8 ↓	О	Л	Ц	М	А	Н	А	Б	Р	Е
Б	Е	Р	И	Л	9 →	Е	Й	В	Ф	Д
10 →	Г	Н	У	Л	12 →	Ч	Х	Г	О	13 ↓

11 ↓	Е	Р	С	Л	Е	Е	Е	Д	Р	П
К	Е	П	Р	Н	Б	Д	Н	О	Д	А
14 →	А	Л	Е	К	Р	В	В	А	Л	С
15 →	Р	Е	Н	С	Д	И	К	Ш	Ч	К
М	Н	О	Т	А	Н	16 ↓	Р	У	Й	А
П	Ж	З	Г	Е	Н	Б	Е	Н	И	Л

Талабаларнинг билимларини текшириш мақсадида қуйидаги саволларга жавоб топиш мустақил уй топшириғи қилиб берилади: 1. Секунднинг мингдан бир қадар оз вақт ичида қандай жараёнлар рўй бериши мумкин. 2. Машина ғилдираги ҳаракатланаётганда унинг ҳамма қисмлари бир хил ҳаракатланадими? 3. Нима учун Пизе минораси оғма бўлса ҳам кулаб тушмайди? 4. Юриш ва югуриш ҳақида физиология нима дейди? 5. Милтиқдан отилган ўқни қўл билан ушлаб олиш мумкинми? 6. Тарозида тўғри туриб, киши 60 Н оғирликни кўрди озгина энгашган эдики, оғирлиги камайиб кетди, нима учун кишининг оғирлиги камайди? 7. Шайинли тарозининг бир палласига ёнғоқ чақадиган қисқични, иккинчи палласига мувозанатга келтириш учун тарози тошлари қўйилди, сўнгра қисқичнинг бир учи паллада турсин. Иккинчи учини ипга боғлаб шайиннинг илмоғига илиб қўйинг ва тарозини мувозанатга келтиринг. Сўнгра гугуртни ёқиб, ипга тутинг. Ип ёниб узилади ва қисқичнинг юқори томони паллага тушиб кетади. Шу пайт тарозида қандай ўзгариш юз беради? 8. Тўғри тортиш учун тарози муҳимроқми ёки тарози тошлари? 9. Нима учун варракнинг ипидан тортганигизда варрак осмонга учаети.

Жавоблар:

1. Бу вақт давомида жуда кўп ҳодисалар бўлиб ўтади. Поезд 1-1,5 см йўл босади. Самолёт 10 см, товуш 30 см секунднинг мингдан бири ичида Ер, Қуёш атрофида айланиб 30 м йўл босади. Ёруғлик 300 км йўл босади. Чивин 1 секунд ичида қанотини 500-600 марта қоқаети. Демак, секунднинг мингдан бир қисмида у қанотини бир кўтариб туширишга улгуради ва бошқалар.

2. Арава ғилдирагининг тугунига ён томондан бир рангли қоғозни ёпиштириб арава юрган пайтда бу қоғозга қарасак, шунда қизиқ ҳодисани

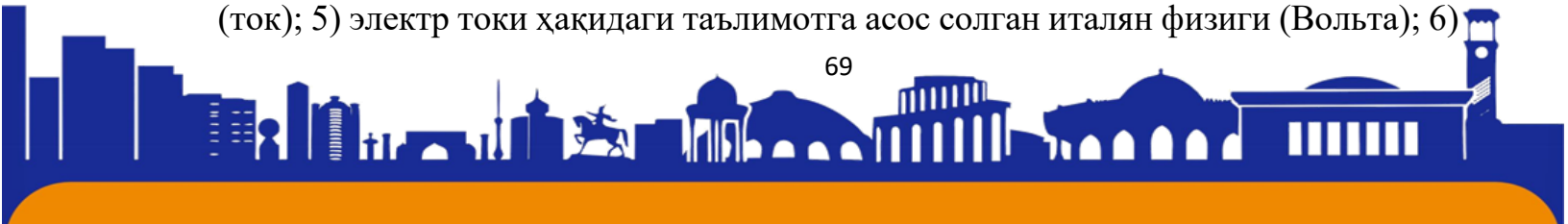

кўрамиз. Қоғоз айланаётган ғилдиракнинг пастки қисмига шундай тез ўтиб кетадики, биз уни пайқамай қоламиз, бундан кўринадик, ғилдиракнинг юқори қисми пастки қисмига қараганда тезроқ ҳаракат қилади.3. Минора энгашиб қолган, қуламаслигига сабаб, уларнинг оғирлик марказидан ўтган тик чизиқнинг асослари чегарасидан чиқмаганлигидир. Иккинчидан фундамент ерга чуқур жойлашган. 4. Югуришнинг юришдан фарқи шундаки, югуришда ерга тегиб турган оёқ мускулларнинг бирдан қисқариши натижасида тез тўғриланиб гавдани олдинга суради, гавда бир лаҳза ердан бутунлай узилади. Кейин гавда шу вақтда тез олдинга ўтиб олган оёқ устида яна ерга тушади. Шундай қилиб, югуриш бир у оёқдан бу оёққа сакрашлардан иборат бўлади.5. Уруш вақтида француз учувчиси шундай бир қизиқ ҳодисага учраган. У 2 км баландликда учиб кетаётди, ёнма ён кетаётган қандайдир бир кичкина нарсани кўрган бирор хашарот деган ҳолда, у ҳалиги нарсани тезгина тутиб олган, қараса у немисларнинг ўқи экан. Учувчининг бунга ажабланганлигини кўз олдимизга келтира олмаймиз. Дарҳақиқат, ўқ ўз тезлигини то ерга тушгунча сақлай олмайди. Секундига 600-800 м ни ташқил қилган тезлик камайиб боради. Йўлнинг охирида 40 м/с га тушиб қолади. Самолёт ҳам бу тезликда учса, ўқ тезлиги самолёт тезлигига тенг бўлиб, учувчи бу ўқни ушлай олади .6. Бунинг сабаби гавдангизни энгаштирувчи мускуллар айна бир вақтда гавдамизни пастки қисмини юқорига тортади. Шу билан гавдани паллага босишни пасайтиради. Қўлимизни юқорига кўтариш ва тушуриш жараёни орқали оғирлигимизнинг ошиши ёки камайишини кўрамиз.7. Қисқич турган паллага қисқичнинг бир ёғи тушаётган пайтда пастга босадими? Юқорига кўтариладими? Ёки мувозанатда қоладими? Шунга қараб жисмнинг оғирлиги бўлмаслигини билиб оласиз. Дарҳақиқат, қисқичнинг пастки томони билан бирикканлигича қолса ҳам унга ҳаракатсиз вақтидагидан кўра камроқ куч билан босади. Қисқичнинг оғирлиги бир лаҳзага камаяди. Палла табиийки юқори кўтарилади. Иккаласи ҳам муҳим. Варрак олиб қочилганда думининг оғирлиги туфайли тик ҳолатга келади. Иккинчи куч уни юқорига тортади. Бу куч варрак оғирлигини камайтиради ва юқорига учеди.

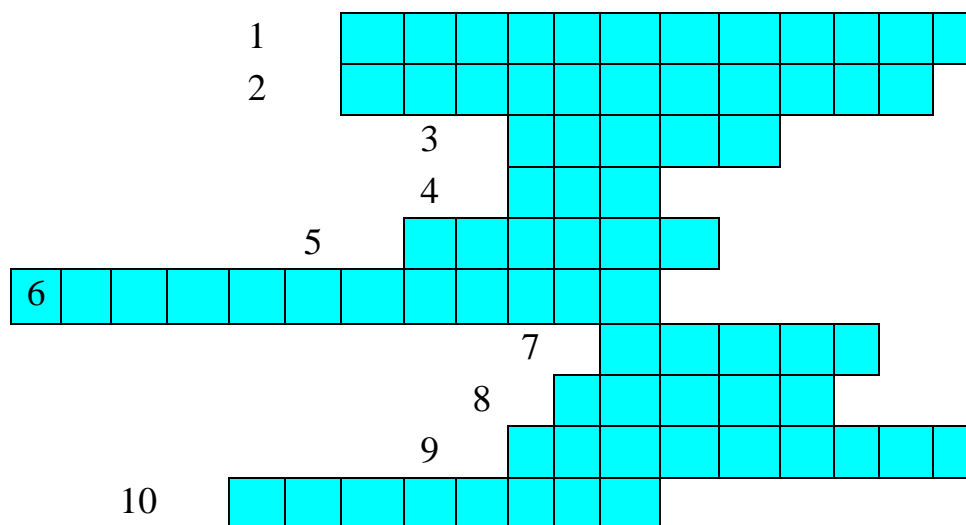
Электр бўлимига доир физик бошқотирма.

1) ички энергияни электр энергияга айлантирувчи ток манбаи (термо-элемент); 2) ёруғлик энергиясини, электр энергияга айлантирувчи қурилма (фотоэлемент); 3) занжирдаги электр асбобларининг уланиш методлари тасвирланган чизма (схема); 4) зарядланган зарраларнинг тартибли ҳаракати (ток); 5) электр токи ҳақидаги таълимотга асос солган италян физиги (Вольта); 6)

зарядлангандан сўнг, ток манбаи сифатида фойдаланиладиган асбоб (аккумулятор); 7) электроннинг асосий хоссалари-дан бири (заряди); 8) электр энергиясини истеъмолчиларга зарур вақтда, улаб ва узиб туриш учун ишлатиладиган қурилма (калит); 9) электростанцияларда электр токи бериладиган қурилма (генератор); 10) ҳайвон организмида электр ҳодисаларини биринчи бўлиб қузатган италян профессори (Гальвани)²-расм). Аудиториядан ташқари ишларнинг шакл ва турлари жуда кўп бўлиб, уларни 2 гуруҳга ажратиш мумкин: 1) аудиториядан ташқари ишлар; 2) олий таълим муассасасидан ташқари ишлар. Аудиториядан ташқари ишларга: физика фанидан тўғарақлар, физик кечалар, физик ҳафталик, викториналар, танловлар, деворий газета чиқаришлар ҳамда физикадан қўшимча адабиётлар билан ишлаш ва ҳ.к. киради.

Электр бўлимига доир физик бошқотирма

Фойдаланилган адабиётлар.

1. Ў.Н.Султонова “устройство для контроля физико-химических параметров питьевой воды”. “техника ва технологик фанлар соҳаларининг инновацион масалалари” мавзусидаги халқаро илмий-техник анжумани.-.: 2020 йил 22 сентябрь. -с. 393-395 б.
2. Ў.Н.Султонова ў.н. .“физикани ўқитиш технологиялари ва лойиҳалаштириш”. “техника ва технологик фанлар соҳаларининг инновацион масала-лари” мавзусидаги халқаро илмий-техник анжумани. -.:2020 йил 22 сентябрь. - 410-412. Б
3. Ў.Н.Султонова ў.н. Formation of basis competences for studentsbusolvingproblems in physics. Page-.:107-114 vol 7 no 11.2019.
4. Б.Тўраев, султонова ў.н. физикадан савол ва масалалар тўплами дарслик.- т.:2021. -365 бет.
5. Султонова ў.н., султонов с.н. автоматизация эксперимента в лабораторном комплексе по механике. //высшая школа.-.: 2018, 24 сон. 32-33.б
6. Султонова ў.н. кадилова н.т. султонов с.н. жиянова с.и. паянова с.қ. “technology to improve the methods of teaching physics in hicher education based on a competency approach (on the example of training technical engineers)” european journal of molekular&clinikal medicine issn 2515-8260 volume 7 issue -.:2020 й, 365-374.б
7. Султонова ў.н. тўраев б.э. султонов с.н. “физика фанидан муаммоли масалалар ечишда компетенциявий ёндашув” выпуск 6 (50) f.a mamadaliev, egyptian triangle (books 1, 2,3) t/ “renessans press”-.: 2018 й, 144-149.б

ICHIMLIK SUVIDA RADIOFAOL ELEMENTLARNING PAYDO BO'LISHI VA INSON SALOMATLIGIGA TA'SIRI

*Inoyatova Nazokat Qahramon qizi-Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
tibbiyot fakulteti davolash ishi yo'nalishi talabasi*

*Eshkaraev Sadridin Choriyevich -Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
tibbiyot va tabiiy fanlar kafedrasini mudiri, k.f.PhD.*

O'zbekiston Respublikasi Termiz shahar I.Karimov ko'chasi 134-uy

E-mail: tesu.uz, esadir_74@rambler.ru

Аннотация

Maqolada ichimlik suvlarida radiofaol elementlar (seziy-137 va stronsiy-90) ning paydo bo'lish, bu radionuklidlarning inson tanasiga o'tish yo'llari va qanday salbiy oqibatlariga olib kelishi so'nggi yillarda chop etilgan ilmiy adabiyotlar asosida tahlil qilingan. Xususan inson organizmining nafas olish va ovqat hazm qilish tizimlarida onkologik kasalliklarni keltirib choiqaruvchi manbaalardan bo'lgan chekishdan keying o'rinda turishi tasdiqlangan.

Kalit so'zlar: radionuklid, seziy-137, stronsiy-90, izotop, zararlash darajasi, onkologik kasalliklar, pestisid.

ПОЯВЛЕНИЕ РАДИОАКТИВНЫХ ЭЛЕМЕНТОВ В ПИТЬЕВОЙ ВОДЕ И ВЛИЯНИЕ НА ЗДОРОВЬЕ ЧЕЛОВЕКА

*Иноятова Назокат Кахрамон девушка, студентка медицинского
факультета Термезского университета экономики и сервиса.*

*Эшкараев Садрин Чориевич - заведующий кафедрой медицины и
естественных наук Термезского университета экономики и сервиса,
кандидат экономических наук.*

Республика Узбекистан, г. Термез, ул. И. Каримова, 134

Электронная почта: tesu.uz, esadir_74@rambler.ru

Аннотация

В статье анализируется встречаемость радиоактивных элементов (цезий-137 и стронций-90) в питьевой воде, пути поступления этих радионуклидов в организм человека и какие негативные последствия они вызывают на основе опубликованной в последние годы научной литературы. В частности, подтверждено, что курение вызывает онкологические заболевания дыхательной и пищеварительной систем организма человека.

Ключевые слова: радионуклид, цезий-137, стронций-90, изотоп, уровень поражения, онкологические заболевания, пестицид.

APPEARANCE OF RADIOACTIVE ELEMENTS IN DRINKING WATER AND IMPACT ON HUMAN HEALTH

Inoyatova Nazokat Kahramon kizi, student of the Medical Faculty of Termez University of Economics and Service.

Eshkaraev Sadridin Chorievich - Head of the Department of Medicine and Natural Sciences of the Termez University of Economics and Service, Candidate of Chemical Sciences.

*Republic of Uzbekistan, Termez, st. I. Karimov, 134
Email: tesu.uz, esadir_74@rambler.ru*

Annotation

The article analyzes the occurrence of radioactive elements (cesium-137 and strontium-90) in drinking water, the ways these radionuclides enter the human body and what negative consequences they cause based on the scientific literature published in recent years. In particular, it has been confirmed that smoking causes oncological diseases of the respiratory and digestive systems of the human body.

Key words: radionuclide, cesium-137, strontium-90, isotope, damage level, oncological diseases, pesticide.

Kirish. Radioaktiv moddalar yer paydo bo'lgandan buyon oz miqdorda bo'lsa ham mavjuddir. Ulardan eng keng tarqalgani kaliy-40, uran-238 va toriy-232 radioaktiv oila a'zolaridan bo'lib, ularning yer yuzidagi tarqalish va nurlanish darajasi dunyoning

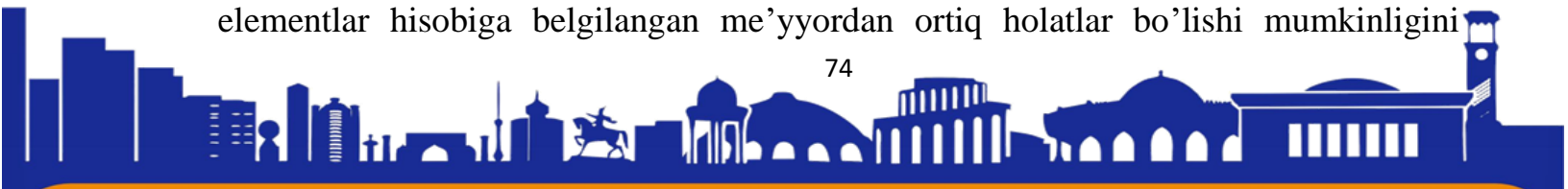

turli qismlari uchun bir xil emas. Bu ko'p jihatdan biz yashaydigan tuproqqa bog'liq. Tuproqdagi pestitsid va radionuklidlar uzoq yillar davomida zararli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Tuproqning doimiy ishlov beriladigan qismi (asosan 30-50 sm qismi) dagi oz miqdordagi bu zararli moddalar rekul'tivatsiya ishlari, sizot suvlari, yog'ingarchilik va o'simliklar tufayli kam ta'sir ko'rsatishi mumkin. Lekin ularning miqdori tuproqda ortsa va 50 sm dan pastda bo'lsa, tuproqning g'ovak qismlariga kirib, yupqa parda holda tuproqning suv o'tkazuvchi qatlamini to'sib qo'yadi hamda suvning pastki qatlamga o'tishiga to'sqinlik qiladi. Natijada tuproqdagi namlik yuza qatlamda to'planib, yerning sho'rlanishiga va pestitsid va radionuklidlarning kontsentratsiyasiga olib keladi. Pestitsidlar va radionuklidlar bilan zararlangan tuproq esa o'z navbatida yog'ingarchiliklar tufayli ichimlik suvini, o'simliklarni zararlansa, ular o'z navbatida tirik organizmlar, shu jumladan, inson organizmini zararlab, turli xil onkologik kasalliklarni yuzaga keltiradi [1,2].

Metod. Ushbu maqolada Termiz shahrining markazlashtirilgan suv ta'minoti manbalaridan ichimlik suvidagi tabiiy radionuklid ^{137}Cs miqdorini aniqlash natijalari keltirilgan. Ichimlik suvidagi radionuklidlarning miqdorini me'yorlash NRB-96 radiatsiya xavfsizligi normalari, sanitariya qoidalari va normalarida (SanPiN 2.1.4.559-96) "Markazlashtirilgan ichimlik suvi tizimlarining suv sifatiga gigienik talablar. Sifat nazorati" va ushbu ichimlik suvi sifatini nazorat qilish bo'yicha boshqa me'yyoriy hujjatlar asosida olib boriladi [3].

Ichimlik suvining sezir-137 izotopi bilan zararlanishi yil davomida millizivertlarda o'lchanadigan dozaning chegarasi bilan belgilanadi. Ushbu qiymat asosida olingan doza ovqat hazm qilish organlari orqali radionuklidlarning yillik qabul qilish chegaralari ham hisoblanadi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) tavsiyasiga binoan, ovqatlanishda taqsimotni hisobga olgan holda, ichimlik suvi uchun yiliga 0,1 MZv doza chegarasidan oshirmaslik belgilanadi. Ushbu qiymat NRB da berilgan ichimlik suvidagi tabiiy va sun'iy radionuklidlarning ruxsat etilgan tarkibiga mos keladi. Ammo ichimlik suvi tarkibidagi har bir radionuklidni to'liq tahlil qilish juda qimmat va murakkab. Ichimlik uchun suvning maqbulligini dastlabki baholash alfa va beta - faollikning o'ziga xos yig'indisi va radon-222 ning suvdagi o'ziga xos faolligi bo'yicha amalga oshiriladi. Agar umumiy faoliyat standartlari oshib ketgan bo'lsa, suvda mavjud bo'lgan radionuklidlarni aniqlash va ularning individual kontsentratsiyasini o'lchash amalga oshiriladi. Termiz shahri radiaktiv faol bo'lmagan hudud bo'lganligi bois, hudud ichimlik suv havzalarida faqat tabiiy radioaktiv elementlar hisobiga belgilangan me'yyordan ortiq holatlar bo'lishi mumkinligini

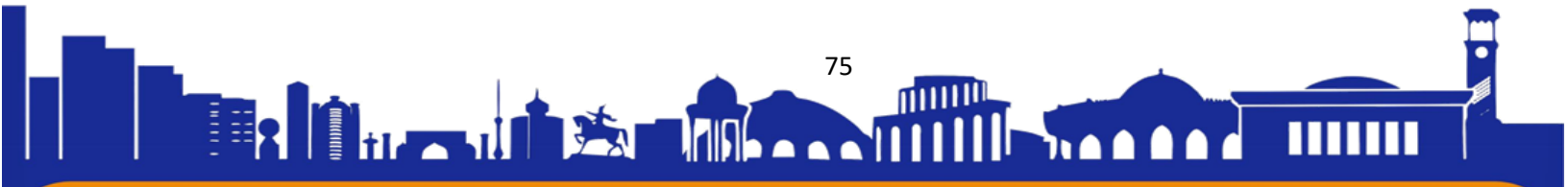

hisobga olib, biz ichimlik suvi tarkibidagi seziy-137 radionuklidi miqdorini aniqlashni maqsad qilganmiz.

Tajriba qismi. Radiometrik-spektrometrik o'lchovlarda portativ va statsionar radiometrlardan foydalanadi. Statsionar radiometrlar alohida nuqtalarni kuzatish uchun (shu jumladan favqulodda vaziyatlarni kuzatish uchun) yoki radiatsiyani boshqarish tizimlarining bir qismi sifatida standart interfeys aniqlash birliklari bilan ishlatiladi. Radiometrik o'lchovlarda belgilangan asosiy vazifalar 2021-yil 10-oktabr (88) - sonli radiatsiya maydoni parametrlari va nurlanish manbasining xususiyatlarini aniqlashdir. Radiometrik o'lchovlar uchun radiatsiya manbai maxsus tanlangan namuna bo'lishi mumkin. To'g'ridan-to'g'ri namuna olishdan tashqari, o'lchovlar radiometr detektorini texnologik muhit o'tadigan quvurlar oldiga o'rnatish orqali amalga oshirilishi mumkin. Biz MKGB-01 Radek (Rossiya) markali stasionar radiometr spektrometridan foydalandik. Termiz Shahar suv ta'minoti Surxondaryo suvidan foydalangani bois, daryoning 6 ta nuqtasidan suv namunalari olinib, tahlil qilindi. Surxondaryo daryosining tabiiy suvlarida joylashgan seziy-137 izotopining radionuklidlari bo'yicha ilmiy-tadqiqot ishlari olib borildi. Eksperimental ishlarni amalga oshirish uchun Surxondaryo daryosining sinov nuqtalarini, ya'ni daryoning Manguzar, Jarqo'rg'on tumani Oqtepa qishlog'i, Termiz Shahar Pattakesar mahallasi hududidan o'tuvchi daryo suvlaridan 6 ta namuna olindi. O'tkazilgan tadqiqot ishlari natijalariga ko'ra, tahlil natijalari olindi va tahlil qilindi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, Manguzar yaqinidan o'tadigan Daryo suvlarida seziy-137 izotopining miqdori 0,18 Bk/kg ni tashkil qildi. Pattakesar mahallasi hududidan o'tadigan suvlarda – 0,22 Bk/kg; Oqtepa qishlog'I yaqinida – 1,13 Bk/kg ekanligi aniqlandi. Tajribada aniqlangan seziy izotopi natijalarining o'rtacha yillik qiymatlari 1-jadvalda, quyida esa 2-jadvalda olingan natijalar asosida fasllar uchun (har chorakda) faoliyatning qiyosiy qiymatlari ko'rsatilgan.

Surxondaryo tabiiy suvlarining tarkibidagi seziy-137 radionuklidining gamma-nurlanish aktivligini aniqlash uchun Surxondaryo daryosining Termiz shahriga kirish nuqtalaridagi tabiiy suvlaridan namuna olindi. Manguzar mahallasidan o'tuvchi nuqtasida 0,26 bk/kg, va 0,36 bk/kg, ga teng ekanligi aniqlandi, kaliy-40 izotopi radionuklidlar miqdorini aniqlashning beta-nurlanish aktivligining yillik o'rtacha qiymati Surxondaryo daryosining boshlanish, o'rta va quyi qismidagi tabiiy suvlaridan, Surxondaryo daryosi bo'yicha Daryoning boshlanish nuqtasidan 12 km quyi nuqtasida 0,26 bk/kg, Oqtepa qishlog'i hududidan o'tuvchi daryo nuqtasida 0,14 bk/kg va 0,19

bk/kg, Pattakesar mahallasi yaqinidan o'tuvchi daryo nuqtasida 0,96 bk/kg va 0,70 bk/kg ekanliklari tajribada aniqlandi.

1-jadval

Surxondaryo suvlaridagi seziiy-137 radionuklidini radiometrik aniqlash natijalari

№	Namunalar-ning shtrix kodi	Namuna olingan joy	Nurlanish aktivligining o'rtacha qiymati Cs-137 β-nurlanish aktivligi, Bk/kg (UV=2,0)
1	S-1-20	Manguzar mahallasi	0,26
2	S-2-20	Manguzar mahallasi	0,36
3	S-3-20	Oqtepa qishlog'i	0,14
4	S-4-20	Oqtepa qishlog'i	0,19
5	S-5-20	Pattakesar mahallasi	0,96
6	S-6-20	Pattakesar mahallasi	0,70

Xulosa. Barcha hududlarda olingan natijalarga asoslanib, me'yyordan ortiq bo'lgan holatlar aniqlanmadi. Me'yyordan oshiq holarlar bo'lmagani bois, Termiz Shahar suv ta'minlash inshoatidagi ichimlik suvi radioaktiv jihatdan zararsiz, deb topildi.

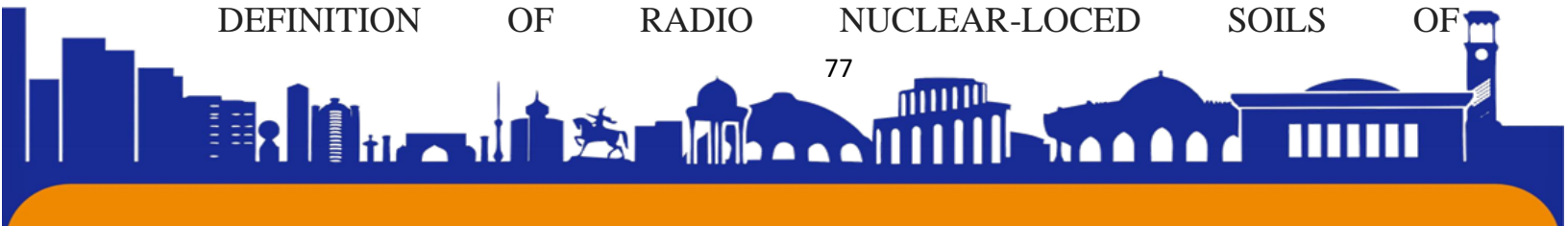
Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Eshkaraev S.Ch., Turaev X.X. Radiometricheskoe opredelenie s-137 v pochvax Surxandarinskoy oblasti Respubliki Uzbekistan s pomoshyu beta-i gamma-izlucheniyy //M. Universum. – 2020. - №. 6. - S. 124-129.
2. Turaev X.X., Eshkaraev S.Ch. Radiometricheskoe opredelenie strontsiya-90 v pochvax Surxandar`inskoy oblasti s pomoshyu beta-i gamma-izlucheniyy //T. NamDU. – 2020. - №. 6.
3. Turaev X.X., Eshkaraev S.Ch. Radiometricheskoe opredelenie tseziya-137 i strontsiya v pochvax Surxandarinskoy oblasti s pomoshyu bloka detektora BDEG-80 //T. SamDU. – 2020. - №. 9.

4. Тураев, Х. Х., Эшкурбанов, Ф. Б., Эшкараев, С. Ч., Касимов, Ш. А., Саидов, С. Б., Гелдиев, Ю. А., & Холбоева, А. И. (2013). ИССЛЕДОВАНИЕ СОРБЦИИ ОСМИЯ И ПАЛЛАДИЯ НА ИОНООБМЕННОМ СОРБЕНТЕ И РАДИОАКТИВАЦИОННОЕ ОПРЕДЕЛЕНИЕ ИХ В МОЛИБДЕНСОДЕРЖАЩИХ ПРОДУКТАХ.
5. Тураев, Х. Х., Эшкараев, С. Ч., Ходжакулов, Д. Х., Касимов, Ш. А., Пардаев, О. Т., Саидов, С. Б., & Ортикова, Н. Ч. (2013). СПЕКТРОФОТОМЕТРИЧЕСКОЕ ОПРЕДЕЛЕНИЕ КОНЦЕНТРАЦИИ ПАЛЛАДИЯ С О, О-ДИИЗОПРОПИЛДИТИОФОСФАТОМ КАЛИЯ.
6. Тураев, Х. Х., Эшкараев, С. Ч., Касимов, Ш. А., Тиллаев, Х. Р., & Ходжакулов, Д. Х. (2013). ЭКСТРАКЦИЯ ПАЛЛАДИЯ (II) С О, О-ДИИЗОПРОПИЛДИТИОФОСФАТАМИ КАЛИЯ ИЗ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРОДУКТАХ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН.
7. Тураев, Х. Х., Эшкурбанов, Ф. Б., Касимов, Ш. А., Эшкараев, С. Ч., Кенжаев, Д. Р., Пардаев, О. Т., ... & Ортикова, Н. Ч. (2013). ИССЛЕДОВАНИЕ СОРБЦИИ ПЛАТИНОВЫХ МЕТАЛЛОВ С ИОНООБМЕННИМ СОРБЕНТОМ.
8. Тураев, Х. Х., Эшкараев, С. Ч., Номозов, А. К. У., Сафаров, А. М. У., & Абдусаломов, А. Р. У. (2020). Радиоэкологическая оценка в составе почвы Сурхандарьинской области Узбекистана. *Universum: химия и биология*, (7 (73)), 17-19.
9. Холмуродов, М. П., Тураев, Х. Х., Эшкараев, С. Ч., & Сафаров, А. М. (2021). РАДИОМЕТРИЧЕСКОЕ ОПРЕДЕЛЕНИЕ РАДИОНУКЛИДОВ В ПРИРОДНЫХ ВОДАХ СУРХАНДАРЬИНСКОЙ ОБЛАСТИ. *Universum: химия и биология*, (5-2 (83)), 36-39.
10. Бозоров, Л. У., Тураев, Х. Х., Касимов, Ш. А., & Эшкараев, С. Ч. (2021). СИНТЕЗ НОВЫХ СОРБЕНТОВ НА ОСНОВЕ ПОЛИВИНИЛХЛОРИДА, МОДИФИЦИРОВАННОГО ДИЭТИЛАМИНОМ. *Universum: химия и биология*, (5-2), 5-8.
11. Тураев, Х. Х., Эшмуродов, Х. Э., & Эшкараев, С. Ч. (2021). ПОЛУЧЕНИЕ КАМЕННОЙ БУМАГИ НА ОСНОВЕ ИЗВЕСТНЯКА ШАРГУНСКОГО И БАЙСУНСКОГО МЕСТОРОЖДЕНИЙ. *Universum: химия и биология*, (5-2), 14-17.
12. ESHKARAEV, S. S., BABAMURATOV, B. E., KHAYDAROVA, Z. E., BOBOMUROTOV, N. N., & NORMAMATOV, N. D. (2021). WAYS OF PLANT DEFINITION OF RADIO NUCLEAR-LOCED SOILS OF

UZBEKISTAN. *THEORETICAL & APPLIED SCIENCE* Учредители: Теоретическая и прикладная наука, (9), 517-522.

13. TURAEV, K. K., ABDIKADIROV, S. A., ESHKARAEV, S. C., & DZHUMAeva, Z. E. (2021). DETERMINATION OF THE PRESENCE OF RADIONUCLIDE RADON-222 IN THE ATMOSPHERIC AIR OF THE SURKHANDARYA REGION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. *THEORETICAL & APPLIED SCIENCE* Учредители: Теоретическая и прикладная наука, (9), 345-349.

14. Sadridin, E., Nemat, N., Murod, R., Zafar, M., & Abdulla, M. (2020). Radiometric determination of the presence of caesium-137 and strontium-90 radionuclides in products of the fodder industry. *European Journal of Molecular and Clinical Medicine*, 7(11), 411-417.

15. Sadridin, E., Nurmamat, B., Azamat, S., Sarvara, C., & Mahmatkarim, K. (2020). Radiometric determination of the presence of cesium-137 and strontium-90 radionuclides in food. *European Journal of Molecular and Clinical Medicine*, 7(11), 404-410.

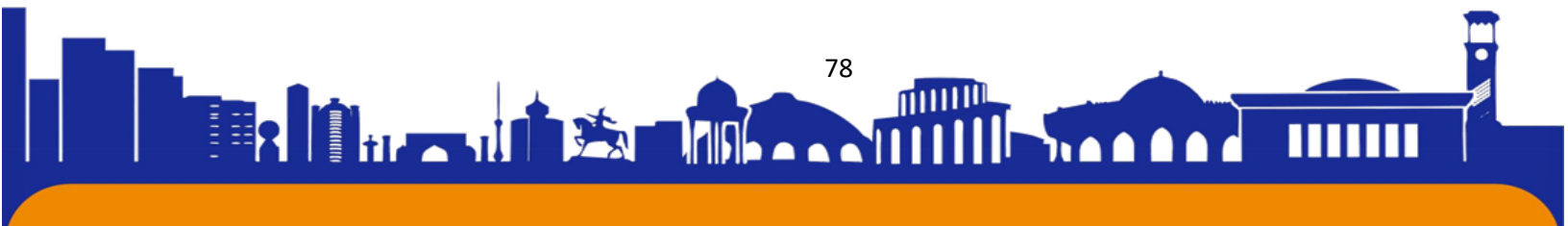
16. KHOLMURODOV, M. P., TURAEV, K. K., & ESHKARAEV, S. C. (2021). RADIOMETRIC DETERMINATION OF THORIUM-232 RADIONUCLIDE IN THE WATERS OF THE SHERABAD RIVER IN SURKHANDARYA REGION. *THEORETICAL & APPLIED SCIENCE* Учредители: Теоретическая и прикладная наука, (9), 350-354.

17. TILLAEV, K. R., ESHKARAEV, S. C., & BABAMURATOV, B. E. (2021). SPECTROPHOTOMETRIC ANALYSIS OF THE WATERS OF THE SURKHANDARYA RIVER OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN FOR DETERMINATION OF HEAVY TOXIC METALS. *THEORETICAL & APPLIED SCIENCE* Учредители: Теоретическая и прикладная наука, (9), 471-475.

18. Khayit, T., Makhmatkarim, K., Shavkat, A., & Sadridin, E. (2020). Radiometric determination of radon-222 in the atmospheric air of the city of termeza, republic of uzbekistan. *European journal of molecular & clinical medicine*, 7(11), 397-403.

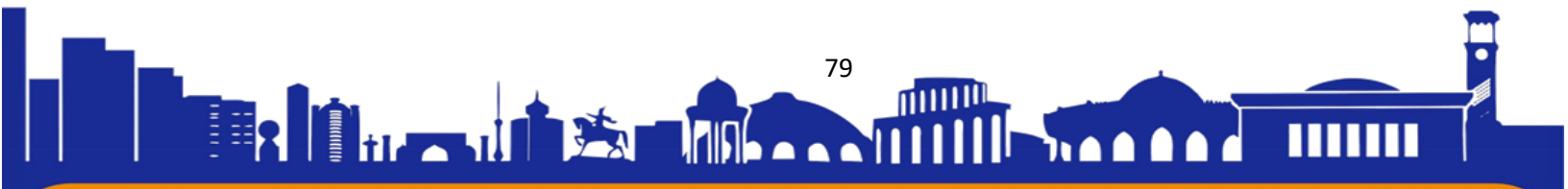
19. Eshkaraev, S., Turaev, K., & Eshkoraev, S. (2021). Influence of Pesticides on Increasing Soil Radioactivity. *World*, 6(4), 49-54.

20. Uralov, N. B., Turaev, H. Kh., Eshkarayev, S. Ch., & Eshqorayev, S.S. (2021). Analysis of graphene properties, production and application. *ISJ Theoretical & Applied Science*, 11 (103), 726-728.

21. SURXONDARYO VILOYATI TUPROQLARIDAGI SEZIY-137 RADIONUKLIDI BETA NURLANISH AKTIVLIGINI RADIOMETRIK-SPEKTROMETRIK USULDA ANIQLASH 1 Eshkaraev S.Ch., 2 To'rayev X.X., 2 Umbarov I.A., 2 Babamuratov B.E., 1 Eshqorayev S.S. 1 *Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti Termiz filiali*. 2 *Termiz davlat universiteti*
22. S. Eshkaraev, S. Eshqorayev, H. Abdulhamidova, & J. Abdulhamidov (2022). VODOROD ISHLAB CHIQRISH: ELEKTROLIZ. *Science and innovation*, 1 (A8), 360-365. doi: 10.5281/zenodo.7391172
23. Akhatov, A. A., Eshkaraev, S. Ch., Normurodova, Kh. D., & Eshkoraev, S. S. (2021). Study of the influence of graphene nanofillers on the properties of composites based on polypropylene. *ISJ Theoretical & Applied Science*, 10 (102), 816-818.
24. Эшкараев, С. Ч., Тураев, Х. Х., & Бабамуратов, Б. Э. (2021). РАДИОЛОГИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА РАДИОНУКЛИДОВ В ПОЧВАХ ЮЖНЫХ РЕГИОНОВ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН. In *ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ* (pp. 290-319).

Юз-жағ тизимида туғма нуқсони бўлган болаларни диспансер назоратига олишни ташкил қилиш.

Абдишукурова Барчиной Гулбой қизи.

**Тошкент Давлат Стоматология институти Стоматология факултети
4-курс талабаси**

barchinoyabdishukurova@gmail.com

Аннотация. Ушбу мақолада юз-жағ тизимида туғма нуқсони бўлган болаларни диспансер назоратига олишни ташкил қилиш бўйича баён этилган. Юз ва жағлар соҳасида туғма нуқсон билан туғилган чақалоқлар профилактик ва самарали ихтисослашган комплекс даво олишлари маҳаллий (шаҳар, туман) болалар стоматологи томонидан назоратга олиниб, 14-15 ёшларигача кузатувда бўлмоқлари лозим.

Калит сўзлар: стоматолог, реабилитация, ташҳис, стационар, диспансер.

Аннотация. В данной статье описана организация диспансерного наблюдения за детьми с врожденными дефектами челюстно-лицевой системы. Дети, рожденные с врожденными дефектами в области лица и челюстей, должны получать профилактическое и эффективное специализированное комплексное лечение под наблюдением участкового (городского, районного) детского стоматолога и находиться под наблюдением до 14-15 лет.

Ключевые слова: стоматолог, реабилитация, диагностика, стационар, диспансер.

Abstract. This article describes the organization of dispensary supervision of children with congenital defects in the maxillofacial system. Babies born with congenital defects in the area of the face and jaws should receive preventive and effective specialized complex treatment under the supervision of a local (city, district) pediatric dentist and be monitored until the age of 14-15.

Key words: dentist, rehabilitation, diagnosis, inpatient, dispensary.

Фарзанднинг (айниқса юз ва жағлар соҳасида) нуқсон билан дунёга келиши отан- оналар саросима ва руҳий тушкунлик ҳолатига тушишларига сабаб бўлади. Улар тиббий ходимларга қатор саволлар билан юзланадилар. Уларни, боланинг бундай нуқсон билан туғилишига сабаб нима эканлиги, уни ким, қачон ва қаерда даволашни ташвишга солади. Табиийки бу саволларга мутахассислар жавоб бера оладилар. Саволлар бола туғилган ондан бошлаб юзага келади, жавоблар ҳам

кечиктирилмай олиниши керак. Ўз саволларига ишончли равишда ижобий жавоб ола олмаган ота-оналар баъзан туғма нуқсон туфайли ўз фарзандларидан воз кечиб, уларни туғруқхонада қолдириб кетадилар. Республикамиздаги туғруқ хоналарда деярли ҳар куни 2-3 бола юқори лаб ва танглайнинг нуқсонлари билан туғилади. Нуқсон билан туғилган чақалоқ ва унинг онасига мутахассисларнинг юқори савияли ёрдамни қандай ташкил қилиш мумкин? Шу йўналишда тизимли хизматни йўлга қўйиш учун Республика миқёсидаги марказ, унинг вилоятлар ва туманлардаги шаҳобчалари бўлиши ёки маҳаллий болалар стоматологлари жалб этилиши лозим.

Ўзбекистон Соғлиқни сақлаш вазирининг 2004 йил 16 март 118-сонли буйруғи билан Биринчи Тошкент Давлат тиббиёт институти (ҳозирги ТТА) қошида “Республика болалар юз-жағ соҳаси туғма ва орттирилган нуқсонларини даволаш ва реабилитация қилиш илмий-амалий маркази” ташкил этилган.

МАРКАЗда амалга ошириладиган вазифалар:

-болаларда юз-жағ соҳаси туғма ва орттирилган нуқсонларига оид тиббиёт назарияси ва амалиёти масалаларини илмий асосда ишлаб чиқиш;

-соҳа бўйича ташкилий, даволаш ишларини, юқори малакали ихтисослашган тиббий ёрдамни замонавий талаблар даражасида ташкил этиш ва Республика худудлари бўйича мувофиқлаштириш;

-болаларда юз-жағ соҳаси яллиғланиш касалликларига, жароҳатларига оид тиббиёт назарияси ва амалиёти масалаларини илмий асосда ишлаб чиқиш;

-соғлиқни сақлаш идоралари ва муассасалари томонидан юборилган ҳамда ўз танлови бўйича мурожаат қилган амбулатор беморларга юқори савияда тиббий маслаҳат ёрдамни ташкил этиш ва амалга ошириш;

-МАРКАЗ ихтисослиги бўйича тиббий ёрдамга муҳтож бўлган бемор болаларга стационар шароитида юқори малакали ихтисослашган ёрдам кўрсатиш;

-туғма ва орттирилган нуқсонларнинг ташҳислаш, даволаш ва профилактикасининг янги, илмий асосланган, самарали усулларини ишлаб чиқиш ва уларни Республика тиббий муассасалари амалиётига тадбиқ этиш, ихтисослик бўйича малакали тиббий ёрдамни ривожлантириш ва такомиллаштириш бўйича дастурлар ишлаб чиқиш, ногиронлик кўрсаткичларини камайтириш;

-соҳага оид услубий қўлланма, мақола ва рисола (монография)лар чоп этиш, текшириш ва даволаш стандартларини тузиш ҳамда ихтисослик бўйича кадрлар тайёрлаш ва қайта тайёрлаш, малакасини оширишда фаол иштирок этиш;
-ихтисослашган, юқори малакали, замонавий технологияларга асосланган тиббий ёрдамни ривожлантиришга йўналтирилган хорижий грантлар ва танловларда иштирок этиш.

Юз-жағ тизимида туғма нуқсони бўлган болаларни диспансер назоратга олишни ташкил қилиш

Юз-жағ тизимида туғма нуқсони бўлган бола туғилган кунидан бошлаб, турар жой болалар стоматологи диспансер назоратида бўлиши керак. Яшаш жойи маҳаллий болалар стоматологик поликлиникаларида диспансер назоратига олинган болалар (Республика, вилоят) ихтисослашган марказида ҳам диспансер ҳисобида туришлари шарт. Марказ мутахассислари ва турар жой болалар стоматологи вазифалари аниқ тақсимланган ва ҳар бир босқич иккала томонга тушунарли бўлиши шарт. ТТА болалар стоматологияси кафедраси ва бўлимида юз-жағ соҳаси туғма нуқсонлари бўлган беморлар 5 гуруҳга ажратилган:

Биринчи гуруҳга фақат юқори лабида туғма нуқсони бўлган болалар киритилади. Бу гуруҳдаги болаларда кўрсатмаларга мувофиқ туғилишнинг биринчи кунлари туғруқхонада ёки ихтисослашган хирургик бўлимларда кўрсатмалар бўлса хейлопластика операцияси ўтказилади.

Иккинчи гуруҳга юмшоқ ва қаттиқ танглайда туғма нуқсонлари бўлган болалар киритилади. Танглайда операциялар: 8-10 ойлик даврдан (юмшоқ танглайда) 2-5 ёшгача (юмшоқ ва қаттиқ танглайда), яъни онгли нутқ шаклланишига қадар ўтказилади. Барвақт ўтказилган операциялар нутқнинг бошидан тўғри шаклланишига хизмат қилади. Операциядан сўнг бу гуруҳдаги болалар логопед бошчилигида нутқни ўстириш ва тўғри шакллантириш учун машқлар бажарилади. Турли сабаблар туфайли операция муддати кечиктирилса, масалан юмшоқ ва қаттиқ танглай нуқсонларида чайнов тишлар (2,5-3 ёшда) чиққанидан сўнг амалга ошириладиган бўлса, болалар операциягача логопедик машқларни бошлайдилар ва операциядан сўнг давом эттирадидилар. Жағ суяги ўсиши ортида қолишига хос белгилари бўлган болаларга ортодонтик даво ҳам ўтказилади.

Учинчи гуруҳга бир томонлама (юқори лаб, альвеоляр ўсиқ, танглайни) кесиб ўтувчи туғма нуқсони бўлган болалар киритилади. Бу гуруҳга киритилган болалар босқичма- босқич ортодонтик даво, жарроҳлик аралашуви ва логопедик

машқларга муҳтож бўлади. Ҳаётининг биринчи кунлариданоқ нафас олиш ва овқатланиш тизимлари фаолияти бузилади. Даволаш режасини жарроҳ стоматолог ва ортодонт биргаликда тузадилар. Бугунги кунда бир томонлама кесиб ўтувчи туғма нуқсонларни даволашда, ТГА болалар стоматологияси кафедрасида, чақалоқлик даврида оғиз ва бурун бўшлиқларини ажратиш, жағ бўлакларини яқинлаштириш мақсадида преформацияловчи пластинкалар тақилади, бу пластинка бурундан нафас олишга ва она кўкрагидан сутни чиқаришга ёрдам беради. Дастлаб, бола 6-7 ойлик бўлгунга қадар тайёрланиб, кейин хейлопластика ўтказилади. Хейлопластика ўтказилгандан сўнг, преформацияловчи янги пластинка тақилади у бир неча марта алмаштирилади. Бола 10-14 ойлик бўлганида, велопластика операцияси ўтказилади. 2-2,5 ёшидан бошлаб, операциядан олдин ўтказиладиган дастур асосида логопедик машқлар олиб боради. Болани V V тишлари чиққанидан сўнг, уранопластика операцияси ўтказилади. Ортодонт операциядан сўнгги даврда болани режали равишда кўрикдан ўтказиб, тишлар алмашинуви даврида ва доимий тишлар чиқаётганда, уларнинг тўғри чиқиши ва юқори жағнинг пастки жағга нисбатан орқада қолмаслигини аппаратлар ёрдамида таъминлайди. Ортодонт назорати 14-15 ёшгача давом этади.

Тўртинчи гуруҳга икки томонлама (юқори лаб, альвеоляр ўсиқ ва танглайини) кесиб ўтувчи нуқсони бўлган болалар киритилади. Бу гуруҳга кирган болалар нуқсонлари клиник жиҳатдан энг оғир ҳисобланади. Бир томонлама кесиб ўтувчи туғма нуқсонли болаларга нисбатан, уларда ўртадаги бўлак (премаксилла) ҳар хил даражада олдинга чиққан (протрузия) ҳолатда бўлади. Шу сабабли ортодонт, премаксилланинг олдинга чиқиб кетмаслигини, имконият қадар орқага қайтариш чораларини кўради. Премаксилла янада олдинга силжимаслиги учун бундай болаларга махсус преформацияловчи пластинка тайёрланади. Айрим болаларга эса премаксиллани орқага қайтариш учун махсус боғлам тақилади. Хейлопластика 3-4 ойлик болада бир томонда, 2,5-3-ойдан сўнг иккинчи томонда бажарилади, 10-14 ойларда велопластика; 3-4 ёшида уранопластика операциясини ўтказилади. Оғиз айлана мушагининг тикланиши премаксиллага босим ўтказиб, уни орқага сурилишига таъсир этади. Бу гуруҳдаги болалар узоқ йиллар давомида ортодонт ва логопед назоратида бўладилар.

Бешинчи гуруҳга юқори лаб ва танглай нуқсони билан бирга марказий нерв тизимининг туғма (товуш чиқараолмаслик, кар ва Даун) касалликлари

бўлган болалар киритилади. Одатда, бундай беморлар ихтисослашган диспансер назоратида турадилар. Стоматолог олдидаги вазифа, уларни ўз вақтида жаррох стоматолог аралашувига тайёрлаш ва юбориш. Марказий нерв тизими чуқур зарарланганларда ортодонтик даво ўтказилиши индивидуал равишда ҳал қилинади.

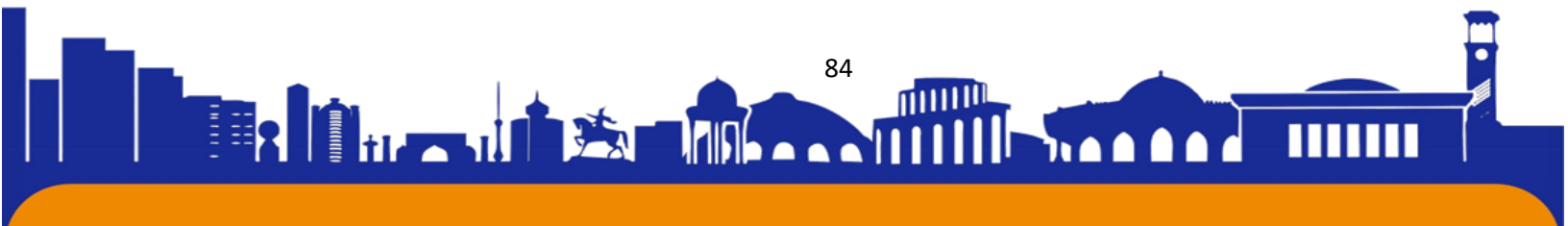
Бугунги кунда марказ ўз вазифаларини тўла-тўқис бажариш учун, ТТА академиясининг 3-клиникаси барча бўлимлари хизматидан фойдаланиб, ўз фаолиятини олиб бормоқда. Марказ таркибида юз-жағ жарроҳларидан ташқари педиатр, анестезиолог-реаниматолог, стоматолог-терапевт, ортопед-ортодонт, оториноларинголог, логопед ва бошқа мутахассислар, мурожаат қилган беморларга малакали ёрдам кўрсатмоқдалар.

Марказнинг ҳар бир мутахассисининг олдида қатор вазифалар қўйилган.

Юқори лаб ва танглайида туғма нуқсони бўлган ҳар бир болани, туғруқхонадаёқ, биринчи кунлар даволашида болалар стоматологи кўрикдан ўтказиши керак.

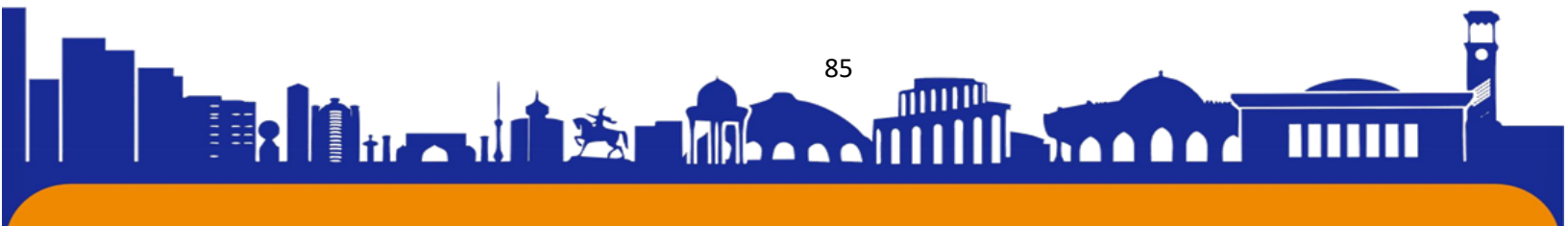
Фойдаланилган адабиётлар:

1. Абакаров СИ. Современные конструкции несъемных зуб ных протезов: Учеб. пособие. — М., 1994.
2. Асланов К.Л. Осложнения при применении мостовидных протезов и меры по их профилактике: Автореф. дис... канд. мед. наук. — М., 1984.
3. Большаков Г.В. Одонтопрепарирование. — Саратов, 1983.
4. Большаков Г. В. Подготовка зубов к пломбированию и про тезированию. — М.: Медицина, 1983.
5. Боровский Е.В., Леонтьев В.К. Биология полости рта. — М.: Медицина, 1991.
6. Бушан М.Г., Каламқаров Х.А. Осложнения при зубном протезировании и их профилактика. — Кишинев, 1983.
7. Гаврилов Е.И. Теория и клиника протезирования частичными съемными протезами. — М.: Медицина, 1973.
8. Гаврилов Е.И. Протез и протезное ложе. — М .,1979.
9. Гаврилов Е.И., Щербаков А.С. Ортопедическая стоматология: Учебник — М.: Медицина, 1984.
10. Гончаренко А.Д. Потребность в ортопедическом лечении съемными пластиночными протезами среди сельского населения Труды VI съезда Стоматологической ассоциации России. — М., 2000.

11. Дойников А.И. Замещение дефектов зубных рядов мосто видными протезами. Руководство по ортопедической стоматологии / Под ред. Л.В. Ильиной-Маркосян. — М., 1974.
11. Гросс М.Д., Мэтьюс Дж. Д. Нормализация окклюзии: Пер. с англ. — М.: Медицина, 1986.
12. Иванов В.С. Заболевания пародонта. — М.: Медицина, 1989.
13. Калинина В.Н., Загорский В.А. Протезирование при полной потере зубов. — М.: Медицина, 1990.
14. Каламкарров Х.А. Ортопедическое лечение с применением металлокерамических протезов. — М., 1996.

Mamlakatimizda sanoat salohiyatini rivojlantirish

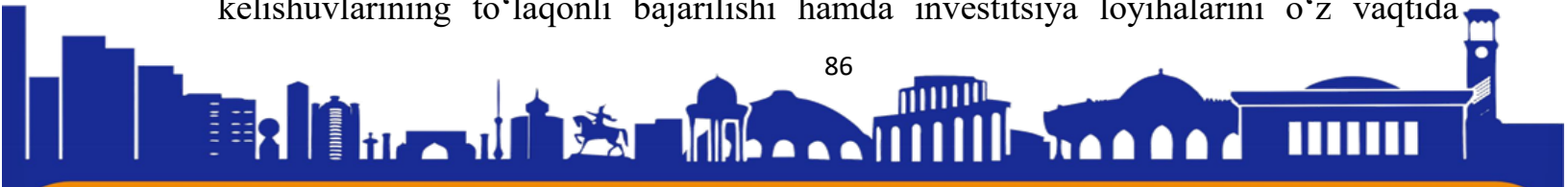
**Termiz davlat universiteti Iqtisodiyot va turizm fakulteti "Biznes boshqaruvi va statistika" kafedrasini o'qituvchisi
Axmedov Alim Babaniyazovich**

Annotatsiya: Ushbu maqolada mamlakatimizda sanoat salohiyatini rivojlantirish va uni tamoyillari haqida batafsil bayon etilgan.

Kalit so'zlar: O'zbekiston, Surxondaryo, Oziq-ovqat, dastur, mahsulot, ishlab chiqarish, loyiha, logistika, kadr, material, hudud, klaster.

Dunyoning rivojlangan mamlakatlari qatoriga qo'shilayotgan O'zbekiston o'zining mustaqil yo'ldan borar ekan barcha sohalarida amalga oshirilayotgan amaliy va nazariy ishlarni jamiyat hayotiga tadbiiq etib bormoqda. Shuningdek sanoat sohasida ham. Xususan Surxondaryo viloyatida 2022- yil yanvar-aprel oylarida 1737,9 mlrd. so'mlik sanoat mahsulotlari ishlab chiqarilgan bo'lib, 2021- yilning yanvar-aprel oyiga nisbatan sanoat ishlab chiqarishining fizik hajm indeksi 103,7 %ni tashkil etdi. Bu esa nisbatan yaxshi natija. Surxondaryo viloyati sanoat salohiyatini rivojlantirish dasturi qabul qilindi. Dastur hujjat yangi ishlab chiqarish, amaldagilarini modernizatsiyalash, texnik va texnologik qayta jihozlash, mineral-xomashyo resurslarini chuqur qayta ishlash va tayyor mahsulot ishlab chiqarishni kengaytirishga yo'naltirilgan. Umumiy dastur doirasida sanoatning alohida sohalarining rivojlanishiga yo'naltirilgan manzilli dasturlar ham tasdiqlangan.

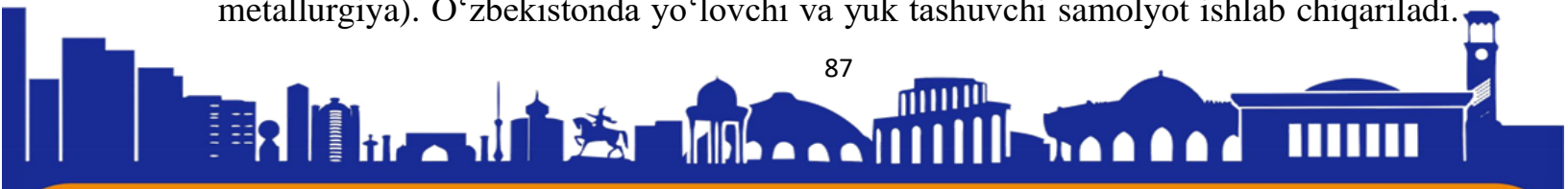
Oziq-ovqat sanoatiga qaratilgan manzilli dasturda viloyatda umumiy miqdori 21,6 mln dollarlik 47 loyihani amalga oshirish ko'zda tutilgan. Bu loyihalar korxonalarining shaxsiy mablag'lari (8 mln dollar) va tijorat banklari mablag'lari (13,5 mln dollar) hisobiga moliyalashtiriladi. Yengil sanoat mahsulotlari va boshqa nooziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish bo'yicha manzilli dasturida umumiy miqdori 63,2 mln dollarni tashkil qiluvchi 37 loyihaning amalga oshirilishini ko'zda tutadi. Umuman olganda mamlakatimizda sanoat salohiyatini oshirish bo'yicha qator islohatlar amalga oshirilmoqda. Respublika hududlarida sanoatni jadal rivojlantirish hamda loyihalash tashkilotlari, ilmiy-tadqiqot laboratoriyalari, ishlab chiqarish va logistika majmualari, kadrlarni o'qitish, tayyorlash va qayta tayyorlash markazlarini qamrab olgan «sanoat klasterlari»ni tashkil etish, mahalliy xom ashyo hamda materiallardan samarali foydalanish asosida qo'shimcha qiymat zanjirini yaratishni ta'minlaydigan investitsiya loyihalarini amalga oshirishga ko'maklashish kommissiya vazifalariga kiradi. Bundan tashqari, «yo'l xaritalari»da nazarda tutilgan tadbirlar, shu jumladan eksport kelishuvlarining to'laqonli bajarilishi hamda investitsiya loyihalarini o'z vaqtida

amalga oshirilishi ustidan qat'iy nazorat o'rnatish mazkur Hukumat kommissiyasi zimmasiga yuklangan. Sanoat tushunchasiga to'xtaldigan bo'lsak Sanoat, deb xom ashyo, material, yoqilg'i, energiya va boshqa mahsulotlar ishlab chiqaruvchi yoki aholiga xizmat ko'rsatuvchi korxonalar (zavod, fabrika, kon, shaxta, elektr stansiya, ferma va hk) majmuasiga aytiladi. Sanoat xalq xo'jaligining muhim sohasidir. 20-asrning 80yillarida qabul qilingan tasniflashga ko'ra, Sanoat yiriklashtirilgan 18 tarmoqqa bo'linadi: elektroenergetika; yoqilg'i Sanoati; qora metallurgiya; rangli metallurgiya; kimyo va neft kimyosi Sanoati; mashinasozlik va metallga ishlov berish; o'rmon, yog'ochni qayta ishlash va sellyulozaqog'oz Sanoati; qurilish materiallari Sanoati; qurilishkonstruksiyalari va detallari Sanoati; oyna va chinnifayans Sanoati; yengil Sanoat, oziq-ovqat Sanoati; mikrobiologiya Sanoati; unyorma va aralash yem Sanoati; tibbiyot Sanoati; poligrafiya Sanoat Bo'sanoat tarmoqlari ham o'z navbatida — ishlov beruvchi sanoat va undiruvchi sanoat turlariga guruhlanadi. O'zbekiston xududida Sanoat taraqqiyoti ildizini uzoq tarixga ega bo'lgan hunarmandchilik tashkil etgan. Samarqand, Buxoro, Urganch, Toshkent, Qo'qon, Marg'ilon, Namangan, Andijon kabi shaharlarda mayda va yirik hunarmandchilik rivoj topdi. O'zbekistonda haqiqiy ma'nodagi Sanoatning paydo bo'lishi 19-asrning 2-yarmiga to'g'ri keladi. O'rta Osiyoning chor Rossiyasi tomonidan bosib olinishi natijasida o'lkaga rus sanoatchilari va Rossiya kapitali ham kirib keldi va xom ashyoga birlamchi ishlov beradigan Sanoat tarmoqlari (paxta tozalash, vino, araq, konserva, paxta moyi zavodlari) paydo bo'ldi va O'zbekistonda Sanoat Rossiya sanoati va iktisodiyoti bilan bog'liq holda rivojlandi.

20-asrning 20y.laridan boshlab O'zbekistonda Sanoat jahon urushi va fuqarolar urushi natijasida inqirozga uchragan mayda, kustar korxonalarni tiklash asosida rivojlana boshladi. Paxta tozalash zavodlari, pillakashlik, yigiruvto'quv, tikuvchilik, poyabzal fabrikalari qurila boshladi (qarang Yengil sanoat), 1937-yilda Toshkent to'qimachilik kombinati ishga tushirildi, 20-asrning 40—50y.laridan kumir sanoati, gaz sanoati, neft sanoati jadal rivojlana boshladi. 1941—1945-yillardagi urush davrida O'zbekistonga 90 ta sanoat korxonasi ko'chirib keltirildi, ularning kupi mashinasozlik, asbobsozlik korxonalari edi. Urushdan keyingi yillarda ko'pgina korxonalar qurilishi natijasida mashinasozlik tarmoqlari ko'paydi, samolyotsozlik, asbobsozlik, motorsozlik, elektroapparat, elektr dvigatel, ekskavator, kompressor zavodlari qurildi. Toshkent, Olmaliq, Chirchiq, Samarqand, Navoiy, Farg'ona, Yangiyo'l, Namangan, Sho'rsuv va boshqa shaharlar kimyo industriyasi markaziga aylandi (qarang Kimyo sanoati). Bekobod, Chirchiq, Toshkent shahrida qora metallurgiya, Navoiy, Zarafshon, Olmaliq, Uchquduq sh.lari rangli metallurgiya markazlari hysoblanadi (qarang Rangli metallurgiya). O'zbekistonda yo'lovchi va yuk tashuvchi samolyot ishlab chiqariladi.

O‘zbekistonda Sanoat tarmoklarida mulk shakllarini o‘zgartirish va tarkibiy o‘zgartirishlarni amalga oshirishga qaratilgan tub islohotlar mamlakat mustaqilligini mustahkamlashni, O‘zbekistonning kelajaqda rivojlangan mamlakatlar qatoriga chiqishi va jahon hamjamiyatiga qo‘shilishini ta‘minlaydi. Chet ellarda Sanoatning rivojlanishi sanoat jihatidan rivojlangan mamlakatlarning paydo bo‘lishiga olib keldi. Bu mamlakatlarda iqtisodiyot taraqqiyoti katta hajmda jamg‘arilgan texnika jihatidan ilg‘or kapital asosida va mavjud yuqori malakali ishchi kuchi bilan ta‘minlanadi. Ularga AQSH, Kanada, Yaponiya, ko‘pgina G‘arbiy Yevropa mamlakatlari kiradi.

Sanoat sohasidagi eng ilg‘or yutuqlar poytaxtimizda boshlangan ixtisoslashtirilgan xalqaro ko‘rgazmalarda keng namoyish qilinmoqda. Global moliyaviy inqirozning salbiy oqibatlari dunyo iqtisodiyotiga hali-hamon o‘z ta‘sirini ko‘rsatayotgan hozirgi murakkab bir sharoitda respublikamizda barcha sohada izchil o‘shish sur‘atlari kuzatilmoqda. Jumladan, joriy yilning o‘tgan to‘qqiz oyida - Investitsiya dasturi doirasida umumiy qiymati 3,7 milliard AQSh dollarilik 100 ta yirik ishlab chiqarish ob‘yekti foydalanishga topshirilgani, 835 ta korxonalar eksport faoliyatiga jalb qilingani bunga yaqqol misoldir. Shu bilan birga, sanoatni modernizatsiyalash, texnik va texnologik yangilash loyihalari, ayniqsa, 2015 — 2019-yillarda iqtisodiyot tarmoqlari hamda ijtimoiy sohada energiya sarfini qisqartirish, yirik korxonalar energiya tejamkor texnologiyalarni samarali tatbiq etish borasida ko‘rilgan chora-tadbirlar natijasida ularda tayyorlanayotgan mahsulotlar tannarxini o‘rtacha 9,4 foiz arzonlashtirishga erishildi

Davlat mustaqilligini qo‘lga kiritilishi O‘zbekistonda bozor munosabatlariga o‘tish uchun qulay sharoit va keng imkoniyatlar yaratdi. Bizning diyorumizda bozor munosabatlari yangilik emas. Ming yillar davomida ajdodlarimiz hunarmandlar ishlab chiqargan ajoyib mahsulotlarini, tabiiy boyliklarini dunyoning to‘rt tomonga chiqarib savdogarlik qilgan, mol almashgan. Yangi iqtisodiy munosabatlarga o‘tish tamoyillari asosida g‘oyat ma‘suliyatli va murakkab vazifa-iqtisodiy islohotlar strategiyasi ishlab chiqildi. Iqtisodiy strategiyaning boshlang‘ich nuqtasi ijtimoiy-iqtisodiy o‘zgarishlarning pirovard maqsadini belgilab olishdan iboratdir. Bu vazifa markazlashtirilgan, ma‘muriy buyruqbozlikka asoslangan iqtisodiyotdan bozor munosabatlariga, bir sifat holatidan ikkinchi sifat holatiga o‘tishdan iboratdir. Umuman olganda o‘tgan o‘n yil davomida bozor munosabatlarini shakllantirishda tub o‘zgarishlar yuz berdi. Hozirgi paytda 87,4 foiz mulk nodavlat, 12,6 foizi davlat mulki ko‘rinishida ish yuritmoqda. Respublikada jami 60 mingga yaqin korxonadan 50,5 mingga yaqini xususiylashtirilgan korxonalaridir. Mulkning tarkibi jihatdan 19,5 mingga yaqini davlat, 105 mingta xususiy, 3,4 mingdan ortiq chet el investorlari ishtirokida, shundan 442 qo‘shma korxonalar, 3,5 mingga yaqin aksionerlik jamiyati, 1,2

mingga yaqin jamoa va 34 mingdan ortiq boshqa korxonalaridir. Iqtisodiy islohotlarning borishida o'rta va kichik biznesni rivojlantirishga alohida ahamiyat berilmoqda. Hozirgi kunda 180 mingdan ortiq kichik va o'rta biznes subyektlari va 200 mingga yaqin yakka tartibdagi tadbirkorlar faoliyat ko'rsatmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I. A. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahsid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari, T., 1997;
2. Karimov I. A. O'zbekiston XXI asrga intilmoqda, T., 1999;
3. O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyoti, T., 1998;
4. Ekonomika O'zbekistana i stran SNG, T., 2001; O'zbekiston Respublikasi, T., 2001.

QURILISHDA YOG'UCH KONSTRUKSIYADAN FOYDALANISH.

Davlatov Diyor Dilshodovich

*Termiz muhandislik va texnologiya instituti
Arxitektura(turlari bo'yicha) 1-kurs talabasi*

Qurbonov Feruzbek Abdulla o'g'li

*Termiz muhandislik va texnologiya instituti
Arxitektura(turlari bo'yicha) 1-kurs talabasi*

Annotatsiya: Bino va inshootlar faqatgina beton yoki temit beton konstruksiyalardan tashkil topgina qolmaydi. Yer sharining ayrim davlatlar xalqlarida hozirgi kunda beton konstruksiyaga nisbatan yog'och konstruksiyali uylar qurish ommalashgan. Maqolaning asosiy mamzuni shu kabi yog'och konstruksiyalar haqida ma'lumot berishdan iborat.

Kalit so'zlar: Yog'och, konstruksiya, bino, qurilish.

Qurilishda g'isht-tosh, beton, po'lat va boshqa aralash holda quriladigan konstruksiyalardan tashqari yog'och konstruksiyalardan foydalanish ham amalda o'zini oqlagan. Bunga sabab, ularning qurilish mavsumini tanlamasligi, kimyoviy va elektr ta'sirlarga bardoshliligi, kam zichligi ega bo'la turib, yuqori fizik-mexanik ko'rsatkichlarga ega ekanligidir. Qurilish konstruksiyalarida yog'ochning ratsional ishlatilishi konstruktiv yechimlarning mukammalashuvida, materiallarning umrboqiyiligini ta'minlashda, detal va konstruksiyalar ishlab chiqarishini industrilashtrishda, ekspluatatsiya sharoitlarini hisobga olgan holda undan foydalanishning maqsadga muvofiqligi va hokazolarda o'z aksini topadi.

O'rmon sanoati chiqindilaridan kompleks foydalanishni, shuningdek, yog'och konstruksiyalarini ishlab chiqarish chiqindilarini kimyoviy yoki kimyoviy mexanik qayta ishlash yog'ochdan foydalanish samarasini keskin oshiradi. Yog'och xususiyatli ishlab chiqarish materiallar (turli xildagi yog'och qoplamali plastiklar (DSP), fanerlar, presslangan yog'och, yog'och qipikli materiallar (DVP)dan to'g'ri foydalanish va yog'ochni himoyalash yog'och konstruksiyalarning umrboqiyiligini sezilarli darajada oshiradi va undan samarali foydalanishni kengaytiradi.

Qurilishda qo'llaniladigan yog'och konstruksiyalar uchun yaxlit yog'och, yelimgangan yog'och taxtalar to'plami va boshqa materiallar ishlatiladi. Yaxlit yog'och boshqa yog'och materiallarga qaraganda arzonroq hisoblanadi, shuning uchun tashqi ko'rinishi ahamiyatsiz joylarda, yoriqlar ahamiyatsiz joylarda, bog'lash va

mahkamlanishning oddiy usullari qo'llangan joylarda yog'och to'sinlar, taxtalar va g'o'la ko'rinishidagi yog'och materiallar keng ishlatiladi. Yog'och materialini tanlashda (fanera, DSP va DVP lar) ularning texnik xususiyatlari, narxi va yuk ko'tarish qobiliyatidan kelib chiqiladi.

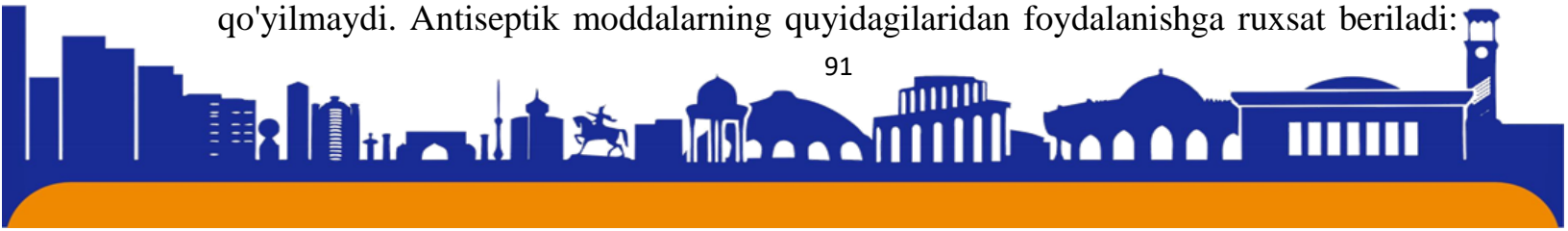
Yog'ochdan ko'proq konstruktiv maqsadlarda foydalanish bilan bir qatorda, undan yuk ko'taruvchi konstruksiya sifatida ham keng foydalaniladi. Alohida, yog'och to'sin, ustun, sarrov kabi eng sodda konstruksiyalar va, ayniqsa, tizim sifatida sinch — karkas, tom yopma, so'ri, murrakkab ko'rinishga ega fazoviy qobiq, ustyopma va boshqa turli yog'och konstruksiyalar sifatida qo'llanilib kelinadi. Masalan, temir-beton elementda kerak bo'lgan paytda, uning shakli va o'lchamlarini o'zgartirmay turib, qo'shimcha sterjenlar kiritish mumkin. Yog'och haqida gap ketganda esa, aksincha, biror detalning ozgina o'zgarishi ham yaqqol ko'zga tashlanadi va barcha o'lchamlarni o'zgartirishni talab qiladi. Yog'och qurilish materiali sifatida me'morga turli shakllar va fikrlarni amalga oshirishga imkon bersada, ishni murakkablashtiradi.

Doimiy harorat va namlik sharoitiga ega bo'lgan, yog'ochning namligi 20% dan oshmaydigan, bundan tashqari suv ostida va doimiy muzliklar qoplagan joylarda yog'och umrboqiy qurilish ashyosi hisoblanadi. Biroq, chirishga moyil bo'lgan yog'och konstruksiyalari bir necha oydan so'ng ishlatishga mutlaqo yaroqsiz bo'lib qolishi mumkin.

Yog'och, asosan, uning tarkibini kemiradigan qo'ziqorinlar ta'sirida chiriydi. Chirish jarayoni yog'ochda namlik kamida 20%, havo yetarlicha bo'lganda va harorat 5° dan 45°C gacha bo'lgan hollarda davom etadi. Ushbu omillarning birortasi bo'lmaganda chirishning davom etishi mumkin emas. Bu holatdan himoya sifatida yog'ochni quritish va uni imkoni boricha namlikdan saqlash lozim bo'ladi.

Namlikdan saqlashning konstruktiv usullariga to'g'ri ishonchli qilib yopish, doimiy profilaktik ishlarni amalga oshirish, binoni to'liq namlikdan bartaraf etish, yerosti suvlaridan himoya sifatida gidroizolatsiya ishlarini sifatli bajarish, istiladigan xonalarni va yerto'lalarni shamollatishni tashkil etish ishlari kiradi.

Ekspluatatsiya jarayonida yog'ochning namligini 20% kamaytirishning iloji bo'lmasa, unda kimyoviy ishlov - antiseptlash ishlari amalga oshiriladi. Shu maqsadda turli kimyoviy tarkibga ega bo'lgan moddalar bilan yog'ochni sirtini bo'yash yoki uni shimdirish yo'li bilan yog'ochni kemiruvchi qo'ziqorinlarni rivojlanishiga yo'l qo'yilmaydi. Antiseptik moddalarning quyidagilaridan foydalanishga ruxsat beriladi:

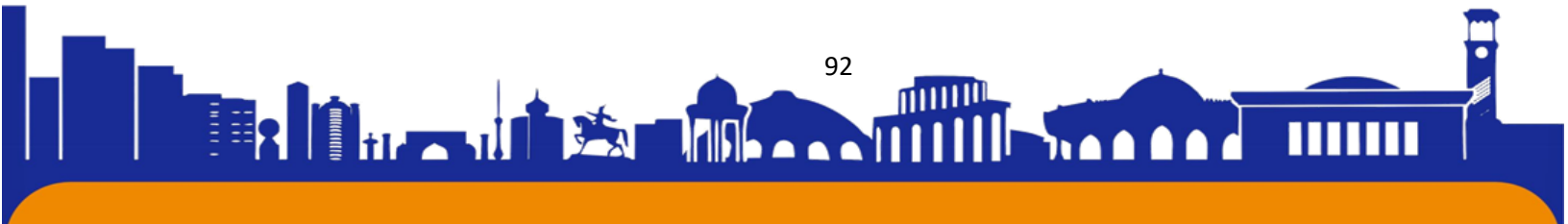

qo‘ziqorinlar rivojlanishini oldini oladigan noorganik, suvda va organik erituvchilarda eriydigan moddalar. Bu moddalar inson va hayvonlarga zararsiz bo‘lishi, konstruksiyaning mexanik mustahkamligiga zarar yetkazmaydigan, uning zichligini, elektr o‘tkazuvchanligiga salbiy ta’sir qilmaydigan bo‘lishi lozim.

Xulosa. Yog‘och konstruksiyalardan qurilgan uylar chiroyi va insonlarni o‘ziga jalb etishi bilan qolgan binolardan ustunroq turadi. Lekin ularda tashqi muhit ta’siri boshqa usulda qurilgan binolardagidan ko‘proq. Ya’ni yog‘och chirish, tez yonuvchanlik kabi muammolarga duch kelishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. M.M.Vaxitov, Sh.R.Mirzaev Me’morchilik 1, 2, 3, qismlar. Toshkent, "Tafakkur",2010
2. Зингир Б.И Встроенное оборудования для жилых зданий М.Строиздат
3. Nozilov D. Markaziy Osiyo me’morchiligida intryer T.,2005
4. Penny Drue Baird, The New French Interior.Monacelli Press,2011
5. Miralimov M.M "Turar-joy va jamoat binolarining loyihalash asoslari". O‘quv qo‘llanma. Toshkent. 2010 y.

12-14 ЁШЛИ ЭРКИН КУРАШЧИ ҚИЗЛАРНИНГ ЖИСМОНИЙ СИФАТЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МЕТОДИКАСИ.

ПРИМБЕТОВ АЗАМАТ АЎЕСБАЕВИЧ

Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия ва спорт университети Нукус филиали,
Қорақалпоғистон, Нукус ш.
E-mail:azamat.1383@mail.ru

Аннотация. Мақолада 12-14 ёшли эркин курашчи қизларнинг жисмоний сифатларни машғулот жараёни таҳлил қилиниб, таҳлил натижалари асосида уларнинг жисмоний ва функционал имкониятларини аниқлаш услубияти ёритилган.

Калит сўзлар: ёш эркин курашчи қизларнинг, жисмоний имконият, функционал имконият, жисмоний сифатлар, умумий ва махсус жисмоний тайёргарлик.

Аннотация. В статье анализируется процесс тренировки физических качеств девочек-вольников 12-14 лет, а также рассматривается методика определения их физических и функциональных возможностей на основе результатов анализа.

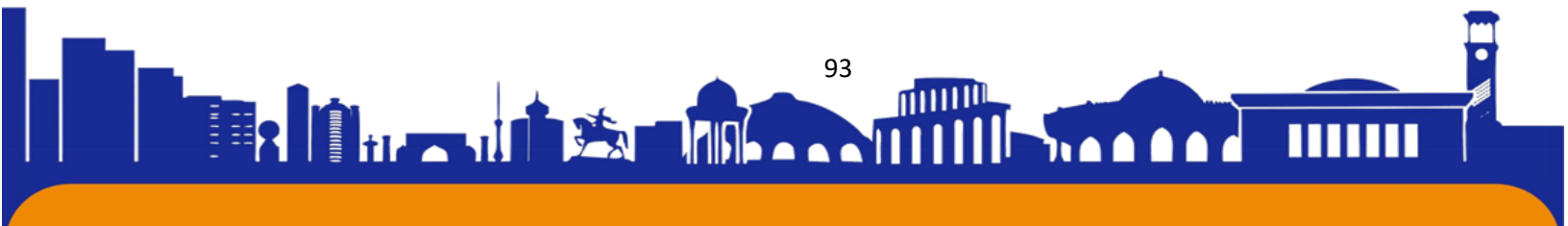
Ключевые слова: Юные девушки-вольницы, физические возможности, функциональность, физические качества, общая и специальная физическая подготовка.

Annotation. The article analyzes the process of training the physical qualities of girls-wrestlers 12-14 years old, and also considers the methodology for determining their physical and functional capabilities based on the results of the analysis.

Keywords: Young freestyle girls, physical capabilities, functionality, physical qualities, general and special physical training.

Жисмоний тайёргарлик - бу жисмоний сифатларни ривожлантириш ва функционал имкониятларни ривожлантиришга қаратилган жараён бўлиб, у машғулотларнинг барча томонларини такомиллаштириш учун қулай шароит яратади [1].

Долзарблиги - курашда юклаганинг доимий ошиб бориши туфайли юқори спорт натижасига эришиш учун курашчиларнинг жисмоний сифатларининг ривожланганлиги тобора муҳим аҳамият касб этмоқда.

Тадқиқот объекти - Нукус олимпия захиралари коллежидаги эркин курашчи қизларнинг машғулоти жараёни.

Тадқиқот предмети - курашчиларнинг жисмоний сифатларини оширишга қаратилган машғулоти жараёнини ташкил қилиш.

Тадқиқотнинг мақсади - курашчиларнинг жисмоний тайёргарлиги орқали натижаларини яхшилаш учун уларни тайёрлаш жараёнида ишлаб чиқиш ва амалга оширишдан иборат.

Тадқиқот вазифалари:

1. Жисмоний тайёргарлик ҳақида маълумот тўплаш учун адабиёт манбаларини таҳлил қилиш.
2. Курашчи қизларнинг жисмоний тайёргарлиги бўйича маълумотларни таққослаш.
3. Адабиётлар шарҳи, педагогик кузатув асосида замонавий машғулоти ташкил қилиш методикасини аниқлаш.
4. Олинган маълумотлар асосида курашчи қизларнинг жисмоний тайёргарлигини оширишга ўргатиш методикасини ишлаб чиқиш ва уни педагогик тажрибаларда синаб кўриш. Ўтказилган тадқиқотлар ҳақида хулоса чиқариш.

Гипотеза – курашчи қизларнинг спорт фаолиятини яхшилашда жисмоний сифатлари муҳим рол ўйнайди.

Янгилик - биз курашчи қизларни жисмоний машқларни бажариш билан ишлашга ва жисмоний сифатларини яхшилашга қаратилган машғулоти жараёнини ташкил этишни ишлаб чиқдик ва тадқиқ қилдик.

Амалий аҳамияти - ушбу ёндашув курашчи қизларнинг жисмоний тайёргарлигини яхшилаш учун ишлаб чиқилган бўлиб, бу уларнинг самарадорлигини ошириш ва тадқиқотимиз якунида ижобий натижаларга эришиш имконини берди.

Тадқиқот усуллари:

1) Илмий-методик адабиётлар таҳлили. Мавзумизда бу борадаги илмий ва махсус ишларнинг таҳлилий шарҳини амалга оширдик. Тадқиқот ишлари, авваламбор, мавжуд бўлган маълумотларни умумлаштиришдир. Адабий манбаларга кўра, ўрганилаётган муаммога тегишли бўлган ҳамма нарсани аниқ тасаввур қилиш мумкин: унинг шаклланиши, тарихи, ривожланиш даражаси, амалий тадқиқот усуллари.

2) Педагогик назорат. Педагогик кузатиш тадқиқот усули сифатида - бу ходисани мақсадли идрок этиш, унинг ёрдамида тадқиқотчи аниқ фактик материал ёки маълумотлар билан қуроллантиради.

3) Педагогик эксперимент. Педагогик эксперимент-ўқитишнинг муайян методлари, воситалари, шакллари ва янги мазмунидан фойдаланиш самарадорлигини аниқлаш мақсадида ўтказиладиган махсус ташкил этилган тадқиқотдир. Мавжуд тажрибани фақат амалда мавжуд бўлган нарсаларни рўйхатдан ўтказадиган усуллар ёрдамида ўрганишдан фаркли ўлароқ, тажриба ҳар доим янги тажриба яратишни ўз ичига олади.

Курашчининг жисмоний тайёргарлиги усуллари:

Эркин кураш бўйича курашчининг жисмоний тайёргарлиги бир неча машғулот мажмуаларидан иборат, яъни:

1) Асосий машғулот режасидан олдин қиздирувчи машқлар.

2) Методларни, комбинацияларни ишлаб чиқиш (машғулотнинг асосий қисми)

3) Умумий жисмоний тайёргарлик.

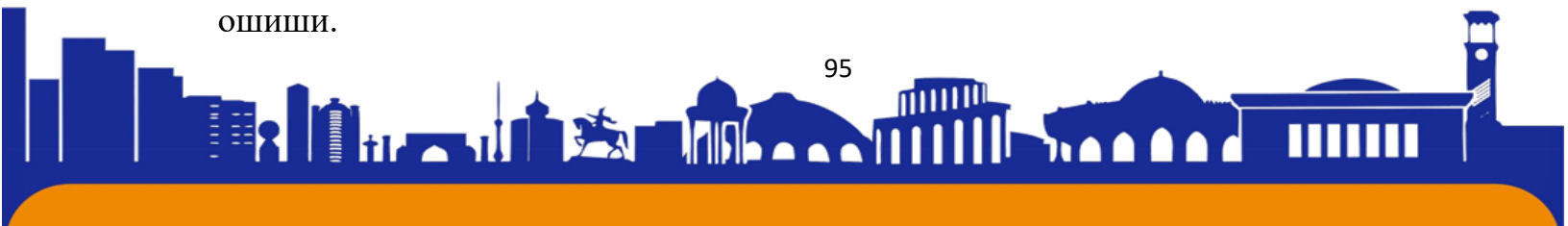
Узоқ муддатли режа ҳар бир спортчи учун индивидуалдир ва мураббий машғулотни ўтказишда буни ҳисобга олиши керак, чунки ҳар бир спортчининг жисмоний тайёргарлиги ҳар хил ва бу техника ва комбинацияларни машқ қилишда асосий нарса. Ҳар бир спортчи ўзининг жисмоний ривожланишига мос келадиган маълум методлар билан ажралиб туради, унинг ривожланиши спортсеварликнинг ўсишини оширади. Ҳар бир спортчи ўзининг жисмоний ривожланишига мос техникани ўтказиш учун тактик ва техник ҳаракатларидан фойдаланган ҳолда дам олади [2].

Спорт захираларини тайёрлаш тизимини бошқариш қўйидаги услубий қоидаларни ҳисобга олган ҳолда амалга оширилиши керак [3]:

1. Муаммони ҳал қилишнинг узлуксизлиги ва қатъий кетма-кетлиги, машғулот воситалари ва усулларида фойдаланиш; болалар, ўсмирлар, йигит-қизлар ва катталар спортчилари учун спорт машғулотларининг оқилона ташкилий шаклларида фойдаланиш.

2. Умумий ва махсус жисмоний тайёргарлик ҳажмининг прогрессив ўсиши.

3. Ўқув юкламалари ҳажми ва интенсивлигининг узлуксизлиги, уларнинг кўп йиллик машғулотлар давомида барқарор ўсиши, ўқув юкламалари ҳажмининг устун ўсиши ва камроқ даражада уларнинг интенсивлигининг ошиши.

4. Узоқ муддатли тайёргарликнинг барча босқичларида спортчиларнинг асосий жисмоний фазилатларини бир вақтнинг ўзида ва параллел равишда ривожлантириш ва бунинг учун энг қулай бўлган ёш даврларида индивидуал фазилатларнинг устун ривожланиши.

5. Узоқ муддатли ўқитишнинг барча босқичларида ва йиллик циклларда назорат тест комплексларидан тизимли фойдаланиш.

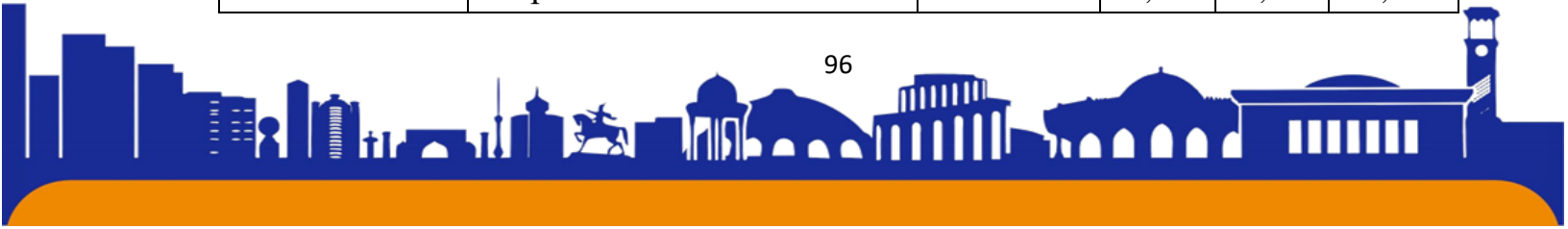
Яхши жисмоний тайёргарлик курашчи тайёргарлигининг барча жиҳатларини такомиллаштириш учун асос бўлиб, унга янги бошловчиларга ҳам, юқори даражадаги спортчиларга ҳам катта эътибор бериш керак. Жисмоний тайёргарликнинг ҳар бир бўлими учун машғулотларни режалаштиришда спортчилар ва мураббийлар аниқ вазифаларни белгилайдилар: маълум бир жисмоний сифатни ривожлантириш (куч, тезлик, эпчиллик, мослашувчанлик, чидамлилиқ ва бошқалар.) [4].

Жисмоний сифатларнинг ривожланиш даражаси қанчалик юқори ва спортчининг жисмоний тайёргарлиги қанчалик хилма-хил бўлса, техника ва тактиканинг хилма-хил ва мураккаб элементларини ўзлаштиришда унинг салоҳияти ва имкониятлари шунчалик катта бўлади. Кўп қиррали, жисмоний жиҳатдан тайёрланган курашчи мавжуд вазиятга қараб кураш олиб бориш тактикасини мослашувчан равишда ўзгартириши мумкин.

Курашчи қизларнинг машғулот ва мусобақа шароитида муҳим бўлган жисмоний сифатларини ривожлантириш жараёнларини назорат ва тажриба гуруҳларидан иборат синалувчиларида амалга оширдик (1-жадвал)

1-жадвал. Назорат ва тадқиқот гуруҳи синалувчиларининг жисмоний сифатлари даражасини аниқлаш кўрсаткичлари (n=30)

Жисмоний сифатлар	Тест машқлари	Гуруҳлар	Кўрсаткичлар		
			X	σ	V%
Куч	“Турникда тортилиш” марта	НГ	12,15	1,12	5,27
		ТГ	13,55	1,20	5,65
	“90° оёқни ушлаб туриш” (сония)	НГ	9,78	1,29	8,26
		ТГ	11,65	0,70	2,33
Тезкор – куч	“Жойида туриб узунликка сакраш” м	НГ	1,23	0,11	4,52
		ТГ	1,30	0,19	5,16

	“Белдан ошириб ташлаш” (10 сония ичида, марта)	НГ	4,4	0,50	4,16
		ТГ	5,12	0,64	8,12
	“Елкадан ошириб ташлаш” (10 сония ичида, марта)	НГ	5,15	1,05	11,2
		ТГ	5,81	0,74	0,11
Тезкорлик	30 метрга югуриш (сония)	НГ	3,28	0,12	3,15
		ТГ	4,10	0,10	1,10
Чидамкорлик	“1000 метрга кросс югуриш” (дақиқа, сония)	НГ	2,39	0,17	3,42
		ТГ	3,21	0,14	3,21
Чаққонлик	4x10 метрга моксишон югуриш (сония)	НГ	6,35	0,32	1,57
		ТГ	7,02	0,16	1,80
Эгилувчанлик	“олдинга эгилиш” (см)	НГ	22,11	1,79	9,17
		ТГ	24,12	2,26	10,3

Тахлил:

Куч сифатини ривожлантиришда “Турникда тортилиш” тести бўйича ўртача кўрсаткич НГ 12,15 ва ТГ 13,55 мартани, “Брусда 90° бурчак ушлаб туриш” тестида НГ 9,78 ва ТГ 11,65 сонияни ташкил этди.

Тезкор – куч эса мазмунан кенг қамровли ва чуқур моҳиятга эга интеграл сифат бўлиб, малакали курашчиларни тайёрлашда катта аҳамиятга эга. Кураш турларига хос бўлган барча ҳолатлар ҳаракатланишларнинг юқори даражада шаклланган бўлиши ва улар тезкор - куч асосида ижро этилиши мусобақа олишувларида ғалабага эришиш гаровидир. Тадқиқотда иштирок этган ёш тезкор - куч сифатлари “турган жойда узунликка сакраш” тестида НГ 1,23 см, ТГ 1,30 м.ни, “белдан ошириб ташлаш” тестида НГ 4,4 марта, ТГ 5,12 мартани, “елкадан ошириб ташлаш” тестида эса НГ 5,15 марта, ТГ 5,81 марта натижаларни қайд этишди.

Тезкорлик - бу курашчининг мумкин қадар қисқа вақт ичида айрим ҳаракатлар ва усулларни бажариш қобилиятидир. Тезкорлик сифатини яхши ривожлантирмасдан курашда юқори натижаларга эришиб бўлмайди. Ўз рақибидан хатто секунднинг юздан бир бўлагига тезроқ ҳаракат қиладиган курашчи унинг олдида муҳим устунликка эга бўлади. Курашчи тезкорлиги кўп жиҳатдан унинг асаб жараёнлари ҳаракатчанлигига, шароитларига, рақиб ҳаракатларидаги кўримсиз ўзгаришларни сезишга бўлган сезгирлик унда қай даражада ривожланганлигига, беллашувда ҳар сафар юзага келган вазиятни бир

зумда баҳолай олиш малакасига, тактик ҳаракатларни ўз вақтида ва аниқ бажаришга боғлиқ. Бунда 30 метрга югуриш (сония) тестида НГ 3,28 сонияни, ТГ 4,10 сония натижаларни кўрсатишди.

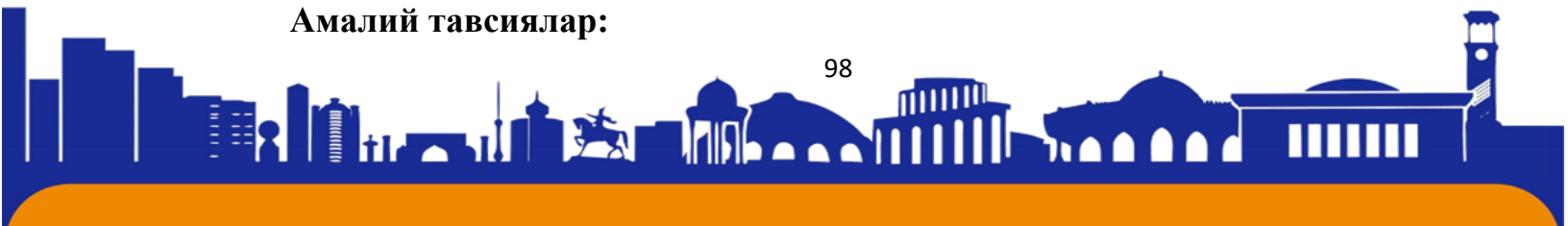
Чидамкорлик - бу бутун беллашув давомида ҳаракатларни юқори суръатда бажариш ва бутун мусобақа давомида бир неча беллашувларни шиддат билан ўтказиш қобилиятидир. Юқори даражадаги чидамлилик курашчига катта тренировка ва мусобақа юкламаларини ўзлаштиришга, мусобақа фаолиятида ўзининг ҳаракат қобилиятларини тўла қонли равишда амалга оширишга имкон беради. Курашда умумий ва махсус чидамлилик фақланади. Курашчиларнинг чидамлилик сифатини кўрсатувчи “1000 метрга югуриш” тестидан фойдаланилди. Бунда НГ 2,39 сонияни, ТГ 3,21 сонияни қайд этишди.

Чаққонлик - бу ҳаракатларни назорат қила олиш, беллашув тусатдан ўзгариб турадиган вазиятда тез ҳамда аниқ йўл тутиш ва тегишли ҳаракатларни оқилона бажариш қобилиятидир. Чаққонлик спортчини ўргатиш жараёнида ривожлантирилади. Бунинг учун янги ҳаракатларни мунтазам эгаллаб бориш лозим. Чаққонликни ривожлантириш учун ҳар қандай машқдан фойдаланиш мумкин, лекин уларда янгилик элементлари бўлиши шарт. Курашчиларнинг чаққонлик сифатини кўрсатувчи 4x10 метрга “моксимон югуриш” тести бўйича аниқладик. Унда НГ 6,35 сония натижани, ТГ 7,02 сонияни кўрсатди.

Эгилувчанлик - бу курашчининг амплитудада ҳаракатларни амалга ошириш қобилиятидир. Эгилувчанлик бўғимлардаги ҳаракатчанлик билан аниқланади. У ўз навбатида, бир қатор омилларга боғлиқ: бўғим сумкаларининг тузилиши, пайлар, мушаклар чўзилувчанлиги ва уларнинг чўзилиш қобилияти. Тадқиқотда қатнашган ёш курашчи қизларнинг эгилувчанлик сифатлари, “олдинга эгилиш” тести ёрдамида баҳоланади. Синалувчиларнинг натижаларига кўра НГ 22,11 см.ни, ТГ 24,12 см.ни қайд этди.

Хулоса. Машғулот жараёнида ҳар бир спорт тури хусусиятига мослаштирилган умумий жисмоний тайёргарлик, мусобақалар учун тайёрлайдиган махсус жисмоний тайёргарликнинг асосий базаси бўлиб ҳисобланади. Жисмоний сифатларнинг ривожланганлик даражасини ифодаловчи тест машқлари натижаларига кўра назорат ва тадқиқот гуруҳларида тадқиқот бошида кузатиладиган кўрсаткичлар бир-биридан деярли фарқ қилмади. Куч ва куч чидамлилиги, тезкор - куч ва тезкор - куч чидамлилиги, тезкор сифатлари 12-14 ёшли курашчи қизларда етарли даражада ривожланмаганлиги маълум бўлди.

Амалий тавсиялар:

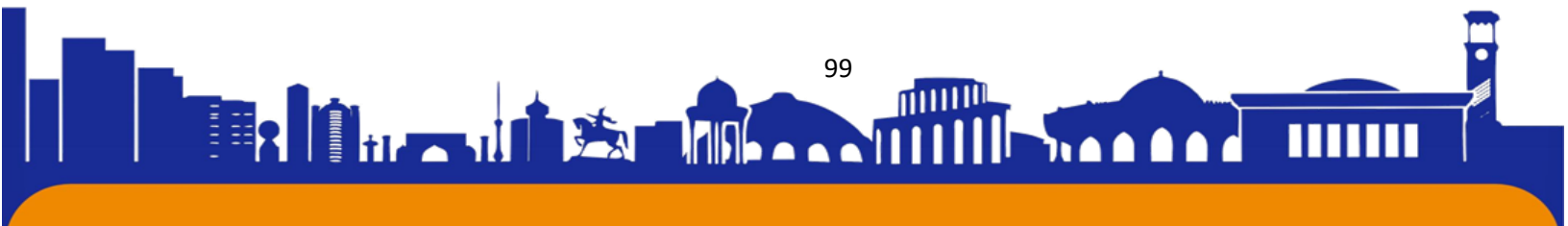
1) Эркин курашчи қизларнинг жисмоний тайёргарлигини ривожлантиришга катта эътибор бериш керак, чунки куч ва тезлик қобилиятлари, чидамлилиқ, мослашувчанлик етарли даражада ривожланмасдан, яхши техник ва тактик тайёргарлик билан ҳам юқори натижаларга эришиш мумкин эмас.

2) Куч сифатини ривожлантиришда штанга, турли оғирликдаги тошлар, гимнастика жиҳозлари, тўлдирилган тўплар, резина амортизаторлар, шунингдек, ўз танасини ва шерикнинг вазнини енгиш машқлари оғирлик сифатида кенг қўллаш лозим. Кучни ривожлантириш бўйича машғулотларни спорт залида, стадионда, спорт майдончаларида, парқда, ховлида, уйда ва бошқа қулай жойларда ўтказилиши мумкин.

3) Тадқиқот натижалари шуни кўрсатадики, узлуксиз тўғарак машғулотларида ихтисослаштирилган машқлардан фойдаланиш анъанавий машғулот шаклига қараганда самаралироқ. Стандартлардан ўтиш натижаларига кўра, истисносиз барча машқларда натижаларнинг кўпайиши жуда юқори эканлиги аниқ бўлди.

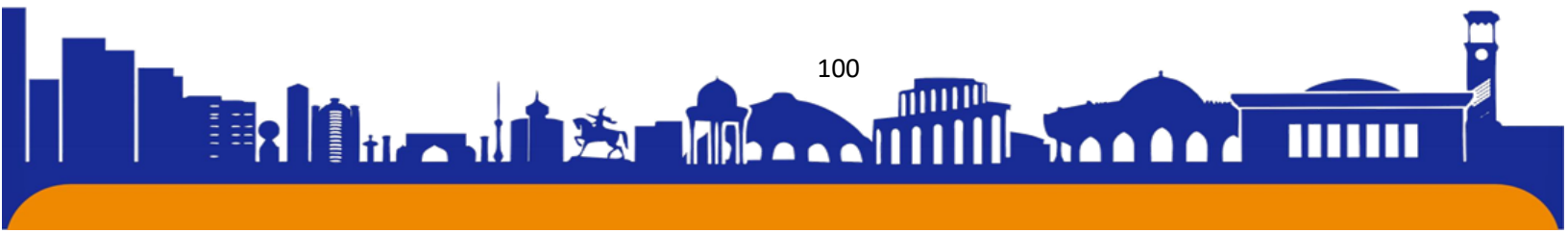
Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Акопян А.О. Вольная борьба. - М.: Советский спорт, 2006. - 216с.
2. Борьба вольная: примерная программа для системы дополнительного образования детей: детско-юношеских спортивных школ, специализированных детско-юношеских школ олимпийского резерва и училищ олимпийского резерва. / Подливаев Б.А., Миндиашвили Д.Г., Грузных Г.М., Купцов А.П. – М.: Советский спорт, 2003. – 216с.
3. Akhmedovich, M. A., & Fazliddin, A. (2020). Current State Of Wind Power Industry. *The American Journal of Engineering and Technology*, 2(09), 32-36.
4. Bayram, E., & Auesbaevich, P. A. (2020). Methodology For Improving The Efficiency Of Competition Activities Based On Improving The Quality Of Explosive Forces Of Freestyle Wrestlers. *European Journal of Molecular & Clinical Medicine*, 7(3), 3621-3624.
5. Auesbaevich, P. A. (2020, August). IMPROVING THE PROCESS OF TRAINING FOR ACTIVITY ACCORDING TO THE CHARACTERISTICS OF KURASH. In *The 8 th International scientific and practical conference—Eurasian scientific congress* (August 9-11, 2020) Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain. 2020. 370 p. (p. 178).

6. Tursynbaevich, A. B., Kizi, U. A. S., & Kizi, A. G. B. (2022). Wind Mill and Solar Energy. *Texas Journal of Engineering and Technology*, 15, 178-180.
7. Аметов, Б. Т. (2021). Возникновение И Распространение Ударной Волны В Твердом Теле. *IJTIMOIIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI*, 1(6), 42-44.
8. Аметов, Б. Т., Султанбаев, А. П., & Жангабаев, А. К. (2021). ВОЗМОЖНОСТИ И ПРОБЛЕМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВОЗОБНОВЛЯЕМЫХ ИСТОЧНИКОВ ЭНЕРГИИ. In *КОНКУРС МОЛОДЫХ УЧЁНЫХ* (pp. 72-74).
9. Зациорский В.М. Физическая подготовка борцов.- М: Изд-во Рыбари, 2004. - 224с.
10. Мищенко В.С. Функциональные возможности спортсменов. - Киев: «Здоровье», 1990. - 200с.
11. Холодов. Ж.К., Кузнецов. В.С. Физическая подготовка./ / Теория методика физического воспитания и спорта: Ежегодник.- М., 2001.- 390с.

LEXICAL GRAMMATICAL TRANSFORMATIONS IN TRANSLATION

Umida Turdaliyeva

Graduate student of Namangan State University

EFL Teacher of Namangan District Specialized School

Abstract: This article provides detailed examples and information about translation transformations: lexical, grammatical and stylistic transformations. Translation transformations are analyzed in detail through the transformational model of translation.

Keywords: transformations of translation, transformational grammar, nuclear structure, stages of analysis, transformation and synthesis, transformational model of translation, situational-denotative model.

The transformational model of translation is based on N. Chomsky's rules of transformational grammar. Transformational grammar studies the rules of origin of syntactic structures characterized by the basic logical syntactic connection and similarity of lexemes. According to transformational grammar, all types of syntactic structures can be combined into nuclear structures in which the transparency of logical-syntactic structures is limited.

According to known transformation rules, surface structures are formed from nuclear structures. A.D. Schweitzer gives the following example, if we consider the English sentence John hit Bill as a nuclear structure, a number of transformations can be made from this sentence:

Bill was hit by John.

John's hitting Bill.

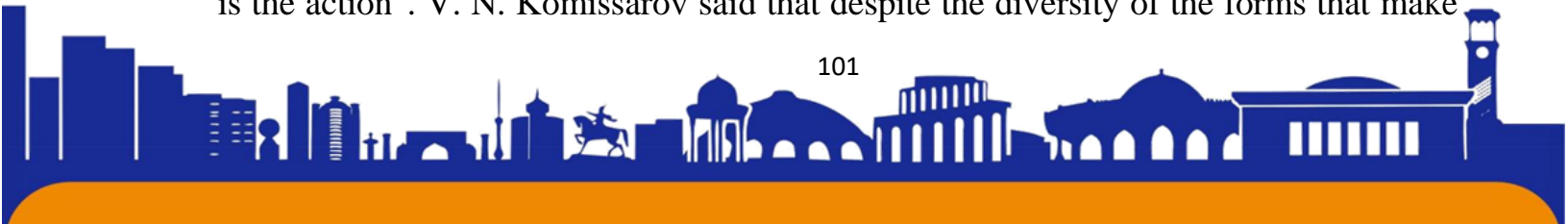
Bill's being hit by John.

The hitting of Bill by John.

It was John who hit Bill.

It was Bill who was hit by John

Let's consider another example. If we take the sentence "The child is reading" as a nuclear structure, the following artificial structures can be created based on the rules of transformational grammar: "The child is reading", "The child is reading", "The child is reading", in these structures the main relationship remains "the owner of the action is the action". V. N. Komissarov said that despite the diversity of the forms that make

up the structure, these transformations have a significant level of content and meaning in common.

We can observe that content relations are always clearly expressed in nuclear structures, unlike synthetic structures. The subject is always represented by a noun, the process by a verb, the subject by possessor, the object by a complement. In other words, the transformation of artificial structures into nuclear structures is a method of defining meaningful alternatives between grammatical and semantic categories.

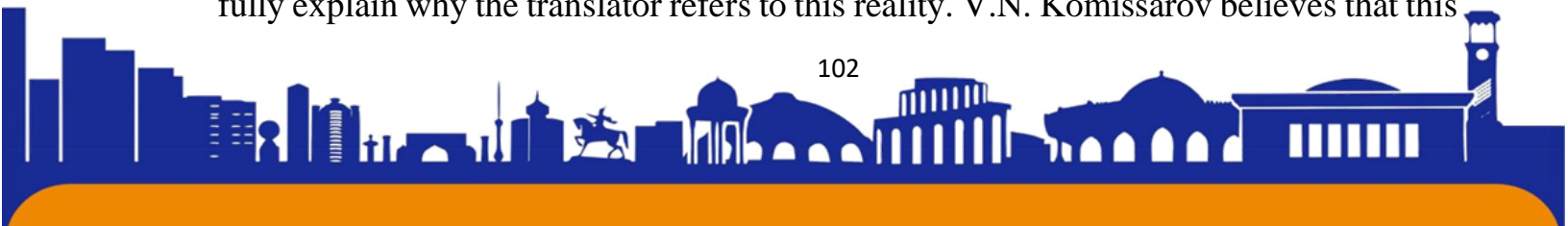
The situational-denotative model of translation assumes that the content of all language signs appears in objects, events, relationships. Objects of real reality reflected in language signs are called denotation. The situation in real reality is the relationship between all the denotations. Therefore, the organizational parts of the speech embody a certain situation in reality.

After the translator has an idea about the situation described in the original text [a specific picture depicting a certain part of reality], he expresses this idea through other language tools.

Of course, the only purpose of the translation is to accurately describe the situation that is fully or for some reason incompletely described in the original text. In this situation, the translator makes one or another changes or additions to his translation with a proper understanding of the issue and thus achieves a complete and adequate translation.

Studying and analyzing the reality of the situation will clarify whether it is permissible or not to use a direct alternative option in the translation text. Here V.N. Let's dwell on an interesting example given by Komissarov. In the translation of the sentence "X was baited by the right" in English, the translator considered the direct alternative of the verb to bait - to torture, to torment, and give the translation of the sentence in the form of a sheep possible "X is suffering from a right-wing party". However, if the name of Roosevelt stands in the place of X, this alternative will have an inappropriate tone [in the opinion of V.N. Komissarov, the suffering of a person who has great popularity and was elected president of the country four times is inconceivable]. Having studied the reality, in this situation, the translator can offer a "softer" translation option - "the hard part is left to the information".

One of the advantages of the situational-denotative model of translation is the possibility that the translator can refer to real reality. However, this model does not fully explain why the translator refers to this reality. V.N. Komissarov believes that this

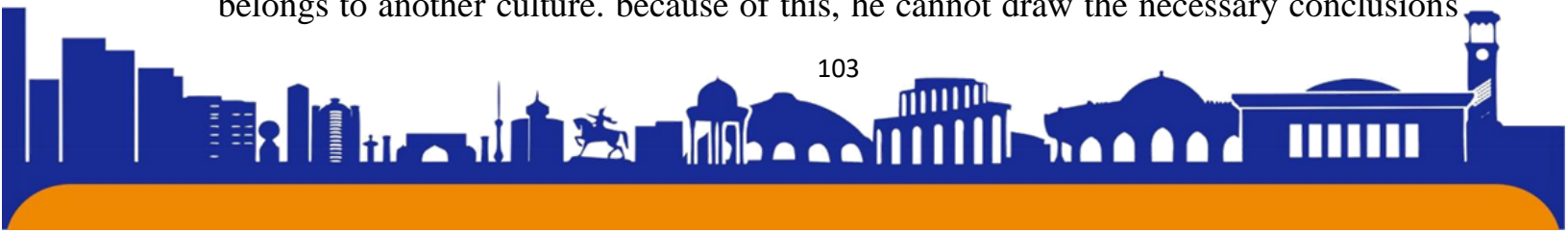

model of translation is limited in explaining the actions of the translator when the picture of the situation given in the original text is changed in order to help the full implementation of interlingual communication in the translated language, that is, the person to whom the translated text is intended belongs to another culture. because of this, he cannot draw the necessary conclusions from the picture of the situation. In addition, the situational-denotative model does not interpret not only the description of the situation in the translation, but also the method of describing the situation described in the original text and the content of the main part of the language tools used in the translation.

However, we cannot fully agree with this opinion of the scientist. It is understood that in practice the translator always refers to the real reality, that is, not understanding the essence of the described situation can end with a correct translation only in some cases. In the translation, the preservation of some language tools and the style of describing the situation does not recognize that the translation was made on the basis of a different model. A translator may feel that this passage can be rendered in the same way in both languages [My brother lives in Moskow], and in this case there is no need to look for other methods of translation.

Here I.I. Revzin and V.Y. Rosensweig's thoughts seem both interesting and dubious. According to them, the reproduction of information in one language through the means of another language, without direct reference to reality, is actually translation, and this situation is characteristic of all types of translation, and it is clearly visible in the activities of simultaneous translators. In the process of translating a text from one language to another, reference to reality is often felt in the translation of fiction. At this point, repeating the above point, it is worth noting that any translation process includes the stages of reception, analysis, understanding of the content of the original text. To understand the content of the original text is to perceive the real reality, the linguistic means behind it. A text whose fundamental essence is not understood cannot serve as an object of translation.

However, this model does not fully explain why the translator refers to this reality. V.N. Komissarov believes that this model of translation is limited in explaining the actions of the translator when the picture of the situation given in the original text is changed in order to help the full implementation of interlingual communication in the translated language, that is, the person to whom the translated text is intended belongs to another culture. because of this, he cannot draw the necessary conclusions

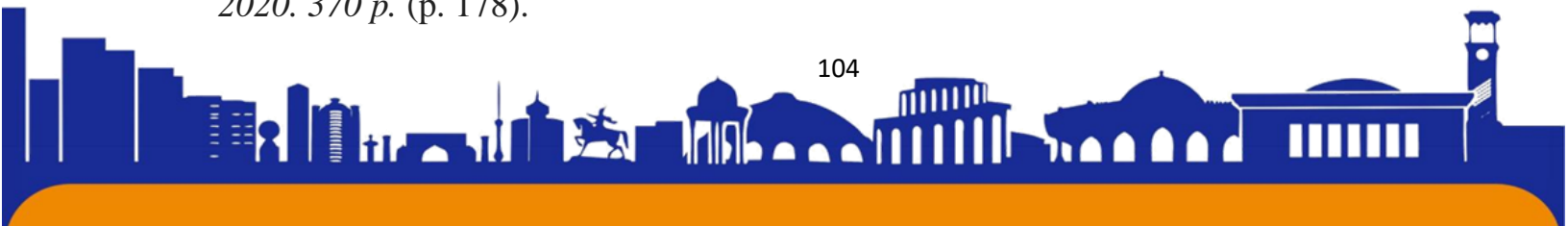

from the picture of the situation. In addition, the situational-denotative model does not interpret not only the description of the situation in the translation, but also the method of describing the situation described in the original text and the content of the main part of the language tools used in the translation.

The subject is always represented by a noun, the process by a verb, the subject by possessor, the object by a complement. In other words, the transformation of artificial structures into nuclear structures is a method of defining meaningful alternatives between grammatical and semantic categories. Of course, the only purpose of the translation is to accurately describe the situation that is fully or for some reason incompletely described in the original text. In this situation, the translator makes one or another changes or additions to his translation with a proper understanding of the issue and thus achieves a complete and adequate translation.

References:

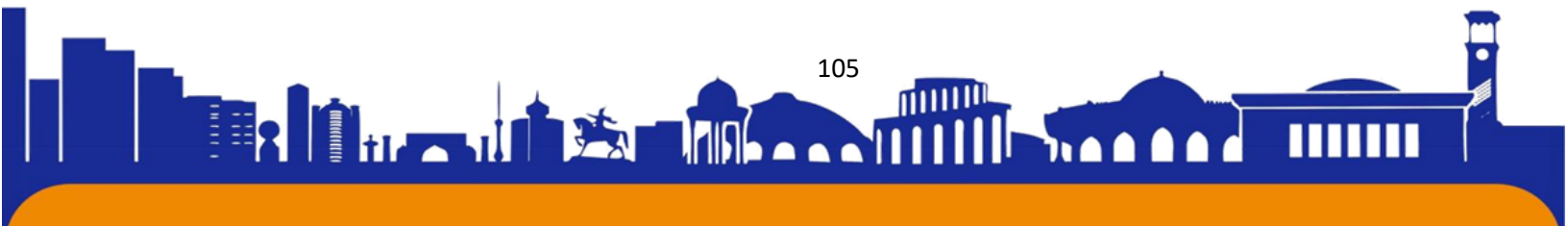
1. Комиссаров. В. Н. Слово о переводе (Очерк лингвистического учения о переводе). - М.: Междунар. отношения, 1973. – 143с.
2. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). – М.: Высшая школа, 1990. – 253 с.
3. Сепир Э. Язык. Введение в изучение речи. – М.-Л.:ОГИЗ,1934.-223с.
4. Хомский Н. Прибыль на людях. - М.: Праксис, 2002. - 256 с.
5. Якобсон, Р. Избранные работы / Р. Якобсон. – М.: Прогресс, 1985. – 454 с.
6. Nishonqulov, S. (2022). KICHIK KOMPANIYADA AXBOROT TIZIMLARIDAN FOYDALANISH. *Yosh Tadqiqotchi Jurnal*, 1(1), 1-13.
7. Nishonqulov, S. F. O. G. L., & Solidjonov, D. Z. O. G. L. (2021). Ta'lim biznesida raqamli innovatsion texnologiyalar. *Science and Education*, 2(6), 233-238.
8. Bayram, E., & Auesbaevich, P. A. (2020). Methodology For Improving The Efficiency Of Competition Activities Based On Improving The Quality Of Explosive Forces Of Freestyle Wrestlers. *European Journal of Molecular & Clinical Medicine*, 7(3), 3621-3624.
9. Auesbaevich, P. A. (2020, August). IMPROVING THE PROCESS OF TRAINING FOR ACTIVITY ACCORDING TO THE CHARACTERISTICS OF KURASH. In *The 8 th International scientific and practical conference—Eurasian scientific congress* (August 9-11, 2020) Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain. 2020. 370 p. (p. 178).

10. Seitova, Z. P. (2022). ENSURING GENDER EQUALITY AS AN IMPORTANT DIRECTION OF REFORMS IN MODERN UZBEKISTAN. *Academicia Globe: Inderscience Research*, 3(12), 275-284.
11. Seitova, Z. P. (2022). Women of the Aral Sea Region: A New Approach, Problems and Their Solutions. *International Journal of Social Science Research and Review*, 5(4), 62-66.
12. Yoldashev, A. E. O., Nishonqulov, S. F. O., & Yoldasheva, M. R. Q. (2021). TA'LIMDAGI AXBOROT TEXNOLOGIYALARI. *Scientific progress*, 2(3), 806-813.
13. Solidjonov, D., & Nishonqulov, S. (2021). TA'LIM BIZNESIDA YANGI INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNING QO'LLANISHI JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH VOLUME-1. *ISSUE-3 (Part-1, 18-JUNE)*, 1, 195-199.
14. NISHONQULOV, S. KICHIK BIZNESLAR UCHUN BLOKCHEYN TEXNOLOGIYASI. *ЭКОНОМИКА*, 277-287.
15. Farxodjon ogli, N. S., & Odil ogli, R. B. (2021). Raqamli iqtisodiyot almashinuvining resurslar sarfiga sakkizta tasiri. *BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 1(1), 53-56.

MEHNAT TARBIYASI ORQALI BOLALARNI TARBIYALASHNING O'ZIGA XOS TOMONLARI.

Haydarova Marg'uba In'omovna

QDPI fakultetlararo pedagogika va psixologiya kafedrasi katta o'qituvchisi, Phd

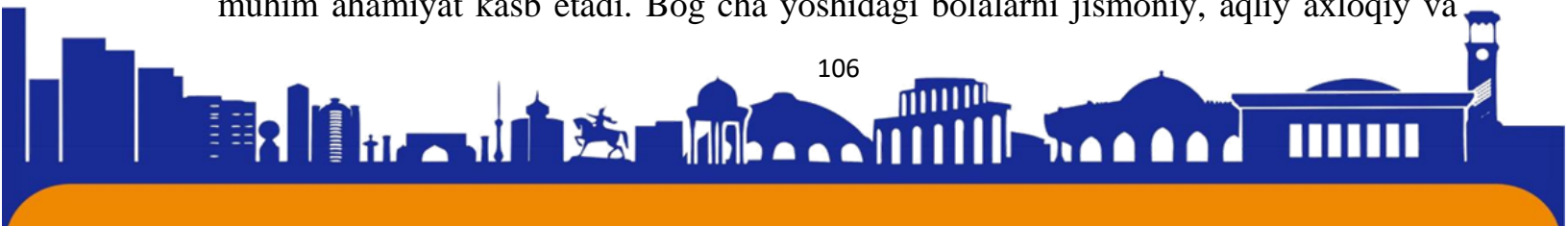
Annotatsiya: Ushbu maqolada mehnat tarbiyasi orqali bolalarni tarbiyalashning o'ziga xos tomonlari haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: mehnat tarbiyasi, ta'lim muassasasi, maktabgacha ta'lim, qo'l mehnati, mashg'ulot, ijodkorlik, topog'onlik, zehnilik.

Bolada ishlash istagi va qobiliyatini yoshligidan qo'yish kerak. Shundan kelib chiqqan holda, maktabgacha ta'lim muassasalari maktabgacha yoshdagi bolalar oldiga asosiy maqsadlardan birini qo'ydi. Federal davlat ta'lim standartiga muvofiq, bu atama odatda har bir bolada mehnatsevarlik va mehnat ko'nikmalarini shakllantirish tizimi sifatida tushuniladi. Shuningdek, ishlashni o'rganish istagi maktabgacha yoshdagi bolalarni mehnat ta'limining asosiy maqsadlardan biri sifatida shakllantirishdir.

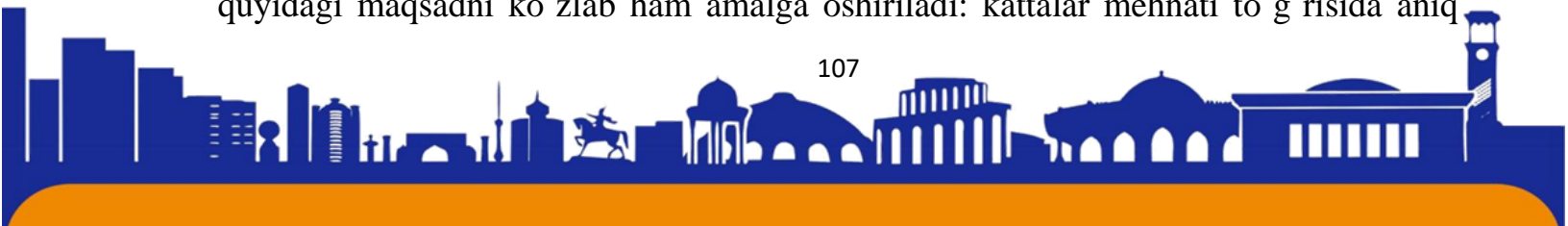
O'z-o'zini parvarish qilish ko'nikmalarini shakllantirish orqali o'quvchilar o'ziga ishonch, o'z muammolarini mustaqil hal qilish va ota-onalar yoki boshqa muhim kattalardan mustaqil bo'lish kabi fazilatlarini o'zlashtiradilar. Iqtisodiy ishning vazifalarini amalga oshirish bolalarga o'z mahoratini mustaqil ravishda va hech qanday yordamisiz oshirish mumkinligini tushunishga imkon beradi. Maktabgacha ta'lim muassasasi bolalarga beradigan barcha bilimlar kelajakda muhim rol o'ynaydi. Tabiat bilan bog'liq holda, bu bolalarning kayfiyatini, o'zini o'zi qadrlashini yaxshilashga yordam beradi; bolalarga har qanday mahsulotni, gulni mustaqil ravishda etishtirish va unga to'g'ri g'amxo'rlik qilishni o'rgatish imkonini beradi; rivojlanadi fikrlash jarayonlari Bolada bor. Qo'l mehnatini o'rgatish bolalarning o'z kuchiga ishonishiga, o'z kuchlari bilan go'zal buyum yasash va bu bilan nafaqat o'zini, balki yaqinlarini ham xursand qilishini tushunishga yordam beradi. Yuqorida aytilganlarga asoslanib, ta'lim rejasiga barcha turdagi faoliyatni kiritish juda muhim degan xulosaga kelish kerak, chunki faqat shu tufayli o'qituvchi maktab va kattalar hayotiga to'liq tayyorlangan odamni bog'chadan ozod qilishi mumkin.

Yosh avlodga mehnat tarbiyasi berish masalasi hozirgi davrda eng dolzarb mavzu hisoblanadi. Mehnat har bir kishi kamolotida va umuman jamiyat taraqqiyotida muhim ahamiyat kasb etadi. Bog'cha yoshidagi bolalarni jismoniy, aqliy axloqiy va

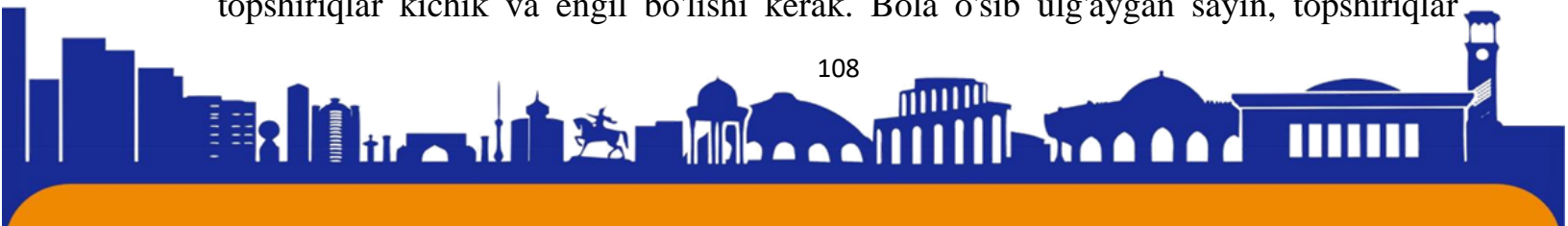
estetik tomondan tarbiyalashda mehnat tarbiyasi muhim ahamiyatga egadir. Mehnat har bir yosh guruhidagi bolalarning o'ziga xos xususiyatlarini e'tiborga olib tashkil etiladi, unga to'g'ri rahbarlik qilingandagina yetarli natijaga erishish mumkin. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar mehnatining o'ziga xos tomonlari ko'pgina olimlar tomonidan olib borilgan ilmiy ishlarda keng o'rganib chiqilgan. Bolalar mehnatining muhim belgisi uning ma'lum maqsadga qaratilganligidir. Kichik bog'cha yoshidagi bolalarning mehnati biror jarayonga oid harakat bo'lib, u faqat kattalarning rahbarligi natijasidagina amalga oshirilishi mumkin. Bola kubiklarni bir joydan ikkinchi joyga, mashinadan - stolga, stoldan - mashinaga ko'chiradi va hokazo. Tarbiyachi boshqa stol ustidagi kubiklarni ko'rsatib, uni mashinada ortib olib borish kerakligini aytadi. Bola kubiklarni mashinasida shkafga tashiy boshlaydi va joyiga tartibli qilib joylab qo'ya boshlaydi. «Qatnov» bir necha marta takrorlanib, barcha kubiklar joyiga yig'ishtirib qo'yiladi. Bolalar faoliyatida maqsad paydo bo'ladi. Keyingi galda bolaning o'zi o'ynayotgan o'rtoqlariga o'ynab bo'lgandan keyin o'yinchoqlarni mashinada joyiga olib borib qo'yishni aytadi. Katta guruh bolalarida mustaqil maqsad qo'yish qobiliyati moddiy samara beradigan mehnat turlarida muvaffaqiyatli rivojlanadi: gulzorda, ekinzorda ishlash, o'yinchoqlar yasash va boshqalar. Faoliyatni rejalashtirish mehnat tarbiyasining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Bolalarni kuzatish ular faoliyatining tartibsiz, rejasiz ekanligini ko'rsatadi. Bolalar bunday harakatlar orqali biror natijaga erishish uchun juda ko'p vaqt va kuch sarflaydilar, shu bilan bir vaqtda o'z ishlaridan o'zlari qoniqmaydilar. Kichik bog'cha yoshidagi bolalar mehnatining asosiy turi o'z-o'ziga xizmatdir. Bu kichik bolalar uchun ancha mashaqqatli ish. Shuning uchun bu yoshdagi bolalarni mehnatning bu turiga o'rgatishda ko'pincha o'yin vaziyatlaridan foydalaniladi («Qo'g'irchoqni sayrga otlantiramiz», «Qo'g'irchoqni uxlatamiz» va shularga o'xshashlar). Avvaliga bolalar o'yin obrazi orqali mehnatga o'rgatiladi. Shu orqali bolalar ishonch bilan harakat qilishni o'rganadilar. Sekin-asta o'z-o'ziga xizmat qilish malaka va ko'nikmalari shakllana boradi. Ta'lim-tarbiyaviy ishning mazmuni maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarni kattalar mehnati bilan tanishtirish orqali ularga kattalarning mehnati ijtimoiy-foydali mehnat bo'lib, narsa va buyumlarni yaratishga qaratilganligi, ular har bir kishi va butun xalq uchun zarur ekanligi to'g'risida tushuncha berib boriladi. Masalan, o'simliklarni, hayvonlarni parvarish qilish orqali ulardan olinadigan mahsulot kimlar uchun va nima maqsadda ishlatilishi to'g'risida bilim va tushunchalar berib boriladi. Kattalarning mehnati bilan tanishtirish yana quyidagi maqsadni ko'zlab ham amalga oshiriladi: kattalar mehnati to'g'risida aniq

bilim va tasavvurlar berish, mehnatni va mehnat natijalarini qadrlashga o'rgatish, mehnatga qiziqish va muhabbat uyg'otish, mehnat qilish xohishini tarbiyalash va ishni sifatli bajarishga o'rgatish. MTT dasturiga binoan har bir yosh guruhidagi bolalar kattalar mehnati to'g'risida quyidagi bilim va tasavvurlarni egallab olishlari lozim: Kichik guruh: 1. Ayrim kasb egalarining mehnat jarayoni. 2. Mehnat jarayonidagi mehnat harakatlari. 3. Mehnat jarayonini amalga oshirish uchun kerakli materiallar. 4. Ma'lum bir mehnat jarayonini bajarish uchun jihozlar. 5. Mehnat natijasi. 6. Kishilar mehnatining ijtimoiy ahamiyati. O'rta guruhda mehnat to'g'risida qo'shimcha tasavvur va bilimlar beriladi: 1. Harakat sifati haqida. 2. Kishilarning mehnatini yengillatuvchi moslamalar. 3. Kishilarning mehnatga muhabbati. Katta va maktabgacha tayyorlov guruhida yana yangi tasavvur va bilimlar beriladi: 1. Kishilar mehnatini yengillatadigan mashina va mexanizmlar to'g'risida. 2. Kishilar mehnati jamoa xarakterida ekanligi to'g'risida. 3. Jamoa mehnati jarayonida kishilarning o'zaro munosabatlari to'g'risida. 4. Mehnat qahramonlari, xalqimizning mehnat an'analari haqida. Bolalar kattalar bilan birgalikda mehnat qilishlari orqali mehnat malaka va ko'nikmalarini tez va oson egallab oladilar, ularning kattalar mehnati to'g'risidagi bilimlari boyiydi, bunday mehnat bolalarga quvonch bag'ishlaydi. Tabiatdagi mehnat bolaning har tomonlama rivojlanishida muhim ahamiyatga ega bo'lib, o'simlik va hayvonlar, yil fasllari, jonsiz tabiat to'g'risidagi bilimlar manbai, bolalarda mehnatsevarlikni, tabiatga ehtiyotkorlik munosabatini tarbiyalash vositasidir, shu bilan birga bolalar mehnatning bu turi orqali tuproqni ekishga tayyorlash va o'g'itlash, ko'chatni o'tkazish, o'simlik va hayvonlarni parvarish qilish kabi bir qancha mehnat malaka va ko'nikmalarini egallab oladilar. Mehnatning asosan ochiq havoda tashkil etilishi bolalar organizmini chiniqtiradi, ularning sog'ligini mustahkamlaydi. Qo'l mehnati - mashg'ulot, o'yinlarga mehnat faoliyati uchun zarur bo'lgan o'yinchoq va qurilmalarni tayyorlash bo'yicha bolalar mehnatidir (qog'oz qiyqimlarini tashlash uchun, o'simliklar urug'i uchun qutichalar, qo'g'irchoq kiyimlari, qalpoqchalar, niqoblar va shunga o'xshash narsalar tayyorlash). Qo'l mehnatini bajarish orqali bola natijaga erishadi narsa, buyum vujudga keladi. Bolalar yopishtirish, bo'yash, qirqish, arralash, mix qoqishni, tikish va shunga o'xshash oddiy mehnat malaka va ko'nikmalarini egallab oladilar. Ularda ijodkorlik, topog'onlik, zehnlilik xislatlari o'sadi.

Bir bola uchun maxsus ko'rsatmalardan boshlashga arziydi va shundan keyingina, kattaroq yoshda, guruhga o'ting. Bundan tashqari, yoshroq davrda topshiriqlar kichik va engil bo'lishi kerak. Bola o'sib ulg'aygan sayin, topshiriqlar

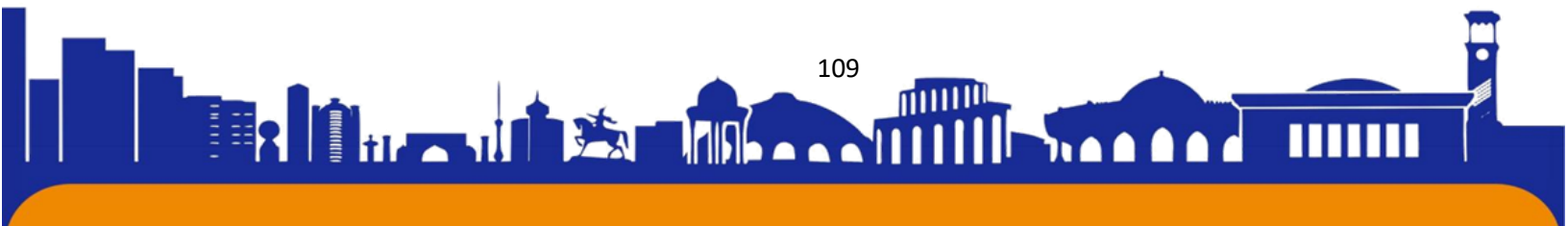

murakkab bo'lishi kerak. Bolani nafaqat muvaffaqiyatli ishlashi uchun, balki yordam berish istagi va istagi uchun ham doimo maqtash juda muhimdir. Bolaga topshiriqda yordam berish salbiy oqibatlariga olib keladi deb o'ylamasligingiz kerak, aksincha, bolalarga yordam berish orqali siz ularda xavfsizlik va boshqalarga ishonch hissini anglaysiz. Vazifa - bu bir nechta bolalar bog'chasi o'quvchilariga berilgan aniq vazifa bo'lib, alohida mas'uliyat talab qiladi. Burch tufayli bolalar maktabgacha ta'lim muassasasi uchun o'zlarining muhimligini, topshiriqni bajarish mas'uliyatini his qiladilar va ularning roli va guruhdagi faol ishtiroki muhimligini tushunadilar. Bundan tashqari, vazifalar birlashadi bolalar jamoasi va umumiy sabab bolalarning bir-birlarini yaxshiroq bilishlariga yordam beradi. Birgalikda ishlash bolalarga vazifalarni to'g'ri taqsimlash, har bir ishtirokchi uchun rollarni tanlash va guruh oldida o'z ishlarini bajarish uchun javobgar bo'lish imkonini beradi. Federal davlat ta'lim standartiga muvofiq maktabgacha yoshdagi bolalarning mehnat ta'limi tajribali o'qituvchilar tomonidan tadqiqotlar tufayli tanlangan sanab o'tilgan faoliyat shakllari orqali amalga oshiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Hasanboyeva O. va boshqalar. Oilada barkamol avlod tarbiyasi. - T.: O`zbekiston, 2010
2. Nishonova Z.T., Alimova G.K. Bolalar psixologiyasi va psixodiagnostikasi T.: TDPU 2017 – 264 b.
3. G'oziyev E. Ontogenez psixologiyasi Nazariy- eksperimental tahlil T.: Noshir 2010. – 356 b.
4. Do'stmuhamedova Sh.A., Nishonova Z.T.va boshqalar Yosh davrlari va pedagogik psixologiya T.: Fan va texnologiyalar 2013 – 343 b.

STUDY OF SEASONAL BIOLOGICAL BACTERIAL INTESTINAL INFECTIONS IN THE EXAMPLE OF ESHERICHIA

Ahmedova Saodat Tashboltayevna

Senior lecturer of the Department of "Microbiology, public health, hygiene and management" of the Termiz branch of the Tashkent Medical Academy

Asfandiyorov Javodbek Mirzaali o'g'li

Student of the Termiz branch of the Tashkent Medical Academy

Avlayeva Sojida G'ayrat qizi

Student of the Termiz branch of the Tashkent Medical Academy

Abstract: The family of intestinal bacteria includes bacteria that are very close to each other from an evolutionary point of view, but differ in pathogenicity and some characteristics, mainly living in the intestines of humans or vertebrates. Enterobacteria (Enterobacteriaceae) family includes 14 genera: Escherichia; Klebsiella; Proteus, Yersinia, Erwinia, Shigella, Salmonella, Enterobacter, Citrobacter, Hafnia, Serratia, Pro'idencia, Morganella, Edwarosiela. The seed is divided into types, and the type is divided into biological, serological, hemological and other options.

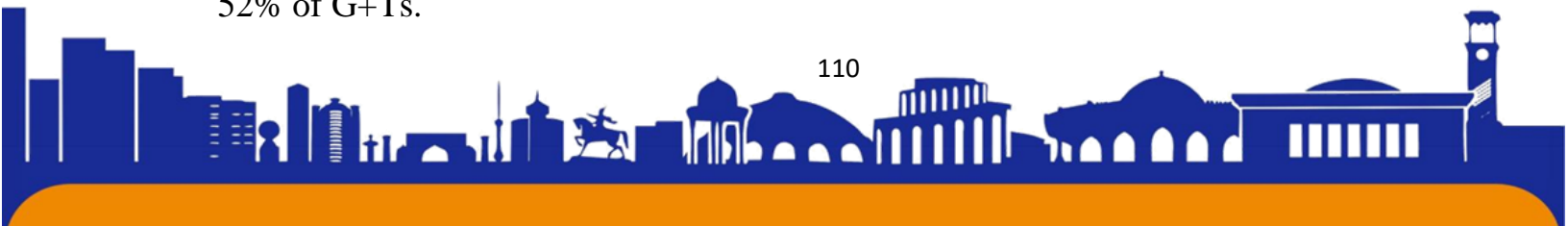
Key words: Escherichia; Klebsiella; Proteus, Yersinia, Erwinia, Shigella, Salmonella, Enterobacter, Citrobacter, Hafnia, Serratia, Pro'idencia, Morganella, Edwarosiela

Main part:

The genus Escherichia consists of species E.coli, E.fergusonii, E.hermannii, E.vulneris and E.blattae (found in the intestinal tract), which differ from each other in terms of biochemical and physiological characteristics.

Morphology. According to its morphology, the intestinal bacillus is similar to enterobacteria belonging to the family Enterobacteriaceae, its size is 1.1–1.5x2.0–6.0 µm. Some of these strains are mobile (peritrix), and some are non-motile, i.e. they do not have hifchins. Currently, 30% of pathogenic escherichia have genital cilia. Some strains form microcapsules or slimy capsules. Grammeaceous, does not form spores.

The bacterial cell is covered with small hairs (fibrils). Nucleoid DNA contains 48-52% of G+Ts.

Growth. E.coli is a facultative anaerobe, grows well at a temperature of 37°C and a pH of 7.2–7.5. Escherichia remain active at 22–37°C, but growth stops at low temperatures. They form S-shaped colonies on meat-peptone agar, round in shape, clear and shiny in color, with raised edges, 1-2 mm in diameter. But R-shaped colonies can be formed at the expense of mutants, in which case they lose their basic biological properties.

In meat-peptone broth, it multiplies by forming a thick, then precipitate. Escherichia coli forms colonies of different colors depending on their composition in differential nutrient media. For example: Dark red shiny colonies in Endo medium are formed due to Escherichia coli breaking down the lactose in the medium.

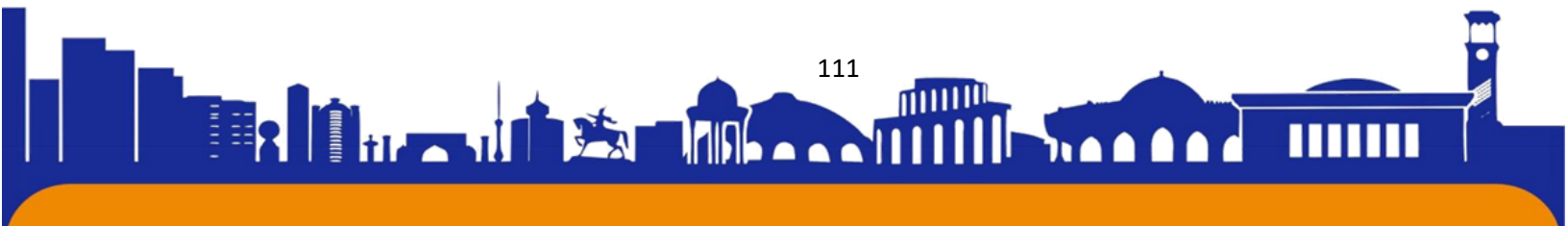
Pathogenesis in humans. Escherichia coli are conditionally pathogenic microorganisms. They have commensal species that do not cause disease in normal conditions.

Escherichia coli are antagonistic to typhoid, paratyphoid, enteric and enteric pus-forming bacteria. In addition, they synthesize substances, enzymes and vitamins necessary for the body. Biological preparations (colibacterin, coli-autovaccin) used for the treatment and prevention of intestinal diseases are prepared using the properties of escherichia coli to stop the reproduction of pathogenic microbes belonging to the family of enterobacteria.

Pathogenic Escherichia coli causes infectious diseases that differ in severity and duration of clinical symptoms. Escherichia coli is mainly the causative agent of coli-enteritis.

The source of infection is the patient and bacterial carriers. The pathogenic microbe is transmitted by alimentary route, sometimes through indirect contact, airborne droplets and dust. The main route of transmission is fecal-oral, in which a person gets sick through contaminated food and water. Coli-enteritis often occurs in infants and young children. Premature, artificially fed, unmedicated, rickets and hypotrophic children are affected by this disease. The causative agent of coli-enteritis in children is Escherichia coli 025, 026, 044, 055, 086, 091, 0111, 0114, 0119, 0125, 0126, 0127, 0128, 0141, 0146 and other serogroups.

Escherichia coli 023, 028, 032, 0115, 0124, 0136, 0143, 0144, 0151 and other serogroups are the causative agents of the serotype, which are similar to the causative agents of serotype in some biological characteristics.

Enteropathogenic escherichia also cause a plague-like disease. Enterotoxin-producing escherichia 01, 06, 015, 025, 078, 0148 and other serogroups are the causative agents of cholera, they produce heat-resistant and resistant enterotoxins. Enteropathogenic escherichia serogroups 02, 06, 07, 09, 011, 015, 075 cause urinary tract infections, serogroups 01, 08, 011 cause cholecystitis, serogroups 01, 02, 08 cause appendicitis. In addition, pathogenic Escherichia cause peritonitis, sepsis, septic shock, cystitis, meningitis, pyelitis, otitis, and food poisoning.

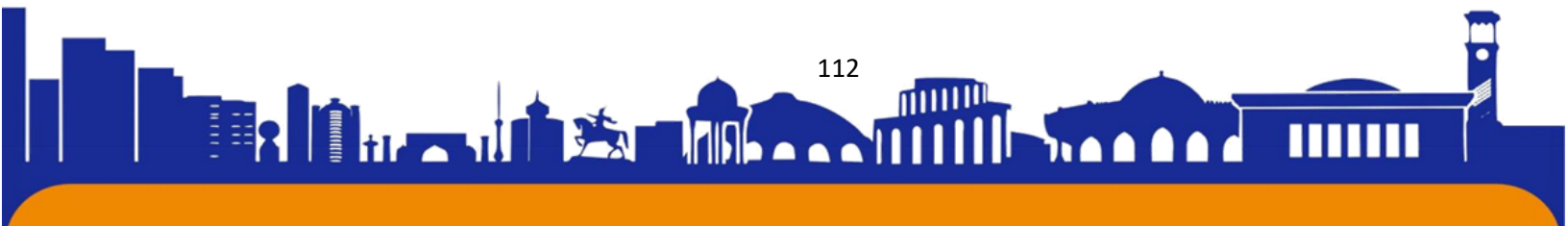
Coli-enteritis and cholera-like pathogens multiply on the surface of the intestinal epithelial cell, while enteric-like pathogens such as shigella multiply inside the epithelial cells. As a result of the death of bacteria, a large amount of pyrogenic endotoxins is formed. Cholera pathogens secrete enterotoxin. This increases the activity of cholera-like adenyl acetylase, as a result of which acetyladenosine monophosphate (TsAMF) accumulates and the permeability of intestinal epithelia is disturbed, causing acute diarrhea. A heat-stable enterotoxin catalyzes guanylyltransferase to form StAMF.

Now enteroinvasive, enteropathogenic, enterohemorrhagic, enterotoxigenic and enteroadhesive types of E.coli are distinguished. Their various properties are provided by plasmids and bacteriophages.

Immunity. Immunity to coli infection in young children has not been thoroughly studied, after the disease, type-specific weak immunity appears.

Due to the fact that the cross is not immune, a person can be infected with coli infection several times in his life. Due to the presence of microcapsules of E.coli, the decrease in the activity of phagocytosing cells is also the reason for the weakness of the immune system in coli infection.

Laboratory diagnosis. To make a microbiological diagnosis of colienteritis and other coli infections, the patient's excrement, nasopharyngeal smear, blood, bile, liver, spleen, lung, small and large intestine, and pus are examined from the corpse. The material to be tested is planted in solid nutrient media (Endo, Levina, etc.) and additional typhus and paratyphus, Ploskirev, bismuth-sulfite agars growing gonorrhoea bacteria. If sepsis is suspected, then the blood is cultured first in broth, and then in a suitable solid nutrient medium. To differentiate the isolated pure culture, its morphology, growth, biochemical and serological characteristics are checked.

In order to determine the O-group of the isolated escherichia, first, the test sample is boiled, in which the K-antigen is decomposed, then an agglutination reaction is performed, in which OK- and O-sera are used.

Immunofluorescent reaction is used for rapid identification of isolated culture or material to be examined. The result can be determined within 1-2 hours.

In order to make a serological diagnosis of colienteritis, an indirect hemagglutinin test is used. If the diagnostic titer of the reaction increases, this is considered a positive result.

Treatment and prevention. Patients suffering from coli infection are given antibiotics (tetrastyclin, levomisetin, polymyxin, nitromystin, etc.). In addition, biological preparations: coli-autovaccin, colibacterin, lactobacterin, bificol, bifidumbacterin are used.

To prevent coli infection, it is important to quickly identify patients, hospitalize them and treat them accordingly. Therefore, it is necessary to regularly conduct periodic medical examinations of employees and cooks of children's institutions (dispensary), strict adherence to sanitary and hygienic rules in milk preparation kitchens, maternity wards, kindergartens and nurseries: water, food, ensuring that wet fruit is not contaminated is important in disease prevention. Special prophylaxis against coli infection has not been developed.

E.coli is a sanitary indicator microorganism. Therefore, it should not be found in water, food, non-alcoholic beverages, and various products. Coli titer and coli index are determined to check the presence of Escherichia coli in water, food products, and soil.

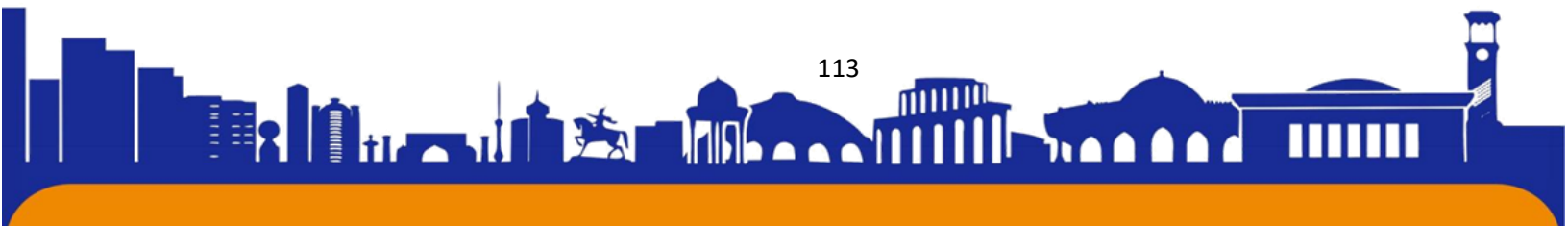
Coli titer refers to the smallest volume of liquid in which one E. coli particle is found (normally 250-300 ml).

Coli-index is the number of E.coli found in 1 l of liquid (usually up to 3-4).

Situational problem 1

A 1.5-year-old patient came to the children's hospital. Symptoms of dehydration and intoxication in the child's body. Vomiting and diarrhea were observed. The doctor suspects a coli infection.

- Assess the taxonomic status of the pathogen.
- How do you explain profuse diarrhea in a child?

- Enterobacteria (Enterobacteriaceae) family includes 14 genera: Escherichia; Klebsiella; Proteus, Yersinia, Erwinia, Shigella, Salmonella, Enterobacter, Citrobacter, Hafnia, Serratia, Providencia, Morganella, Edwardsiella. The seed is divided into types, and the type is divided into biological, serological, hemological and other options.

- The causative agents of coli-enteritis and cholera-like diseases multiply on the surface of the intestinal epithelial cell, and the causative agents of enteric-like diseases such as shigella multiply inside the epithelial cells. As a result of the death of bacteria, a large amount of pyrogenic endotoxins is formed. Cholera pathogens secrete enterotoxin. This increases the activity of cholera toxin-like adenyl cyclase, as a result of which cyclic adenosine monophosphate (cAMP) accumulates and the permeability of intestinal epithelia is disturbed, causing acute diarrhea. A heat-stable enterotoxin catalyzes guanylyl cyclase to form StAMP.

Situational problem 2

Buck. Feces of a child with severe diarrhea were brought to the laboratory. Blood was found in the feces. E-coli was found on examination.

- Which type of E-coli causes bloody diarrhea.
- As a result of which characteristics of Escherichia coli, bloody diarrhea is observed
- How are diseases caused by Escherichia coli mainly investigated?

1. Escherichia coli O23, O28, O32, O115, O124, O136, O143, O144, O151 and other serogroups of the causative agents of a disease similar to cholera, which are similar to the causative agents of cholera with some biological characteristics looks like

2. Diagnostics of escherichia: evaluation of the result of growth in Endo medium cultured with patient material suspected of escherichia.

a) To assess the cultural characteristics, to determine the morphological and tinctorial characteristics of the culture in the Gram-stained preparation.

b) Sowing from Endo medium on 3-sugar agar in order to study the enzymatic properties.

c) In order to determine the antigenic affiliation of the causative agent, performing an agglutination reaction on a slide with sera specific to the agglutinating type (O26, O55, O111).

References:

1. Muhamedov I.M, Aliev SH.R. va boshq. Mikrobiologiya, virusologiya va immunologiya. Darslik. Toshkent. 2019 y.
2. Под редакцией профессора Мухамедова И.М. “Медицинская микробиология, вирусология и иммунология”. Тошкент -2011 г. Учебник.
3. Aliev Sh.R., Nuruzova Z.A. “Mikrobiologiyadan laboratoriya mashg‘ulotlariga doir O‘quv-uslubiy qo‘llanma” Toshkent. 2019 y.
4. Muhamedov I., Eshboyev E., Zokirov N, Zokirov M. “Mikrobiologiya, immunologiya, virusologiya”. Toshkent - 2006. Darslik.
5. Tashboltayevna A. S. et al. LEISHMANIOSIS DISEASE, ITS SYMPTOMS, PRIMARY CONSEQUENCES AND DISTRIBUTION //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – Т. 10. – №. 12. – С. 836-838.
6. Tashboltayevna A. S. et al. LEISHMANIOSIS DISEASE, ITS SYMPTOMS, PRIMARY CONSEQUENCES AND DISTRIBUTION //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – Т. 10. – №. 12. – С. 836-838.
7. Tashboltayevna A. S., Mirzaali o‘g‘li A. J., Bahromjon o‘g‘li F. N. SIFILIS (ZAXM) KASALLIGI, UNING ALOMATLARI VA BIRLAMCHI OQIBATLARI //PEDAGOGICAL SCIENCES AND TEACHING METHODS. – 2022. – Т. 2. – №. 17. – С. 153-155.

МАКСУД ШЕЙХЗАДЕ – ПРЕДСТАВИТЕЛЬ УЗБЕКСКОГО ИСКУССТВА

*Ташкентский государственный транспортный университет
Вахобов Кайум Жамшидович.*

Аннотация: Статья посвящена творчеству талантливого поэта и переводчика двух народов: узбекского и азербайджанского, Максуда Шейхзаде, который искусно перевёл более пятидесяти произведений мировой литературы и создал ряд оригинальных поэтических творений. В данной работе особое внимание уделяется многогранной деятельности М. Шейхзаде, оставивший поистине богатое наследие в сокровищнице узбекской литературы.

Ключевые слова: революционный дух романтика, философская глубина, самобытный художник, принципиальное отношение, переводческое дело

Annotation: The article is devoted to the work of a talented poet and translator of two peoples: Uzbek and Azerbaijani, Maksud Sheikhzade, who skillfully translated more than fifty works of world literature and created a number of original poetic creations. In this work, a special attention is paid to the multifaceted activities of M. Sheikhzade, who left a truly rich heritage in the treasury of Uzbek literature.

Keywords: revolutionary spirit, romance, philosophical depth, original artist, principled attitude, translation

Узбекский народ глубоко чтит своих любимых художников слова Х.Алимджана, Айбека, А.Каххара, Зульфию и других талантливых представителей узбекской литературы, правдиво и ярко отобразившей в полном объеме социально-экономические и нравственные завоевания своего народа в эпоху социализма. Эти мастера поэтического осмысления и отражения нашей в высшей степени интересной и многогранной жизни внесли огромный вклад и в неопределимо важное переводческое дело приобщения широкого читателя к шедеврам и мировой культуры.

Одно из достойных мест в этом первоэшелонном ряду представителей узбекского искусства занимает талантливый поэт и переводчик Максуд Шейхзаде, который отдал многотрудному делу перевода произведений более пятидесяти авторов и создал ряд оригинальных поэтических творений.

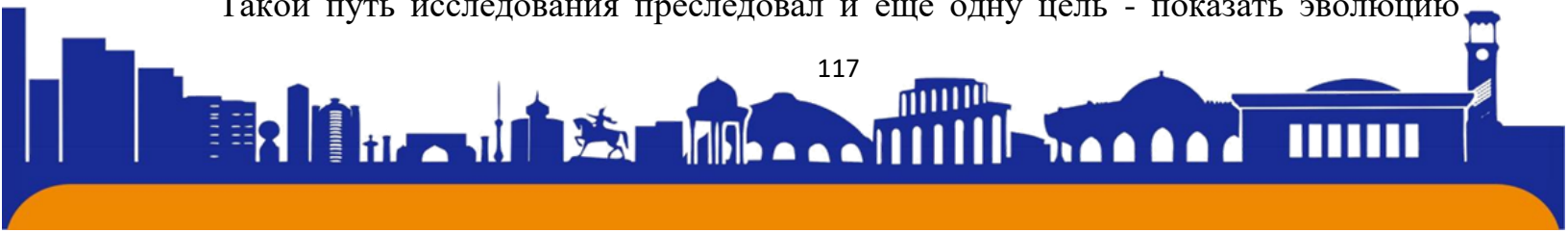
Высокообразованный, многогранно талантливый, на редкость трудолюбивый и честный художник Максуд Шейхзаде предметом своей переводческой работы избрал художественный мир как восточных (Р.Тагор, Воллатхол, М.Камол, Н.Хикмет), так и западных классиков (И.Гете, Дж.Байрон, Г.Гейне, А.Мицкевич, П.Неруда, И.Бехер). Много сил и труда отдал он и выдающимся представителям русской и русской советской классики - А.Пушкину, М.Лермонтову, Н.Некрасову, В.Маяковскому, Э.Багрицкому, Б.Пастернаку, Суркову и др. Не остались за пределами его внимания и такие талантливые художники, как Т.Шевченко, С.Вургун, Е.Черенц и другие. Но больше всего М.Шейхзаде увлекал английский чародей поэтического слова, "бог театра" Вильям Шекспир. Познанию и пропаганде на родном языке его творчества отдал лучшие свои годы.

В творчестве Шекспира переводчика волнуют гуманистические идеи, человеколюбие; в произведениях Байрона - революционный дух романтика; в Пушкинских поэтических созданиях - широта художественного освоения действительности и светлый, исполненный народного пафоса лиризм; в стихах и поэмах Маяковского - потрясающая способность говорить "во весь голос", его боевой революционный да.

Таков неполный круг интересов Шейхзаде в переводческой деятельности, оставивший поистине богатое наследие в сокровищнице узбекской литературы. Не сразу пришел Шейхзаде к Шекспиру.

И одно из этих богатств - трагедия Шекспира "Гамлет", к которой он присматривался еще в 30-е годы и которая буквально "заставила" взяться за перевод своим величием поэтического и философского настроения. Это случилось в 40-е годы, когда переводчик почувствовал в себе созревшие потенциальные возможности справиться с этой особо ответственной задачей. Так в 1948 году появился первый перевод трагедии "Гамлет", которая спустя 12 лет, т.е. в 1960 году переработана заново, что красноречиво указывает на высоко ответственное отношение Шейхзаде к этому бессмертному творению Шекспира.

Чтобы глубоко понять и верно оценить своеобразие и поэтическое богатство перевода "Гамлета" Максудом Шейхзаде, раскрыть его подлинное мастерство в работе над произведением и вскрыть некоторые типичные просчеты, анализ перевода "Гамлета" нами проведен в сопоставлении с трактовкой образа главного героя трагедии в переводах Чулпана и Дж.Камалова. Такой путь исследования преследовал и еще одну цель - показать эволюцию

представлении об узбекском" Гамлете. Это интересно и важно и потому, что чрезвычайно трудно понять и истолковать образ главного героя трагедии: он сложен и многогранен, что признают практически все исследователи и испытывают все переводчики. Одна из трудностей - присутствие мифологических образов, понимание которых отнюдь не однозначно; другая - философская глубина характера героя; и третья - социально-историческая отдаленность действительности, изображенная в трагедии. Именно эти три фактора определяют неоднозначность восприятия Гамлета переводчиками и обуславливают необходимость сносок, комментариев и дополнительных пояснений отдельных моментов трагедии. Этими же факторами объясняется и обращение М.Шейхзаде к архаизмам узбекской лексики, помогающим порой достичь эквивалента в том или ином случае.

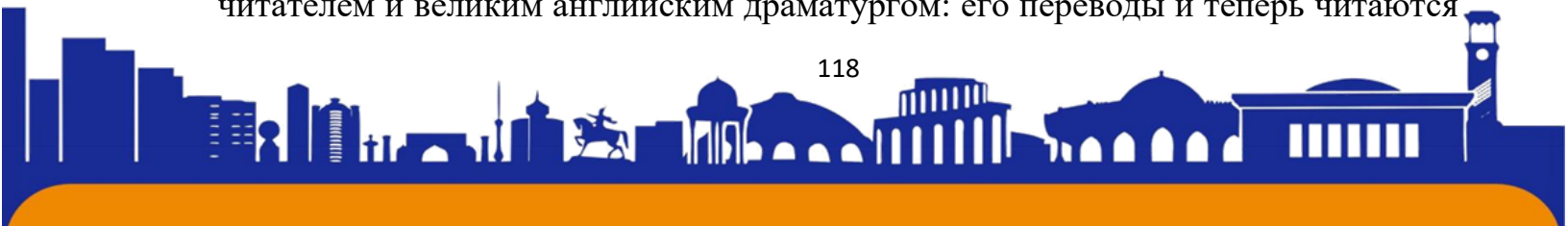
Максуд Шейхзаде - самобытный художник, создавший свою переводческую школу, следуют которой многие молодые переводчики.

Шейхзаде - автор бессмертной трагедии "Мирза Улугбек". Она была написана под заметным влиянием шекспировских шедевров "Гамлет", "Король Лир", "Ромео и Джульетта", что позволяет подчеркнуть: работа Шейхзаде над произведениями английского "бога театра" - большая творческая школа для него.

В пьесе "Мирза Улугбек" автор правдиво изобразил типическую действительность правления внука Тимура, полную тревог и драматических событий, исследование которых указывает на творческое использование некоторых шекспировских приемов. Однако это нисколько не умаляет самобытности Шейхзаде, его новаторства в разработке сюжета и характеров героев "Мирзы Улугбека", а наоборот, высвечивает ту в высшей степени самостоятельность автора, которая, собственно, и определяет его самобытность.

Максуд Шейхзаде, как известно, не владел английским языком, поэтому он в своей работе над произведениями Шекспира пользовался переводом-посредником, рассматривая его не как оригинал, а как вспомогательное средство. Однако влияние языка-посредника избежать не удалось, что, впрочем, вполне естественно и закономерно. Отсюда вывод, единственный, неоспоримый - знание языка, на котором написан переводимый оригинал, дело не столько желательное, сколько настоятельное.

И все же художественная совесть Шейхзаде чиста перед узбекским читателем и великим английским драматургом: его переводы и теперь читаются

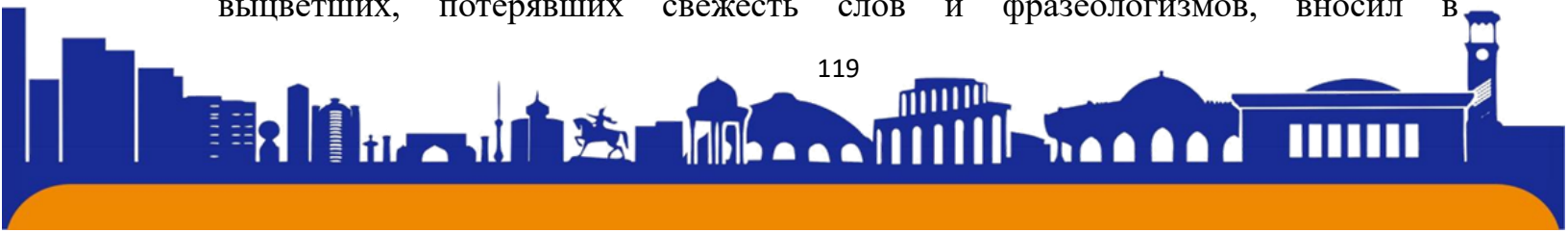

с неослабевающим интересом. "Виной" тому самобытный талант переводчика Шейхзаде, сумевшего и при незнании английского языка сделать переводы шекспировских произведений во многом достойными оригинала. И не только в этом. Здесь важную роль сыграли некоторые непреложные правила Шейхзаде, которые он никогда не нарушает, что и обуславливает в значительной мере качество переводов, - жгучее стремление к воссозданию характеров и образов оригинала, поиск языкового эквивалента, принципиальное отношение к факту, к деталям, сюжетному явлению, композиционной и смысловой адекватности оригинала. Шейхзаде удалось воссоздать характеры и образы на родном языке трагедий "Гамлет" и "Ромео и Джульетта", художественными средствами узбекского языка воссоздать социально-общественную атмосферу, дух того времени, действительность которого стала объектом изображения.

Романтически настроенный Ромео, влюбленный в Розалину, избегающий родителей, друзей и знакомых, его томное настроение и переживания, и служащая раскрытию этого состояния природа, пейзаж, нарисованный великолепнейшей кистью, - прочувствованы и глубоко поняты узбекским переводчиком. Его удаче в воссоздании характеров Шекспировских образов способствовало еще и то, что и, чувства Ромео знакомы, близки узбекам, воспитанным на лучших традициях народного творчества (вспомните Тахира с его Зухрой, Меджнуна с его Лейли и других). Крупный навоивед Шейхзаде досконально знает душевные движения и чувства героев Алишера Навои.

Большой мастер-переводчик Шейхзаде подходит к каждому поэту особо. Круг его интересов - произведения прогрессивных, человеколюбивых, миролюбивых, самобытных, гуманистически настроенных авторов. Такими качествами наделен и характер Шейхзаде. Ему ненавистны зло, эксплуатация народов, неравенство, порабощение, колонизация, грабительские войны, бессердечие, корыстолюбие и тому подобные явления жизни.

Будучи поэтом и драматургом, публицистом и переводчиком Максуд Шейхзаде всегда помнил о потенциальных возможностях узбекского языка и всячески стремился расширить эти возможности, пополнить его богатство. Он смело вводил в поэтический оборот новые, наполненные свежестью звучания и емкостью смыслового содержания слова, рожденные социалистическим строем; обогащал речь новыми словосочетаниями и понятиями, избавляясь от выцветших, потерявших свежесть слов и фразеологизмов, вносил в

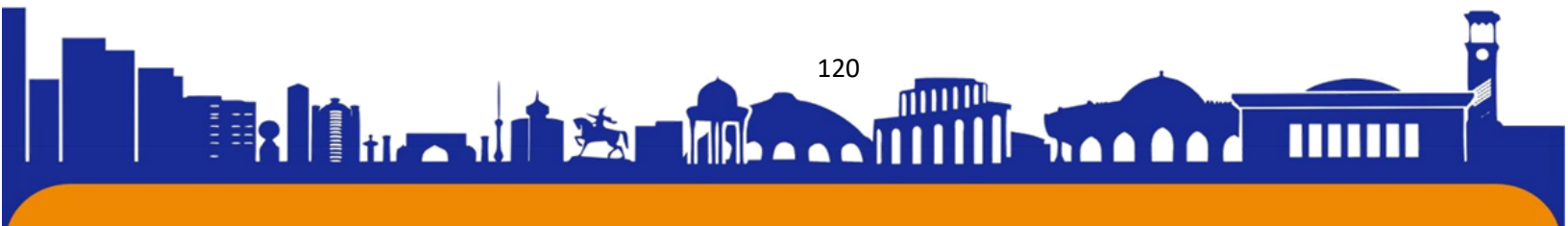

переводческое дело новотворческие приемы. Мухсин Закиров писал по этому поводу: "Творческая деятельность Максуда Шейхзаде в области художественного перевода составляет отдельную творческую библиотеку. В этой области он создавал собственную литературную школу. Проходя учебу в этой школе, многие поколения, несомненно, внесут немало своих бесценных жемчужин в культуру нашей республики".

Литературы

1. Левый И. Искусство перевода. М.: Просвещение, 1974.
2. Мухтар А. Некоторые вопросы перевода художественной литературы с русского языка на узбекский. Ташкент, 1957.
3. Тетради переводчика. Научно-теоретический сборник, выпуск
4. Сулаймонова Ф. Шекспир Узбекистонда. Узбекистан ССР «Фан» нашриёти. Тошкент, 1978.
5. Урнов М.В., Урнов Д.М. Движение во времени. М.: Наука, 1968.
6. Шведов Ю.Ф. Вильям Шекспир. Исследования. М.: Изд-во МГУ, 1977.

COVID 19 KASALLIGINI O'TKAZGAN BEMORLARDA JIGAR KASALLIKLARINING KECHISHI. JIGAR KORRELYATSIYASI.

No'monova Go' zaloy Davronbek qizi

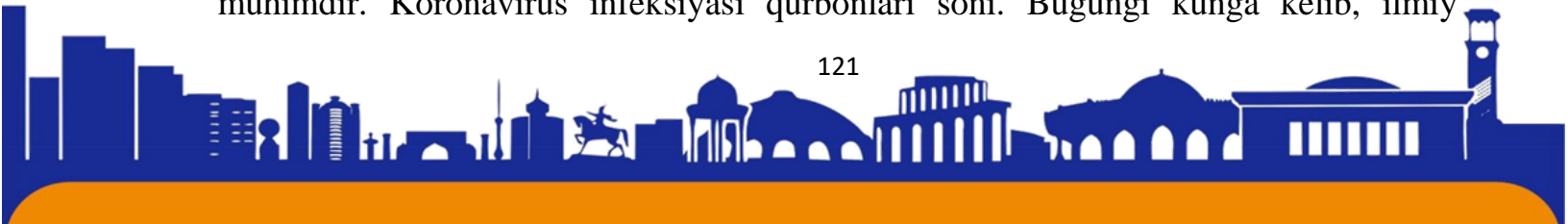
Andijon davlat tibbiyot instituti magistranti

Ilmiy rahbar: Soliyev A.Q.

Annotatsiya: COVID-19 bilan kasallangan bemorlarni o'rganish davrida ushbu kasalikdan qoladigan asoratlardan biri bo'lgan jigar faoliyatining buzilishidir. Ushbu maqolada COVID-19 kasalligini o'tkazgan bemorlarda jigar kasaligining kechishi va jigar korrelyatsiyasi haqida ma'lumot berilgan.

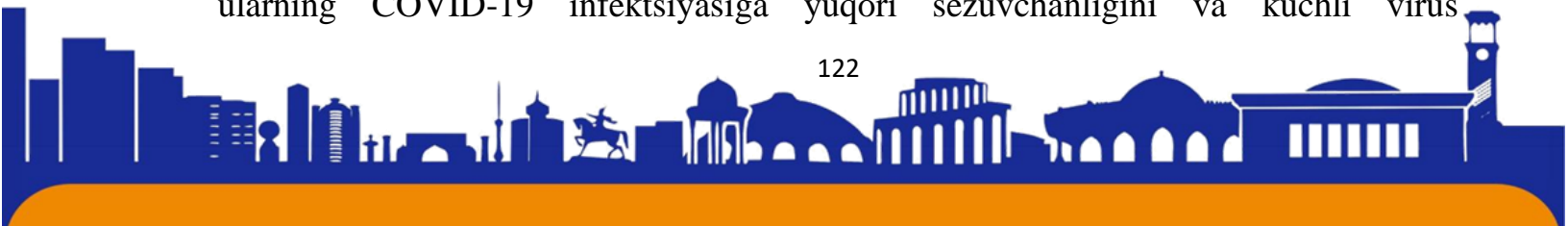
Kalit so'zlar: Pandemiya, jigar sirrozi, COVID-19, yallig'lanish, infeksiya, qandli diabet, gepatotsitlar.

Pandemiya davrida ma'lum bo'ldiki, COVID-19 o'tkir respirator infeksiyadan tashqari, balki ko'p a'zolar, jumladan, jigar kabi muhim a'zolar soniga zarar yetkazadigan kasallikdir. Bu masala biz tomonidan o'sha paytda mavjud bo'lgan adabiyotlarni umumlashtirish asosida maxsus sharhlarda yoritildi. Jigar ko'p funktsiyalarga ega bo'lgan muhim organdir. Jigarning himoya funktsiyasi endogen va ekzogen omillarni zararsizlantirishni o'z ichiga oladi. Jigar hujayralari tananing immunitetini himoya qilishda faol ishtirok etadi. Jigarda T va B limfotsitlar mavjud, 671Intensive671671 hujayralar IL-1 va IL-6 yallig'lanish mediatorlarini ishlab chiqaradi, Kupfer hujayralari ixtisoslashgan jigar makrofaglari bo'lib, virusni samarali ushlab va uning replikatsiyasini buzish uchun zarurdir. Oxirgi jarayon interferon (IFN) –I bilan Kupfer hujayralarining aktiv kationini o'z ichiga oladi va virusning qo'shni gepatotsitlarga tarqalishini oldini oladi. Kupfer hujayralari bo'lmasa, gepatotsitlar IFN-I mavjudligida ham virus replikatsiyasini bosa olmaydi, bu uzoq muddatli virus replikatsiyasiga va hatto mumkin bo'lgan og'ir T-hujayra immunopatologiyasiga olib keladi. Jigar nafas yo'llari bilan birga patologik jarayonda faol ishtirok etishi va COVID-19 ning kechishi va natijasi ushbu infeksiyadan jigar shikastlanishining chastotasi va darajasi bilan chambarchas bog'liqligi ko'rsatdi. Biroq, COVID-19 pandemiyasi davrida surunkali jigar kasalligi bilan og'rikan bemorlarning muammolari o'rganishni talab qiladi. Surunkali jigar kasalliklari dunyoda eng keng tarqalgan kasalliklardan biri bo'lib, epidemiyada ushbu patologiyalar bilan og'rikan bemorlarni samarali kuzatish va davolashni davom ettirish salomatlikni saqlash, shuningdek, sog'liqni saqlash yukini kamaytirish va umumiy kasalliklarni kamaytirish uchun juda muhimdir. Koronavirus infeksiyasi qurbonlari soni. Bugungi kunga kelib, ilmiy

ma'lumotlar koronavirus infeksiyasining yuqish ehtimoli va og'ir kechishi ehtimoli yuqori bo'lgan xavf guruhiga keksa yoshdagi bemorlar hamda gipertoniya, yurak-qon tomir kasalliklari va qandli diabet kabi surunkali yurak-qon tomir kasalliklari bilan og'irgan bemorlar kirishini tasdiqladi. Boshqa surunkali kasalliklarning, xususan, jigar kasalliklarining ta'siri haqida kamroq ma'lum. Biroq, og'ir fibroz va jigar sirrozi bilan og'irgan bemorlar, jigar transplantatsiyasidan 671ntens bemorlar ham infeksiya xavfi yuqori bo'lgan va COVID-19 ning og'ir kechishi bilan zaif guruh ekanligi allaqachon aniq. Shuning uchun ularga o'zini-o'zi izolyatsiya qilish va ijtimoiy aloqalarni qisqartirish qat'iy belgilangan. Jigar ko'p funktsiyalarga ega bo'lgan muhim organdir. Jigarning himoya funktsiyasi endogen va ekzogen omillarni detoksifikatsiya qilishni o'z ichiga oladi. Klinik ma'lumotlarning tahlili yangi koronavirus infeksiyasining COVID-19 surati shuni ko'rsatadiki, jigar disfunktsiyasi og'ir kasallik bilan kasalxonaga yotqizilgan bemorlarda keng tarqalgan hodisa [14-30]. Turli ma'lumotlarga ko'ra, bemorlarning 18-50 foizida 671ntensi aminottransferaza (ALT) va 671ntensive aminottransferaza (AST) yuqori darajalari qayd etilgan. COVID-19da jigar disfunktsiyasi ko'pchilik tadqiqotchilar tomonidan yengil deb hisoblanadi va u bilan birga keladigan zarar sifatida ko'riladi. Ba'zi ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, COVID-19 bilan og'irgan bemorlarning 4-14 foizida jigar bilan birga keladigan kasalliklar mavjud va 15-55% hollarda kasallikning rivojlanishi davomida aminottransferaza darajasi normal bo'lmagan. Og'ir COVID-19 bilan og'irgan bemorlar ko'pincha jigar disfunktsiyasidan aziyat chekadi. Nyu-Yorkda 5700 bemor ishtirokida o'tkazilgan tadqiqotda 58,4% AST qiymati 40 U / L dan va 39,0% 60 U / L dan yuqori ALT qiymatlariga ega edi. AST yoki ALT darajasining normaning yuqori chegarasi bilan solishtirganda 17 martadan ko'proq oshishi tavsiflangan. Ushbu 56 nafar bemorning 3 nafari 18-65 yoshda (3/1 373; 0,2%) bo'lgan va 53 nafari vafot etgan: 25 nafari 18-65 yoshda (25/134; 18,7%). Ma'lumotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, jigar disfunktsiyasi bilan kasallanish holatlari COVID-19 og'irligiga mutanosib ravishda oshadi. Ko'rinishidan, COVID-19 da ALT ning ko'tarilishi, gipoalbuminemiya va trombositopeniya kasallikning noqulay prognoz omili hisoblanadi. Shunga o'xshash holatlar pediatriya amaliyotida qayd etilgan. COVID-19 bilan kasallangan chaqaloqlar ustida olib borilgan bir nechta tadqiqotlar kasallikning 7 dan 11 kuniga qadar jigarning shikastlanishi holatining kuchayishi, shuningdek, boshqa organlarning ko'plab zararlanishini ko'rsatdi. COVID-19 bilan og'irgan bemorlarda jigar yo'llarini o'rganish ularning COVID-19 infeksiyasiga yuqori sezuvchanligini va kuchli virus

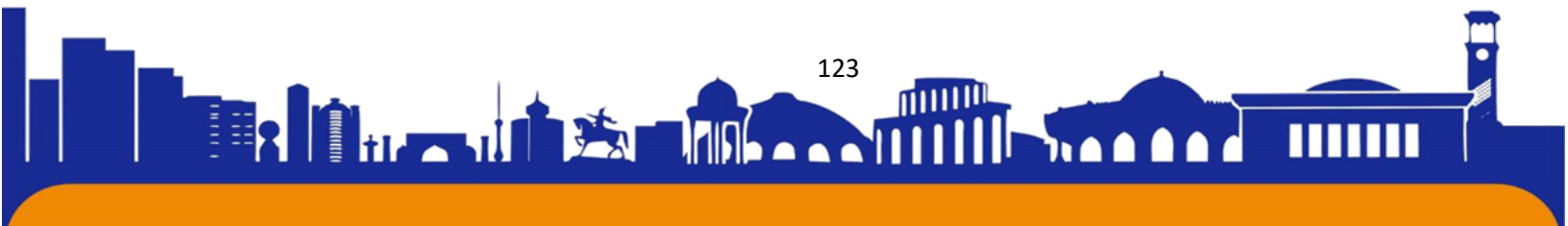

replikatsiyasini saqlab qolishini ko'rsatdi. SARS-CoV-2 virusi xolangiositlardagi o't kislotalarining to'siq va transport funktsiyalarini buzadi. Bu taxmin COVID-19 bilan kasallangan bemorlarda qon zardobidagi gammaglutamil transferaza (GGT) darajasining oshishi bilan tasdiqlanadi. Og'ir COVID-19 bilan og'rigan bemorlarning ko'pchiligida qon zardobida yallig'lanishga qarshi sitokinlarning normadan yuqori o'sishi kuzatildi. Yallig'lanishga qarshi sitokinlarning haddan tashqari ishlab chiqarilishi sitokin bo'roni sifatida tavsiflangan. Yuqori sitokin kontsentratsiyasi vaqt o'tishi bilan kamaymasa, qon tomirlarining gipero'tkazuvchanligi, ko'p a'zolar yetishmovchiligi va oxir oqibat o'lim xavfining oshishiga olib keladi. Infektsiyaga qarshi immunitet reaksiyasi paytida qon ivish yo'llarining faollashishi yallig'lanishga qarshi sitokinlarning ortiqcha ishlab chiqarilishiga olib keladi, bu esa ko'p organlarning shikastlanishiga olib keladi.

XULOSA. Surunkali jigar kasalliklari bilan og'rigan bemorlar epidemiya davrida shifokorlarning alohida e'tiborini talab qiladi, chunki ularning kasalligining kuchayishi fonida nafaqat COVID 19 virusli infektsiyani yuqtirish xavfi, balki uning yanada og'ir kechishi ham ortadi. Oldingi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, koronavirus infektsiyasi (COVID-19) bo'lgan bemorlarda ko'pincha jigar fermenti darajasi ko'tariladi, boshqa tadqiqotlar surunkali jigar kasalligi og'ir infektsiya va o'limning oshishi uchun xavf omili ekanligini ko'rsatdi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Kulyutcina E.R., Tatarchenko I.P., Levashova O.A., Denisova A.G., Drujinina T.A. The interrelationship of indices of hemocysteine and genetic polymorphisms conditioning disorders of folates metabolism in healthy population. *Klinicheskaya Laboratornaya Diagnostika (Russian Clinical Laboratory Diagnostics)* 2017; 62 (2): 82-87. (in Russ.). DOI: <http://dx.doi.org/10.18821/0869-2084-2017-62-2-82-87>.
2. Пашенков М.В., Хайтов М.Р. Иммуный ответ против эпидемических коронавирусов. *Иммунология*. 2020, 41 (1): 5–18. DOI: 10.33029/0206-4952-2020-41-1-5-18.
3. Головкин А. С., Кудрявцев И. В., Дмитриев А. В., Калинина О. В. Фиброзные изменения сердечно-сосудистой и дыхательной систем после перенесенной COVID-19: вклад факторов иммунной системы и генетическая предрасположенность. *Российский кардиологический журнал*. 2020;25(10):4087. doi:10.15829/1560-4071-2020-4087

COMPARING SOME IDIOMATIC EXPRESSIONS BETWEEN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES WITH THE HELP OF JANE AUSTEN'S BOOK "PRIDE AND PREJUDICE".

Gulzebo Nuraliyeva

Tel: +998994259091

DIEP teacher

gulzebonuraliyeva@gmail.com

Olimjon Raimov

Tel: +998 99 777 90 17

DIEP student

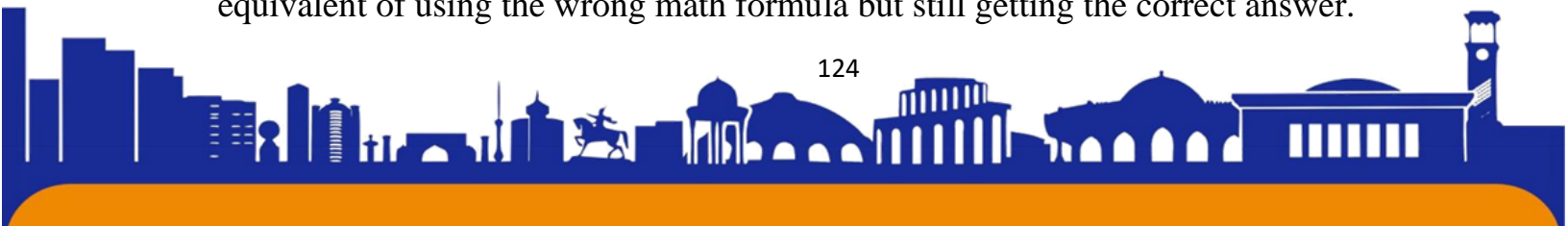
raimovolimjon88@gmail.com

ABSTRACT: This article aims to compare, to analyse and to find idiomatic phrases, metaphors and idioms in "Pride and prejudice" book. Pride and Prejudice is a novel that frequently used idioms with metaphors. For instance, Mary says that they must "stem the tide of malice" (p. 245). The reader understands that Mary is not referring to a literal ocean tide. She is using the word metaphorically. In addition to, it helps to identify what do these idioms mean and how many are there? According to meanings of them they were used coherently in this work, and one by one we will know about their meanings. These idiomatic phrases, metaphors and idioms serve to describe all scenes of work naturally, and they help to understand and to be a page turner. However, when we translate them other languages without knowing the meaning of idioms fully it reacts to readers differently, so while translating we must comb their meanings again and again. It's known that while we are using idiomatic phrases or metaphors there are some similarities and differences between Uzbek and English languages. According to the contexts we mostly use proper idioms when we compose works such as novel.

Key words: Idomatic phrases, metaphors, idioms, analysing, "Pride and Prejudice", translation.

What is idiom?

An idiom is a phrase that, when taken as a whole, has a meaning you wouldn't be able to deduce from the meanings of the individual words. It's essentially the verbal equivalent of using the wrong math formula but still getting the correct answer.

The phrase “kill two birds with one stone” is an example of an idiom. Fluent and native English speakers understand that this doesn’t refer to harming birds or using stones, but that someone is completing two tasks at once.

A group of words built by usage as having a meaning not deducible from those of the individual words (e.g. over the moon, see the light).

What are metaphors?

A figure of speech in which a word or phrase is applied to an object or action to which it is not literally applicable.

Common metaphor examples:

Life is a highway.

Her eyes were diamonds.

He is a shining star.

The snow is a white blanket.

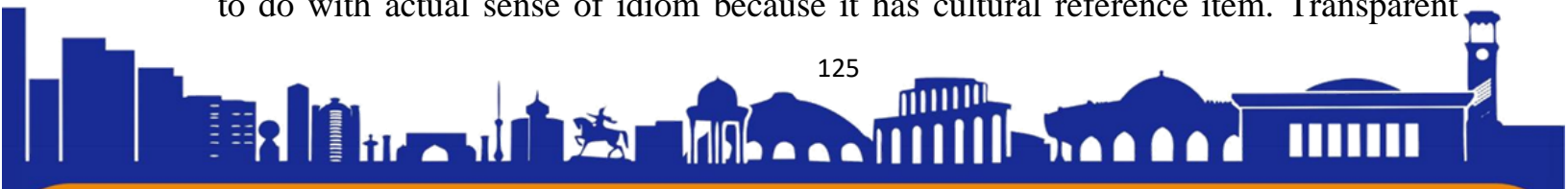
She is an early bird.

INTRODUCTION

English is the most popular and common language in the universe. And there are numerous works which were written in this language by English writers.

One of them is the most page-turner book “Pride and Prejudice” by the author Jane Austen. It describes humans’ pride, difficult situations and problems that are without solutions. It was felt by all readers so positively and translated to a bunch of languages. Furthermore, literary scientists and great translators worked on this work again and again, and they confirmed that work is actually an immaculate masterpiece.

Writer, Jane Austen, used a great deal of idioms in this book to make the work zhoooshing and verily it assists to imagine very effortlessly and perfectly. Here you may perceive some of what: those are transparent idioms, semi-transparent idioms, semi-opaque idioms, and opaque idioms. Transparent idioms are those idioms which are easy to comprehend its constituent meaning. Semi-transparent idioms are the idioms that usually have metaphorical meaning and their constituent parts have a little role in comprehending the whole meaning of the expression. Semi-opaque idioms are the group of idioms whose figurative meaning is not related to the meaning of their constituent words, in other words, the idiomatic expression is separated into two parts; a part with literal meaning, and the other part with a figurative meaning. The last is opaque idioms which is the idioms where the literal meaning of their parts have little to do with actual sense of idiom because it has cultural reference item. Transparent

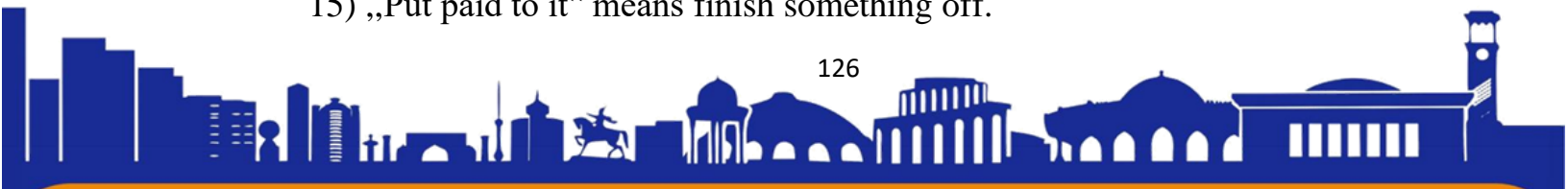

idioms that has been found in the movie is about 25 idioms, semi-transparent idioms is those are transparent idioms, semi-transparent idioms, semi-opaque idioms, and opaque idioms. Transparent idioms are those idioms which are easy to comprehend its constituent meaning. Semi-transparent idioms are the idioms that usually have metaphorical meaning and their constituent parts have a little role in comprehending the whole meaning of the expression. Semi-opaque idioms are the group of idioms whose figurative meaning is not related to the meaning of their constituent words, in other words, the idiomatic expression is separated into two parts; a part with literal meaning, and the other part with a figurative meaning. The last is opaque idioms which is the idioms where the literal meaning of their parts have little to do with actual sense of idiom because it has cultural reference item. Transparent idioms that has been found in the movie is about 25 idioms, semi-transparent idioms is about 20 idioms, whether semi-opaque idioms are found about 17 idioms and the last, opaque idioms that has been found in the movie is about 18 idioms about 20 idioms, whether semi-opaque idioms are found about 17 idioms and the last, opaque idioms that has been found in the movie is about 18 idioms.

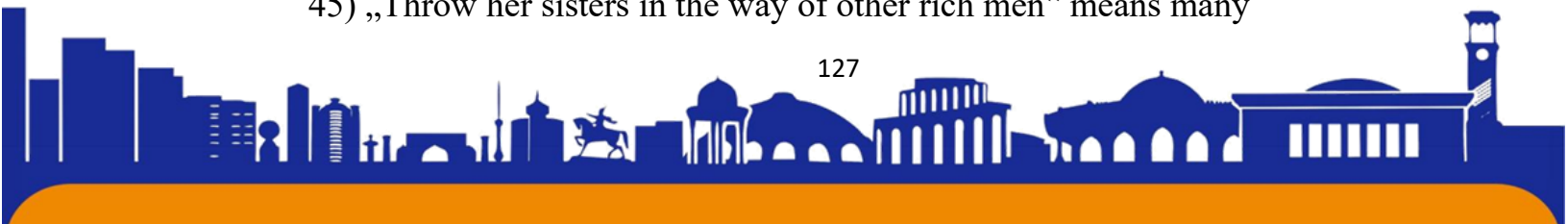
EXAMPLES:

- 1) „Let at last“ means finally has been rent.
- 2) „Listening at the door“ means listening to other conversation in Secret.
- 3) „Design in“ means goal/purpose.
- 4) „Good heavens“ means oh god.
- 5) „Poor nerve“ means mentality.
- 6) „Poppy cock“ means non-sensible man/woman.
- 7) „Catch your eye“ means interesting to see.
- 8) „Watch your tongue“ means speaks carefully.
- 9) „The painted peacocks“ means a noble man/ noble woman who like to wear beautiful thing.
- 10) „Take the veil“ means become a nun.
- 11) „Not if I can help it“ means a polite way of saying no/rejection.
- 12) „A long way“ from means different economy status from.
- 13) „Count your blessings“ means be grateful.
- 14) „Let alone“ means let it go.
- 15) „Put paid to it“ means finish something off.

- 16) „Kill it stone dead“ means destroy something utterly.
- 17) „All the world“ means everything.
- 18) „Little standing“ means low status in society.
- 19) „Without a roof over their head“ means have no place to live.
- 20) „Nor a penny to their name“ means have no money/ very poor Person.
- 21) „Six inches deep in mud“ means very dirty.
- 22) „Positively medieval“ means country bumpkin person.
- 23) „My blossom“ means dear.
- 24) „Fall to my lot“ means my job/ duty.
- 25) „Do dote on“ means love or ardently.
- 26) „Not room enough to do them justice“ means have no space.
- 27) „Get in your“ way means get away.
- 28) „For heaven’s sake“ means oh my god
- 29) „The order of the day“ means the important things to do.
- 30) „My humble dwelling“ means a flat house or a standard house.
- 31) „Bound to pay“ means very useful things to do.
- 32) „Captured my special attention“ means interested in.
- 33) „I’m lost“ means have no idea.
- 34) „A laughing stock“ means a bullied person because he/she Always do stupid thing.
- 35) „Owe me a fortune“ means owe a lot of money from other Person.
- 36) „She’s blooming“ means blushing.
- 37) „A credit to his profession“ means honour to job.
- 38) „Poor foot soldier“ means infantry soldier.
- 39) „Cold greeting“ means do not care about each other.
- 40) „Think ill of anybody“ means think bad to a person or more.
- 41) „Twice the man Darcy“ means better than Darcy.
- 42) „Breath-taking“ means spectacular.
- 43) „My lightness of foot“ means a good dancer.
- 44) „To lavish upon one’s partner“ means give so many things to Other person in order to gain their affections.
- 45) „Throw her sisters in the way of other rich men“ means many

Her sisters get other rich man to marry.

46) „Snap him up“ means get someone fast.

47) „The violence of my affections“ means bad love actions.

48) „Headstrong“ means someone who had strong opinion about Something.

49) „Little hiccup dealt immediately“ means a small problem to solve Fast.

50) „Turned down“ means rejecting.

51) „No earthly reason“ means not have a specific reason.

52) „Rather grey“ means dull.

53) „Quite a slave to your education“ means ignore on education.

54) „False modesty“ means pretend holding a humble opinion Oneself to encourage other people.

55) „Accepting of my hand“ means ask to marry someone.

56) „To the censure of the world for caprice“ means egoism person Who involved in other person matter.

57) „Very thin on the ground“ means abundant/ not plentiful.

58) „Eaten up“ means thoroughly enjoy something.

59) „May I see you back“ means asking to send someone to where She stayed.

60) „You had painted him“ means describing other person character To other.

61) „Grave indeed“ means also mourned of other person disaster or Experience.

62) „Out of their sight“ means uncontrollable.

63) „Fallen sister“ means a girl who ruined up her reputation in the Society.

64) „Turn us out“ means make someone leave their place.

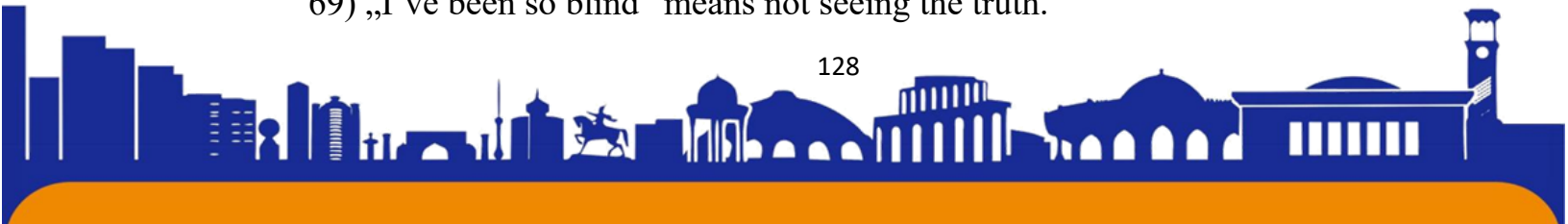
65) „Before he’s cold in his grave“ means someone that has just died.

66) „Catch my breath“ means take a rest for a while.

67) „Laid on that wretched man“ means depend on someone who Bribed blasted man.

68) „A bowl of punch“ means a big feast with fancy.

69) „I’ve been so blind“ means not seeing the truth.

70) „No doubt poisoned by his pernicious sister“ means persuaded To choose a bad way by someone close to him.

71) „Took the trouble of coming so far“ means want to solve an Urgent thing immediately.

72) „Not possess equal frankness“ means not the same rude.

73) „Heaven and Earth“ means oh my goodness.

74) „Are the shades of Pemberley to be thus polluted“ means Intermarriage with someone deemed un-worthy.

75) „What on earth“ means what has happened.

76) „Once in your life“ means just for a moment.

77) „Bewitched me, body, and soul“ means in love with me.

78) „Out of your senses“ means crazy or out of mind.

79) „Pay him back“ means repay one’s kindness.

80) „Send them in“ means asking to make someone entering a room.

A bunch of phrases, Idioms and metaphors are given above. As we compare them between two languages, there are some Uzbek idioms in common with English idioms. Examples:

1. “Not if I can help it” means a polite way of saying no/rejection. “Aybga buyurmaysiz”

2. „To lavish upon one’s partner“ means give so many things to Other person in order to gain their affections. “Laganbardorlik qilish”

3. „Bewitched me, body, and soul“ means in love with me. “Aql-u xushimni yo‘qotdim”

4. “Fallen sister” means a girl who ruined up her reputation in the society. Hammani oldida “Obro‘yini bir pul qildi”

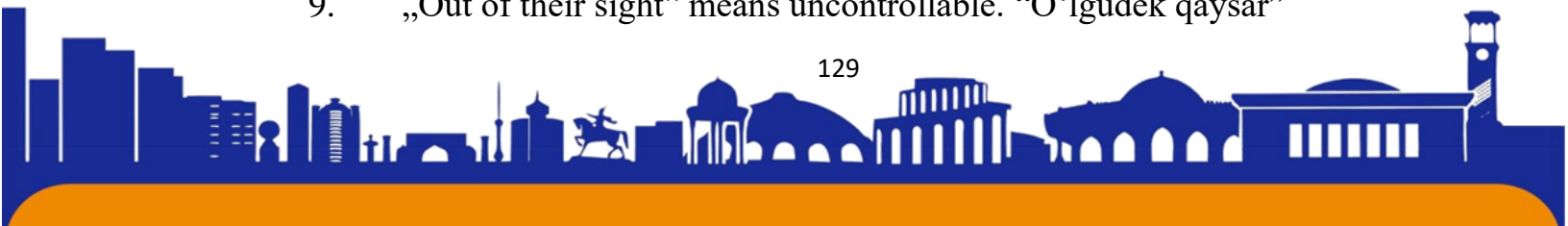
5. „I’ve been so blind“ means not seeing the truth.“ Ko‘zim ko‘r bo‘lgan ekan”, avvalroq anglamadim.

6. „Poppy cock“ means non-sensible man/woman. -Siz ham ahmoq mulla ekansiz! — dedi Safar bo‘zchi ¹.

7. „Nor a penny to their name“ means have no money/ very poor “Bir tiyinsiz qoldim”

8. „Watch your tongue“ means speaks carefully. “Tilingni tiy” Example:” Tilingni tiy,bola!” ²

9. „Out of their sight“ means uncontrollable. “O‘lgudek qaysar”

These idioms are similar in both languages and we can use them according to the context in Uzbek and English languages vice versa.¹

Nine of eighty English idioms have resemble and proper alternatives in Uzbek language that they are given above.²

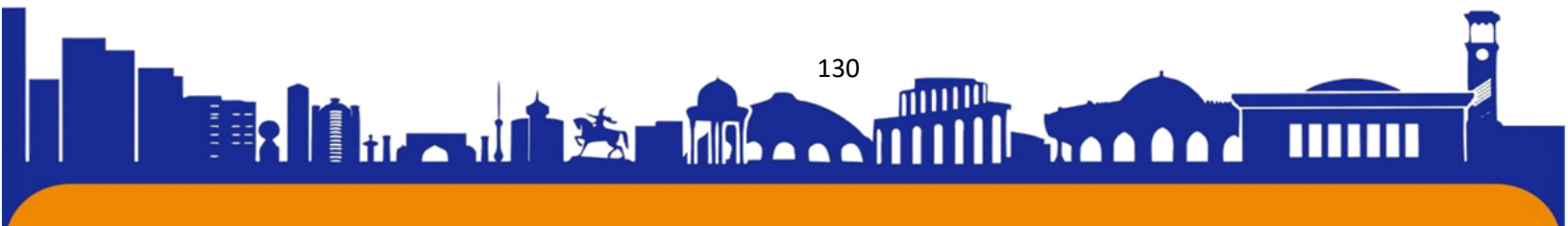
CONCLUSION

In this article we compared a bunch of **idioms** and **phrasal verbs** in two languages (Uzbek and English), we would be witness that there are some similarities and differences between both these languages' idioms and cants. Idioms and phrases enrich languages' terminology and vocabulary. Especially, people use these expressions of words orally, not in written way. We cannot utilize these vocabularies in any way, as stated by situation we can use these metaphors in languages reciprocally. In "Pride and Prejudice", Jane Austen used such idioms with great expertness, that is, to give readers a more complete and deeper understanding of the important situation. And from this we can see how skilled writer and true creator Jane Austen is.

---

¹<https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://uz.m.wiktionary.org/wiki/ahmoq&ved=2ahUKEwixx4nozpt9AhVSpYsKHWrJDJkQFnoECAkQAQ&usg=AOvVaw2IHIEgQ7vZCcS6ciWL04nl> Abdulla Kadiriy from "Mehrobdan chayon"

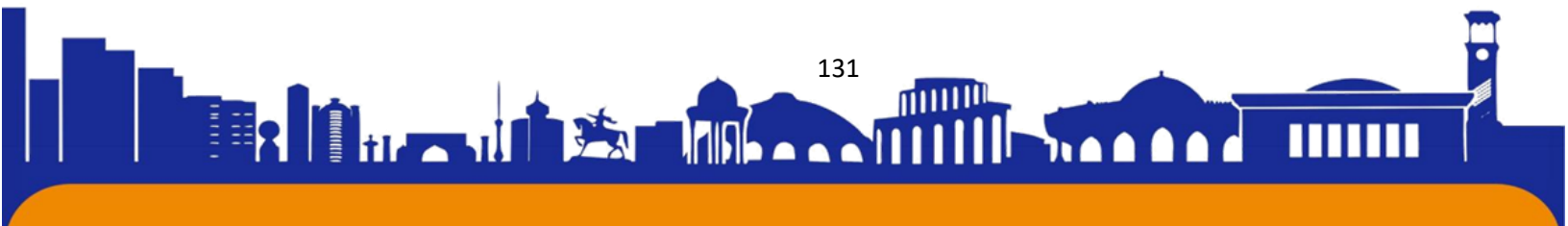
²[https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://saviya.uz/ijod/dramaturgiya/tanho-qayiq-yoxud-devonaning-orzusi/&ved=2ahUKEwj7fmuzZT9AhWS6CoKHb9sAMsQFnoECA0QAQ&usg=AOvVaw3u5Fu2ZJHXeDFH181K_yE7Erkin A'zam from "Tanho qayiq".](https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://saviya.uz/ijod/dramaturgiya/tanho-qayiq-yoxud-devonaning-orzusi/&ved=2ahUKEwj7fmuzZT9AhWS6CoKHb9sAMsQFnoECA0QAQ&usg=AOvVaw3u5Fu2ZJHXeDFH181K_yE7Erkin A'zam from)

REFERENCES

1. https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=http://repo.ui nsatu.ac.id/11716/&ved=2ahUKEwjUnYyTjsn8AhXtR_EDHcADBjEQFnoECDcQA Q&usg=AOvVaw0HHfcqCcrMcvw3cJ6PuQ71.
2. https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://home work.study.com/explanation/what-are-examples-of-idioms-in-pride-and- prejudice.html&ved=2ahUKEwjUnYyTjsn8AhXtR_EDHcADBjEQFnoECAwQAQ &usg=AOvVaw1_CmXq5bIQAJ26e7ljq8CT
3. https://www.googleadservices.com/pagead/aclick?sa=L&ai=DChcSEwiti5 GV0JT9AhWQtbIKHUywAa0YABAAGgJscg&ohost=www.google.com&cid=CAE SbOD2WISTZIUpjlkW7pJ0uNjLdzzHK7WnAU4OoRuqBmXaU- EK1kC9sQV9gghawo7cCJsziJIKL9Eg8v3dI2IjiLhEcPDBubSZZPTnW1jLfzngU2F DTujofqcAFP4lkIE5Jwqo0MtWXq4NtWerJQ&sig=AOD64_2- _7Jq9XinrSxIASw8V4FjsTWpDw&q&adurl&ved=2ahUKEwjvYuV0JT9AhXBUX cKHXjoAnEQ0Qx6BAgJEAE
4. <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://www. grammarly.com/blog/idiom/&ved=2ahUKEwip2KCi0JT9AhXq- SoKHehgC08QFnoECAwQBQ&usg=AOvVaw3-XDMS1tt1SRtkVT4Dlr7>
5. “Pride and prejudice” book by Jane Austen.

Milliy g'oya fanining boshqa fanlar bilan aloqadorligi
Termiz davlat pedagogika instituti
Tarix fakulteti, Milliy g'oya, ma'naviyat
asoslari va huquq ta'limi yonalishi
1 kurs 102 guruh talabasi
Abduvohidova Diyora Norboy qizi

Annotatsiya: Ushbu maqola milliy g'oya fanining boshqa fanlar bilan o'zaro bog'liqligi, ushbu fan bo'yicha mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar hamda milliy g'oya fanining metodlari haqida bayon qilingan.

Kalit so'zlar: Iqtisod, sotsiologiya, globallasuv prezident, maorif, jadidchilik, millat, falsafa, konferensiya.

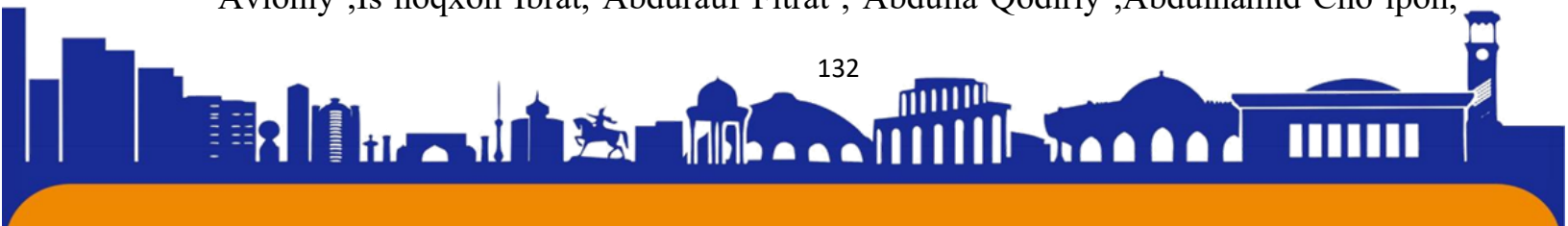
Hech bir fani faqat shu fanni o'rganish asosida egallash mumkin emas. Milliy g'oya fanni barcha fanlar, xususan, falsafa, tarix, iqtisod, dinshunoslik, sotsiologiya, psixologiya, ma'naviyat asoslari madaniyatshunoslik, huquqshunoslik va boshqa fanlar bilan uzviy bog'liq. Dinshunoslik fani yordamida jahonning diniy manzarasi qanday, unda qaysi din yoki konfessiyaning tutgan o'rni, diniy aqidaparastlik, islom xalifaligini tiklash kabi buzg'unchi g'oyalarning mazmun –mohiyatini anglash ogoh bo'lish tuyg'usini shakllantrishga yordam beradi. Siyosatshunoslik fani yordamida hozirgi zamonning mafkuraviy manzarasi, globallasuv jarayonlari mintaqa va mamlakatimizda xavfsizlikni saqlash va boshqalarga e'tiborni qaratamiz

Mamlkatimiz tarixida xar ikkala Uyg'onish davrida ham eng muhim jihat davlatning, davlat rahbarining, xususan, prezidentimiz SHavkat Mirziyoyevning yuksak e'tibori bo'lib kelgan.

Mamun akademiyasining barpo etilishida Xorazmshoh Ma'muniylar sulolasining, ikkinchi Uyg'onish davrining yuzaga kelishida esa buyuk bobomiz Amir Temurning va temuriy avlodlarining hissasi beqiyosdir ikki sulola hukumdorlari o'z davrining yorqin isde'dodlarini ,olimlarini davlat qanoati ostiga to'plagan va g'amxo'rlik qilib ,kerakli shart sharoitlarni yaratib bergani uchun tarixan qisqa davr ichida ona yurtimiz dunyo ilm-faniga poydevor bo'lgulik buyuk kashfiyotlarni yaratdilar .

Barcha davrlarda ma'rifatchilik yo'nalishi asosan uch soha orqali taraqqiy topib borgan. Bulardan birinchisi maorif ya'ni ,yangicha maktablar ochish ,ta'lim usulini yangilash ,ikkinchisi san'at badiiy adabiyot ,teatr va uchunchisi matbuot gazeta va jurnallar.

XX asr jadid namoyondalari Mahmudxo'ja Behbudiy ,Munavvarqori ,Abdulla Avloniy ,Is'hoqxon Ibrat, Abdurauf Fitrat , Abdulla Qodiriy ,Abdulhamid Cho'lpon,

Usmon Nosir singari Ma'rifatparvar bobolarimiz o'z davrida ham yangi avlod ta'lim va tarbiyasi muammolari faqat orzu bo'lganligi jamiyat taraqqiyotida o'zgarishlar qilish esa millat madaniyati ,ma'rifati ,ilm-fanning rivoji bilan bog'liqligini har tomonlama teran anglaganlar .

Jamiyatda ma'naviy muhitni shakllantirishning ta'lim –tarbiya tizimi bo'lib, uning dolzarbligini jadidlarning namoyondalaridan biri Abdulla Avloniyning “Turkiy Guliston yoxud axloq”asaridagi quydagi satrlar ham isbotlaydi .

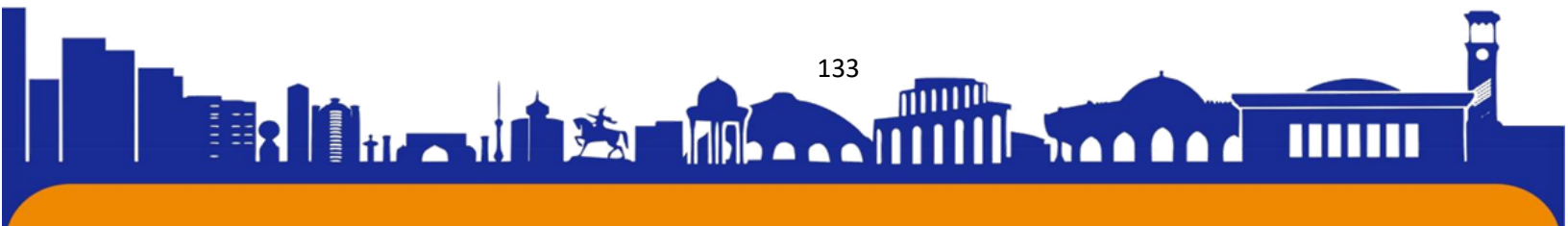
“Tarbiya bizlar uchun yo hayot ,yo mamot ,yo najot,yo halokat,yo saodat ,yo falokat masalasidir “,”Ilm insonlarning madori hayoti,rahbari ,najotidir “degan fikrlarni hozir ham o'z ahamiyatini yo'qotgani yo'q .SHunga ko'ra ,millatimiz uchun yosh avlod tarbiyasi jarayoni ,jumladan ,ma'naviy tarbiya nechog'liq muhim dolzarb va u davlat siyosati darajasiga ko'tarildi .Davr talablariga javob bermay qolgan ta'lim -tarbiya tizimi tubdan isloh qilinishining zaruriyat ekanligi mamlakatimizning mustaqillikini dastlabki kunlaridanoq yo'lga qo'yilganligi ayni haqiqatdir.

Jumladan, ta'lim va tarbiya to'g'risida fikr yuritganda avvalambor shu sohaga daxldor tizimlarni isloh etish yangicha yo'nalishlarni kashf etish taqozo etadi va bugungi davr talabi hamdir.

Umuman mamlakatimizda xalq ta'limi sohasida amalga oshirilgan ishlar islohatlarga nazar soladigan bo'lsak so'nggi yillar davomida davlat rahbari SHavkat Mirziyoyev tomonidan xalq ta'limini isloh qilish bo'yicha 2 ta Farmon ,14 ta qarorlar hamda Vazirlar Mahkamasi tomonidan 16 ta qarorlar qabul qilinishi biz talaba yoshlar uchun tarixiy yil bo'ldi ,desak mubolag'a bo'lmaydi .SHuningdek xalq ta'limi tizimini 2030 –yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi qabul qilindi . Bu biz yoshlar uchun juda quvonarli yangilik bo'ldi desak mubolag'a bo'lmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- 1 SH. Mirziyoyev “Yangi O'zbekiston taraqqiyot stretegiyasi “.
- 2 SHavkat Mirziyoyev “Insonparvarlik, ezgulik va bunyodkorlik – Milliy g'oyamiz poydevoridir “.
- 3 Qurbonov SH Seytxalilov Quronov “Milliy istiqloq g'oyasini shakllantirishda tashkiliy uslubiy yondashuvlar “
- 4 Milliy istiqloq g'oyasi O'zbekiston Respublikasi bosqichlari uchun darslik.

ZULFIYAXONIM HAYOTIDAN KICHIK BADIA

(Ushbu sahna ko'rinishi Zulfiyaxonim shogirdi Qutlibeka va "Yangi O'zbekiston" muxbiri Muxtasar Tojimamatova suhbatiga asoslanadi)

Denov tadbirkorlik va pedagogika institute Pedagogika fakulteti boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Muxtorqulova Rushona Zohidjon qizi

email: muxtorqulovarushona@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu sahna ko'rinishi Zulfiyaxonim shogirdi Qutlibeka va "Yangi O'zbekiston" muxbiri Muxtasar Tojimamatova suhbatiga asoslanadi

Kalit so'zlar: bahor, suhbat, asr.

Boshlovchi: *Bahor avvallaridan kech kuzlargacha Do'rmonda–dala hovlilarida yashardik. Bilasiz, atrof dov-daraxtli, xushhavo joy. Ammo faqat shomdan keyingina aylangani chiqardik. Chunki kunduzi ba'zi yozuvchilarimiz zamonaviy yoz kiyimida yurishardi. "Ular xijolat bo'lishmasin", derdilar. Mana shu gapning o'zidanoq o'zbekona nafas kelib turmayaptimi...*

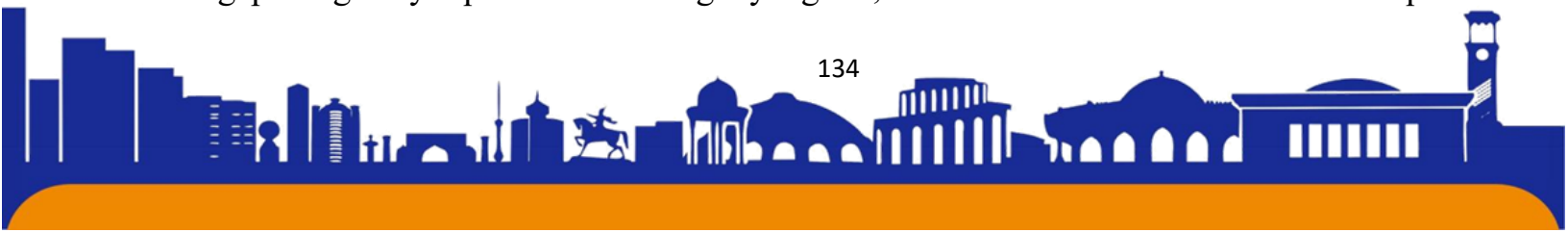
Hozir sizlar uchun Zulfiyaxonim va ularning shogirdlari o'rtasida bo'lgan suhbatdan kichik lavha namoyish etamiz. (parda ochiladi sahnada Zulfiyaxonim va uning shogirdi suhbat qurayotgan edi)

Shogird:

- Nega boshqalar kabi turmush o'rtog'ingiz haqida ko'proq xotiralaringizni yozib qoldirishga harakat qilmaysiz?

Zulfiya:

- Ular manim, yolg'iz o'zimning boyligim, xotiralarimdir. Bu haqda boshqalarga gapirishga hayo qilaman. "Mening Oybegim", "Chorak asr hamnafas" kitoblari haqida

doim hurmat, havas bilan gapiraman, men ham Hamid Olimjon haqida shunday bir kitob yozishga burchliman.

Shogird:

– Atrofingizda hamisha yosh ijodkorlar bilan gavjum bo‘lgan, deyishadi. Shogirdsevar ustoz bo‘lishingizni sababi nimada deb o‘ylaysiz?

Zulfiya:

- Men hech qachon hech kimni shogirdim, deb ayta olmayman, ularning o‘zlari meni “ustoz”, desa boshqa gap. Menga she’rlaringdagi ijtimoiy ruh yoqdi, aksariyat qizlarimiz muhabbat mavzulari atrofida o‘ralashib qolishadi, shu yo‘nalishda mahkam tur.

(Sahnadan chiqib ketadilar)

Boshlovchi:

- Zulfiyaxonim o‘zi tiynati toza, pokiza, bilimdon, sabr-bardoshli ayol edi, unga bunday nufuzli martabada yurish hech qanday qiyinchilik tug‘dirmadi.

Foydalanailgan adabiyotlar:

1. <https://oz.sputniknews-uz.com/20230227/zulfiya-biografiya-32472048.html>
2. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Zulfiya>
3. <https://mmp.tma.uz/2020/07/tibbiy-profilaktika-fakulteti-2-bosqich-203-guruh-talabasi-jo-raboyeva-shohidaning-o-zbek-shoirasi-zulfiyaxonim-hayoti-va-unitilmas-ijodini-zulfiyani-eslab-mavzusi-ostida-yoritilib-berilgan-maqolasi/>

ПАТОМОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЧЕРЕПНО-МОЗГОВОЙ ТРАВМЫ

И.И.Бахриев¹, Б.А.Ешмуратов¹, С.А.Раимбердиев¹,
И.Я.Шаматов², Б.Т.Ёкубов³

¹Ташкентская медицинская академия,

²Самаркандский государственный медицинский университет,

³Ташкентский городской филиал РНПЦСМЭ

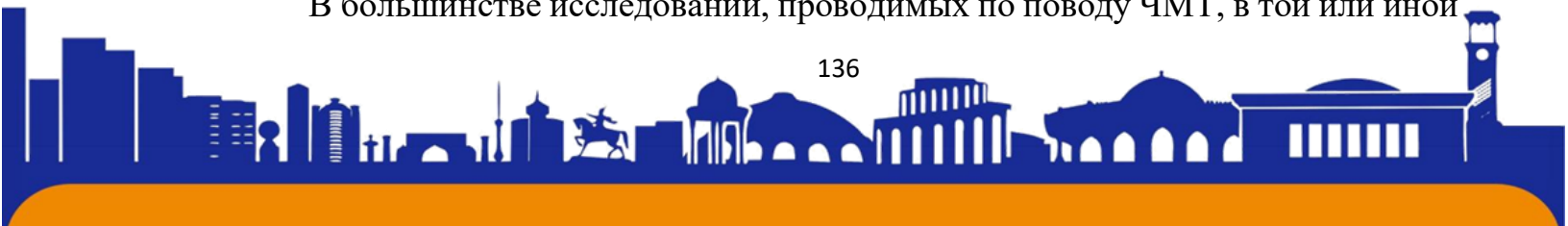
ibragim.bakhriev@mail.ru

Аннотация. В статье рассматривается структура и экспертная оценка черепно-мозговой травмы. Согласно анализу основных статистических показателей, в структуре черепно-мозговой травмы в последние годы происходят серьёзные количественные и качественные изменения, состоящие в увеличении количества пострадавших с тяжёлыми, жизненно опасными повреждениями. При расследовании преступлений, направленных против жизни и здоровья человека, важное место принадлежит судебно-медицинской экспертизе, без проведения которой нельзя установить механизм и давность причинения повреждений, характер и степень тяжести повреждений.

Ключевые слова: черепно-мозговая травма, морфология, структура, экспертная оценка.

Актуальность. Черепно-мозговая травма (ЧМТ) – одна из главных причин смертности и инвалидизации населения, а у лиц молодого возраста травме головы принадлежит первое место в структуре летальности [1, 2]. Ежегодно в мире от черепно-мозговой травмы погибают 1,5 млн человек, а 2,4 млн становятся инвалидами. Черепно-мозговая травма, составляя до 30-50% всех травматических повреждений, остается актуальной проблемой современной неврологии, нейрохирургии и судебной медицины. По данным Всемирной организации здравоохранения (ВОЗ), частота ЧМТ достигает 1,8-5,4 случаев на 10000 населения и имеет тенденцию к росту в среднем на 2% в год. Контингент пострадавших – преимущественно лица молодого и среднего, наиболее трудоспособного возраста от 20 до 50 лет [3, 4].

В большинстве исследований, проводимых по поводу ЧМТ, в той или иной

степени рассматривается структура черепно-мозговой травмы. Как следует из публикаций этих исследований, основную часть церебрального травматизма составляют легкие закрытые черепно-мозговые травмы, в число которых включают сотрясение головного мозга и ушиб мозга легкой степени, причём сотрясение головного мозга, в свою очередь, составляет в их структуре от 63% до 90,5% [7]. В таких развитых странах как США и в Европе на долю легкой травмы головного мозга, в основе которой, прежде всего, сотрясение головного мозга (СГМ), приходится от 60% до 90% всех пострадавших с ЧМТ [9, 10].

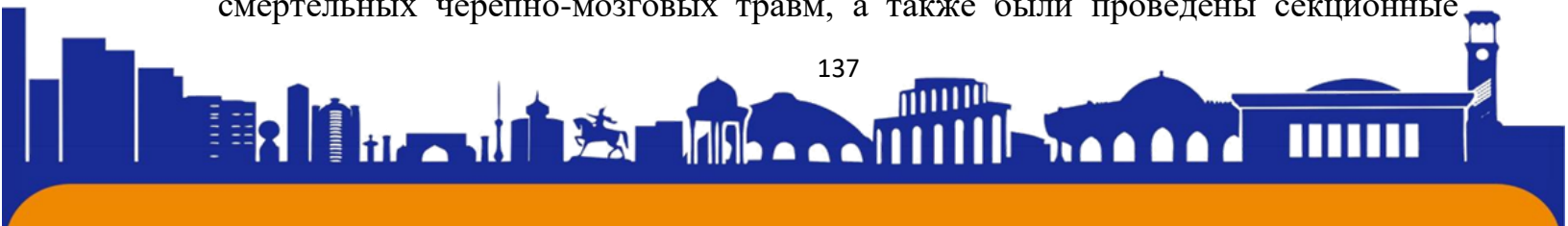
Однако, согласно анализу основных статистических показателей, в структуре черепно-мозговой травмы в последние годы происходят серьёзные количественные и качественные изменения, состоящие в увеличении количества пострадавших с тяжелыми, жизненно опасными повреждениями [6]. По данным Ю.Ермолаева и соавт. (2006), частота встречаемости ЧМТ средней тяжести составляет 25,1%, а тяжелой – 10,3%, в данных, приводимых в своих публикациях, С.ВДядык и соавт. (2006), определяют, что частота встречаемости тяжелой ЧМТ составляет от 16,9% до 18,1%.

Отдельной проблемой в клинической и экспертной практике является дифференциальная диагностика роли сосудистых мальформаций в танатогенезе ЧМТ, которые нередко сочетаются между собой.

При расследовании преступлений, направленных против жизни и здоровья человека, важное место принадлежит судебно-медицинской экспертизе, без проведения которой нельзя установить механизм и давность причинения повреждений, характер и степень тяжести повреждений и др. Эти и многие другие вопросы имеют специальный характер и свидетельствуют об актуальности изучения судебными медиками различных аспектов ЧМТ [5, 7].

Цель исследования. Изучить патоморфологические изменения головного мозга при ЧМТ в зависимости от локализации, тяжести и распространенности места приложения силы и направления силового воздействия.

Материалы и методы исследования. В основу исследования легли данные, полученные при анализе экспертных заключений, пострадавших с черепно-мозговой травмой, проведенных в Ташкентском городском филиале РНПЦ СМЭ. Материалом для данного исследования послужили заключения судебно-медицинских экспертиз, проведённых по поводу смертельных черепно-мозговых травм, а также были проведены секционные

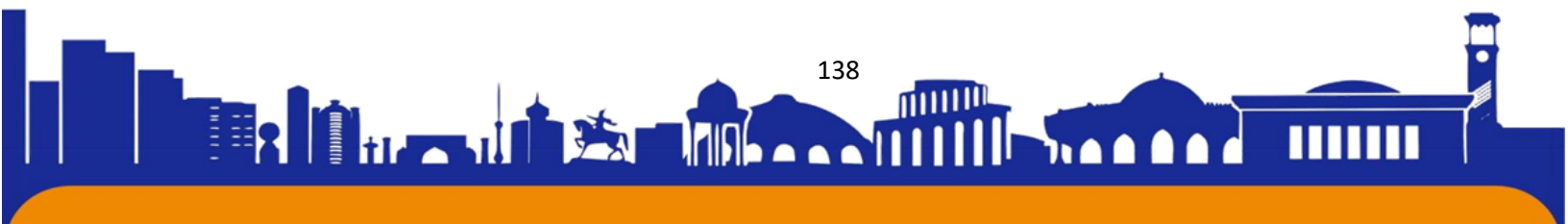

исследования 84 лиц умерших от тяжёлой черепно-мозговой травмы. Среди потерпевших 72 (85,7%) составили мужчины и 12 (14,3%) – женщины (рис. 1).

Рис. 1. Распределение пострадавших по гендерному признаку

Из 84 экспертных заключений 49 (58,3%) пострадавших находились в возрасте от 14 до 40 лет, а 35 (41,7%) - от 41 до 72 лет. Причинами травм в большинстве случаев - 65 (78,6%) составляют дорожно-транспортная травма, падения с высоты (с высотного здания) - 9, бытовые повреждения - 6, производственные травмы - 4 случаев. Наличие алкоголя в крови имела место в 25 наблюдениях, причем содержание этанола в крови варьировало от 2,8 до 6‰, в моче уровень этанола в этих наблюдениях колебался от 2 до 5‰. Средний возраст пострадавших от смертельных ЧМТ составил $48,6 \pm 8,4$ года (рис. 2).

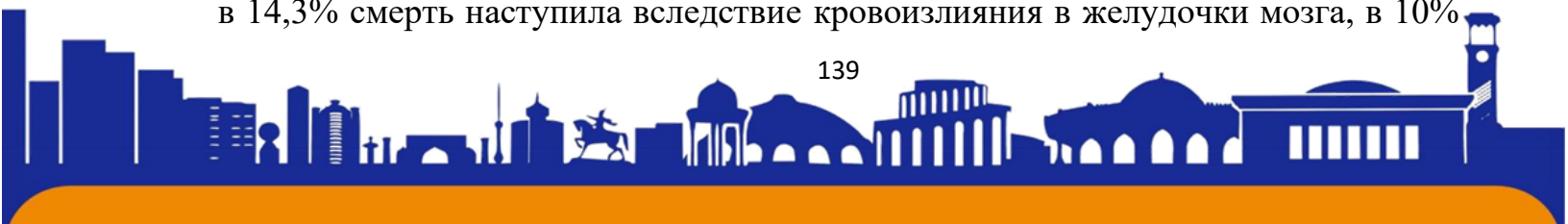
Рис. 2. Распределение пострадавших в зависимости от обстоятельств получения травм

49 наблюдения относились к изолированной ЧМТ, а 35 наблюдений сочетали ЧМТ с другими повреждениями.

Смерть пострадавших с ЧМТ наступала в первые сутки (53 наблюдений) и в более поздние сроки (31 наблюдение).

При смертельных случаях по поводу ЧМТ в большинстве случаев мы не располагали сведениями о клинике заболевания из-за тяжести повреждения с летальным исходом в первые же минуты или часы. Смерть 40,4% пострадавших наступила быстро, на месте травмы, у 26,4% смерть зарегистрирована в стационаре до оказания медицинской помощи, остальные 33,2% погибли в стационарах в различные сроки после получения ЧМТ.

В большинстве случаев смерть наступала от тяжелой ЧМТ в результате транспортных происшествий – 81,8% и вследствие бытовой травмы – 10,3%; 3,9% человек получили травму при падении с высоты, 2,6% – при железнодорожных происшествиях, у 1,4% пострадавших обстоятельства травмы остались неизвестны. Непосредственной причиной смерти в 75,6% случаев явилась тяжелая ЧМТ в виде тотальной контузии и компрессии головного мозга, в 14,3% смерть наступила вследствие кровоизлияния в желудочки мозга, в 10%

случаев причиной смерти явился травматический шок.

Закрытые ЧМТ встречались в 42,8% случаях, в 53,2% случаях травмы были открытые, но не проникающие, в остальных 4,2% проникающие, то есть с нарушением целостности твердой мозговой оболочки.

Открытая черепно-мозговая травма характеризовалась множественными переломами костей черепа, значительными разрывами оболочек и размождением тканей мозга, которые были более выраженными, чем при закрытой черепно-мозговой травме.

Переломы костей черепа встречались в 63,4% случаях. Они встречались в виде переломов основания черепа – в 18,5% и височных костей в 5,6%. Чаще встречались в сочетании: в виде переломов основания и свода черепа – в 32,5%, переломов основания и затылочной кости – в 6,2%, переломов основания черепа, свода и лицевых костей – в 5,9%, переломов основания черепа и лобной кости – в 5,4%. Остальную часть составили лица с переломами основания, лобной, затылочной, височной и других костей черепа.

В соответствии с данной локализацией в зонах удара и противоудара выявлялись различные виды кровоизлияний. Большая часть из них – 196 (23,2%) – была в виде кровоизлияний под мягкие мозговые оболочки с кровоизлиянием в ткань мозга. В 150 (17,75%) случаях кровоизлияния под мозговые оболочки сочетались с кровоизлияниями в желудочки и ткань мозга, кровоизлияния под мозговые оболочки в сочетании с кровоизлияниями в желудочки, мозжечок и ткань мозга встречались в 92 (10,89%) случаях, в 90 (10,65%) – случаях встречались кровоизлияния под мозговые оболочки в сочетании с кровоизлияниями в мозжечок и желудочки мозга, кровоизлияния под твердую мозговую оболочку и мозжечок наблюдались в 89 (10,53%) – случаях, в 78 (9,23%) - случаях были кровоизлияния под мягкие мозговые оболочки и в желудочки мозга, кровоизлияния под мягкие мозговые оболочки, мозжечок и ткань мозга наблюдались в 68 (8,05%) - случаях, в 60 (7,1%) – составляли кровоизлияния под мягкие мозговые оболочки, в желудочки и ткань мозга, также в 22 (2,6%) – случаях наблюдались кровоизлияния под мягкие мозговые оболочки, в желудочки мозга в сочетании с кровоизлиянием в мозжечок.

В момент травмы 22,4% пострадавших находились в состоянии алкогольной интоксикации. Судебно-химическое исследование крови и мочи трупов на наличие алкоголя производили методом газожидкостной

хроматографии в лаборатории в бюро СМЭ.

В исследуемых материалах алкоголь выявлен в концентрации от 0,6 до 4,6‰, в моче – до 5,8‰.

Секционное исследование трупов, пострадавших проводили согласно порядку и в последовательности, определённой «Правилами судебно-медицинской экспертизы трупа» (2010 г).

Разработка патоморфологических экспертных критериев в органах производилась морфометрическим методом точечного счета Г.Г.Автандилова (1984).

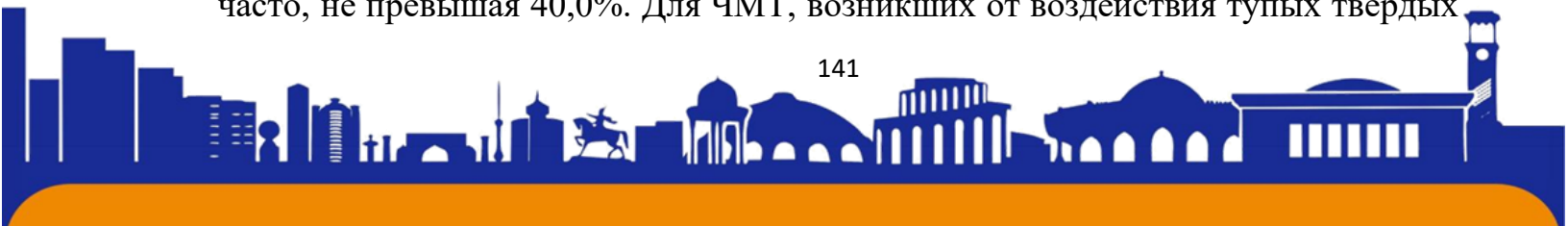
Результаты исследования и их обсуждение. Изучена структура черепно-мозговых травм от воздействия тупыми твердыми предметами. В группу изучения попали все случаи изолированных и сочетанных повреждений головы, включая дорожно-транспортную травму (автомобильную и рельсовую), падения с высоты и повреждения тупыми твердыми предметами.

Наибольшее количество травм наблюдалось в летние и осенние месяцы (62,0%). Пик травматизма отмечен в июле, наименьшее число - в зимнее время года за счет снижения количества падений и автомобильных травм в эти месяцы. Приблизительно половина пострадавших находилась в алкогольном опьянении: 55,6% - в алкогольном опьянении тяжелой степени, остальные, примерно одинаково часто - в средней и легкой степени алкогольного опьянения.

59 пострадавший из 84 (70,2%) умерли на месте происшествия от тяжелых повреждений головы несовместимых с жизнью; 13,1% - в первые сутки после травмы; 10,8% - в течение первой недели пребывания в стационаре и остальные 5,9% - в течение первого месяца после получения ЧМТ. Дольше всех после получения ЧМТ жили пострадавшие, получившие травму головы от воздействия твердыми тупыми предметами.

Черепно-мозговая травма практически всегда сопровождалась переломами костей свода черепа и внутричерепными кровоизлияниями различного генеза и локализации. Переломы костей свода черепа сопровождали черепно-мозговую травму в 48,1% случаях, причем преобладали переломы теменных костей.

Субарахноидальные кровоизлияния различной локализации имели место почти во всех случаях ЧМТ (98,2%). Эпидуральные кровоизлияния были зафиксированы только в 5,3%, остальные - встречались примерно одинаково часто, не превышая 40,0%. Для ЧМТ, возникших от воздействия тупых твердых

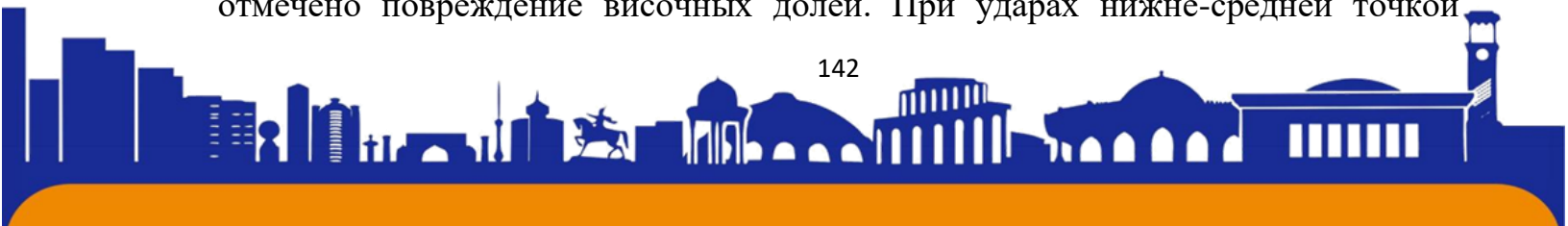

предметов, помимо высокой частоты встречаемости субарахноидальных кровоизлияний, довольно частыми были субдуральные гематомы (60,0%) и реже, чем при других видах травматизма - разможжения вещества головного мозга. При падениях с высоты отмечали наибольшую частоту встречаемости ушибов головного мозга (46,1%). В случаях автомобильной травмы чаще, чем при других видах травм возникали кровоизлияния в вещество головного мозга (67,7%) и его желудочки (42,7%).

Наиболее частой непосредственной причиной смерти при ЧМТ являлись ее ближайшие осложнения: внутричерепные кровоизлияния со сдавлением головного мозга, ушибы и внутримозговые кровоизлияния с прорывом в желудочки; в случаях тяжелой черепно-мозговой травмы - само повреждение (грубое разрушение костей черепа и вещества головного мозга). В случаях тупой сочетанной травмы головы, груди и живота непосредственной причиной смерти была обильная кровопотеря; при смерти в стационаре - отек и набухание головного мозга; в редких случаях - отдаленные осложнения, например, пневмония, менингит и др.

Морфологическая характеристика противоударных повреждений головного мозга разнообразна – от очагов точечных и пылевидных внутрикорковых геморрагий, захватывающими 1-2 извилины, нередко конусообразных, основанием обращенные к поверхности мозга, до грубого геморрагического некроза с потерей анатомической структуры извилин, борозд почти целой доли, распространяющегося до желудочков мозга.

Противоударные повреждения головного мозга как правило значительно превосходят по объему (площади и глубине) очаги ушиба мозга в «ударной» зоне. Локализация противоударных повреждений мозга зависит от зоны первичного соударения и направления вектора травмирующей силы. Наиболее часто противоударные ушибы встречаются при первом типе направления удара (сзади-наперед), реже — при боковых воздействиях. При воздействии спереди назад (на затылочных долях мозга) противоударные повреждения практически не встречаются. При воздействии на затылок локализация «противоударных» повреждений зависит от места травматического контакта. При ударах затылочным бугром чаще отмечается повреждение полюсов лобных и височных долей. При ударах верхней-средней точкой в секционных наблюдениях чаще отмечено повреждение височных долей. При ударах нижней-средней точкой

повреждаются только лобные доли.

При односторонних воздействиях (на боковые точки) «противоударные» повреждения также локализуются, с одной стороны, противоположной месту приложения силы.

Субдуральные гематомы как правило локализуются над затылочными, теменными и височными долями мозга, чаще носят односторонний характер, располагаясь чаще на стороне «противоудара».

Выводы. Таким образом, черепно-мозговая травма продолжает занимать первое место среди механических повреждений со смертельным исходом. Абсолютное большинство погибших от ЧМТ составляют лица мужского пола трудоспособного возраста, находившиеся в состоянии тяжелого алкогольного опьянения, преимущественно в летне-осенний период года. Наиболее частыми обстоятельствами возникновения ЧМТ являлись повреждения головы «ручными» тупыми твердыми предметами и автомобильная травма. Среди черепно-мозговых травм преобладали закрытые ЧМТ. В структуре ЧМТ преобладали переломы костей свода черепа, субарахноидальные и субдуральные кровоизлияния.

Литература.

1. Алишев А.Ж. Некоторые вопросы патогенеза субдуральной гематомы в судебно-медицинской практике //Наука и здравоохранение, 2013, - №4. - С. 68-70.
2. Бахриев И.И., Исламов Ш.Э. (2020). Морфологическая характеристика черепно-мозговой травмы. Инфекция, иммунитет и фармакология, 1, 17-20.
3. Гусейнов Г.К., Фетисов В.А., Богомоллов Д.В. Судебно-медицинская оценка танатогенеза при переживании черепно-мозговой травмы //Судебно-медицинская экспертиза, - 2010. - №4. - С. 8-11.
4. Игнатенко В.В., Чернухин М.Т., Петров Л.В. Структура непосредственных причин смерти при черепно-мозговой травме в различные сроки посттравматического периода //Вестник Самарской гуманитарной академии, - 2008, - №1, - С. 87-91.
5. Колесников А.О. Судебно-медицинская оценка переломов костей свода черепа при ударных воздействиях в зависимости от их анатомических особенностей и характера травмирующего предмета //Автореф. канд. мед. наук,

2002. - 24 с.

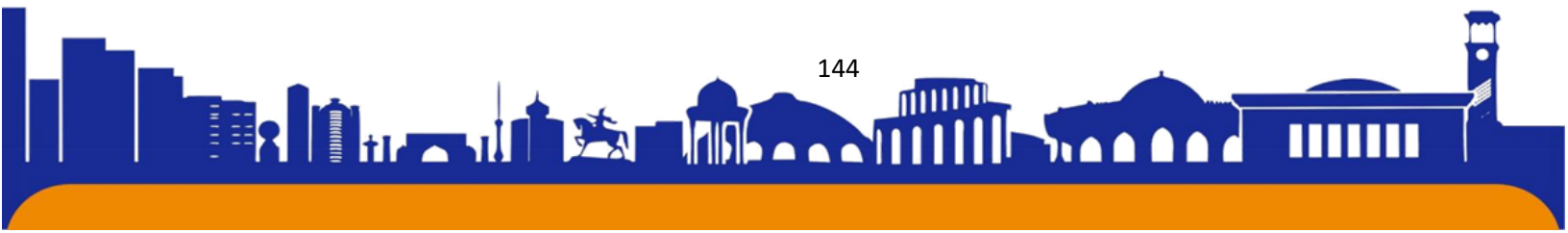
6. Раимбердиев С.А., Бахриев И.И. (2022). Структура надпочечников при тяжелой черепно-мозговой травме. Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities, 10 (12), 544-548.

7. Рузиев Ш.И., Бахриев И.И., Назиров С.Н. (2020). Роль конституционально-морфологических типов человека при анализе патологии и их значение в судебной медицине. Педиатрия, 1, 167-173.

8. Султанов С.Б., Бахриев И.И. (2022). Жировая эмболия как основная причина летальности при сочетанных травмах. Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities, 10 (12), 536-543.

9. Bullock R, Chesnut R, Clifton G, Ghajar J, Marion D, Narayan R, et al. Guidelines for the management of severe traumatic brain injury. J Neurotrauma. 2007; 24 Suppl 1: S. 101-106.

10. Whitwell, H. L Forensic Neuropathology //H.L.Whitwell. – New York: Edward Arnold Publishers Ltd, 2011. - 211 p.

TO'PLAM ICHIDA ANIQLANGAN BINAR MUNOSABATLARNING BERILISH USULLARI HAQIDA

Namangan Davlat Universiteti
Najmiddinova H.Y – p.f.d. dotsent
Axmadxonova M.A – magistrant
E-mail: axmadxonovamuattar@gmail.com

Annotatsiya: Usbu maqolada to'plamlar o'rtasida va to'plam ichida aniqlangan binar munosabatlarning xossalari hamda berilish usullari misollar yordamida ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Tartiblangan juftlik, to'plamlarning dekart ko'paytmasi, to'plamlarning dekart darajasi, binar munosabat, refleksivlik, simmetriklik, tranzitivlik, ekvivalentlik munosabatlari, binar munosabatlarning tartiblangan juftliklar to'plami, graflar, matritsa usullari.

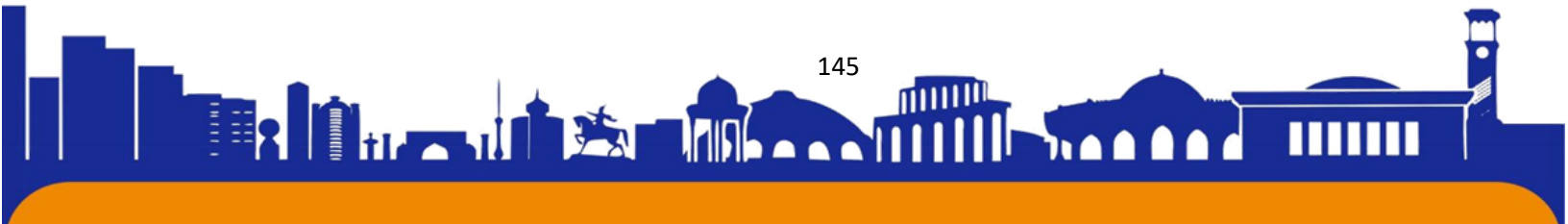
BINARY RELATIEFINED WITHIN A COLLECTION ABOUT THE METHODS OF DELIVERY

Abstract: In this article, the properties of binary relations defined between sets and within a set and their methods are revealed with the help of examples.

Keywords: Ordered pair, Cartesian product of sets, Cartesian degree of sets, binary relation, reflexivity, symmetry, transitivity, equivalence relation, set of ordered pairs of binary relations, graphs, matrix methods.

Binar munosabatlar hisobi 1860-yilda De Morgan tomonidan kiritilgan va keyinchalik Prays va Shridder tomonidan mukammal ishlab chiqilgan. Yarim asr o'tgach Tarski, Jonsson, Lindon va Monk lar zamonaviy model nuqtai nazardan hisobni yanada rivojlantirgan.

Ikkita bo'sh bo'lmagan A va B to'plamlar berilgan bo'lsin. A to'plamga tegishli bo'lgan biror a elementni va B to'plamga tegishli bo'lgan biror b elementni olamiz. Birinchi elementi a , ikkinchi elementi b , bo'lgan tartiblangan (a, b) juftlikni hosil qilamiz. Barcha (a, b) ko'rinishdagi juftliklardan tashkil topgan $\{(a, b) | a \in A, b \in B\}$

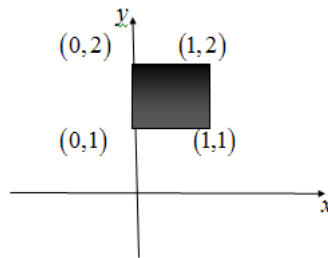

to'plam A va B to'plamlarning dekart (to'g'ri) ko'paytmasi deyiladi va $A \times B$ kabi belgilanadi.

Misol 1. $A = B = R$ bo'lsa, $R^2 = R \times R$ dekart ko'paytma tekislikdagi barcha nuqtalar to'plamidan iboratdir.

Misol 2. $A = [0,1]$ va $B = [1,2]$ segment nuqtalaridan iborat to'plamlarni olaylik. Bu to'plamlarning dekart ko'paytmasi $A \times B = \{(x, y) | 0 \leq x \leq 1, 1 \leq y \leq 2\}$ to'plam 1-chizmada tasvirlangan kvadrat nuqtalaridan iborat to'plam bo'ladi:

1-chizma.

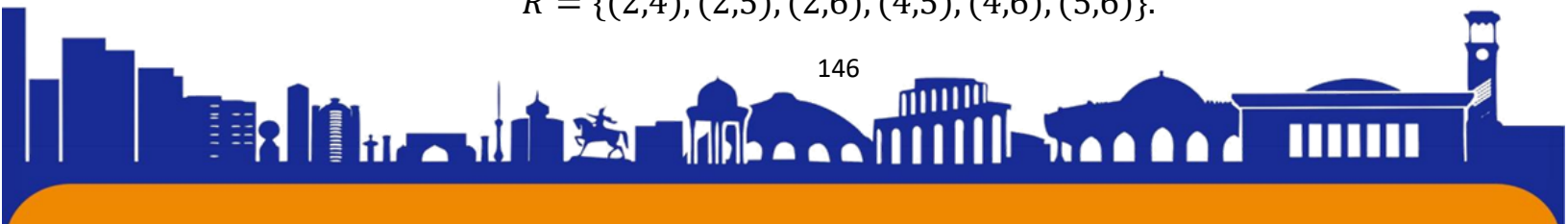
Shuni ta'kidlash lozimki, ikkita (a, b) va (c, d) juftliklar, $a = c$ va $b = d$ bo'lgandagina teng deb qaraladi. Xuddi shunday bir nechta to'plamlarning dekart ko'paytmasini $A_1 \times A_2 \times A_3 \times \dots \times A_n$ kabi qarashimiz mumkin. Agar $A_1 = A_2 = A_3 = \dots = A_n$ bo'lsa, u holda ularning dekart ko'paytmasini qisqacha $A^n = A \times A \times A \times \dots \times A$ shaklda yozish mumkin va uni n -darajali dekart ko'paytma deb yuritiladi. A^n ning elementlari uzunligi n ga teng bo'lgan $(x_1, x_2, \dots, x_n), x_i \in A$ satrli elementdan iborat bo'ladi.

1-Ta'rif. Ixtiyoriy bo'sh bo'lmagan $A \times B$ to'plamning ixtiyoriy R qism to'plami ($R \subset A \times B$) A va B to'plamlar orasidagi binar munosabat deyiladi. Xususan, $A = B$ bo'lsa, $R \subset A \times B$ binar munosabat A da aniqlangan binar munosabat deyiladi. Binar munosabatlar, odatda R, P, Q kabi harflar bilan belgilanadi. Agar $R \subset A \times A$ binar munosabat aniqlangan bo'lib, $(x, y) \in R$ bo'lsa, u holda x element y element bilan R munosabatda deyiladi va xRy kabi belgilanadi.

Misol 3. Haqiqiy sonlar to'plami R da $x = y$ tenglik munosabati binar munosabat bo'ladi.

Misol 4. $A = \{2,5,4,6\}$ bo'lsin, $R = \{(x, y) \setminus x < y\}$ to'plam binar munosabat bo'ladi. Ravshanki, bu holda:

$$R = \{(2,4), (2,5), (2,6), (4,5), (4,6), (5,6)\}.$$

Chekli to'plamlarda binar munosabatlar soni ham chekli bo'lib, u $2^n - 1$ formula orqali topiladi. Bu yerda n A to'plamdagi barcha tartiblangan juftliklar soni ya'ni $A^2 = A \times A$ to'plamning elementlari sonidir.

Bizga ma'lumki elementlari soni n ta bo'lgan to'plamning barcha qism to'plamlari 2^n formula orqali aniqlandi (bo'sh to'plam bilan birgalikda).

Masalan, 4-misolda 2^4 ta ya'ni 16 ta tartiblangan juftliklar bor. Binar munosabatlar esa $2^{16} - 1$ ta.

2-Ta'rif. A to'plamda aniqlangan R binar munosabati uchun quyidagi shartlar bajarilsa, A to'plamning ekvivalentlik munosabati aniqlangan deyiladi:

1. $\forall x \in A$ uchun xRx munosabat o'rinli (refleksivlik);
2. xRy munosabatdan yRx munosabatning o'rinliliigi kelib chiqsa (simmetrik);
3. xRy munosabatdan yRz munosabatdan xRz munosabat o'rinli ekanligi kelib chiqsa (tranzitivlik).

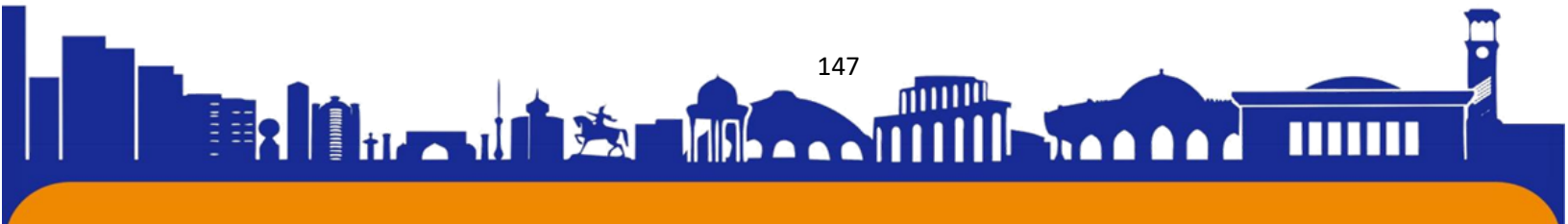
A to'plamning x va y elementlari orasida R ekvivalentlik munosabati qisqachasi $x \sim y$ shaklda yoziladi.

R to'plam elementlari orasidagi R munosabat Dekart ko'paytmaning har qanday qism to'plami, ya'ni elementlari tartiblangan juftliklar to'plami bo'lganligi uchun munosabatlarning berilish usullari to'plamning berilish usullari bilan bir xil bo'ladi.

A to'plamdan olingan va shu munosabat bilan bog'langan barcha element juftliklarini sanab ko'rsatish bilan berish mumkin. Masalan, $A = \{4,5,6,8\}$ to'plamdagi biror munosabatni quyidagi juftliklar to'plami orqali berish mumkin: $\{(5,4), (6,5)\}$.

Shu munosabatning o'zini matritsa usuli bilan berish mumkin. Buning uchun biz matritsaning satr va ustunlariga to'plam elementlarini joylashtiramiz. So'ngra $A = \{< 5,4 >, < 6,5 >\}$ binar munosabatni matritsasini tuzamiz.

Juftliklardagi 1-elementni satrdan 2-elementni ustundan olib, ular kesishgan joyga 1 qo'yamiz qolgan joylarga esa 0 . Shunda biz qidirgan matritsa paydo bo'ladi (2-chizma).

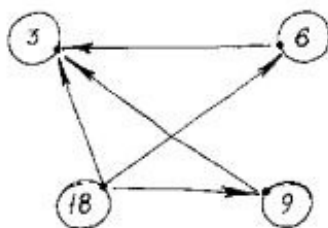

$$\begin{pmatrix} 0 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 \end{pmatrix}$$

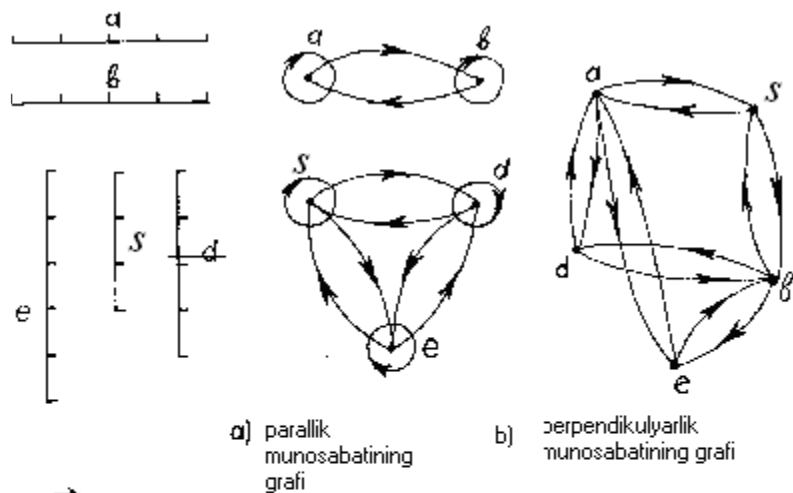
2-chizma.

Munosabatlarni graflar yordamida ko'rgazmali tasvirlash mumkin. Masalan, $A = \{3,6,9,18\}$ to'plam elementlari uchun karrali munosabatini ko'ramiz va uning grafini chizamiz (3-chizma). 18 soni 3 ga karrali, 18 soni 6 ga karrali, 18 soni 9 ga karrali va hakazo. A to'plamdagi ixtiyoriy son o'z-o'ziga karrali bo'lgani uchun oxiri ustma-ust tushadigan strelkalar mavjud. Bunday strelkalar sirtmoqlar deyiladi.

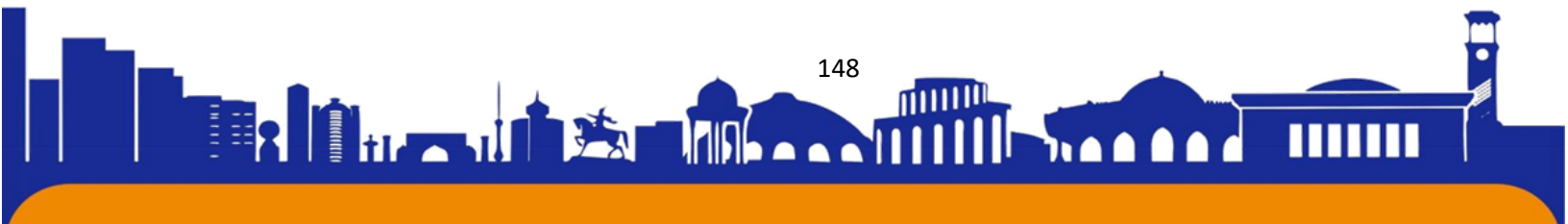
3-chizma.

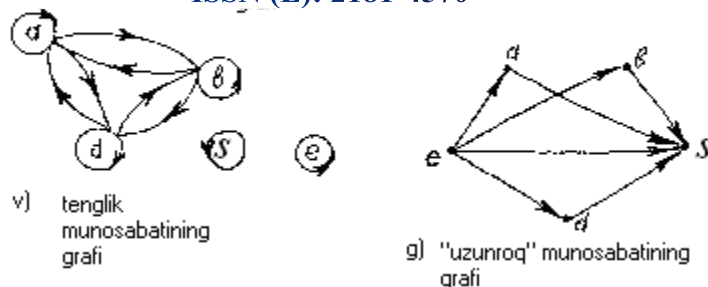
Munosabatlarni xossalari ajratib ko'rsatish uchun matematikada yuqorida aytilgan munosabatlarni kesmalar to'plamida graflar yordamida tasvirlaymiz. a, b, s, d, e kesmalar berilgan bo'lsin (4- a, b, v, g chizmalar).

a) parallel munosabatining grafi

b) perpendikulyarlik munosabatining grafi

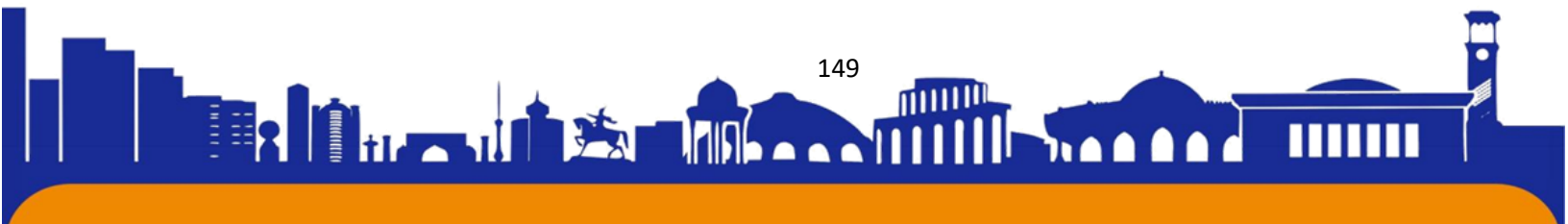

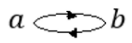

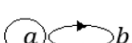
4-chizma.

Misol 5. Endi $A = \{a, b\}$ to'plamni olib undagi barcha munosabatlarni 3 xil ko'rinishda ifodalab chiqamiz:

<u>Tartiblangan juftliklar</u>	<u>Graflar</u>	<u>Matritsalar</u>
$A_1 = \{ \langle a, a \rangle, \langle b, b \rangle, \langle a, b \rangle, \langle b, a \rangle \}$		$\begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & 1 \end{pmatrix}$
$A_2 = \{ \langle a, a \rangle \}$		$\begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$
$A_3 = \{ \langle b, b \rangle \}$		$\begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}$
$A_4 = \{ \langle a, b \rangle \}$		$\begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$
$A_5 = \{ \langle b, a \rangle \}$		$\begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}$
$A_6 = \{ \langle a, a \rangle, \langle b, b \rangle \}$		$\begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}$
$A_7 = \{ \langle a, a \rangle, \langle a, b \rangle \}$		$\begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$
$A_8 = \{ \langle a, a \rangle, \langle b, a \rangle \}$		$\begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}$
$A_9 = \{ \langle b, b \rangle, \langle a, b \rangle \}$		$\begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}$
$A_{10} = \{ \langle b, b \rangle, \langle b, a \rangle \}$		$\begin{pmatrix} 0 & 0 \\ 1 & 1 \end{pmatrix}$

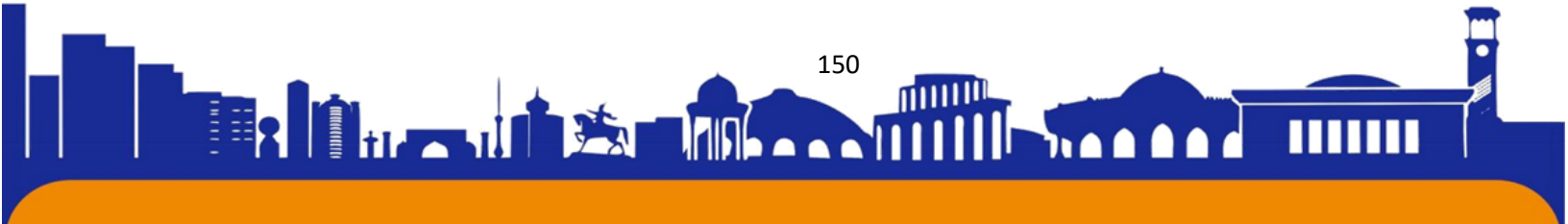
$A_{11} = \{ \langle a, b \rangle, \langle b, a \rangle \}$		$\begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}$
$A_{12} = \{ \langle a, a \rangle, \langle b, b \rangle, \langle a, b \rangle \}$		$\begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}$
$A_{13} = \{ \langle a, a \rangle, \langle b, b \rangle, \langle b, a \rangle \}$		$\begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 1 & 1 \end{pmatrix}$
$A_{14} = \{ \langle b, b \rangle, \langle a, b \rangle, \langle b, a \rangle \}$		$\begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 1 \end{pmatrix}$
$A_{15} = \{ \langle a, a \rangle, \langle a, b \rangle, \langle b, a \rangle \}$		$\begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}$

Ko'rinadiki bu to'plamda 15 ta binar munosabat bo'lib bulardan 4 tasi ya'ni A_1, A_6, A_{11}, A_{12} lar *refleksiv*, 4 tasi ya'ni $A_1, A_{13}, A_{14}, A_{15}$ *simmetrik*, 3 tasi ya'ni A_1, A_{13}, A_{14} lar *tranzitiv* munosabatlardir. Bundan kelib chiqadiki 1 ta A_1 *ekvivalentlik* munosabatidir.

Xulosa qilib aytganda binar munosabatlarni 3 xil usuldan biridan foydalanib tasvirlashimiz mumkin. Ko'p hollarda matritsa usuli qulay hisoblanadi.

Foydalanilgan adaboyotlar ro'yxati:

1. **F.M.Qosimov, M.M.Qosimova** "Boshlang'ich matematika kursi nazariyasi". - Buxoro 2021-yil, 30-35-betlar.
2. **Sh.A.Ayupov, B.A.Omirov, A.X.Xudoyberdiyev, F.H.Haydarov** "ALGEBRA VA SONLAR NAZARIYASI" (o'quv qo'llanma) .Toshkent 2019-yil, 12-15-betlar.
3. **Sh.A.Ayupov, B.A.Omirov** "ABSTRAKT ALGEBRA" (o'quv qo'llanma). Toshkent 2022-yil.

Konlarni suvsizlantirish usullari. Kon suvlaridan foydalanish.
Termiz muhandislik texnologiya instituti P.f.d .Prof/b O.N. Sultonova
talabasi Esanov.D

Annotasiya. Maqola hozirgi kunda global muammolardan biri bo'lgan karyerlarni suvsizlantirish maqsadida yangi zaomanaviy texnologiyalardan foydalangan holda keryer suvini kamaytirish va qulay ish sharoitini yaratishga qaratilgan.

Kalit so'zlar. Kon, suvsizlantirish, drenaj, atval, pog'ona, gil, transport, karer, quduq, nasos, bort, foydali qazilma.

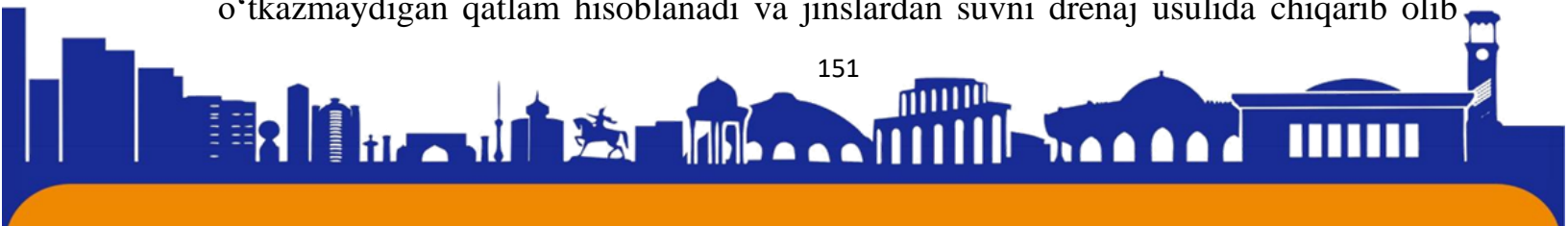
Mavzu maqsadi: Konlarni ochiq usulda qazib olishda yer osti suvlaridan himoyalashda ko'pincha asosiy usul drenaj usulini qo'lash xisoblanadi. Shu sababli kon qazilmalarini suvsizlantirishning drenaj usuli va turlarni ko'rib chiqamiz.

Kirish: Kon ishlarini olib borishda yer osti va yer usti suvlaridan konni himoya qilish shuni ko'rsatdiki: 1) kar'er bortlari pag'onalar qiyaligini hamda otvallarni mustahkamligini ta'minlash 2) foydali qazilmani to'liq qazib olish va sifatini yaxshilash 3) kon transportlari va jixozlarini ishlash sharoitini yaxshilash kabi natijalarga erishilar ekan.

Mazu bayoni: Karer bortlarinig mustahkamligini oshirishda drenaj usulida suvsizlantirishning asosiy vazifasi gidrostatik va gidrodinamik kuchlarni ta'sirini pasaytirishdir. Shu kuchlarni ta'sirini drenaj usulini qo'lash orqali kamaytirishga erishilsa bortlar va pag'onalarning mustahkamligini ta'minlashda eng effektiv chora hisoblanadi. Agar gidrostatik va gidrodinamik kuchlar bort va pag'onalarga xavf solmasa unda drenaj usulida suvsizlantirish ishlarini amalga oshirish shart emas.

Vaqtincha qazish ishlari olib borilmaetgan (ishlamaydigan) otkoslar va pag'onalar qumli va gilli tog' jinslaridan tashkil topgan qazish ishlari olib borilmayotgan otkoslar va pag'onalar mustahkamligin ta'minlash uchun amalga oshiriladigan birlamchi vazifa bu pag'onalarni ustki maydonidagi suvlarni oqovasini yaxshilash. Bu bilan maydonlarda yig'ilib to'planib qolgan suvlarni chiqarish orqali gidrostatik va gidrodinamik kuchlarni kamaytirilishiga erishiladi, xamla qumli va gilli jinslarni suvga bo'kish shishib o'z xolatini o'zgartirishga va foydali qazilmaning ustki pag'ona yuza qismini yuvilib ketishini oldi olinadi.

Ma'lumki, gilli jinslar o'zidagi namlikni bermaydi va amaliy suv o'tkazmaydigan qatlam hisoblanadi va jinslardan suvni drenaj usulida chiqarib olib

bo‘lmaydi. Shuning uchun bu turdagi tog‘ jinslarni suvga to‘yinganda xajmini oshishi (shishib ketishi) kuzatiladi. Bunday tog‘ jinslari qatlamlari kontaktidagi qatlamlarini suvsizlantirish lozim bo‘ladi. Bunday xollarda, agarda suv eltuvchi qatlam karerni qazib olish jarayonida ochilsa drenaj usuli yordamida gidravlik bosimni kamaytirish mumkun. Pag‘onalardagi suvni oqizib chiqarib tashlash nafaqat gilli jinslarni qo‘shimcha namlanishi oldini oladi balki pag‘onalarni mustahkamligini saqlashda boshqa suvga bo‘kkan qattiq, qoyali, yarim qoyali tog‘ jinslarini ham mexanik xususiyatlarini susayishidan saqlaydi.

Otvallarni mustahkamligini ta‘minlashda xam drenaj usuli qo‘laniladi. Lekin shuni e‘tiborda tutish lozimki otvallarga suv kelib tushishini oldini olish zarur, xattoki konni ochishda suv elituvchi qatlamlar bo‘lsa xam.

Agarda otvallar tuproqli (supes, suglinok, lyoss) tog‘ jinslaridan tashkil topgan bo‘lsa atmosfera yog‘inlari suvlarini ta‘rtibga solish chora – tadbirlarini ko‘rish kerak. Aks xolda ular suvga bo‘kkanda ko‘chki, oqimlarni, salbiy xodisalari keltirib chiqaradi. Ma‘lumki ko‘pgina karerlarda drenaj usulin qo‘llash tog‘-kon jihozlari va ruda tashuvchi transportlar va boshqa jihozlarni ish sharoitlarini yaxshilaydi va bu bilan ishlab chiqarish unumdorligini oshirishga erishiladi. Brinchidan kon tubidagi ekskvator qaziyotgan foydali qazilmalarni suvga bo‘kishdan saqlaydi, ikinchidan pag‘onalarni suvlanib deformatsiyalanishini oldini oladi hamda burg‘ulash portlatish ishlarini amalga oshirish imkoniyatini yaxshilaydi.

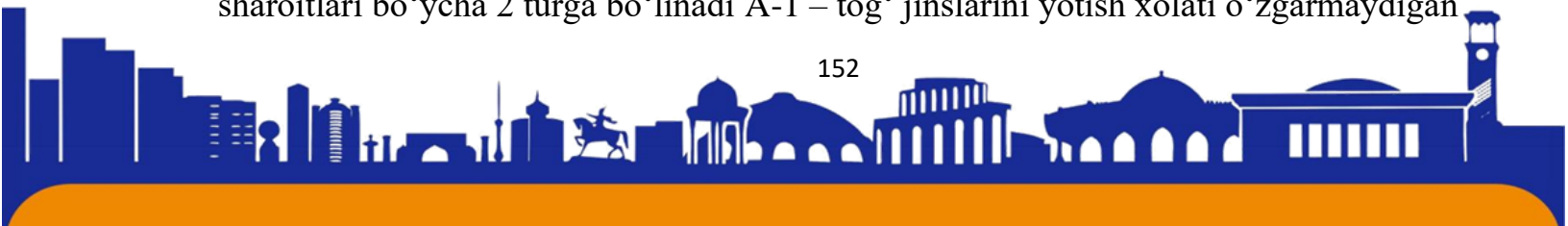
Konlarning muxandislik – geologik hamda gidrogeologik sharoitlarlardan kelib chiqqan xolda amalga oshiradigan konni suvsizlantirishda drenaj tizimi usullarini qo‘llash chegaralari belgilanadi. Shu maqsadda konni ochiq usulda qazib olishda barcha konlarni 3 guruxga bo‘lish mumkun:

A- guruxga konning geologik tuzilishida zaif gilli va mineral zarralari birikmagan tog‘ jinslari majumasidan iborat bo‘lgan hamda ularning pag‘onlarining mustahkamligi ko‘p jixatdan yer osti suvlariga bog‘liq xisoblanadi.

B – guruxga konning geologik tuzilishida darzlangan va suvlanganda mustahkamlik darajasi pasaymaydigan va yaxshi suv o‘tkazuvchan tog‘ jinslari majmuasi qatnashadi.

V- guruxiga konning geologik tuzilishida A va B gurxlariga kiruvchi tog‘ jinslari majmuasi taxminan bir xil darajada ishtrok etadi.

A – guruxga taluqli tog‘ jinslari qatlamlari yotishi konda (kar’erda) joylashish sharoitlari bo‘ycha 2 turga bo‘linadi A-1 – tog‘ jinslarini yotish xolati o‘zgarmaydigan

yoki gorizontal xolatda joylashgan konlar. A-2 –tog‘ jinslari qatlamlari qiyalik burchak ostida joylashgan konlar.

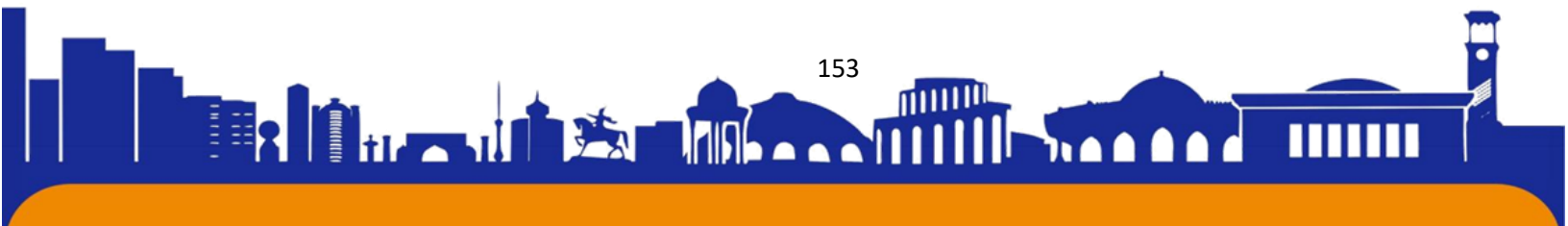
Kar’erlarning suvsizlantirishda drenaj ishlari burg‘ quduqlar yordamida yer osti suvlarini sathini pasaytirish orqali amalga oshiriladi. Bunda xar bir burg‘ qudug‘i suv tortuvchi nasoslar bilan jixozlanadi. Konni suvsizlantirishda yer osti drenaj tizimi filtrli shtrek, hamda burg‘ quduqli drenaj, bosimli- o‘zi oqar burg‘ qudug‘i, hamda zumpf, lahmlardan suv chiqish drenajlari tizimi. Yuqorida keltirilgan karerlarni suvsizlantirish usullari xar doim xamma karerlarda ko‘llash yaxshi samara bermaydi. Xar bir kar’erda (konda) shu konning geologik, muxandislik- geologik va gidrogeologik shart – shariotlarini hamda texnikaviy iqtisodiy va mavjud kon texnik imkonyatlarini nazarda tutgan xolda drenajning qaysi usulidan foydalanish maqsadga muvofiqligi aniqlanadi va ulardan biri tanlanadi.

Burg‘ quduqlariga suv satxini pasaytiruvchi suv osti nasoslari tizimini qo‘llashda qo‘ydagilar ko‘zda tutiladi: bu usulda ko‘p kapital xarajatlar talab qilinmasligi va texnik soddaligi, burg‘ quduqlarini tezda ishga tushirish qulayligi; suvsizlantirishda karer maydonidan chiqarilayotgan suvni miqdorini o‘zgartirish, burg‘ quduqlarini sonini ko‘paytirish va kamaytirish mumkunligi.

Shu bilan bir qatorda yer osti suvlarini satxini pasaytirish bo‘ycha drenaj burg‘ quduqlari tizimini qo‘llashda quyda keltirilgan ba’zi kamchiliklar xam mavjud:

- 1) suv o‘tkazish xususiyati past bo‘lgan (sizilish koeffitsienti $k < 5$ m/sut) tog‘ jinslari tarqalgan konlarda yaxshi natija bermasligi;
- 2) karerga tushayotgan yor osti suvlarini yana qo‘shimcha nasoslar yordamida (bu hol foydali qazilma konlarini er osti usilida qazib olishda xam mavjud) chiqarish zarurligi;
- 3) haddan ziyod suv tortuvchi nasoslarni ishlatishda (nasoslarni tezda ishdan chiqish xollari kuzatilishi) ishchi xodimlarni ko‘p talab qilinishi, hamda drenaj tizimidagi tortib chiqarilgan suvlarni markazlashgan suv tashlash xavzalarini tashkil qilish muommalari.

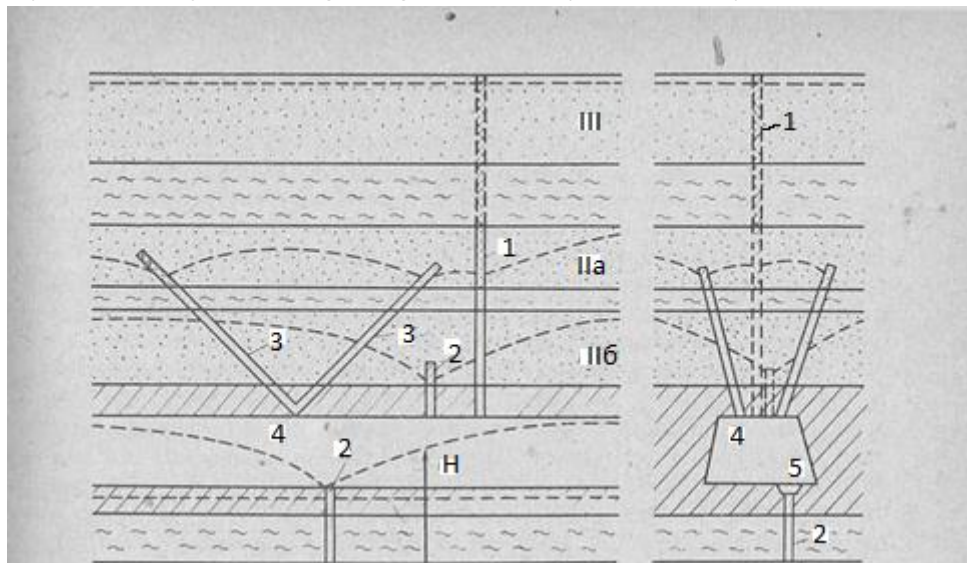
Konlarni drenajli suvsizlantirishda katta diametrli (0,5-1 m) burg‘ quduqlaridan foydalanish yaxshi samara beradi va suv nasoslarni tanlash ko‘p muommolar tug‘dirmaydi. Bundan tashqari bunday katta burg‘ quduqlari drenaj tizimini qo‘llashda xarakatdagi nasoslar sonini kamaytirish orqali katta maydonda yer osti suvlarini satxini pasaytirishga erishish mumkin. Oxirgi yillarda diametri 1 m chuqurligi 200-300m va

bundan chuqur burg' quduqlari qo'llanilmoqda va drenaj tizimi yaxshi samara berayotganligi to'g'risida ma'lumotlar bor.

Yer osti drenaj tizimidan suv chiqarishni markazlashgan usuli (43.1-rasm) yaxshi natija berishi kuzatilgan. Bu usuldan yer osti suvlarini satxini pasaytirishda yaxshi suv o'tkazuvchan hamda kam suv o'tkavchan tog' jinslarida (sizilish koeffitsienti $K=1-5\text{m/sut}$) ham foydalanish mumkin. Shu usuldan foydali qazilmalarni ochiq usulda qazib olishda yaxshi natija bermaganligi uchun foydalanilmaydi.

43.1 –rasm. Drenaj tizimini er osti turi.

1-to'liq kesib o'tuvchi filtr; 2-qoqib o'rnatiladigan filtr; 3-drenaj qudug'i; 4-shtrek; 5- ariq (kanava) tarmog'i. I, II, III — suvli qatlam

Bosimli o'zi oqib chiqadigan yer osti suvlari burg' quduqlari drenaj tizimidan karer osti va uni borti atrofi yer osti suvlarini bosimini kamaytirish maqsadida foydalaniladi. Agarda suv eltuvchi qatlam mayda zarrachali tog' jinslardan iborat bo'lsa burg' quduqlari diametrini oshirib graviylar solinadi va shu bilan filtrlarni to'lib qolishini oldi olinadi.

Ochiq drenaj usuli bu kar'er tublarida rejali suv to'planishini taminlash. Buning uchun kar'er tubida turli o'lcham va chuqurlikda 10×10 m chuqurligi 5-6 m zumpor (xovuz) va uzunligi va chuqurligi turlicha lahmlar (transheyalar) tayyorlanadi va ularga suv tortadigan nasoslar o'rnatilib suvni kar'er tashqarisiga tabiiy suv to'plagich va soylarga chiqariladi. Drenajning bu turi Qalmoqir Sariq Cho'qqi va boshqa konlarda qo'llanilmoqda va yaxshi natija bermoqda. Bu usulni qo'llashda tog' jinslarining turiga mustahkamligiga hamda sizilish koeffitsientiga katta ahamiyat berish kerak. Masalan,

kar'erning tubi zaif tog' jinslaridan iborat bo'lsa quriladigan zumpfning devorlarini mustahkamlash zarur, aks xolda devorlar to'kilib zumpf tog' jinslarga to'lib qoladi.

Ko'pgina xollarda drenaj usuli bilan foydali qazilmalarni suvsizlantirish (namligini kamaytirish) yoki qo'shimcha namlanishini oldini olish qiyin. Ayrim konlarda (kar'ernlarda) shunday suv eltuvchi qatlamlar borki (qumli gillar, gilli qumlar, qo'ng'ir ko'mirni ayrim turlari $K < 0,5$ m/sut), amalda ularni mavjud usullar yordamida suvsizlantirish mumkin emas. Bunday tog' janslarida ochiq gorizont drenaj usulini qo'llash yaxshi natija beradi.

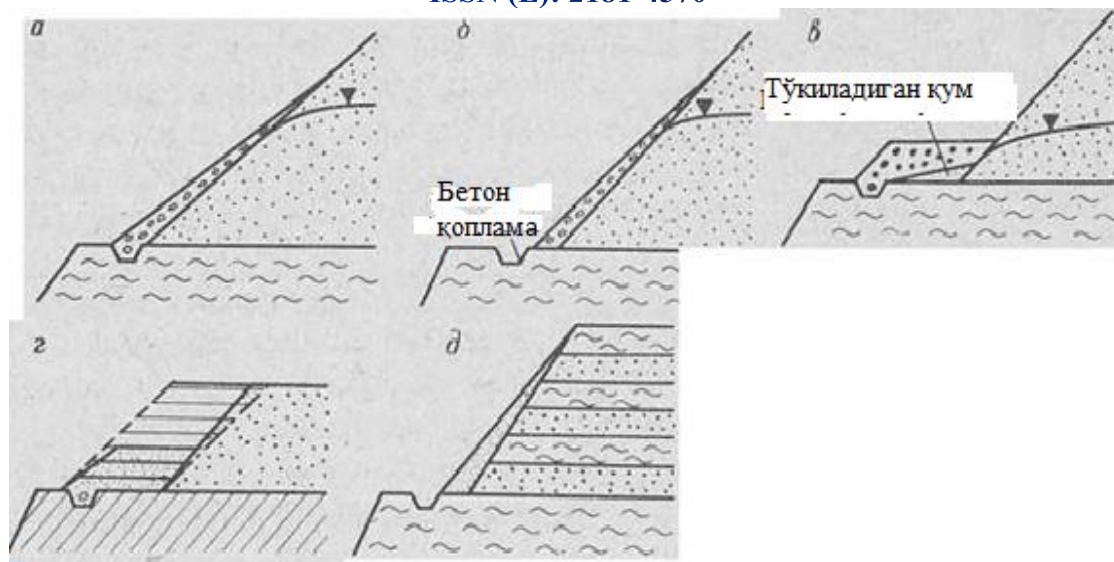
Kar'erning vaqtincha ishlamaydigan borti gorizont holda joylashgan qatlamlardan tashkil topgan bo'lsa, bunday tog' jinslarining sizilish deformatsiyalanishini kamaytirish uchun transport hamda saqlovchi bermalardan lahm (zovurlar) orqali oqova suvlarini chiqarish maqsadga muvofiq bo'ladi. Bunda kar'er bortlari bo'ylab drenaj zovurlarga drenaj quvurlarini yotqizish usulini amalga oshirish yo'li bilan vaqtincha ishlamaydigan pog'onalarni mustahkamligini saqlash mumkin (43.2. a,b,d –rasm). Agarda drenaj zovurlari yuza ko'milgan bo'lsa, qishki sharoitga o'tganda ularni ustki qismiga qum to'kilib, drenaj zovuridagi oqova suvlarini muzlashdan saqlanadi.

Agarda pog'onaning pastki qismida mavjud tog' jinslari o'ta kam suv o'tkazish xususiyatiga ega bo'lsa, masalan, supes, suglinok va boshqa gilli jinslar, u xolda nomlari keltirilgan tog' jinslaridan suv sizib chiqish jarayonida surilma, ko'chki va oqimlarga qarshi to'siq yoki kuch barpo qilish maqsadida qum va sheben bilan 43.3-rasmda ko'rsatilganidek, loyihada belgilangan qalinlikda (to'siq) yuk barpo qilinadi. Ayrim holatlarda yuqorida keltirilgan choralar yaxshi natija bermasa suvsizlantirishda drenaj ishlari burg' quduqlarini qiya burchak ostida yoki gorizont yo'nalishda burg'ulash amalga oshiriladi va quduqlar oralig'i ularning chuqurligiga teng qilib olinadi.

Konchilik ishlarini loyihalashda shunday vaziyatlar borki, ularni e'tiborga olish zarur hisoblanadi:

1) kondagi ishlamaydigan bortda ishonchli drenaj ishlarini tashkil qilish, ishlaydigan bortga nisbatan qulay, sodda va arzon. Shuning uchun imkon darajasida ishlamaydigan bort tomonidan asosiy yer osti suvi oqimini tashkil qilish maqsadga muvofiqdir;

43.2-rasm. Drenajli joylashtirish chizmasi.

2) drenaj – suvlari oqovasini ishlamaydigan bort tomonida tashkil etish soddaroq hisoblanadi, agarda er osti suv eltuvchi qatlamning tagligi gorizonti ishlamaydigan beraning mutloq balandligiga mos kelsa.

Kar'erning ishchi borti tomonida drenaj ishlari natijasi pog'onaning mustahkamligi hamda tog'-kon mashina mexanizmlarni, jihozlarni ishlash sharoitlarini ta'minlashi zarur. Bundan tashqari qazib olinayotgan foydali qazilmalarni namligini ham kamaytirish ko'zda tutiladi.

Yer osti suvlari satxini pasaytiruvchi burg' quduqlaridan uzoq muddat foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bunda ularning chuqurligi 200m dan oshmasligi, sizilish koeffitsienti $K > 3\text{m/sut}$ bo'lishi kerak, aks holda ulardan etarli, yaxshi natija olinmaydi.

Drenaj burg' quduqlari kondagi ishchi pog'onalariga parallel ravishda konturli tizimda joylashishi tavsiya etiladi. Konda drenaj burg' quduqlarni joylashtirishda ishchi pog'onalarning bir necha yillar davomida siljishi va kondagi mashina-mexanizmlarni harakati hisobga olingan holda amalga oshiriladi.

Foydali qazilma konlari geologik-litologik tuzilishiga ko'ra turli guruhlariga bo'linadi. Darzlangan qoyali va turli suv o'tkazuvchan va suvga to'yingan tog' jinslaridan iborat konlar ham mavjud. Ayrim hollarda yuzlab metr chuqurlikkacha er osti suvlari uchramaydi. Karstli, darzlangan, ohaktoshlar (ayniqsa tektonik buzilishlar rivojlangan maydonlarda) va turli litologik tarkibli tog' jinslari kuzatiladi.

Ayrim hududlarda orasidagi masofa uncha uzoq bo'lmagan burg' quduqlaridan yer osti suvlari to'g'risida turlicha ma'lumot olish mumkin. Birinchisida suv mo'l, ik-

kinchisida suv yo‘q. Shunday holatlarda konchilikda drenaj ishlarini olib borish murakkablashadi. Bu hol ko‘pincha qattiq, darzlangan tog‘ jinslari majmualarida uchraydi.

Konlarni ochiq usulda qazib olishdagi amaliy ishlar shuni ko‘rsatadiki, yer osti suvlarini chiqarishda drenaj usulini qo‘llash sodda va hech qanday muammolar tug‘dirmaydi.

Bu ishlarda, birinchidan suv eltuvchi tog‘ jinslari qatlamlari ko‘pgina holatlarda karerdan foydali qazilmalarni qazib olish paytida ochiladi va bu suvlar kar‘erni tubida maxsus tayyorlangan suv to‘plagich – zumpfga to‘planadi. Zumpfdan suv maxsus nasoslar orqali tortib olib karerdan ancha olis masofaga (tabiiy pastlik, soylarga) chiqariladi. Konlarda foydali qazilmalarni suvsizlantirishni ochiq drenaj usuli texnikaviy va iqtisodiy nuqtai nazardan qulay hisoblanadi.

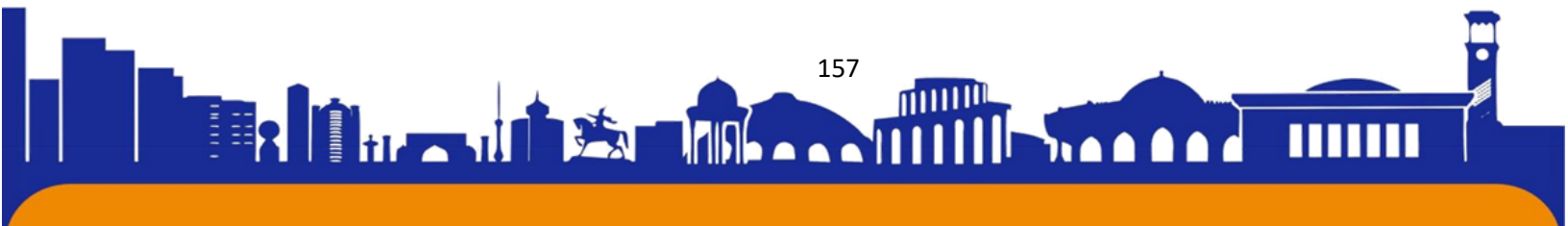
Ushbu usuldan respublikamizdagi barcha ochiq usulda qazib olinayotgan rudali konlarda foydalaniladi. Barcha konlarda foydali qazilmalar (rudalar) qoyali va yarim qoyali darzlangan tog‘ jinslaridan iborat va yer osti suvlari kam tarqalgan va bosimsiz bo‘lib, ular darz va yoriq suvlaridan iborat. Bunday sharoitdagi konlarni gidrogeologik nuqtai nazardan sodda konlar deyiladi.

Olmaliq rudali rayonida ochiq usulda qazib olinayotgan foydali qazilma konlarida ham foydali qazilmalarni suvsizlantirish maqsadida ochiq drenaj usuli muvaffaqiyatli qo‘llanilmoqda. Faqat kuz va bahor oylarida bo‘ladigan atmosfera yog‘inlari davrida zumpflarda o‘rnatilgan zahiradagi suv tortuvchi nasoslar ishga tushiriladi.

Xulosa: Bu maqoladan kelib chib shuni aytish mumkinki hozirgi kunda konlardagi asosiy va dolzarb momolardan biri bu konlarni suv bosishi va sizot suvlarning ko‘p miqdorda chiqishidur nularno oldini olish uchun quydagi ishlar amalga oshirilmoqda avalo karerlardan drenajlarga to‘planadi va karerdagi barcha sizot suvlar o‘sh yerga to‘planmoqda va drenaj quduqlaridan nasoslar yordamida suvlar tashqariga chiqarilmoqda karerlardan va shaxtalardan chiqan sizot suvlarini soylıklarga va vodiylarga tashlanadi kondagi bu foydalanayotgan usul hozirgi kunda ancha qo‘l kelmoqda va o‘zbekistondagi konlarning rivojlanishiga tasir ko‘rsatmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mironenko V.A. i dr. Gorno-promishlennaya gidrogeologiya. M. Nedra. 1989g.
2. Galperin A.M. i dr. Hidrogeologiya i injenernaya geologiya. M.Nedra. 1989 g.
3. Klimentov P.P. i dr. Obshaya gidrogeologiya. M.Nedra. 1977 g.

Fanlararo aloqadorlik asosida darslarda vektorlarning fizik va geometrik talqinlarini bayon etish texnologiyasi.

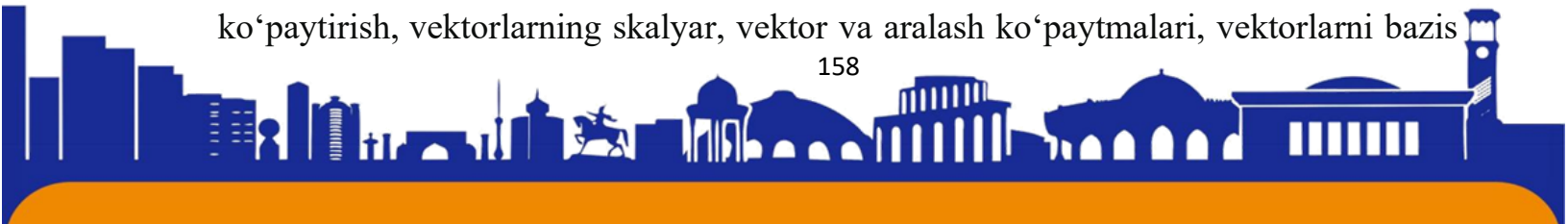
M.A. Babayeva Termiz muhandislik texnologiya instituti assistenti.
S. Turdiyev Termiz muhandislik texnologiya instituti talabasi.

Annotasiya. Bugungi kun o'quvchisi fanlardan nafaqat ma'lum bilim, ko'nikma va malakalar to'plamini o'zlashtirishi, balki ularni turli vaziyatlarda qo'llay olishlari ham zarur. Bunda integratsiyalashgan darslardan foydalanish ijodiy faoliyatni rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi, kognitiv, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga, o'z bilimlarini mustaqil ravishda qo'llash, tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga asos bo'ladi.

Kalit so'zlar: integrasiya, vektor, masala, skalyar, geometriya, koordinata, ko'paytma.

Zamonaviy ta'lim darslarni fanlararo tashkil etishni taqozo etmoqda, darslar o'quvchilarning qiziqishlari va ehtiyojlaridan kelib chiqib, bolaning shaxsiy tajribasiga asoslanishi muhim ahamiyat kasb etadi. Ta'limning asosiy vazifasi - atrofda voqelikni to'la qonli o'rganish bo'lib, bunda integratsiyalashgan darslar ta'lim sifatini oshirishga yordam beradi, darsni nostandart qiladi. Bunday darslarni ishlab chiqish bir necha fan o'qituvchilarining birgalikda faoliyat ko'rsatishini talab etadi va yaxshi natija beradi. Bu o'quvchilarda fanlar bo'yicha umumiy bilim sifati va qiziqishi ortishi, yuqori motivatsiya hosil bo'lishi bilan izohlanadi. O'quv materialining integratsiyasi ya'ni bir nechta fanda qo'llaniladigan umumiy tushunchalar bitta fanda (albatta o'qituvchi tomonidan to'liq o'rganilib) o'rganilayotganda fanlararo talqinlarini keltirish, boshqa fanlar bilan uyg'unlashtirish o'quvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantirishga yordam beradi, olingan bilimlarni real sharoitlarda qo'llash imkonini beradi, o'quvchilarning таянч kompetentsiyalari, madaniyatini va shaxsiy fazilatlarini rivojlantirishning muhim vositasi hisoblanadi.

Matematikaning asosiy tushunchalaridan biri bu vektor tushunchasi hisoblanadi. Vektor tushunchasi matematika, mexanika, texnikaning turli jabhalarida keng foydalaniladi. «Vektor» terminining o'zi 1845 yilda Vilyam Rouen Gamilton tomonidan kiritilgan. O'tgan asr oxiri va hozirgi asr boshlarida vektorlar ustida amallar va uning qo'llanishi keng rivojlandi. Vektorlar ustida qo'shish va songa ko'paytirish, vektorlarning skalyar, vektor va aralash ko'paytmalari, vektorlarni bazis

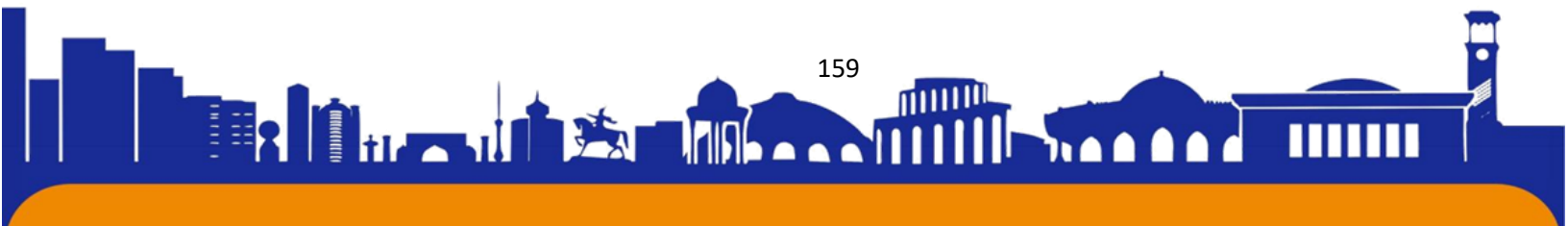

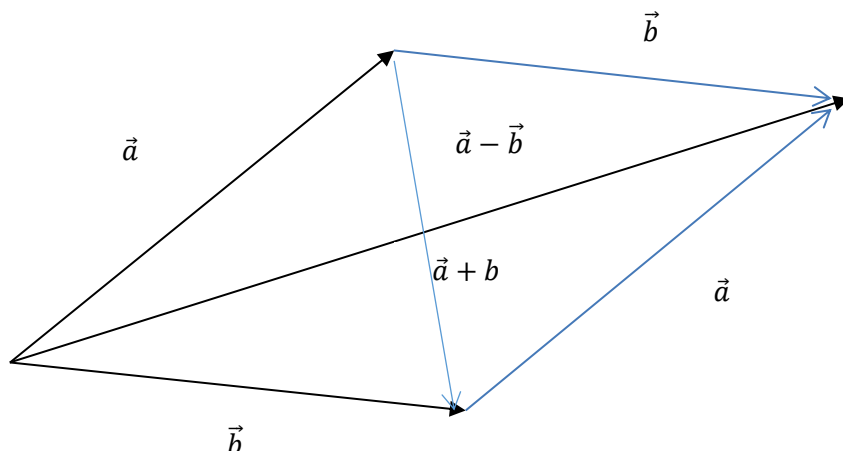
fazoda almashtirish, vektorlarni proyeksiyalash vektorli algebraning predmeti hisoblanadi.

Vektor algebrasi, vektor analizi vektor fazosining umumiy nazariyasi kabi bilimlar hozirgi zamon fizikasining asosiy qismi bo'lgan nisbiylik nazariyasida keng ishlatilishi natijasida yanada mustahkamlandi. Vektor matematikaning elementar, analitik va differensial geometriya bo'limlarida qo'llaniladi. Vektorli algebra fizika va mexanikanig turli bo'limlariga, kristallografiyaga, geodeziyaga tatbiq qilinadi. Vektorlar nafaqat fizika va matematikada balki boshqa ko'plab fanlarda qo'llaniladi. Vektorlar va ular ustida amallardan foydalanib geometriya va fizika fanlarida uchraydigan masalalarni qulay usulda yechish mumkun. Fizikada «vektor» so'zi ancha keng ma'noda ishlatiladi. Masalan, tezlikni vektor deb yuritiladi. Ammo, geometrik vektorning uzunligi metrlarda, tezlikning absolut qiymati esa sekundiga metrlarda o'lchanishining o'zidanoq tezlikning geometriyada qabul qilingan ma'nodagi vektor emasligi ko'rinib turibdi. Biz geometriyada tezlikni vektor emas, balki vektor kattalik deymiz. Umuman, vektor kattaliklar, o'zlarining modulidan tashqari, yo'nalishi bilan aniqlanadi. Ma'lum masshtab tanlab olinganda vektor kattaliklar geometrik vektorlar bilan tasvirlanadi. Bunda vektor kattaliklami qo'shishga ularni tasvirlovchi geometrik vektorlami qo'shish, vektor kattaliklami sonlarga ko'paytirishga esa ularni tasvirlovchi geometrik vektorlami o'sha sonlarga ko'paytirish mos keladi. Hisoblashga, yasashga hamda trigonometriya elementlarini qo'llashga oid masalalarni vektorlarni qo'llab yechish ancha qulay. Vektorlar yordamida geometrik va fizik masalalarni samarali yechishda nafaqat vektor algebrasi qonunlaridan foydalana olish, balki masalani vektor "tili"da o'girish va masala yechish usulini to'g'ri tanlay olish talab etiladi. Vektorlar tatbig'iga oid bir nechta masalalarni ko'rib chiqaylik.

1-masala. Agar $|\vec{a}|=4$, $|\vec{b}|=3$ bo'lib, vektorlar orasidagi burchak 120° bo'lsa, bu vektorlarga qurilgan parallelogram diagonallarining uzunliklarini toping.

Vektorlarni qo'shish va ayirishning parallelogramm qoidasiga ko'ra, ya'ni : $\vec{a} + \vec{b}$ va $\vec{a} - \vec{b}$ vektorlar $\vec{a}$ va $\vec{b}$ vektorlarga qurilgan parallelogrammning diagonallaridan iborat.

Yechish: parallelogram qoidasiga ko'ra : $|\vec{a} + \vec{b}| = d_1$, $|\vec{a} - \vec{b}| = d_2$

Vektor xossalaridan foydalansak: $|\vec{a} + \vec{b}| = \sqrt{(\vec{a} + \vec{b})^2} = \sqrt{\vec{a}^2 + 2\vec{a}\vec{b} + \vec{b}^2}$

$$|\vec{a} - \vec{b}| = \sqrt{(\vec{a} - \vec{b})^2} = \sqrt{\vec{a}^2 - 2\vec{a}\vec{b} + \vec{b}^2}$$

$$d_1 = \sqrt{16 + 2 \cdot 4 \cdot 3 \cdot \cos 120^\circ + 9} = \sqrt{13}$$

$$d_2 = \sqrt{16 - 2 \cdot 4 \cdot 3 \cdot \cos 120^\circ + 9} = \sqrt{37}$$

2-Masala. Uchlari $A(1; 3; 5)$, $B(-3; 4; 7)$ va $C(4; 6; 3)$ nuqtalarda bo'lgan uchburchak yuzasini toping.

Parallelogrammning yuzasi. Fazoda berilgan $\vec{a}$ va $\vec{b}$ vektorlarning vektor ko'paytmasining moduli $|\vec{a} \times \vec{b}|$ son jihatdan shu $\vec{a}$ va $\vec{b}$ vektorlarga qurilgan parallelogrammning yuzasiga teng.

Demak, $\vec{a}$ va $\vec{b}$ vektorlarga qurilgan **uchburchakning yuzi** shu vektorlar vektor ko'paytmasi modulining yarmiga teng.

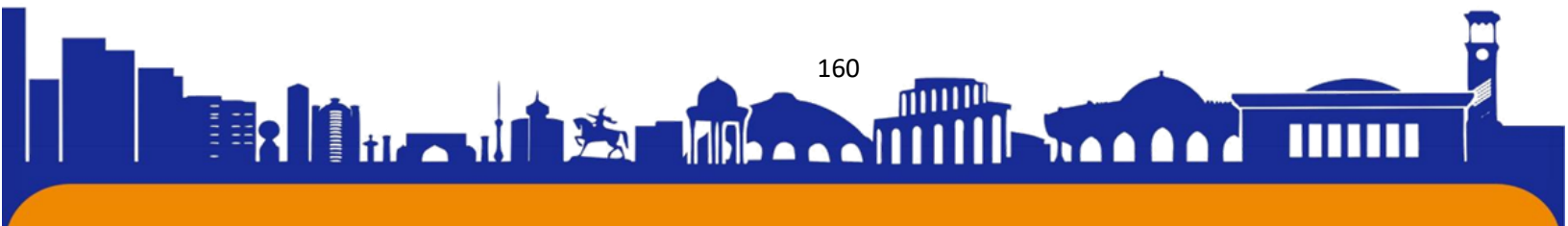
Yechish. ABC uchburchak yuzasi $\vec{AB}$ va $\vec{AC}$ vektorlarga qurilgan parallelogramm yuzining yarmisiga teng.

$$\vec{AB} = (-3 - 1; 4 - 3; 7 - 5) = (-4; 1; 2)$$

$$\vec{AC} = (4 - 1; 6 - 3; 8 - 5) = (3; 3; 3)$$

$$\vec{AB} \times \vec{AC} = (-3; 18; -15)$$

$$|\vec{AB} \times \vec{AC}| = \sqrt{9 + 324 + 225} = 3\sqrt{62}$$

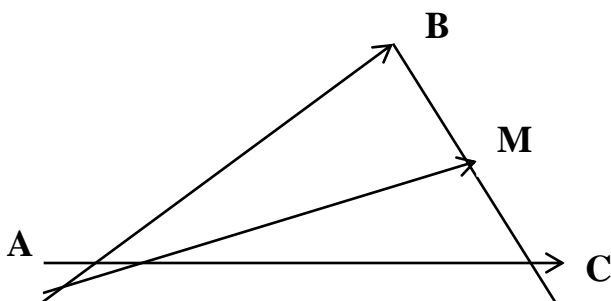
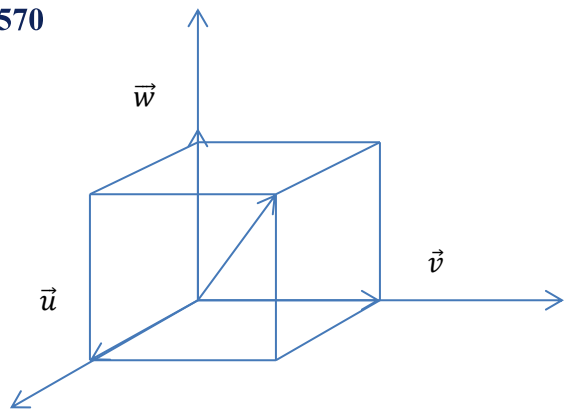

$$S = \frac{3}{2}\sqrt{62}$$

3-masala. ABC ucburchakning A, B, C burchaklari berilgan bo‘lib, M nuqta BC tomonning o‘rtasi bo‘lsa BAM burchakni toping.

Yechish: faraz qilaylik $\angle BAM = \alpha$,
 $PB = c$, $AC = b$, $BC = a$

$\vec{AM} \parallel (\vec{AB} + \vec{AC})$ ekanligidan

$$\cos \alpha = \frac{\vec{AB}(\vec{AB} + \vec{AC})}{|\vec{AB}||\vec{AB} + \vec{AC}|} = \frac{AB^2 + (\vec{AB} \cdot \vec{AC})}{c(c^2 + b^2 + 2bc \cos A)} \text{ va } \frac{b}{c} = \frac{\sin B}{\sin C} \text{ dan}$$

$$\cos \alpha = \frac{\sin C + \sin B + \sin A}{\sqrt{\sin^2 B + \sin^2 C + \sin^2 A}}$$

$$\text{bundan } \alpha = \arccos \frac{\sin C + \sin B + \sin A}{\sqrt{\sin^2 B + \sin^2 C + \sin^2 A}}$$

4-masala. Kub diagonali bilan uning qirrasi orasidagi burchakni toping.

Yechish. Uning uchun kubning bir uchini koordinata boshi deb tushunib uch o‘lchovli Dekart koordinatalar sistemasini kiritamiz.

$$\vec{u} = (k; 0; 0), \vec{v} = (0; k; 0),$$

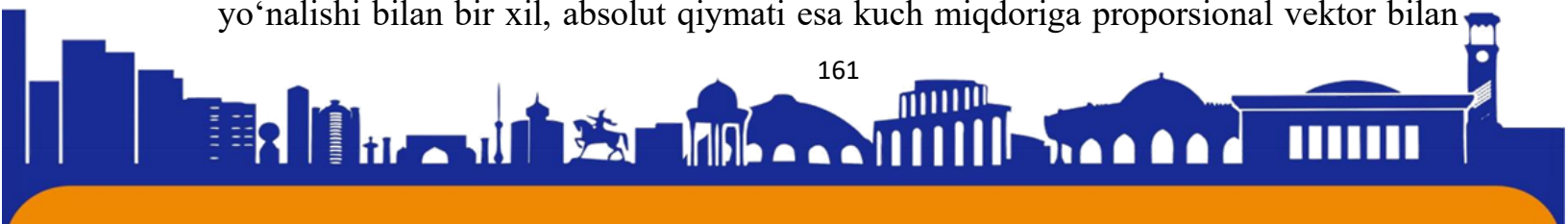
$\vec{w} = (0; 0; k)$ U holda diagonal bo‘yicha yo‘nalgan vektor

$$\vec{d} = \vec{u} + \vec{v} + \vec{w} = (k; k; k)$$

$$\cos \theta = \frac{\vec{u} \cdot \vec{d}}{|\vec{u}||\vec{d}|} = \frac{k^2}{k\sqrt{3k^2}} = \frac{1}{\sqrt{3}}$$

$$\theta = \arccos \frac{1}{\sqrt{3}} \approx 54,74^\circ$$

Jismga ta’sir etadigan kuchning (qo‘yilgan kuchni) yo‘nalishi ta’sir etish yo‘nalishi bilan bir xil, absolut qiymati esa kuch miqdoriga proporsional vektor bilan

tasvirlash qulay. Tajriba shuni ko'rsatadiki, kuchlami bunday tasvirlash usulida jismga bir nuqtada ta'sir qiluvchi ikki yoki bir nechta kuchning teng ta'sir etuvchisi shu kuchlarga mos vektorlarning yig'indisi bilan, agar qarama qarshi yo'nalgan bo'lsa vektorlar ayirmasi bilan tasvirlanadi, jismga A nuqtada a va b vektorlar bilan tasvirlangan ikkita kuch ta'sir etadi. Bu kuchlarning teng ta'sir etuvchisi $c=a+b$ vektor bilan tasvirlanadi. Kuchni berilgan ikki yo'nalishda ta'sir etuvchi kuchlarning yig'indisi shaklida tasvirlash kuchni yo'nalishlar bo'yich yoyish (ajratish) deyilad. Fizikada jismning ilgariharakati deb shunday harakatga aytiladiki, bunda jismning barcha nuqtalari bir xil vaqt oralig'ida bir xil yo'nalishda bir xil masofaga siljiydi. Shunday qilib, fizikadagi siljish vektor darsligimizda qabul qilingan ma'nodagi vektor ekan.

5-masala. Moddiy nuqta A(2;4;6) nuqtadan B(4;2;7) nuqtaga $\vec{F}(3;2;4)$ kuch ta'sirida to'g'ri chiziq bo'ylab ko'chgan. F kuchning bajaragan ishini va ko'chish yo'nalishi bilan tashkil qilgan burchagini toping.

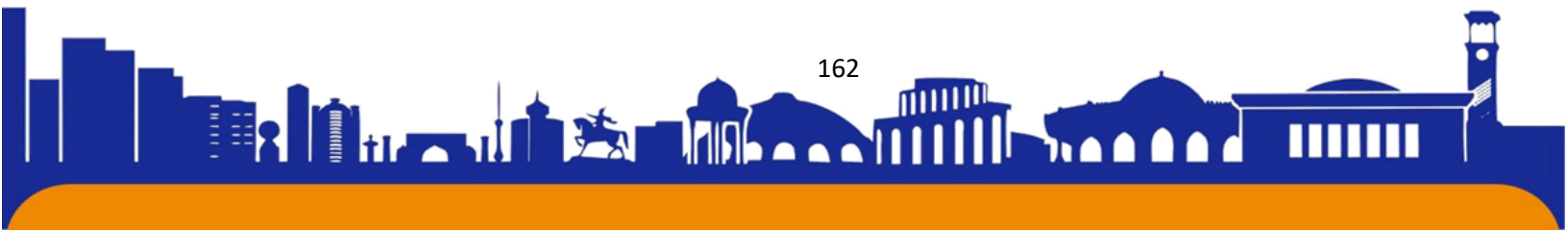
Doimiy kuch ishi. Moddiy nuqta A nuqtadan B nuqtaga $\vec{F}$ kuch ta'sirida to'g'ri chiziq bo'ylab φ burchak ostida ko'chgan bo'lsin. $\vec{AB}=\vec{S}$ va (fizikadan ma'lumki) $A=F \cdot S \cdot \cos\alpha$ ekanligidan $A=\vec{F} \cdot \vec{S}$ kelib chiqadi. Demak, moddiy nuqtaning to'g'ri chizikli harakatida o'zgarimas kuchning bajarilgan ishi, kuch vektori bilan ko'chish vektorining skalyar ko'paytmasiga teng.

$$\vec{S}=\vec{AB}=(2;-2;1) \quad A=\vec{F} \cdot \vec{S}=3 \cdot 2+2 \cdot (-2)+4 \cdot 1=6$$

$$\cos\alpha=\frac{\vec{F} \cdot \vec{S}}{|\vec{F}| |\vec{S}|}=\frac{2}{\sqrt{29}}$$

$$\alpha=\arccos\frac{2}{\sqrt{29}}$$

Xulosa qilish mumkinki, fanlararo aloqadorlik bir qator fanlar bo'yicha bir biriga mos keluvchi o'quv materialini tanlash va tuzilishiga ta'sir qiluvchi, o'quvchilarning tizimli bilimlarini mustahkamlashga, o'qitish usullarini faollashtirishga, ta'limni tashkil etishning murakkab shakllaridan foydalanishga, ta'limning birligini ta'minlashga qaratilgan zamonaviy o'qitish tamoyilidir. Ta'limdagi integratsiya, eng avvalo, fanlardagi aloqalarni sezilarli darajada rivojlantirish va chuqurlashtirishni, turli fanlarni o'qitishni uyg'unlashtirishdan ularning chuqur o'zaro ta'siriga o'tishni nazarda tutadi. Fanlarning integratsiyasi fikrlash jarayonlarini

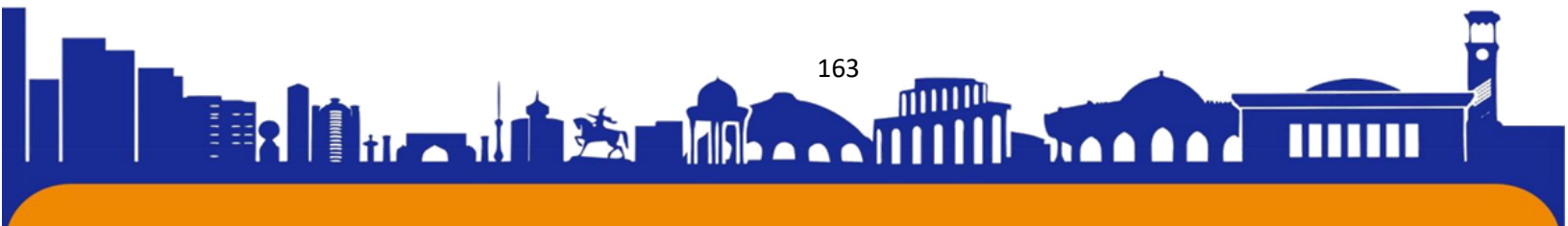

rivojlantiradi, ijodiy shaxsni rivojlantirishga yordam beradi, ta'lim oluvchida tabiatga, odamlarga, hayotga yaxshi munosabatda bo'lishga asoslanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Yo.U. Soatov “Oliy matematika” 3-jild Toshkent “O’qituvchi” 1996yil
2. SH.R. Xurramov. Oliy matematika 1-jild. Darslik. Cho’lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. Toshkent — 2018y.
3. M.A.Babayeva. Matematik masalalarni yechishda fizika bilan fanlararo bog’lanish texnologiyasi. Toshkent davlat Pedagogika universiteti. Ilmiy axborotlari ilmiy nazariy jurnali. 2-son, 2022 yil. B. 4-11. ISSN 2181-9580 (13.00.00.№ 32)
4. M.A.Babayeva. Kompetensiyaviy yondashuvda o’quv fanlari integratsiyasining ahamiyati. Toshkent davlat Pedagogika. Ilmiy axborotlari ilmiy nazariy jurnali. 5-son, 2022 yil. B.328-334. ISSN 2181-9580 (13.00.00.№ 32)

NUTQ MADANIYATI

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti Pedagogika fakulteti "Boshlang'ich ta'lim metodikasi" kafedrası o'qituvchisi
Xushbaxtova Dilnoza Jaylov qizi

Denov tadbirkorlik va pedagogika Instituti Pedagogika fakulteti talabasi
Shuhratova Dilfuza

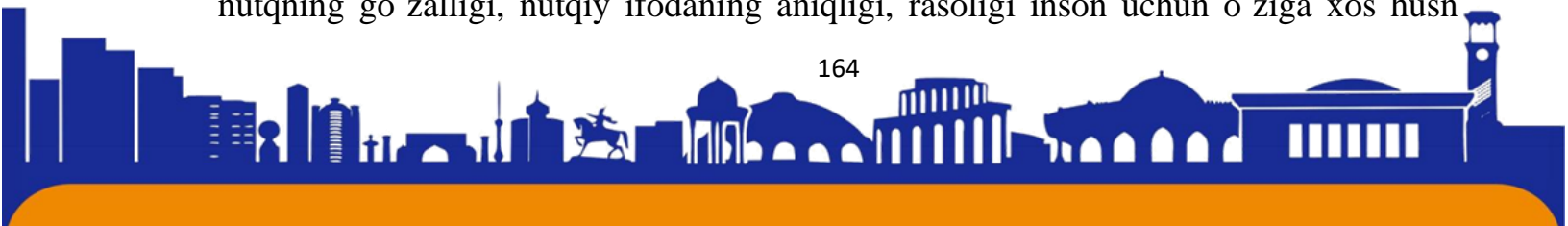
Annotatsiya: Nutq madaniyati, avvalo, to'g'ri, adabiy til me'yorlariga amal qilgan holda so'zlashishdir. Nutq madaniyatining yuqori darajasi madaniyatli kishining ajralmas xususiyati hisoblanadi. Yuksak nutq madaniyati kishining umumiy yuqori madaniyatini, fikrlash madaniyatini, tilga nisbatan ongli mehr-muhabbatini namoyan qiladi. Maqolada nutqning madaniyligi, yuksak nutq madaniyati sohibi bo'lish haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: nutq madaniyligi, nutqiy mahorat, til madaniyati kommunikativ sifatlar, adabiy me'yor, nutq texnikasi.

Avvalambor, tariximizga nazar solars ekanmiz unda go'zal nutq, nutq odobi, ona tilining qudrati kabi masalalar hamisha buyuk allomalarimiz diqqat markazida bo'lib kelgan. Jumladan, Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdulla Avloniy, Abdurauf Fitrat, Ashurali Zohiriy kabi bir qator ma'rifat shaydolari tilimiz muhofazasi, tilning sofliigi va nutq odobi haqidagi jiddiy fikrlarini bayon qilganlar.

Bugungi nutq madaniyati tushunchasi nutq odobini ham o'z ichiga oladi. Nutq madaniyati fikrni mustaqil, ravon, go'zal va nutq vaziyatiga muvofiq tarzda ifodalashni nazarda tutadi. Raso nutq madaniyati jamiyat madaniy-ma'rifiy taraqqiyotining, millat ma'naviy kamolotining muhim belgisi, o'ziga xos ko'zgusidir. Nutqiy muloqotning samaradorligi nutq madaniyatiga bog'liq, chunki madaniy nutqqa chinakam ta'sir kuchiga ega bo'la oladi.

Muborak hadisi shariflarda <<Kishining zeb-u ziynati, go'zalligi uning tilidadir>> deyiladi. Mahmud Qoshg'ariy bobomiz esa <<Odobning boshi til>> ekanligini maqol tarzida qayd qilib ketganlar. Bizning madaniyatimizda latif so'zga oshuftalik, nutq latofatidan zavqlanish, ona tilida ta'sirli nutq ayta oluvchiga ayriha havas bilan qarash azaliy urflardan hisoblangan. Sharqda, xususan, o'zbeklarda so'z bilan tinglovchining faqat qulog'ini emas, balki qalbini ham zabt eta bilish, go'zal va betakror nutq ila tinglovchining yuragiga kirib borish nafaqat yuksak nutq sohibining, balki har bir barkamol insonning tarbiyasidan, ziyolilik belgilaridan sanalgan. Zotan, nutqning go'zalligi, nutqiy ifodaning aniqligi, rasoligi inson uchun o'ziga xos husn

bo`lib, u millatning, jamiyatning umumiy madaniy kamolotini shakllantiradi. Ulug` alloma Yusuf Xos Hojibning <<Qutadg`u bilig>> asarida <<til ardami>> (nutq odobi) haqida bir qancha e`tiborga loyiq hikmatlar mavjuddir:

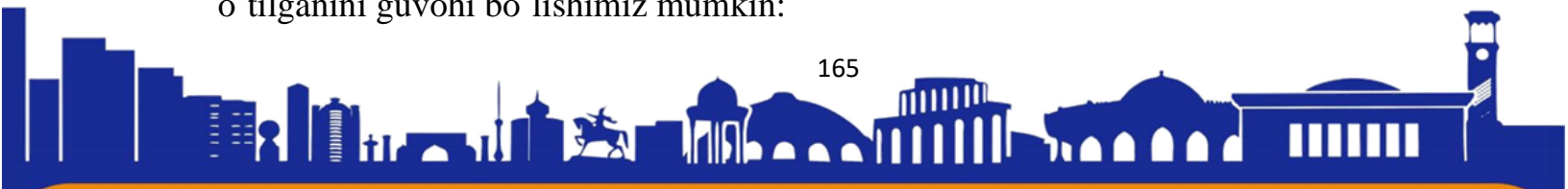
1. So`zingga ehtiyot bo`l, boshing ketmasin.
Tilingga ehtiyot bo`l, tishing sinmasin.
2. Bilib so`zlasa, so`z donolik sanaladi,
Nodoning so`zi o`z boshini yeydi.
3. Aql ko`rki so`zdir va til ko`rki – so`z,
Kishi ko`rki yuzdir, bu yuz ko`rki – ko`z.

Nutq madaniyati, avvalo, to`g`ri, adabiy til me`yorlariga amal qilgan holda so`zlash. Nutq madaniyatining yuqori darajasi har bir o`zini madaniyatli deb hisoblangan insonning ajralmas xususiyatidir. Nutq madaniyati ijtimoiy hodisa bo`lib, u jamiyat, fan va texnika, madaniy va adabiy hayot rivoji bilan chambarchas bog`liq holda taraqqiy etadi. Albatta har qanday nutqning asosiy maqsadi muayyan axborot va hissiy holatni tinglovchiga yetkazish va shu yo`l bilan unga ta`sir qilishdan iboratdir. Ammo nutq bunday ta`sir darajasiga ega bo`lishi uchun, albatta, madaniylik talablariga javob berishi, ya`ni nutqda bir qator zaruriy sifatlar mavjud bo`lishi kerak.

Nutqning madaniyligini ta`minlaydigan kommunikativ sifatlar bir qancha bo`lib, ularning asosiylari quyidagilardan iboratdir: to`g`rilik, aniqlik, mantiqiylik, ifodalilik, boylik, soflik, jo`yalilik.

Aytish joizki, nutqning to`g`riligi boshqa barcha kommunikativ sifatlarning poydevori vazifasini bajaradi. Shuning uchun ham nutqning to`g`riligi nutq madaniyatining birinchi bosqichi bo`lib, nutq tarkibi va qurilishining amaldagi adabiy til me`yorlariga to`la mosligi asosida yuzaga keladi. O`zbek adabiy tilida bu me`yorlar quyidagilar bilan farqlanadi: 1) leksik me`yorlar; 2) talaffuz me`yorlari; 3) so`z yasalishi me`yorlari; 4) morfologik me`yorlar; 5) sintaktik me`yorlar; 6) uslubiy me`yorlar.

Adabiy til me`yorlarining odatdagi nutqda buzilishi nutqning noto`g`ri tuzilishiga olib keladi. Ammo badiiy adabiyotda muayyan estetik maqsad bilan adabiy til me`yorlaridan chekinish holatlari ham kuzatiladi va ular badiiylik uchun xizmat qiladi. Masalan, o`zbek tilidagi grammatik me`yorlarga ko`ra, ega shaxs bo`lmasa, u ko`plik sonda bo`lsa-da, kesim ko`plik qo`shimchasini olmaydi. Maqsud Shayxzodaning qalamiga mansub quyidagi she`riy parchada bu me`yor cheklab o`tilganini guvohi bo`lishimiz mumkin:

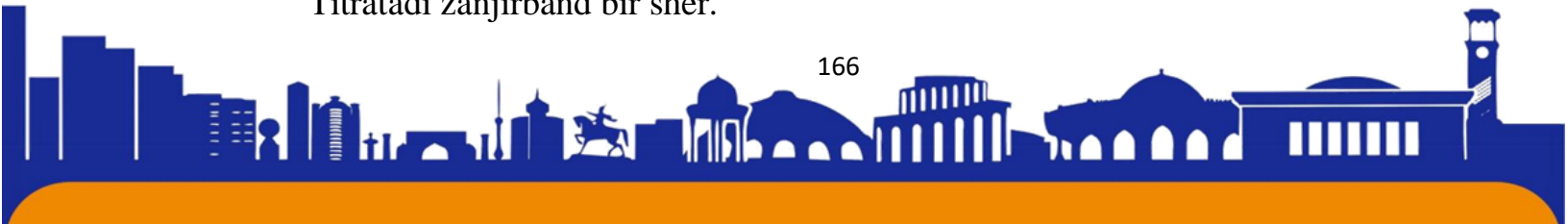
Tovushlarning kichik, ulug`i,
Tovushlarning hidi – bo`yi bor.
Tovushlarning sovuq, ilig`i,
Tovushlarning rangi – ro`yi bor.
Tovushlarning shirin - achchig`i,
Bordir hatto yumshoq, qattig`i.
Shoir rassom bo`lsaydi agar,
Chizar edi shundan lavhalar.

Yuqori nutq madaniyati sohibi bo`lishimiz uchun biz albatta nutq texnikasini mukammal tarzda o`zlashtirishimiz kerak bo`ladi. Nutq texnikasi deganda jonli, tovushli nutq va uning barcha unsurlarini to`g`ri voqelantirish ko`nikma va malakalarining jami tushuniladi. Bunda ovozning sifati, nutq jarayonida to`g`ri nafas olish, tovush va tovush qo`shilmalarini aniq talaffuz qilish – aniq diksiya, nutq oqimining mazmun ifodasiga uyg`un tarzda tez yoki sekinligi kabi bir qator hodisalar nazarda tutiladi.

Nutq madaniyati jamiyat taraqqiyotining muhim belgisi bo`lib, unda millat ma`naviyati o`z aksini topadi. Insonning o`z ona tiliga bo`lgan mehr-u muhabbati va hurmati, o`z tilini qanchalik bilish – bilmasligi undagi madaniylik darajasi o`lchovi hisoblanadi. Madaniyatning asl ma`nosini tushungan inson o`zi gapirgan tilning sofligi, tantanasi uchun hamma vaqt jon kuydiradi. Bunday inson ruscha gapirayotganda, rus tilining, o`zbekcha gapirayotganda o`zbek tilining sofligini saqlaydi. Madaniyatning nima ekanligini anglamagan, o`z ona tilini qadrlamagangina ruscha gapirib turib o`zbekcha so`zlarni, o`zbekcha gapirib turib ruscha so`zlarni aralashtiradi. Bu esa har ikkala tilni buzish, ikkala tilning yuziga oyoq bosishdan boshqa narsa emas!. Madaniyatli bo`lish uchun insonga faqat bilim, kiyim, taqinchoq, yaxshi ro`zg`orning o`zigina kifoya emas, shular bilan birga shirinso`zlik, tozalik, saranjomlik, og`irlik, halollik va eng muhimi, o`z ona tiliga muhabbat va uning sofligini saqlashga harakat ham zarurdir.

Nutq madaniyati ila insonning qalbiga kirish, balki ziddiyatlarni bartaraf etish, noo`rin kelishmovchiliklarning oldini olish, vatanga, ota-onaga, buyuk tariximizga hurmat tuyg`usini bildirish mumkin. Shu o`rinda quyidagi she`riy parchani tahlil qilib o`tsak:

Besh asrkim nazmiy saroyini,
Titratadi zanjirband bir sher.

Temur tig`i yetmagan joyni,

Qalam bilan oldi Alisher.

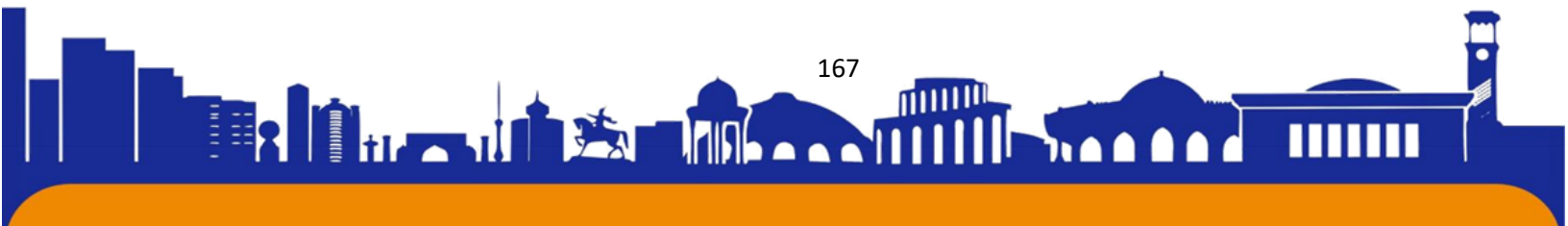
Tarixdan ma`lumki Sohibqiron Amir Temur bobomiz buyuk sarkarda bo`lganlar. Turli jang-u jadallar bilan qanchadan qancha davlatlarni o`ziga bo`ysundirgan. Ammo shunday buyuk sarkardaning tig`i yetmagan joylarni, so`zlarni mohirona tarzda ishlatib insonlarning qalbiga kirib borgan she`r-u g`azallari, davlatlarni muzokaraga chorlagan nutqlari ila o`ziga maftun aylagan yana bir ajdodimiz so`z mulkinging sultoni Alisher Navoiy bobomiz haqida go`zal satrlar bitilganiga guvohi bo`lishimiz mumkin.

Xulosa o`rnida shuni aytishimiz mumkinki, mustaqil O`zbekistonimiz ravnaqi, taraqqiyot darajasining oshishi jamiyatning madaniyat, ma`naviyat, ilm-fan sari intilishi natijasida ro`yobga chiqishi, jannatmakon ona diyorimizning yanada gullab-yashnashi uchun turtki bo`la oladi deb ayta olamiz. Nutq madaniyatimizni yuksaltirish har bir, o`zini shu ona vatan farzandi deb bilgan va ona tili uchun jon kuydira oladigan yetuk va barkamol shaxsning oldidagi eng katta burchidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. R.Qung'urov, E.Begmatov, Y.Tojiyev.Nutq madaniyati va uslubiyat asoslari.
2. T.Qudartov. Nuqt madaniyati asaslari.
- 3.K. Nazarov.Nutq madaniyatiga oid masalalar.
4. B.Mengliyev, O'.Xoliyorov, N.Abdurahmonova "O'zbek tilidan universal qo'llanma"

[5.@nargizaerkaboyeva](#)

THE HISTORY OF COVERAGE OF ISSUES OF IDEOLOGICAL STRUGGLE IN THE HISTORY OF UZBEKISTAN IN THE 20'S XX CENTURY.

Lobar Eryigitova - Doctor of Sociological Sciences, Termez Institute of Engineering and Technology

Annotation: This article is devoted to one of the most important topics in the history of Uzbekistan. In particular, the history of the struggle of our people for their freedom and independence in the 20s of the last century was covered and falsified according to the existing principles of the historiography of that time - the principle of classicism and partisanship. Despite the difficult situation, it was our national intelligentsia, our great-grandfathers, who first of all began to truthfully illuminate the historical truth. Western historians have also carried out considerable scientific research to examine the historical truth on a scientific basis, especially in the coverage of issues related to the policy of bloodshed initiated by the Soviets.

Key words: the principle of classicism and partisanship, historical methodology, the school of Sovietologists, pan-Turkism, pan-Islamism, "basmachi movement"¹, scientific and theoretical views of the national intelligentsia.

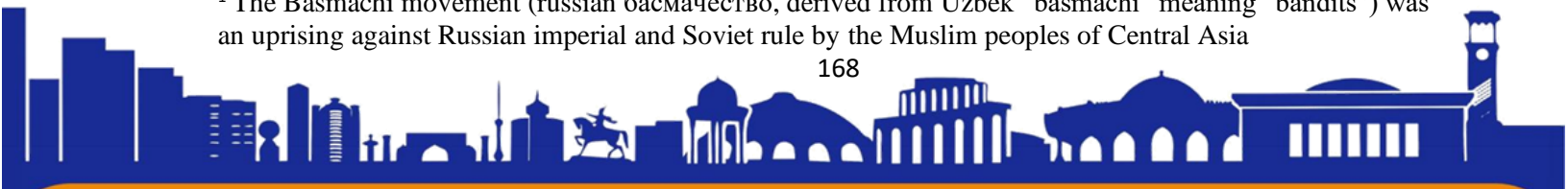
The science of history studies the ways of development of society on a scientific basis. And the history of society is the history of the productive forces of man - the totality of man-made tools of labor and production relations - from primitive political associations to the modern state system. As humanity begins to live in the form of society, the scope and content of historical science expands. History is a laboratory. By studying the past, we observe the importance of our present day, draw conclusions and lessons for tomorrow. The past of our ancestors is full of bright pages. But it is clear that history is not only victories, but also ups and downs, ups and downs and crises.

Before our independence, historical science was politicized, subordinated to the interests of the dominant ideology and the dominant political party.

In the scientific methodology of the Soviet era, the period of the struggle of our people against the authoritarian system was assessed one-sidedly, and those who fought for the freedom of their people were mistakenly assessed as "oppressors". The origin of the national liberation struggle, the main periods and stages of the struggle of this important period, the main driving forces of this movement, its national structure and the factors of its victories or the reasons for its defeat were misinterpreted. In this

---

¹ The Basmachi movement (russian басмачество, derived from Uzbek "basmachi" meaning "bandits") was an uprising against Russian imperial and Soviet rule by the Muslim peoples of Central Asia

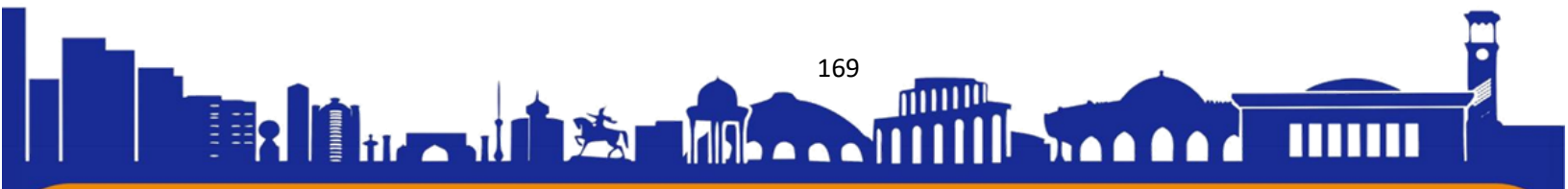

existing structure, this struggle for freedom could not find its true meaning. That is why this important historical period was falsified in Soviet historiography.

In the historiography of Uzbekistan, the issue of "basmachi movement" has been dealt with since the 20s of the 20th century. On this issue there was a great ideological struggle even at a time when the national liberation struggle was in full swing. The communist historians of that time approached these issues from the point of view of classism and partisanship and could not show the true nature of this movement. In their opinion, it was an armed movement against the Soviets, propagating the ideas of pan-Turkism, pan-Islamism, organized by the hand of international imperialism, and even in these movements, local and falsifications of the events of the October Revolution of the Russian bourgeoisie and feudal-clerical circles. When substantiating their ideas, they take into account the opinion of local Soviet figures, such as N. Torakulov, M. Shklyar . (M.A. Shklyar, From way x Impressions of Fergana - Military thought of the book. I; Dervesh.T. Fergana problem - Military thought book II, Modern Basmachi "Communist 1922 No. 3)

Later, on this occasion, A. Vinogradov, V. A. Gurko- Kryazhin published a number of articles in the journals "Istorik-Marxist" for 1923 and 1926 and tried to prove that the British imperialists had a hand in creating a "basmachi" in Khorezm and Fergana.

One of the local leaders of that time, G. Safarov, was able to give a correct assessment of this movement. His 1921 work titled The Colonial Revolution (The Experience of Turkestan) was later denounced, he was removed from positions of responsibility for the truth, and in the late 1920s he was accused of "Trotskyism". Although G. Safarov was a communist, he summarized with sufficient evidence the true nature of the national liberation movement, the reasons for its emergence, and explained that this movement was popular and was the result of a great mistake by the Soviets in national policy. According to G. Safarov, the economic, social and political situation in Turkestan before the revolution could not be a factor in the preparation of the revolution. The people of Turkestan were not ready for the revolution, the ideas of the revolution were alien to the faith and way of life of the peasant people. The revolution was "exported" to Turkestan from Russia. At the same time, G. Safarov justified the fact that the Soviets continued the colonial policy of tsarism from the first days of revolutionary upheavals. In his opinion, the national composition of the "basmachi" movement is made up of ordinary people - the poorest Uzbeks, Tajiks, Turkmens, Tatars, Kyrgyz, etc.

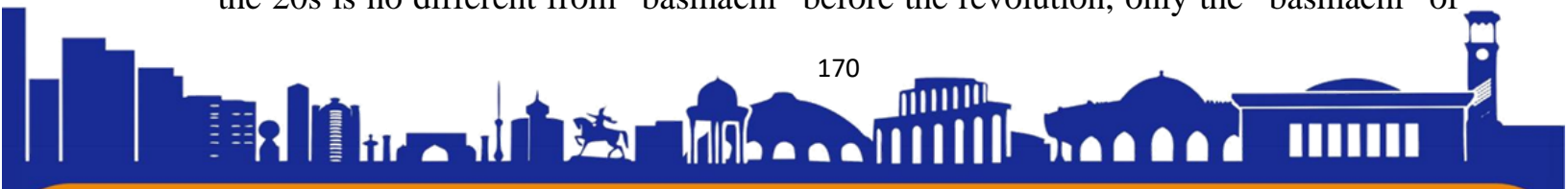

In fact, the first political parties that formed in Turkestan, the first national government - the Turkestan autonomy, were met by all the peoples of this land with great goodwill, and the people openly supported the activities of this government. This was contrary to the essence of the colonial policy that the Soviets began to pursue in our country at that time, so this government was formed on legal grounds and had neither a religious nor a nationalist spirit. At the same time, the Soviets lost the self-confidence of the local population. The destruction of the Turkestan Autonomous Region was an important factor that led to the beginning of the national liberation struggle, first in Ferghana, and then throughout the territory of Turkestan.

Even then, local communists recognized this and emphasized it in their reports. The commander of the Turkestan Front, M. V. Frunze, said: "... basmachis are not simple robbers, otherwise we would have quickly defeated them, they are a great force in helping the people." D. Manjara, who was one of the responsible Soviet leaders of the 1920s, also expressed the following opinion: "The basmachi arose from our mistake in national politics, and each of our mistakes fills their ranks." Already in the 1920s, the views of a number of historians and persons holding responsible positions in government, G. Skalov, S. Ginzburg, G. Safarov, were accused of "benevolence towards the basmachi." In the study of the history of the national independence movement, a new era began in the 70s and 80s of the last century. A. I. Zevelev, Yu. A. Polikov, L. V. Shishkin were active among those who again and again revised Budavr, or rather falsified it. Moreover, at the same time they want to prove that such active actions in the countries of Asia, Africa and neighboring countries, such as Afghanistan, are due to the underdevelopment of the backward feudal or tribal system, as in Turkestan. In fact, after the Second World War, the USSR exported the socialist system and the "revolution" and wanted to turn socialism into a world system by building a society similar to its own in a number of countries in Asia and Africa. In my opinion, the processes in the countries of Angola, Mozambique, Syria and Egypt can serve as examples.

Historiography, opposing the views of G. Safarov on the independence movement of that period, included opinions and ideas expressed by local statesmen, historians and publicists, such as F. Khodzhaev, P. Aleksenkov, S. Ainy, N. Paskutsky Di Moore and others. Especially on the eve of the 30s of P. Aleksenkov "Peasant uprising in Ferghana" - Tashkent - 1927, "What is Basmachism?" - Kokand autonomy" - Tashkent - 1931. " His works say that in the life of the Turkestan peasants before and after the October Revolution there was a "basmachi movement", and the basmachi of the 20s is no different from "basmachi" before the revolution, only the "basmachi" of

the later period changed its appearance, and the main goal was the same as in the old era. Hence, we conclude that in the historiography of the Soviet period, the history of the national liberation struggle of our people against the tsarist occupation before the revolution was frankly distorted Aleksenkov also rejects the mistakes made by the Soviets and the shortcomings in the origin of the "basmachi" in this matter, in the national question, which is supposedly a single bloc of Russian kulaks and local exploiters, in the Soviet historiography of the events of the 20s of the history of Uzbekistan, a scientific personnel base sufficient to cover their ideological struggles. Special attention was paid to the task of collecting archival sources, since they were often concentrated cheny on reports or stories, personal assumptions and other aspects of Soviet, party officials.

In general, "foreign counter-revolutionary forces" or Sovietologists, as the Soviets claimed, almost did not exist at the beginning of the 20th century. Before 1914, very little attention was paid to the study of Russian history in the USA, Great Britain, France and other European countries. It was only in 1915 that a school for the study of the history of the Slavic and Eastern European peoples was first established in London. In 1916 and 1918, similar centers of scientific prohibition were set up in Kensburg and Breslau, and in 1920 scientific centers for Slavic studies were set up in Paris. Soviet historians associate the creation of such centers with changes after revolutionary upheavals.

It is gratifying that significant work is being done in our country today to create a true history of our people. In particular, this task is served by the goals and objectives of the concept of development of the history of Uzbekistan until 2030. In addition, "this important issue is reflected in the 77 goals of the Development Strategy of the Republic of Uzbekistan for 2022-2026, which places a great responsibility on resource scientists and the issue of conducting activities based on modern approaches.

List literature:

1. "Development strategy: from national revival to national recovery. T., 2022
2. Mirziyoev Sh.M. New Uzbekistan. T., Uzbekistan, 2021. 443 p.
3. Khamid Ziyoev , "Uzbekistan in torture of colonialism and oppression" - Tashkent
4. Zevelev A.I., "The truth of history and the fiction of falsifiers" - Moscow, 1986 - 46-87.
5. H.Sh. Inoyatov , "A Brief Historography of the Civil War in Central Asia" - Tashkent - 1974, pp. 192-198

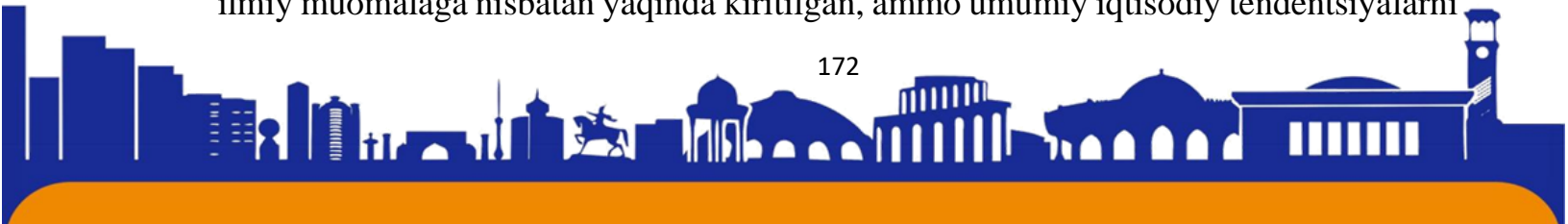
Makroiqtisodiy ko'rsatkichlar o'zgarishiga jiddiy ta'sir etuchi global omillar va ularni o'rganish yo'llari.

**Termiz davlat universiteti Iqtisodiyot va turizm fakulteti "Biznes boshqaruvi va statistika" kafedrasida o'qituvchisi
Axmedov Alim Babaniyazovich**

Annotatsiya: Ushbu maqolada makroiqtisodiyot, mamlakatimizda makroiqtisodiyot bo'yicha ko'rsatkichlar va unga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omillar haqida bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Makroiqtisodiyot, kapital, innovatsion jarayon, tadbirkorlik, strategiya, ko'rsatkich.

Makroiqtisodiyot - milliy ishlab chiqarish, ishsizlik va inflyatsiya umumiy darajasini o'rganadi; iqtisodiy tizimning xususiyatlari bilan shug'ullanadi, umuman mamlakat iqtisodiyotining rivojlanish omillari va natijalarini o'rganadi. Mustaqil ilmiy yo'nalish sifatida makroiqtisodiyot 30-yillarning boshlarida shakllana boshladi. XX asr, mikroiqtisodiyotning shakllanishi XIX asrning so'nggi yillariga to'g'ri keladi (L. Valras, K. Menger, A. Marshall). Makroiqtisodiyotning asoslarini Jon Maynard Keynes yaratgan. J. Keynes o'zining "Bandlik, foizlar va pullarning umumiy nazariyasi" (1936) kitobida barqaror ishsizlik darajasi va bozor iqtisodiyoti sharoitida ishlab chiqarish quvvatlaridan to'liq foydalanmaslik imkoniyatini isbotladi, ammo shu bilan birga davlatning to'g'ri moliyaviy va pul-kredit siyosati ishlab chiqarishga ta'sir qilishi mumkin. shu bilan ishsizlikni kamaytirish va iqtisodiy inqirozlar davomiyligini qisqartirish. Binobarin, Keynes butun iqtisodiyotni davlat tomonidan tartibga solish zarurligini asoslab berdi. Makroiqtisodiyot va davlat siyosatida Keynes iqtisodiy nazariyasi hukmronlik qildi. Urushdan keyingi davrdan 1960 yillarga qadar, makroiqtisodiy siyosatning har qanday tahlili Keynes postulatlariga asoslangan edi. Keynes tomonidan ishlab chiqilgan g'oyalarni uning izdoshlari - J. Xiks, A. Xansen, P. Samuelson ishlab chiqdilar. Biroq, yangi nazariy o'zgarishlar Keynes makroiqtisodiy nazariyasining avvalgi ahamiyatini pasaytirdi. Keynschilikning eng og'ir tanqidini M. Fridman boshchiligidagi monetaristik oqim namoyish etdi. Makroiqtisodiyot" atamasi ilmiy muomalaga nisbatan yaqinda kiritilgan, ammo umumiy iqtisodiy tendentsiyalarni

makroiqtisodiy tahlil qilishning o'zi ko'p asrlar davomida markaziy o'rinni egallab kelgan. Shunday qilib, fransuz iqtisodchisi- fiziokrat F. Kene o'zining "Iqtisodiy jadval" asarida (1758) iqtisodiyotda birinchi marta ijtimoiy takror ishlab chiqarishni ijtimoiy mahsulotning tabiiy va qiymat elementlari o'rtasidagi muvozanat nisbatlarini aniqlash nuqtai nazaridan tahlil qilishga urindi. MB ta'kidlashicha, tashqi iqtisodiy noaniqliklarning kuchayib borayotganligi, global retsessiya yuzaga kelishi ehtimollarining oshayotganligi va asosiy xomashyo tovarlari narxi pasayuvchi trendga o'tgan bo'lsa-da, ular bo'yicha kutilmalarning turli yo'nalishda shakllanayotganligi, shuningdek, ichki iqtisodiy sharoitlardagi o'zgaruvchanliklarni hisobga olib, o'rta muddatli makroiqtisodiy prognozlar ikki xil ssenariy asosida ishlab chiqildi.

Asosiy ssenariy shartlariga ko'ra, mamlakatda iqtisodiy faollikning yuqori sur'atlari, investitsion va iste'mol talabining o'suvchi dinamikasi saqlanib qoladi. Tartibga solinadigan narxlarning shakllantirilishi bosqichma-bosqich bozor mexanizmlariga moslashtirib boriladi, fiskal konsolidatsiya boshlanadi, iqtisodiyotda davlat rolining pasayishi va belgilangan tarkibiy islohotlar davom ettirilishi hisobiga raqobat muhiti yaxshilanib boradi va xususiy xorijiy investitsiyalar hajmi yuqori sur'atlarda o'sib boradi.

Muqobil ssenariyga ko'ra tashqi xatarlar va global retsessiyaning kuchayishi fonida mamlakatda tashqi talab darajasi pasayishi, turli kanallar orqali kirib keladigan valyuta oqimlarining kamayishi, iqlim o'zgarishlari ta'sirida ishlab chiqarish va yalpi taklifning qisqarishi ehtimollari asosida tayyorlangan. Bunda, yalpi talabning kamayishi global inflyatsion jarayonlarni jilovlovchi va xomashyo tovarlari narxlarini pasaytiruvchi omil bo'lsa, yalpi taklifning qisqarishi ichki bozorda narxlar darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Makroiqtisodiy barqarorlikni saqlab qolishda asosiy e'tibor inflyatsiya darajasini 2024 yil so'ngiga qadar 5 foizlik targetiga pasaytirish, konsolidatsiyalashgan budjet taqchilligini YAIMga nisbatan 2023 yilda 3 foiz va 2024 yilda 2 foizdan oshirmaslik, xomashyo bo'lmagan tayyor mahsulotlar eksportini real (fizik) o'sishi kamida 20–25 foiz bo'lishini ta'minlashga qaratilishini taqozo etadi, deyiladi MB sharhida. Jahon iqtisodiyoti va savdo hamkorlarda geosiyosiy vaziyatdagi keskinliklar fonida yuqori noaniqliklar saqlanib qoladi, tashqi talab 2022 yilgi ko'rsatkichlardan past bo'ladi. Shuningdek, global inflyatsion jarayonlar va unga javoban ko'rilayotgan choralar kelgusida jahon iqtisodiyotini retsessiya yoki stagnatsiyaga (iqtisodiy pasayish yoki turg'unlik) uchrashi ehtimolligini oshirishi mumkin, joriy yil oxiridan global inflyatsiya darajasi sekinlasha boshlashi kutilmoqda.

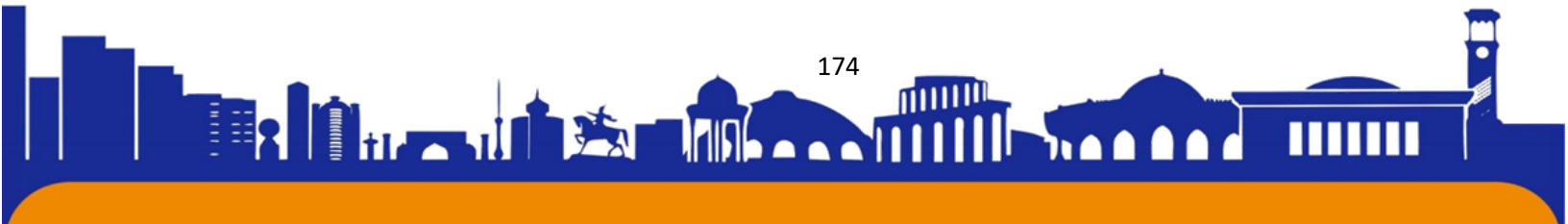

Asosiy xomashyo tovarlari narxlarida pasayish tendensiyalari saqlanib qoladi, global retsessiya sharoitida narxlar yanada pasayishi va rivojlanayotgan davlatlar valyutalariga nisbatan bosimlar yuzaga kelishi mumkin. Oxirgi yillardagi iqtisodiyotga moliyaviy rag'batlarning qo'llab-quvvatlovchi ta'sirlari kamayib boradi.

Yuqori iqtisodiy o'sish sur'atlarini ta'minlash vazifasi davlatning iqtisodiyotdagi ishtirokini qisqartirish va raqobat muhitini kuchaytirishga qaratilgan ta'sirchan va qat'iy tarkibiy islohotlarni amalga oshirishni talab etadi. Keyingi yildan budjetdan moliyalashtirish imkoniyatlari cheklanib borishini inobatga olib davlat xarajatlarini taqsimlash va amalga oshirishda yuqori moliyaviy intizomni ta'minlash hamda har bir so'mning tejamli va maqsadli ishlatilishi taqozo etiladi. Makroiqtisodiyot YaIM, YaMM, yalpi talab, yalpi taklif, to'lov balansi, pul bozori, tovar bozori va mehnat bozori kabi tushunchalar bilan ishlaydi. Mamlakatning iqtisodiyoti holati va rivojlanishini ifodalovchi umumlashgan ko'rsatkichlar tizimi — milliy bo'ylik, yalpi ichki mahsulot, yalpi milliy mahsulot, sof milliy mahsulot, milliy daromad, aholi daromadlari, davlat va xususiy investitsiyalar yigindisi, muomaladagi jami pul miqdori va sh k. jami xo'jalik bo'yicha jamlanma, umumlashtiruvchi ko'rsatkichlar makroiqtisodiyotni o'rganadigan ob'yektlar hisoblanadi. Ayni paytda makroiqtisodiy mamlakat miqyosida o'rtacha daromadlar, o'rtacha ish haqi, inflyasiya darajasi, ishsizlik, bandlik, mehnat unumdorligi singari o'rtacha iqtisodiy ko'rsatkichlarni hamda ularga davlatning iqtisodiy siyosati ko'rsatadigan ta'sirini o'rganadi va tadqiq etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Bunkina M.K., Semenov V.A., Makroekonomika, M., 1996; Hakimova M., Makroiqtisodiyot, T., 1997.
2. N. M. Mahmudov, A. B. Shokirov, X. A. Ulashev, J. A. Shokirov "Makroiqtisodiyot" o'quv qo'llanma 2021 y.
3. Mirzaxodjayev A.B., Sharifov Sh.S., Boboqulov S.B., "MAKROIQTISODIYOT" o'quv qo'llanma 2021y.
4. I.O. Yakubov, H.A. Hakimov "MAKROIQTISODIYOT-2" 2019 y.

DARSLARDA LOYIHLASH TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH

**Toshkent Shahar PYMO'MM "Aniq va tabiiy fanlar metodikasi" kafedrası
katta o'qituvchisi**

M.A.Abdullaxo'jayeva

**Toshkent Shahar PYMO'MM "Aniq va tabiiy fanlar metodikasi" kafedrası
katta o'qituvchisi**

N.M.Xalikova

Annotatsiya: Maqolada loyihalash texnologiyasining mazmun mohiyati hamda axamiyati haqida fikrlar bildirilgan.

Kalit so'zlar: loyihalash, kommunikativlik, hamkorlikda ishlash, MineKraft, Roblox Studio.

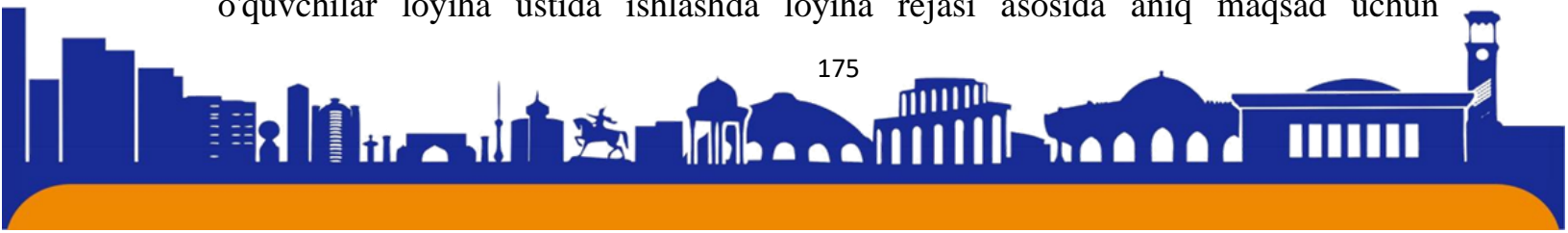
Hozirgida ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalardan, jahon pedagogikasining ilg'or metodlaridan samarali foydalanish dolzarb masalalardan bo'lib, loyiha metodi ta'limning ilg'or usullarini o'zida mujassamlashtirgan.

Loyiha metodida o'quv mashg'uloti jarayonida mavjud tajribani o'zlashtirish va ta'limning barcha bosqichlarida qo'llashdek muhim vazifa turadi.

Loyihalash - oldindagi faoliyat modelini tuzish, mavjud sharoitlarda o'rnatilgan vaqt mobaynida yo'l va vositalarni tanlash uchun, maqsadga erishish bosqichlarini ajratish, ular uchun alohida vazifalarni shakllantirish, o'quv axborotini yetkazish vositasi va yo'llarini aniqlash usulidir. Loyihalash texnologiyasi bilim va malakalarni amaliy qo'llash, tahlil va baholashni nazarda tutuvchi majmualiy o'qitish usulini amalga oshiradi. Ta'lim oluvchilar yuqori darajada, boshqa o'qitish usullaridan foydalanishga qaraganda, rejalashtirishda, tashkillashtirishda, nazoratda, tahlil qilish va vazifani bajarish natijalarini baholashda ishtirok etadilar.

O'quv loyihalar usuli ta'lim beruvchining ta'lim oluvchilarga muammoni, faraz, vazifalarni ifodalashda yordam beradi va tezkor boshqaradi. Loyihalarda o'qitish nafaqat natijalar, balki jarayonini o'zi ham qimmatli. Loyiha fanlararo, bir fan yoki fan tashqarisida bo'lishi mumkin. Loyihalash ikki usulda - shaxsiy va guruhiiy asosda amalga oshiriladi. Har ikki yo'nalishning ijobiy va afzallik xususiyatlari bor.

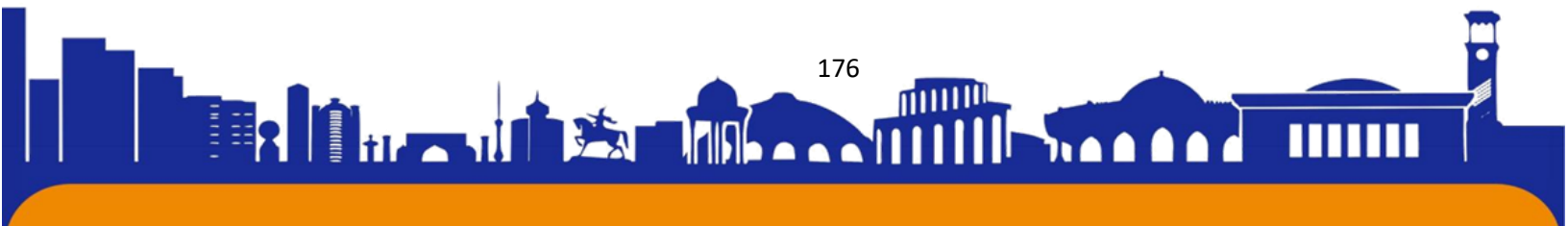
Informatika fanini loyihalash ta'limning sifati va samaradorligini oshiradi, o'quvchilar loyiha ustida ishlashda loyiha rejasi asosida aniq maqsad uchun

faoliyatlarini amalga oshirishadi. Natijada qatnashchilarda loyihani bajarilishi o'zining faoliyatiga bog'liq ekani tushunchasini anglash yuqori mas'uliyat hissini yuzaga keltiradi; loyihaning barcha bosqichlarini bajarish jarayonida fikrning tug'ilishidan yakuniy refleksiya gacha o'quvchilar tajriba orttiradilar; o'quvchilarda eng muhim o'quv ko'nikma va malakalari (tadqiqotchilik, baholash, mustaqil fikrlash, mustaqil qarorlar chiqarish, taqdimot qilish) shakllantirish to'la boshqariladigan jarayonga aylanadi. O'quv loyihasining metodik pasporti bu – o'quv loyihasining mazmun-mohiyatidan kutiladigan maqsadi, o'quv dasturidagi o'rni to'g'risida qisqacha tavsif hisoblanadi.

O'quv loyiha faoliyatida o'quvchilarda tadqiqotchilik, ijodiy, o'yin, axborot izlanish faoliyatlarini qamrab olib, ijtimoiy ehtiyoj qiziqishlar hisobga olinadi, natijaga aniq yo'naltiriladi. Loyihalash jarayonida boshqa fanlar bilan integratsiya qilinishi o'quvchilarda yangi tushunchalarni shakllanishiga olib keladi. Masalan "Uyni loyihalash" degan mavzudagi loyiha ishini ko'rib chiqsak. Bunda o'quvchilarga beriladigan asosiy vazifalar quyidagilardan iborat: uyning xonalar joylashuvini bironta amaliy dasturda yoki maket xolatda yaratish, unga ketadigan jami xarajatni taxminan xisoblash, tayyor bo'lgan uy maketini taqdimotini o'tqazish. Ushbu jarayonda o'quvchilarga ko'mak sifatida arxitektorni yoki qurilish bo'yicha mutahassisni taklif etish mumkin. U bolalarga xonalar joylashuvi haqida ma'lumotlar berib o'tishi mumkin. O'quvchilar uyning maketini MineKraft yoki RobloxStudio dasturlarida loyihalashtirishlari mumkin. Uyni kerakli jixozlar bilan ham to'ldirish imkoni bor albatta. Uy xonalari uchun ishlatilgan jixozlarning narxlarini esa Google qidiruv tizimidan o'rtacha narxlarini bilib olib umumiy summani xisoblab chiqshadi. Bunda matematik bilimlari ularga yordamga keladi. Loyiha ishining vaqtini qancha muddatga borishini o'qituvchi o'zi aniq qilib berishi kerak bo'ladi. Loyiha ishlari o'qituvchilar orasida albatta kelishilgan xolda ma'lum ketma-ketlik asosida rejalashtirilib olinishi juda muhim. Bu ta'limni samarali olib boorish imkonini beradi, loyiha ishlari qisqa muddatli va uzoq muddatli bo'ladi. Bajariladigan ishga qarab vaqt belgilanadi. Tayyor bo'lgan loyiha ishini o'quvchilarimiz ota-onalarini taklif qilib taqdimot shaklida o'tqazishadi. Yuqoridagi loyihamiz uyni loyihalash edi. Bunda o'quvchilar o'z uy loyihalarini ota-onalariga namoyish qilib berishadi. Bu esa ularda o'z qilgan ishini, fikrlarini namoyish etish imkonini beradi. Bunda bolalarda kommunikativ ko'nikmalar shakllanadi, hamkorlikda ishlashga o'rganishadi.

Adabiyotlar

1. R.Ishmuxamedov, A.Abduqodirov, A.Pardayev. Ta'limda innovatsion texnologiyalar (ta'lim muassasalari pedagog o'qituvchilar uchun amaliy tavsiyalar). O'quv qo'llanma. Toshkent, "Iste'dod", 2008 y.
2. M. Mamarajabov va boshqalar. "Axborot texnologiyalari" fanini kasbiy sohalarga yo'naltirib o'qitish metodikasi. Metodik qo'llanma. T.: TDPU, 2012y.
3. <http://www.metod-kopilka.ru>

Исмоилов Асилбек Журабекович

Студент Термезского филиала Ташкентской медицинской академии

Уроков Шохрух Шухрат уг'ли

Студент Термезского филиала Ташкентской медицинской академии

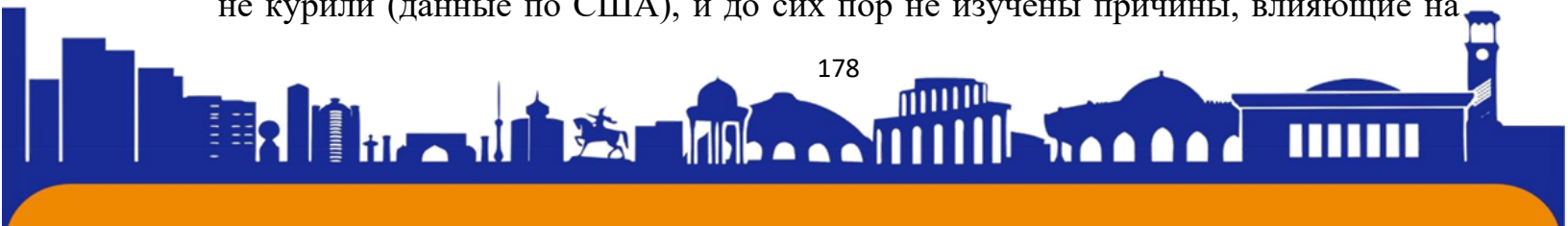
Научный руководитель:**Отамуродов Фуркат Абдукаримович** (т.ф.д.доцент)

Директор Термезского филиала Ташкентской медицинской академии

Рак легкого (РЛ) – наиболее распространенное в мировой популяции злокачественное новообразование. С начала XX века заболеваемость РЛ выросла в несколько десятков раз, и особенно выражен ее рост в индустриально развитых странах, где в структуре онкологической заболеваемости РЛ занимает первое место.

Ни одно из широко распространенных онкологических заболеваний не имеет столь очевидной связи с факторами окружающей среды, условиями производства, вредными привычками и индивидуальным стилем жизни, как РЛ. Канцерогенное действие на легочную ткань оказывают многие химические вещества: полициклические ароматические углеводороды, входящие в состав продуктов термической обработки угля и нефти (смолы, коксы, газы и др.), ряд простых органических веществ (хлорметиловые эфиры, винилхлорид и др.), некоторые металлы и их соединения (мышьяк, хром, кадмий). Повышена заболеваемость РЛ у рабочих сталелитейной, деревообрабатывающей, металлургической промышленности, керамического, асбестоцементного и фосфатного производств, у лиц, подвергающихся воздействию соединений хрома или каменной пыли, у водителей автотранспорта.

Между тем промышленное загрязнение и профессиональные вредности не играли бы столь большой роли в росте заболеваемости РЛ, если бы эти факторы не сочетались с курением. Курящие рабочие урановых рудников и асбестовой промышленности заболевают РЛ гораздо чаще, чем некурящие. Увеличение заболеваемости РЛ во всех странах находится в прямой зависимости от роста потребления сигарет и числа курящих. Между тем около 10% больных РЛ никогда не курили (данные по США), и до сих пор не изучены причины, влияющие на

возникновение различных подтипов РЛ, в частности, максимальную частоту встречаемости аденокарциномы у некурящих, особенно женщин. Совокупные неблагоприятные воздействия внешних факторов и наследственная предрасположен

Активное выявление РЛ

До сих пор основным методом активного выявления РЛ в нашей стране является профилактическая флюорография, эффективность которой при центральной форме РЛ низка. Она позволяет заподозрить бессимптомную, но уже распространенную стадию заболевания. Проведение флюорографического исследования в одной (прямой) проекции снижает ценность метода в диагностике периферических округлых теней в легких.

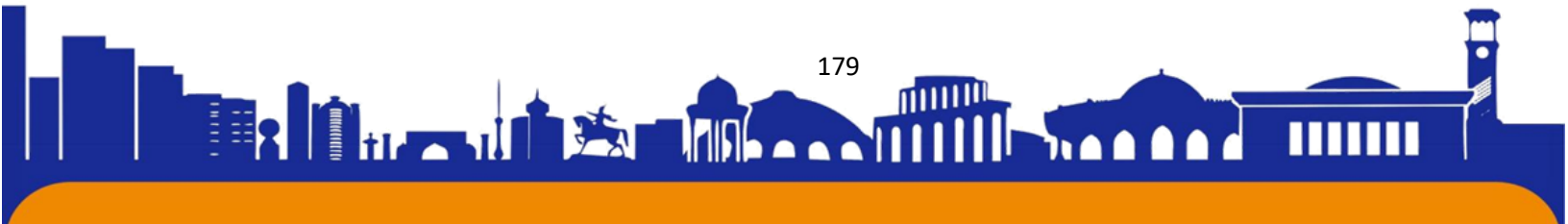
Многочисленные исследования, изучавшие эффективность рентгенографии органов грудной клетки и цитологического исследования мокроты в выявлении ранних форм РЛ, не подтвердили желаемого уровня эффективности подобного скрининга.

Современные программы, направленные на выявление клинически не проявляющихся опухолей легкого, основаны на использовании низкодозной спиральной компьютерной томографии (КТ). Данный метод диагностики по эффективности превышает рентгенографию легких в 4 раза. РЛ, выявленный при профилактической КТ, у 85% пациентов относился к I стадии, благодаря чему выполнено всем больным хирургическое лечение в сроки до 1 мес после установления диагноза позволило добиться высокой 5-летней выживаемости – 92%.

Классификация

РЛ может развиваться из покровного эпителия слизистой оболочки бронхов, бронхиальных слизистых желез, бронхиол и легочных альвеол. По морфологической структуре его подразделяют на плоскоклеточный, аденогенный, включая бронхиолоальвеолярный, крупноклеточный, мелкоклеточный, аденокистозный, мукоэпидермоидный рак.

Часто используется понятие немелкоклеточный РЛ (НМРЛ), объединяющее все подтипы РЛ, за исключением мелкоклеточного. Различают центральный РЛ, возникающий в крупных бронхах (главном, промежуточном, долевым, сегментарном или субсегментарном), и периферический РЛ, исхо

дащий из эпителия более мелких бронхов или локализирующийся в паренхиме легкого.

При центральном РЛ по направлению роста выде ляют: экзофитный (эндобронхиальный) рак, когда опу холь растет в просвет бронха; эндофитный (экзобронхиальный) рак с преимущественным ростом опухоли в толщу легочной паренхимы; разветвленный рак с муфтооб разноперибронхиальным ростом опухоли вокруг брон хов. На практике чаще наблюдается смешанный характер роста опухоли с преобладанием того или иного компо нента.

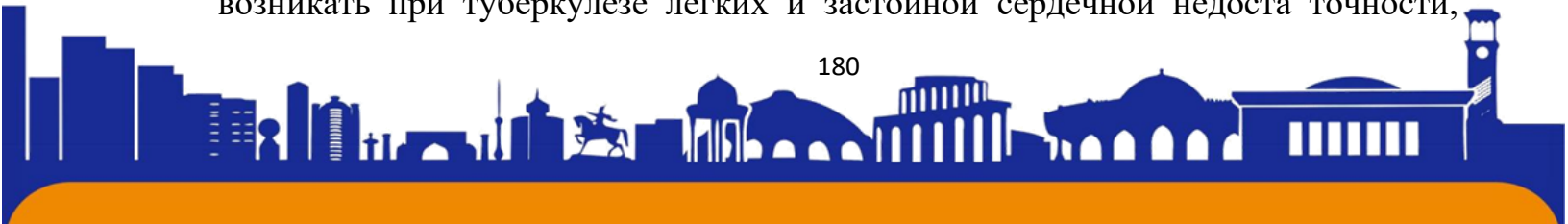
При периферическом РЛ различают узловую округ лую опухоль, пневмониеподобный рак и рак верхушки лег кого с синдромом Панкоста. При диаметре опухоли более 5 см за счет недостаточного кровоснабжения массива опу хольи может наблюдаться некроз и распад в центре узла с образованием полости. Ее внутренняя поверхность бугри стая, стенки имеют различную толщину, и она редко имеет связь с просветом бронха. Данная форма периферическо го РЛ получила название полостной формы.

С целью систематизации распространенности опухо левого процесса принята Международная классифика ция рака легкого по системе TNM , критерии которой пересматриваются каждые 5–6 лет.

Клиническая картина

Клиническая симптоматика РЛ зависит от клинико анатомической формы, локализации, размеров и типа роста опухоли, характера метастазирования, сопутствующих воспалительных изменений в бронхах и легочной ткани. Первичные, или местные, симптомы (кашель, крово харканье, одышка, боль в грудной клетке) обусловлены по явлением в просвете бронха опухолевого узла – эти симп томы, как правило, ранние. Вторичные симптомы связа ны с регионарным или отдаленным метастазированием, вовлечением соседних органов и воспалительными ослож нениями в легочной паренхиме (боль в костях, лихорадка, осиплость голоса, отечность лица). Общие симптомы становятся следствием воздействия на организм развивающейся опухоли и воспалительной интоксикации (слабость, утомляемость, похудание и др.).

Все вышеперечисленные симптомы не патогномич ны для РЛ и наблюдаются при различной легочной и внеле гочной патологии, что затрудняет дифференциальную ди агностику. Так, например, кровохарканье может возникать при туберкулезе легких и застойной сердечной недоста точности,

кашель и одышка – при многочисленных легочных и внелегочных заболеваниях (включая хроническую обструктивную болезнь легких, которая наряду с РЛ часто встречается у курильщиков), боли в грудной клетке – при плевритах и межреберных невралгиях, а симптомы интоксикации присущи большой группе заболеваний.

Диагностика

Методы исследования, применяемые при подозрении на РЛ, направлены на установление клиничкоанатомической формы заболевания, стадии опухолевого процесса, определение морфологической структуры новообразования, а также оценку функциональных возможностей жизненно важных органов и систем больного. Полученные данные позволяют выработать адекватную лечебную тактику и определить прогноз лечения.

На сегодняшний день отчетливо прослеживается превосходство КТ органов грудной клетки над рутинным рентгенологическим исследованием при первичной и уточняющей диагностике РЛ. Это обусловлено высокой разрешающей способностью метода, позволяющей на ранних этапах выявить признаки злокачественной опухоли. Современные возможности КТ позволяют не только диагностировать центральный РЛ до появления симптомов гиповентиляции легочной ткани, но и выявлять начальные его формы, включая перибронхиально растущие опухоли. Дополнительные методики обработки цифрового изображения с определением характера кровоснабжения опухолевого узла и построением графиков дисперсии его плотности позволяют выявить дополнительные признаки, характерные для злокачественного процесса, тем самым сужая дифференциально-диагностический ряд.

Неоспорима важность КТ в выявлении дополнительных мелких очагов (метастазов) в легочной ткани и оценке состояния медиастинальных лимфатических узлов, их связей с соседними органами и структурами средостения. Следует учитывать, что выявление увеличенных (более 1 см) лимфатических узлов не всегда означает их метастатическое поражение.

Магнитнорезонансная томография (МРТ) органов грудной клетки не имеет преимуществ перед КТ в диагностике РЛ. Лишь в отдельных случаях полученные с помощью МРТ данные о вращении опухоли в структуры грудной стенки (позвонки) или о распространении рака верхушки легкого на плечевое

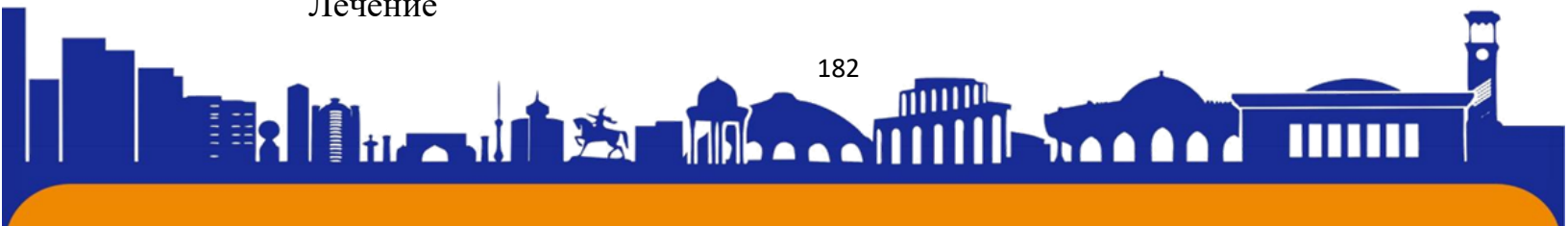
сплетение и подключичные сосуды влияют на выбор плана лечения или объема оперативного вмешательства.

Позитронноэмиссионная томография (ПЭТ) не дает четкого отображения анатомических структур и их пространственных взаимоотношений с выявляемыми изменениями в легком и средостении, что ограничивает ее использование для планирования объема операции или поля дистанционной лучевой терапии. Высока результативность ПЭТ в выявлении метастазов в лимфатических узлах средостения, плеврального выпота и отдаленных метастазов. Сравнительная оценка возможностей КТ, ПЭТ, чреспищеводного ультразвукового исследования и медиа стиноскопии в определении метастатической природы увеличения медиастинальных лимфатических узлов пока зала преимущество ПЭТ, но ПЭТ не в состоянии заметить медиастиноскопию, позволяющую морфологически подтвердить характер их увеличения. В последние годы недостатки в методологии ПЭТ компенсированы ее результативностью КТ: изображения, полученные с помощью обоих методов, совмещаются и одновременно оцениваются локализация, степень распространенности и характер выявленных изменений.

Фибробронхоскопию относят к обязательным методам диагностики РЛ. Она позволяет визуально изучить гортань, трахею и бронхи, непосредственно определить локализацию опухоли и границы ее распространения, а также косвенно судить об увеличении лимфатических узлов корня легкого и средостения. Кроме того, бронхоскопия дает возможность получить материал для цитологического изучения (брашбиопсия, мазкиотпечатки, соскоб или смыв из бронхиального дерева) и произвести биопсию для гистологического исследования, т.е. морфологически подтвердить диагноз и уточнить гистологическую структуру опухоли.

В последние годы в первичной и уточняющей диагностике центрального РЛ все шире используются бронхоскопические аппараты с возможностями рентгеноэндоскопии, эндосонографии и флюоресцентной эндоскопии. Наиболее перспективным методом выявления скрытых микроочагов рака слизистой оболочки служит флюоресцентная эндоскопия, которая основана на эффекте флюоресценции и регистрации в опухоли концентрации эндогенных фотосенсибилизаторов.

Лечение

У больных немелкоклеточным РЛ применяют следующие методы лечения: хирургический, лучевой, химиолучевой, лекарственный (полихимиотерапия), комбинированный (операция в сочетании с лучевой или химиотерапией).

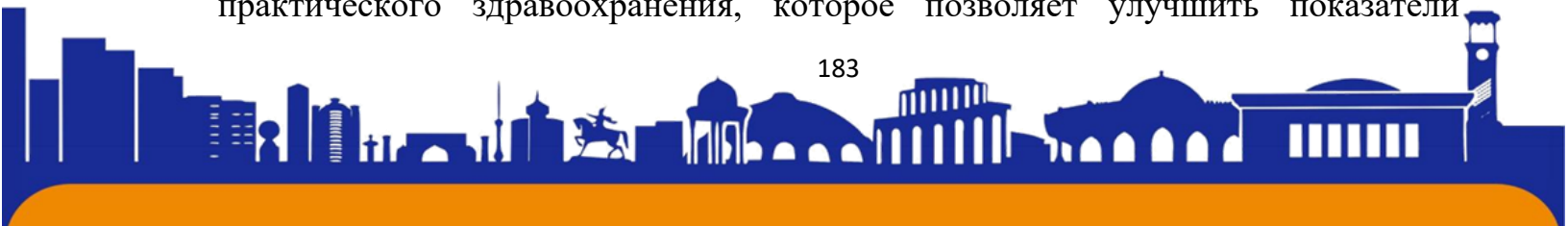
Хирургическое лечение больных с резектабельными формами РЛ является наиболее эффективным методом, дающим реальные перспективы для излечения. При РЛ онкологически оправданы пневмонэктомия, лобэктомия и ее варианты, билобэктомия. Выбор объема и характера операции зависит от локализации и распространенности первичной опухоли, ее отношения к окружающим органам и структурам, состояния внутригрудных лимфатических узлов. При распространении опухоли на устье долевого бронха, когда невозможно выполнить типичную лобэктомию, производят бронхопластическую операцию в объеме лобэктомии с клиновидной или циркулярной резекцией соседних бронхов и формированием межбронхиального анастомоза. Сублобарная резекция (сегментэктомия, не анатомическая атипичная резекция) при РЛ оправдана только как компромиссный вариант у больных с низкими функциональными резервами.

Абсолютными онкологическими противопоказаниями к операции на легком при злокачественных опухолях являются:

- морфологически подтвержденные метастазы в отдаленных лимфатических узлах (шейные, надключичные) или внутренних органах и тканях (плевра, печень, почки и др.);
- обширное прорастание первичной опухоли или метастазов в трахею, аорту, слизистую оболочку пищевода, дистальную треть противоположного главного бронха, верхнюю полую вену с образованием внутрипросветного опухолевого тромба, особенно в ее интраперикардальном фрагменте;
- вовлечение в опухолевый процесс легочного ствола, правой плечеголовной, левой общей сонной и подключичной артерий;
- опухолевая инфильтрация клетчатки средостения;
- специфический плеврит или перикардит.

Заключение

Излечение от НМРЛ I–II стадии возможно с удовлетворительными отдаленными результатами. Поэтому адекватное выявление РЛ на этих стадиях остается основным организационным медицинским мероприятием практического здравоохранения, которое позволяет улучшить показатели

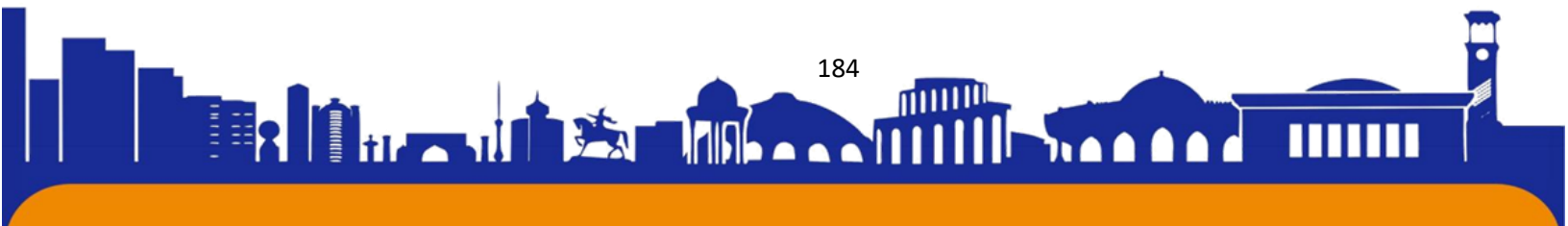

резектабельности и результаты лечения. Выполнение при этих стадиях функциональнощадящего, органосохраняющего хирургического лечения обеспечивает сохранение трудоспособности и позволяет улучшить социальную реабилитацию больных.

Список литературы

1. Pira E. et al. // Cancer. V. 92. № 3. P. 580.
2. Grosche B. et al. // Br. J. Cancer. V. 95. № 9. P. 1280.
3. Subramanian J., Govindan R. // Clin. Oncol. V. 25. № 5. P. 561.
4. Toh C.K. et al. // Lung Cancer. V. 56. № 2. P. 161.
5. Трахтенберг А.Х., Чиссов В.И. Клиническая онкопульмонология. М.

LANGUAGE CHARACTERISTICS OF EXTREMIST TEXT

Abror Kurbonmuratov Abdurashidovich

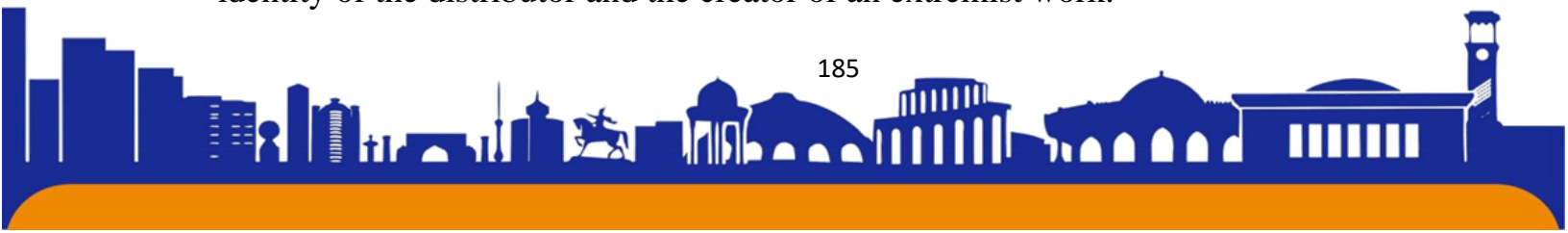
abrorbek1941@gmail.com

Abstract: In accordance with the new version of the law "On countering extremist activity", a criminal offense is not only the publication (replication, popularization) of extremist works, but also the creation of texts of extremist content. If earlier investigative practice encountered only the figure of the Distributor, then from now on, a completely new figure, the Author, should enter the field of professional vision of operatives. Apparently, this innovation will cause certain difficulties in investigative and judicial practice: distribution is a concrete, physical act, while the creation of a text is a creative process that is not fixed by the usual methods of forensic science.

Key words: extremism, writing, author's tests.

Cultural affiliation is a person's belonging to a certain social, professional community (environment of workers or intellectuals, doctors or economists, etc.). Cultural affiliation reveals itself in a specific worldview and language. So, a doctor can give out a somewhat cool attitude to the physical suffering of a person, his death; but when discussing unemployment or low wages, the doctor may get emotional. The economist, on the other hand, will experience sacred awe before the category of human death; but will look at unemployment without aggression - as an economic phenomenon, natural in the current conditions. The professional and social affiliation of a person is given out by a terminological apparatus that breaks into speech even in situations not related to professional activities.

Categories that are especially relevant for the author's study of extremist materials. The subject of extremist thought is society, its structure and functioning. The subjects of extremist activity set themselves global tasks to change the social structure, the state system. The fulfillment of these tasks will be obviously impossible if an extremist thinker confines himself to discussions in elite circles of like-minded people and opponents. Only with a massive impact on the broad masses do extremist goals have a chance of being realized. From this, an important property of the current under study is derived - the desire for a powerful performing apparatus, an indispensable collectivity. As a consequence, we can talk about a potential discrepancy between the identity of the distributor and the creator of an extremist work.

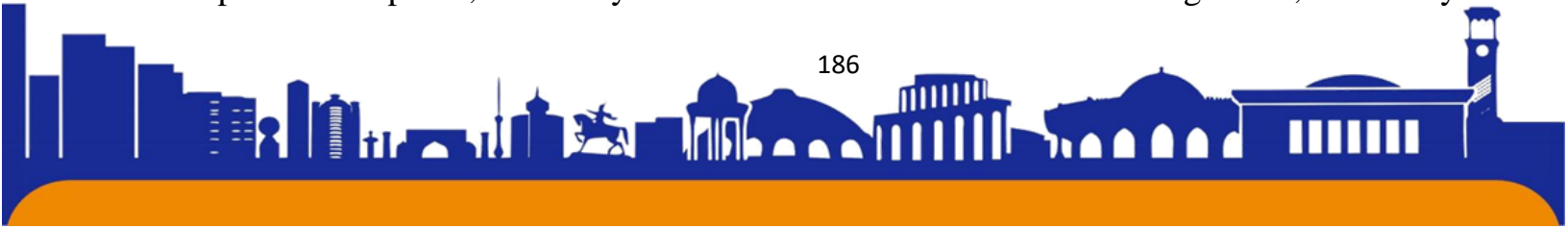
Before the amendments to the Federal Law “On Counteracting Extremist Activity” came into force, it was enough for operatives to record the act of disseminating the material and find the actual distributor. From now on, not only the distribution of extremist literature, but also its creation is a criminal offense. This means that when fixing the fact of distribution of material, investigators should solve an additional task: to find out whether the distributor is also the author of the work. With a positive answer, the fault of the distributor is aggravated, with a negative answer, the investigation has a new perspective: the search for the author.

Thus, the first important task of the author's research on extremist materials is to answer the question of whether a particular distributor can be the creator of the work he is distributing at the same time. In the event that extremist materials contain open attribution (declared affiliation) of some well-known, large organization, i.e. it makes sense to assume that there is a division of responsibilities between the creator of a work and the distributor.

The author of the work, most likely, is the leading subject, the ideologist of the organization, the generator of ideas; the distributor is a slave subject, a physical executor. As a rule, distributors who are members of large extremist organizations are strongly influenced by the leaders of the movement, who create ideological works. The guided subject, as a rule, is not capable of creating an original speech work that has sufficient attractiveness and persuasiveness.

In this case, the tactics of expert proof of the identity / non-identity of the author of the work and its distributor will be reduced to establishing the creative ability (inability) of the distributor to create the text he distributes. The indicated creative ability is made up of such characteristics as cultural level, language competence, socio-cultural affiliation, as well as personal originality. Consequently, the author's study is intended to characterize the author not as a human individual (belonging to a certain gender, speaking a certain dialect), but as a person who is at a certain stage of his socio-cultural development. This is an essential feature of the author's expertise in the context of an investigation into manifestations of extremism.

The cultural level is manifested in the erudition demonstrated by the author of the text. To prove his idea, the creator of a work can cite various historical events, establish parallels between the characters of the work and famous personalities (public figures, politicians, writers, etc.). The author will be characterized by the depth of the problem he poses; the ability to see contradictions in the surrounding world, to identify

their causes, to establish relationships. The linguistic competence of a person consists of the breadth of his vocabulary, the ability to use proverbs (folk proverbs and sayings), the ability to introduce phraseology into his speech. A striking characteristic of a person's linguistic "freedom" is the ability to operate with syntactic constructions of various types and degrees of complexity.

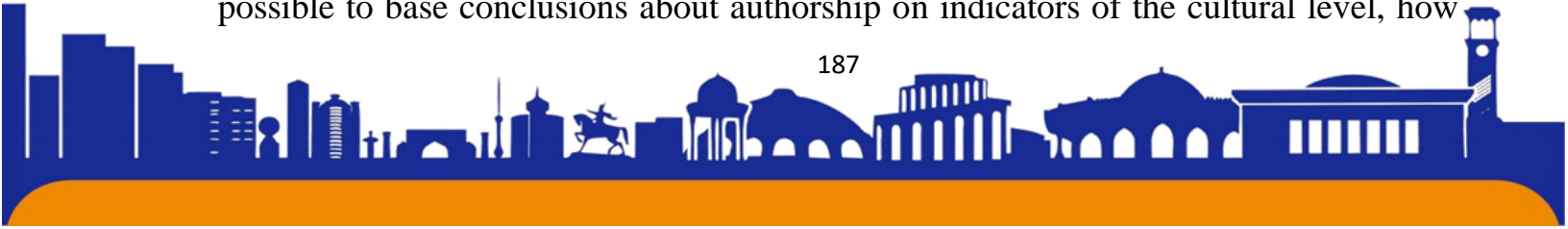
So, the speaker can confine himself in his speech to simple sentences with a direct word order or express his thought in more complex syntactic forms (combine two (three, four) sentences into one, building between the parts subordinate relations of a certain logical type (consequence, cause, time, places, etc.)). An indicative factor will be the breadth of use of book clichés in speech, as well as book punctuation marks (ellipsis, colon, semicolon). The category of personal originality characterizes a person by the fact of his presence. Each of us in our thinking, behavior and speech implements a lot of stereotypes. Education, the acquisition of life experience lies precisely in the accumulation of stereotypical knowledge and skills accumulated by society.

However, from a certain period of life, a person begins to develop an individual style: original thinking, an individual system of values, author's speech techniques.

Cultural affiliation is a person's belonging to a certain social, professional community (environment of workers or intellectuals, doctors or economists, etc.). Cultural affiliation reveals itself in a specific worldview and language. So, a doctor can give out a somewhat cool attitude to the physical suffering of a person, his death; but when discussing unemployment or low wages, the doctor may get emotional. The economist, on the other hand, will experience sacred awe before the category of human death; but will look at unemployment without aggression - as an economic phenomenon, natural in the current conditions.

The professional and social affiliation of a person is given out by a terminological apparatus that breaks into speech even in situations not related to professional activities. A specialist-authorologist is able to characterize the author of the studied work in a qualified manner according to the described personal parameters. A similar conclusion can be drawn from the results of observations of the speech and behavior of the detained distributor. Comparative research will answer the question of whether the distributor is able to create a distributed text. An author's study of the type described will help to justify (or accuse) the distributor on an additional point of authorship.

However, any investigator will reasonably have the question of whether it is possible to base conclusions about authorship on indicators of the cultural level, how

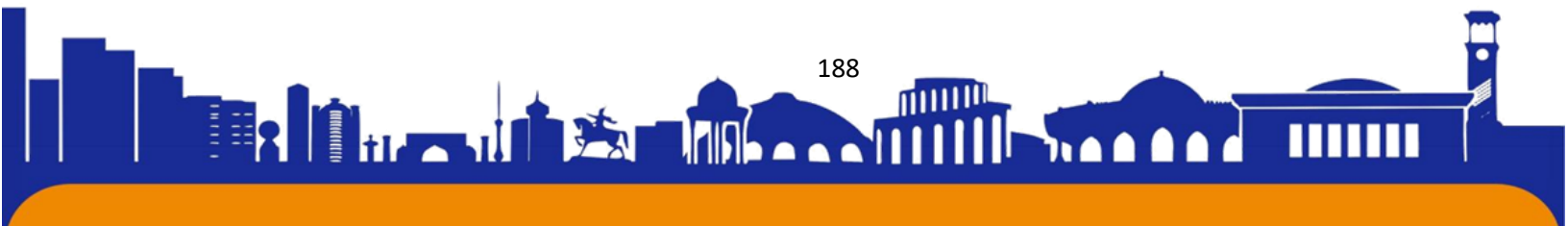
fully it is possible to simulate the considered personal characteristics of linguistic competence and sociocultural affiliation. This issue needs to be considered. It is really possible to imitate a professional or social affiliation, although it is not easy. The imitator needs to become familiar with professional terminology or social jargon, but this is not enough. It is necessary to learn a special style of speech characteristic of a sociocultural group: a system of assessments, logical stereotypes when constructing a text, and finally, a typical syntax. The latter characteristics are difficult to imitate, but theoretically forgery is possible.

Signs of cultural level and linguistic competence are imitated only relatively: only downwards. This means that a person with high levels of cultural level and language competence may well imitate the speech of a person with low levels of these same parameters. But the reverse situation is impossible. Therefore, if texts of a socio-political content, moreover, talentedly written, are seized from a person, young and poorly educated, then the authorship of the detained young man is obviously unlikely.

Thus, in the investigation of criminal manifestations of extremism, the use of methods of judicial autonomy is associated with certain specifics dictated by the type of crime. The new version of the Federal Law "On Counteracting Extremist Activity" will most likely contribute to the fact that forensic linguistic expertise will move from the category of non-standard, one-time investigative moves to the category of mandatory forensic activities to investigate verbal forms of manifestation of extremism.

Bibliographic list:

1. Gomon T.V. Research of documents with a deformed internal structure: dis. cand. legal Sciences. - M., 1990.
2. Goroshko E.I. Forensic and author's classification expertise: the problem of establishing the gender of the document's author // Theory and practice of ship's expertise and criminalistics: zb. sci.-pract. materials of conf. - Kharkiv: Law, 2003. - VIP. 3.
3. Oshchepkov E.S. Identification of the gender of the author according to the written text (lexical and grammatical aspect): dis. ... cand. philol. Sciences. - M., 2003. - 140 p.

IMPROVING SOCIAL AND SPIRITUAL ENVIRONMENT AMONG WOMEN

**Uzbekistan state university of world languages,
Izzatillaeva Ozodakhon Elmurod qizi**

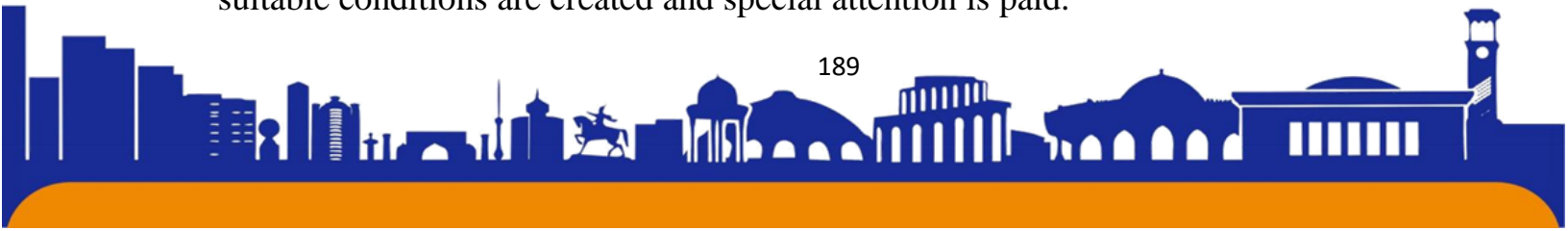
Annotation: This article discusses the improvements done in order to enhance the social life of women today, accommodating conditions suitable for them at the level of state policy in Uzbekistan with accurate numbers. In particular, the establishment of businesses and facilities by the increasing number of women entrepreneurs in all regions of our republic are analyzed.

Keywords: micro environment, macro environment, entrepreneurship centers, social and spiritual environment.

Social environment is the material and spiritual conditions that surround a person both in personal and professional life. The environment in a broad sense (macro environment) is the socioeconomic system - productive forces,

includes a set of social relations and procedures, social consciousness and culture of society. The social environment (micro environment) in the narrow sense is the family, work, education, etc. that surrounds a person directly. Needless to say, social environment has a decisive influence on the formation and development of a person. At the same time, the social environment changes under the influence of human activity and creativity, and in the process of these changes people themselves develop.

A woman is the pillar of family and society, the interest and beauty of our life. With women our lives are beautiful and meaningful, our houses are prosperous and bright. Today and tomorrow of the country are influenced directly by how the importance of women in society and how much are they appreciated, honored and respected. Because society develops and progresses with women's compassion and efforts. That is why in our country to ensure that women are satisfied with their lives, suitable conditions are created and special attention is paid.

In the past short period of time, "state - neighbourhood - people" was used to identify and solve the citizen's problems and an implementation of an effective system of cooperation based on this principle was carried out. The neighborhood acted as a reliable "bridge" between people and the state, supporting families and women with complicated circumstances. At the same time, there are policies ensuring citizens' assemblies are not being burdened,

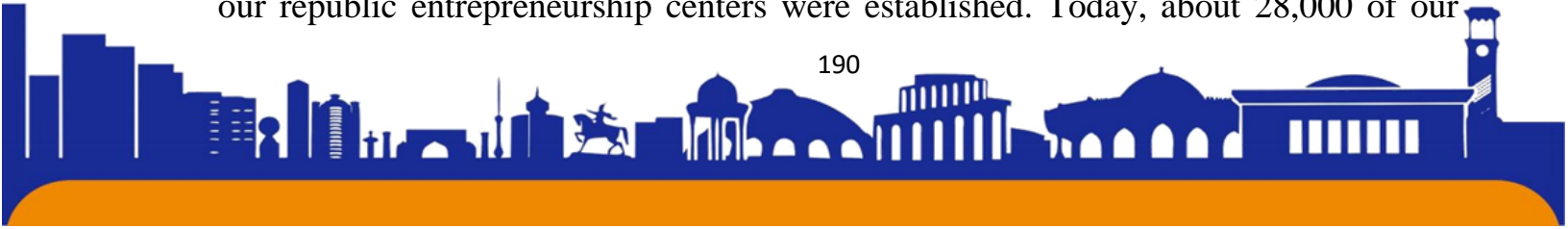
their cooperation with other subordinate agencies is systematically established, there is a comprehensive system of providing assistance to families, women and the elderly, prevention of early marriages, appropriate measures are taken to solidify social and moral environment in society produce effective results that has positive impact.

It is known that there are five priority areas of development of the Republic of Uzbekistan in 2017-2021 to increase the socio-political activity of women and girls in the State programs adopted annually on the basis of the Action Strategy, to strengthen their position in state and community management, to ensure the employment of women, female vocational college graduates are able to expand their entrepreneurial activities. Additionally, to further strengthening of the family foundations, motherhood and childhood protection issues, attention is being paid and many measures have been defined in this regard and consistency of their implementation is being provided. In fact, in recent years, the rights and interests of women in our country, gender equality, protection of family, motherhood and childhood, development of entrepreneurship among women is ensured, creation of new jobs, improvement of working and living conditions has turned into a priority of state policy. Today in our country, men and women have equal rights and the legal framework aimed at creating opportunities and ensuring gender equality has been strengthened.

In our country, women leaders are ministers, governors, heads of industrial associations, banks and companies; the number of our sisters serving in responsible positions in law enforcement agencies and the Armed Forces is increasing. Women are also fully aware of their responsibilities, in whichever field they work, making their proper contribution to the development of the country and the well-being of the people.

It is known that today that the separation of the interests of women from the interests of the family, neighborhood and society is unimaginable.

To improve the social life of women today, to create suitable conditions for them, attention is paid at the level of public policy. In particular, for women in all regions of our republic entrepreneurship centers were established. Today, about 28,000 of our

sisters are given entrepreneurship, crafts, vocational retraining, practical assistance in preventing unemployment. Also, within the framework of five important initiatives, 21,500 girls were trained in short-term vocational courses. The number of women who have started business because of such opportunities increased to nearly 45,000 people in one year, creating thousands of new jobs.

By the departments of the internal affairs serious actions are being taken for the prevention of crimes on women's issues ensuring the stability of the social environment in the neighborhoods, including early prevention of delinquency and crimes among women and fight against various negative diseases in families.

Moreover, a number of activities are being carried out to promote a healthy lifestyle. The self-government bodies of citizens commissions and other organizations are also helping in this endeavor. Let's take the Youth Center in Namangan region. A discussion meeting about regional promotion of improvement of health, care, work among working women was held with the participation of Namangan city and district leaders. At the meeting

duties of the members of the promotion group was further explained.

The role of compact, low-cost facilities in health promotion, work and weddings were mentioned.

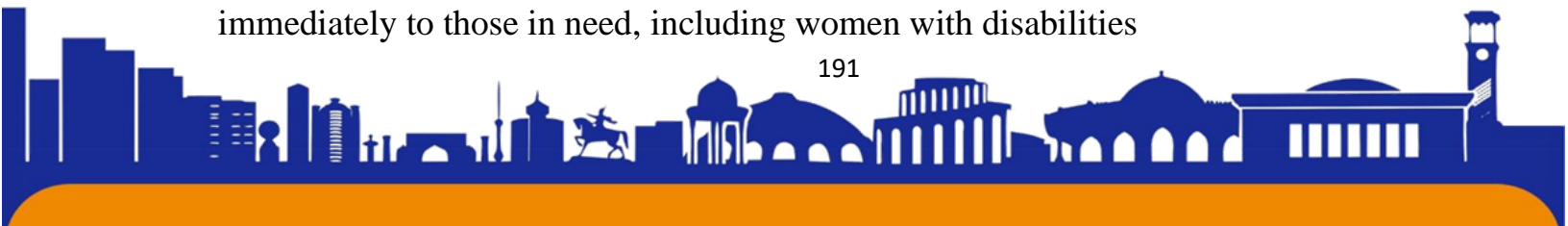
To increase the socio-political and social activity of women in our country, solidifying their role in various fields and to ensure their rights, unconditional observance of legal interests, comprehensive support of motherhood and childhood, as well as strengthening of the family institution wide-scale work is being done.

The activity in the field of supporting women and girls and strengthening the family institution is fundamental for the purpose of improvement, as well as the development of the Republic of Uzbekistan.

Taking into account the tasks defined in the Strategy of Actions, the following should be defined as the priorities of the Women's Committee of Uzbekistan:

-- firstly, the effective implementation of the state policy to support women provision, protection of their rights and legitimate interests and increase their role and activity in the social and political life of the country;

-- secondly, timely detection of women's problems, providing help and care immediately to those in need, including women with disabilities

giving them sociolegal, psychological and material support;

-- thirdly, ensuring employment of women, improve working conditions, empowering women, especially wide involvement of young girls in rural areas in family and private entrepreneurship, crafts;

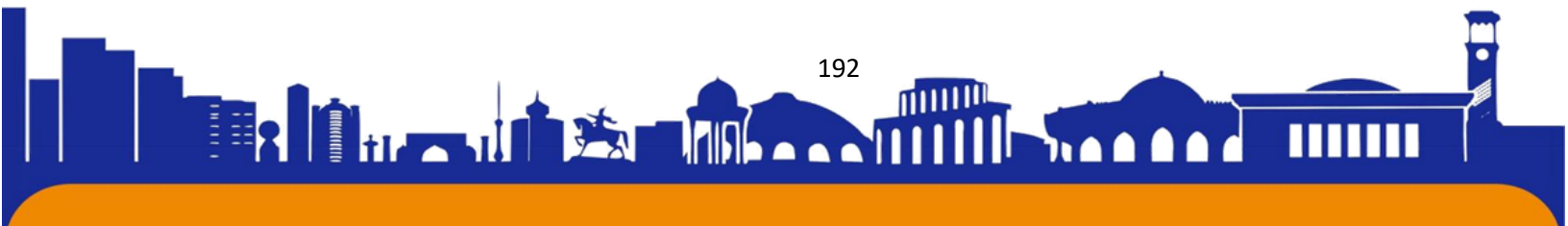
-- fourthly, early prevention of crimes among women, first of all,

providing individual work with those who are prone to crime and executing punishment in close cooperation with state bodies and institutions of civil society and ensuring the implementation of measures for the social rehabilitation and adaptation of women released from special institutions.

The Cabinet of Ministers about providing comprehensive help to women in a difficult social situation, disabled, low-income, raising children as a single-parent: the procedure for providing low-cost housing to mothers in need of improvement on the basis of the funds of the Public Fund for Women and Family Support every year in the republic, 10 percent of the initial contribution payments are being paid for houses given to more than a thousand women and girls who live in difficult living conditions, have disabilities, and need housing. In a word, women are always in the state's attention in Uzbekistan. These policies will continue to be executed, because when a woman feels happy, society will be prosperous, the stability of the spiritual environment in the family will be ensured.

REFERENCES:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 2-fevraldagi PF-5325-son Farmoniga 6-ILOVA.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 18-fevraldagi PF-5938-son Farmoniga 2-ILOVA.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 17-martdagi PF-6188-sonli Farmoni tahririda — Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 17.03.2021-y, 06/21/6188/0216-son).
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 29-noyabrdagi PF-27-sonli Farmoniga asosan o‘z kuchini yo‘qotgan — Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 01.12.2021-y., 06/21/27/1116-son).

ZULFIYA- SADOQAT KUYCHISI

Rozikova Sayyora Xabibullayevna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti Pedagogika fakulteti Boshlang'ich ta'lim metodikasi o'qituvchisi

Djamolova Shahnoza Sirojiddinova

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti Pedagogika fakulteti Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: O'zbekning buyuk shoirasi Zulfiya Isroilovaning hayoti, ijodiy faoliyati, uning o'zbek adabiyotidagi o'rni atroflicha tahlil qilingan. Zulfiya she'rlaridagi insonparvarlik, muhabbat va sadoqat kabi tuyg'ularning aks ettirilishi.

Kalit so'zi: Zulfiya, she'r, she'riyat, adabiyot, muhabbat, sadoqat, oliyanoblik

Kirish. Zulfiya Isroilova – taniqli va iqtidorli o'zbek shoirasi. Yorqin rassom, oddiy inson qalbini o'tkir his qilgan – mehnatkash, Sharq ayolining jamiyatdagi teng huquqi uchun mardonavar kurashgan ayol. Zulfiya she'riyatining nufuzi – bizning dabdabali murakkab davrimizning haqqoniy ifodasi, o'ziga xosligi, zamondoshlarimizning qalbi va harakatlarining yorqin tasviridir. O'zbek xalqining atoqli va ardoqli vakili, taniqli jamoat arbobi, xalqaro tinchlik uchun kurash jarchisi Zulfiya Isroilova xalqaro “Nilufar”, Javoharlal Neru nomidagi hamda Davlat mukofotlari sohibasidir.

Zulfiyaxonim Isroilova 1915-yili Toshkent shahrining qadimiy Degrez mahallasida tavallud topgan. Avval boshlang'ich maktabda, so'ng xotin – qizlar bilim yurtida tahsil olgan. Shoira badiiy ijodga juda erta kirishdi. O'n yetti yoshida “Hayot varaqalari” deb atalmish dastlabki she'riy kitobini chop ettirdi. 1935-1938-yillarda O'zbekiston fanlar akademiyasining Til va adabiyot instituti aspiranturasida o'qigan. Shundan keyin turli nashriyotlarda ishlagan. 1935-yildan 1980-yilgacha, qariyb o'tiz tilga yaqin respublikamizda keng tarqalgan “Saodat” nomli xotin -qizlar jurnalida bosh muharrir bo'lgan. Uzoq ijodiy umri davomida o'ttizga yaqin she'riy to'plamlar, o'ndan ortiq dostonlar yaratdi.

Zulfiyaxonim Isroilova Hamid Olimjon bilan turmush qurgan. Biroq ular orzularga to'la hayot kechirayotgan pallada 1944-yili mashina halokati tufayli turmush o'rtog'idan ayrildi.

Zulfiyaning ulkan iste'dodi faqat yurtimizdagina emas, balki dunyo miqyosida ham e'tirof etilgan. Shoira she'rlarining elaro mashhurligi tasodifiy emas. U bolaligidan

olamga hayrat ko'zi bilan qarovchi, uning boshqalar ko'rolmaydigan jihatlarini ilg'ovchi qizaloq ekanligi bilan ajralib turardi. Buning ustiga, oilasidagi muhit ham yosh Zulfiyada badiiy ijodga ishtiyoqni alangalatardi.

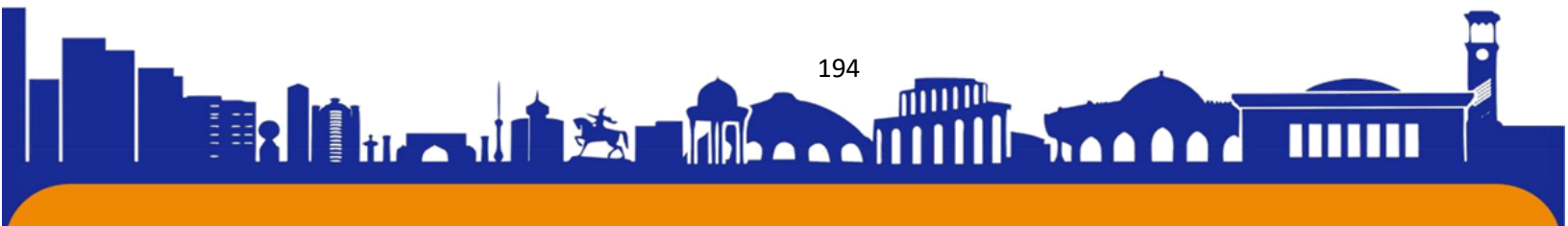
Shoira bolaligini shunday eslaydi: "Otamni... Isroil degrez der edilar. Otam zahmatkash temirchi edi. Otamning hamma vaqt olovga yo'ldosh kasbidan faqat zavq ko'rar edim. Otamday qudratli odam yo'q edi men uchun. Temirlar otam qo'lida chaqmoqlar taratishiga boqib, hayratda qolar edim. Uning qo'llari cho'g'ga aylangan temir parchasini istagan shaklga solib, inson uchun kerakli narsaga aylantirishga qodir edi. Men hali-hanuz otamday bolishni orzu qilaman, ammo na iloj, inson qalbiga kira bilish temirga ishlov berishdan mashaqqatliroq, yurakni chaqmoq kabi alanga oldirish har kimga ham muayassar bo'lavermas ekan..."

Mening onam o'zining ta'biricha, "usti butun – ichi tutun" ayollardan edi. U hamma vaqt kamgap, xayolchan edi, lekin fikrlari, o'ylari mudroq emasligini, unga mutelik, zaiflik yot ekanligini bilar edim. Ruhidagi ma'yuslik, ovozidagi hazinlik faqat uning xarakteriga xos bir sifatgina edi, xolos.

Onamning qancha-qancha qo'shiq va afsonalarni, doston va ertaklarni bilishiga aqlim bovar qilmadi. Bu sehrli afsona va ertaklar bizga benihoya huzur bag'ishlar, o'ziga rom qilib olar, har safar yangi jilva kasb etardi. Aminmanki, mo'jizalar yaratishga qodir, jahonni ko'zga keng ochuvchi, insonni go'zallik sari yetaklovchi so'zga shaydolik hissini mening qalbimda ostona hatlab ko'chaga chiqmagan oddiy ayol – onam uyg'otgan..."

Zulfiya she'riyati ana shunday pokiza buloqlardan suv ichgan ijoddir. Ayni shu sababdan uning tinchlik haqidagi, inson ruhiyatini g'ajib tashlay oladigan hijron to'g'risidagi, tabiatning ajib bir holati borasidagi she'rlari hech kimni befarq qoldirmaydi. Shu bois shoira barcha ayollarga, barcha onalarga, barcha ma'shuqalarga xos, tushunarli, anglanarli bo'lgan she'riyati aslo eskirmaydi. Uning asarlarida halol inson tuyg'ularining porloq yulduzi charaqlab turadi.

Shoira "Oydinda", "Sensiz", "Yurak", "Falak", "Bahor keldi seni so'roqlab", "O'g'irlamang qalamim bir kun", "Bo'm-bo'sh qolibdi bir varaq qog'oz" kabi she'rlari, "O'g'lim, sira bo'lmaydi urush", "Mushoira" kabi she'rlari xalq orasida mashhur. "Uni Farhod der edilar", "Quyoshli qalam", "Xotiram siniqlari" kabi lirik va liro-epik dostonlar muallifi. Shoira turmush o'rtog'i Hamid Olimjonning bevaqt vafotidan so'ng ko'plab mahzun she'rlar yozdi. Pushkin, Lermontov, Nekrasov, L.

Ukrainka, V. Inber va boshqa ko'plab shoirlarning asarlaridan namunalarni o'zbek tiliga tarjima qilgan.

Zulfiya she'riyati tabiatga hamda uning ajralmas qismi va yuqori cho'qqisi bo'lmish odamzotga nisbatan hayajonli sevgi bilan burkangan. Uning she'rlarida tabiat och ranglarda, yorqin bo'yoq va timsollarda gavdalanadi.

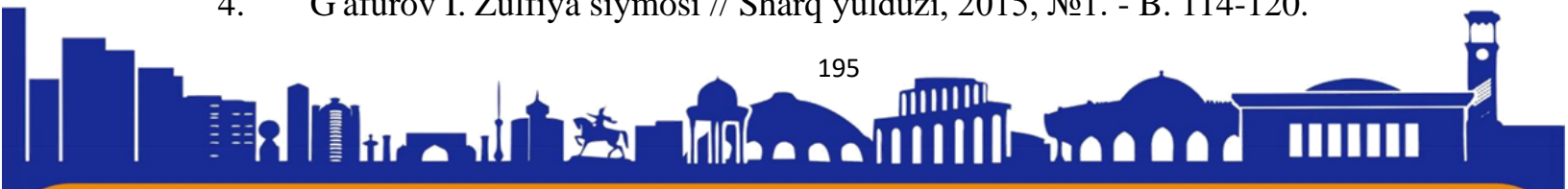
Zulfiyaning olijanoblik, jasorat, haqqoniy xalq g'ururi, tabiat va insonga nisbatan samimiy tuyg'ular va hurmat, boy ranglar va kutilmagan yangi timsollar bilan yo'g'rilgan lirikasi kitobxon qalbini larzaga keltiradi, insoniyatning kelajakka bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi.

Iqtidorli shoira va yozuvchi, inson qalb tug'yonlarini o'tkir bilimdoni bo'lib, turli janrlarda asarlar yaratgan: dostonlar, balladalar, elegiyalar, nasriy she'rlar, hikoyalar, ocherklar, publististik maqolalar va gazeta xabarlar. Uning ko'p she'rlari SSSR xalqlari tinchligi va do'stligi sari kurashga bag'ishlangan edi. Urush yillari u vatanparvarlik she'rlarini yozgan. U tomonidan, shuningdek, o'zbek bastakorlarining operalariga librettolar ham yozilgan, masalan, "Zaynab va Omon" operasiga libretto. Shu bilan birga, turmush o'rtog'i Hamid Olimjon qalamiga mansub "Semurg'" dostoni mavzusi asosida, ertak-sahna asarini ham yozgan.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsam, Zulfiyaxonim o'zbek she'riyatida o'ziga xos o'ringa ega shoira bo'lishi bilan birga inson sifatida ham shu xalqning barcha olijanob xislatlariga ega ayol bo'lgan. Bugun shu maqolani yozish va Zulfiyaxonimni ijodiga chuqurroq nazar solish orqali yana bir karra amin bo'ldimki, o'zbek adabiyoti XX asrda har qancha ziddiyatli, mashaqqatli va murakkab yo'lni bosib o'tgan bo'lmasin, unda bir qator tom ma'nodagi ijodkorlar yetishib chiqqan va ularni ichidagi porloq yuzlulardan biri bu- Zulfiyaxonim! Bugungi istiqloq kunlarida ularning ijodlari yangi qirralari bilan namoyon bo'lmoqda. Zulfiyaxonimning hayoti va ijodi barcha xotin-qizlar uchun ibrat. Negaki, uning hayotidagi mehnatsevarligi, doimo olg'a intilishi, sevgi bobida sadoqatli yor ekanligi, badiiy ijod borasida tinimsiz izlanuvchanligi hamda hayot qiyinchiliklarida esankiramasligi, erishilgan yutuqlar oldida o'zini yo'qotmasligi har qanday qiz yoki ayol qalbida havas uyg'otadi.

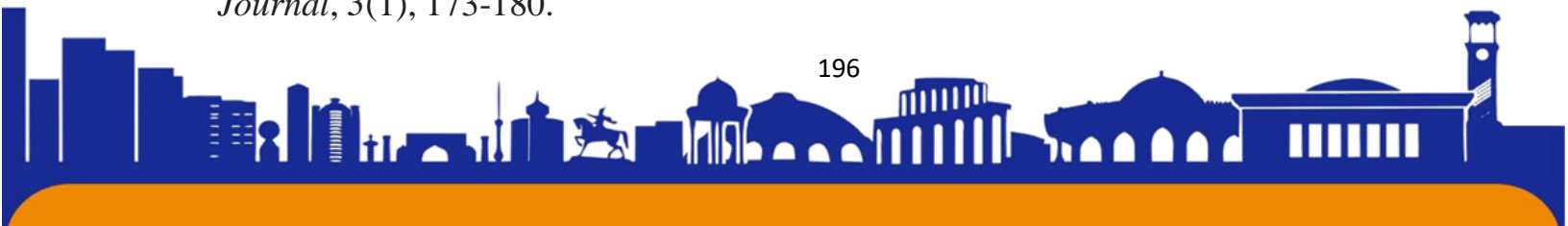
Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qayumov L. Shoira Zulfiya. Toshkent, O'zadabiynashr, 1965
2. Mirvaliyev S. O'zbek adiblari. Toshkent; Yozuvchi, 2000
3. Tanlangan asarlar (3jildi), Toshkent, 2008
4. G'afurov I. Zulfiya siymosi // Sharq yulduzi, 2015, №1. - B. 114-120.

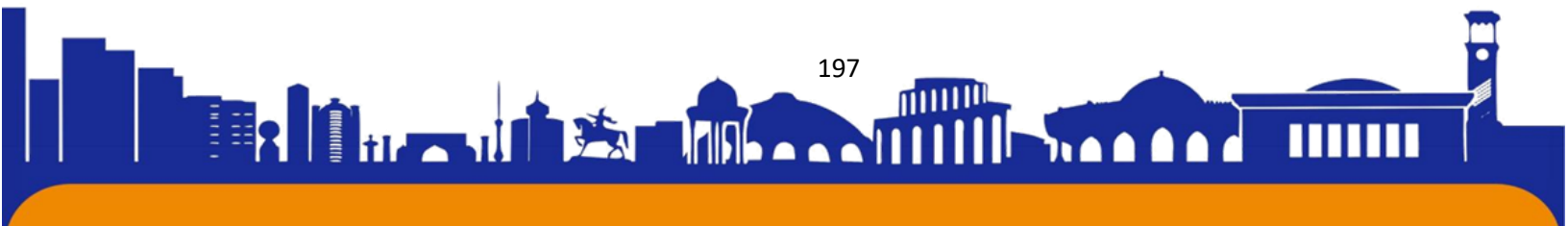

5. Sharafiddinov O. Sizni sog'indim, Zulfiya opa! - Ijodni anglash baxti. - T., Sharq, 2004.
6. Habibullayevna, R. S. (2023). BOBUR ADABIY MUHITI VA UNING MANBALARI. *Scientific Impulse*, 1(7), 157–162. Retrieved from <http://nauchniyimpuls.ru/index.php/ni/article/view/5610>
7. Habibullayevna, R. S. (2022). O 'ZBEK TILINING LUG 'AT BOYLIGI. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(6), 825-826.
8. Khabibullayevna, R. S. (2021). HISTORY OF NAMING OF UZBEK LITERARY LANGUAGE. *ResearchJet Journal of Analysis and Inventions*, 2(06), 26-28.
9. N. N. Donayeva, & F. A. Normurodova (2021). O'QUVCHILARDA MA'NAVIY-AXLOQIY SIFATLARNI SHAKLLANTIRISHDA ZAMONAVIY AXBOROT VOSITALARIDAN FOYDALANISH. Academic research in educational sciences, 2 (NUU Conference 1), 214-216.
10. Donayeva, NNT (2020). ZAMONAVIY AXBOROT MUHITIDA O'QUVCHI YOSHLARNING MA'NAVIY-AXLOQIY QIYOFASINI YUKSALTIRISH. *Talabalar gazetasi* , (22-8), 65-66.
11. Baxriddin o'g'li, F. O., Abdunabiyevich, F. A., & Norbo' Tayevna, N. D. (2022). IMPROVING VOCATIONAL EDUCATION IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS BY DEVELOPING PRIMARY MECHANISMS OF NATIONAL CRAFTS. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(02), 577-580.
12. Donaeva, N. (2022). PEDAGOGICAL SYSTEM OF FORMING SPIRITUAL MATURITY IN STUDENTS IN INFORMATION ENVIRONMENT. *Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL)*, 3(12), 64-72.
13. Abdunabievich, F. A., Ugli, F. O. B., & Norbutaevna, N. D. (2022). TYPES OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES THAT CORRESPOND TO THE SPECIFICS OF MORAL AND AESTHETIC EDUCATION AND TEACHING OF STUDENTS.
14. Abdurazakov, F. A., & Meliev, S. K. (2022). Interactive Methods Used In The Formation Of Creative Activity (On The Example Of Primary School Students). *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(1), 257-262.
15. Abdurazakov, F. A., & ugli Odinaboboev, F. B. (2022). Pedagogical importance of using module educational Technologies in the system of continuous education on the basis of modern approaches. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(1), 173-180.

16. Абдуразақов, Ф. (2022, October). ЎҚУВЧИЛАРГА АХЛОҚИЙ-ЭСТЕТИК ТАРБИЯ БЕРИШДА НОТИҚЛИК МАДАНИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ МЕХАНИЗМЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ. In *E Conference Zone* (pp. 110-115).
17. Абдуразақов, Ф. (2022). ЎҚУВ МАШҒУЛОТЛАРИДА УҚУВЧИЛАРНИНГ НОТИҚЛИК МАДАНИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ. *Conferencea*, 78-84.33
18. Чарыев, И., & Абдуразақов, Ф. (2021). СОВРЕМЕННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБРАЗОВАНИИ В УЗБЕКИСТАНЕ. *Энигма*, (32), 86-93.
19. Abdurazakov, F. (2022). SPEAKING SKILLS FORMATION MECHANISMS. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(11), 91-100.
20. Абдуразақов, Ф. А. (2023). ОҒЗАКИ ВА ЁЗМА НУТҚҚА ҚЎЙИЛАДИГАН ТАЛАБЛАР. *Journal of Universal Science Research*, 1(1), 36-42.
21. Xudayqulov, X., & Abdurazaqov, F. (2022). ЁШЛАР ОРАСИДА НУТҚ МАДАНИЯТИ РИВОЖЛАНТИРИШ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ. *Science and innovation*, 1(B7), 815-821.
22. Чарыев, И. Профессор кафедры Педагогика ТерГУ. Абдуразақов Фазлиддин, Магистрант 2-курса ТерГУ. СОВРЕМЕННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБРАЗОВАНИИ В УЗБЕКИСТАНЕ. *Научно-практический журнал «Энигма» Выпуск № 32 (Апрель 2021).*, 86.
23. Vaxriddin o'g'li, F. O., Abdunabiyevich, F. A., & Norbo' Tayevna, N. D. (2022). IMPROVING VOCATIONAL EDUCATION IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS BY DEVELOPING PRIMARY MECHANISMS OF NATIONAL CRAFTS. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(02), 577-580

ZULFIYA SHE'RIYATIDA BADIY OLAM TALQINI

Roziqova Sayyora Habibulayevna

Denov tadbirkorlik va pedagogika institute Pedagogika fakulteti Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrasida o'qituvchisi

Ubaydullayeva Sayyora Ro'ziboy qizi

Denov tadbirkorlik va pedagogika institute Pedagogika fakulteti Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabasi

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada shoira Zulfiya she'riyati haqida ma'lumot beriladi. Shoira Zulfiya she'rlarining mavzu ko'lami, obrazlar olami tahlil qilinadi. Shuningdek, shoira Zulfiyaning poetik timsol yaratish mahorati she'rlari tahlili orqali oydinlashtiriladi. Zulfiya she'rlarining tahlili shuni ko'rsatadiki, she'rlarining ruhi va ohangini, mazmuni va yo'nalishini, avj pardasini, maqsad, g'oya va ideallarini umuminsoniy fikr va tuyg'ular belgilaydi. Shu ma'noda, Zulfiya ijodining haroratini ta'minlagan omil ham undagi jo'shqin va faol insonparvarlik, poetik timsol, go'zal tuyg'ular olamidir. Zulfiya lirikasi teran tafakkur va jo'shqin hissiyot vobastaligidan hosil bo'lgan she'riyatdir. Maqolada shoira she'riyatining aynan shu jihatlari o'z ifodasini topgan.

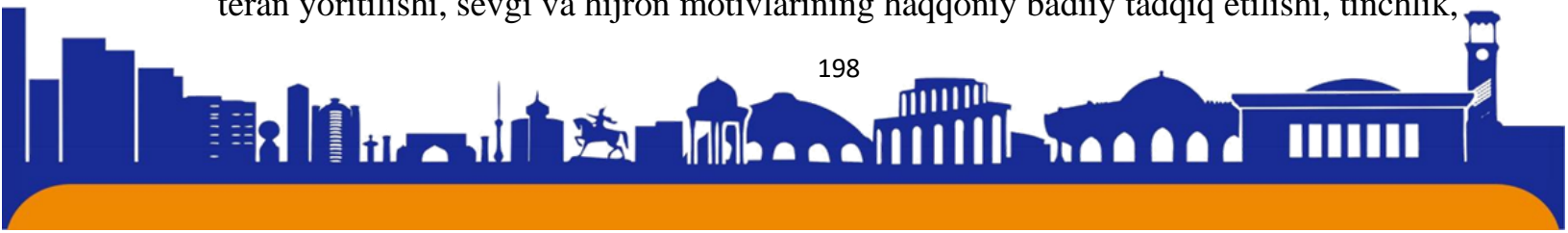
KALIT SO'ZLAR: Lirik kechinma, qahramon tabiati, mavzu ko'lami, obrazlar olami, poetik timsol, mavzu, g'oya.

ABSTRACT: This article provides information about the poetry of the poetess Zulfiya. The scope of the theme and the world of images in the poems of the poet Zulfiya are analyzed. The poet Zulfiya's mastery of creating a poetic image is also clarified through the analysis of her poems. An analysis of Zulfiya's poems shows that the spirit and tone, content and direction, climax, purpose, ideas and ideals of her poems are determined by universal thoughts and feelings. In this sense, the factor that provides the warmth of Zulfiya's work is her passionate and active humanity, poetic image, the world of beautiful emotions. Zulfiya's lyrics are a poem of deep thought and passion. These are the aspects of the poet's poetry that are reflected in the article.

Keywords: lyrical experience, the nature of the protagonist, the scope of the theme, the world of images, the poetic image, the theme, the idea.

KIRISH

Zulfiya ijodi va u yaratgan poetik asarlar hozirgi o'zbek she'riyatida muayyan ahamiyatga molikdir. Shoira Zulfiya ijodida xotin-qizlar mavzusining ko'p jihatlari teran yoritilishi, sevgi va hijron motivlarining haqqoniy badiiy tadqiq etilishi, tinchlik,

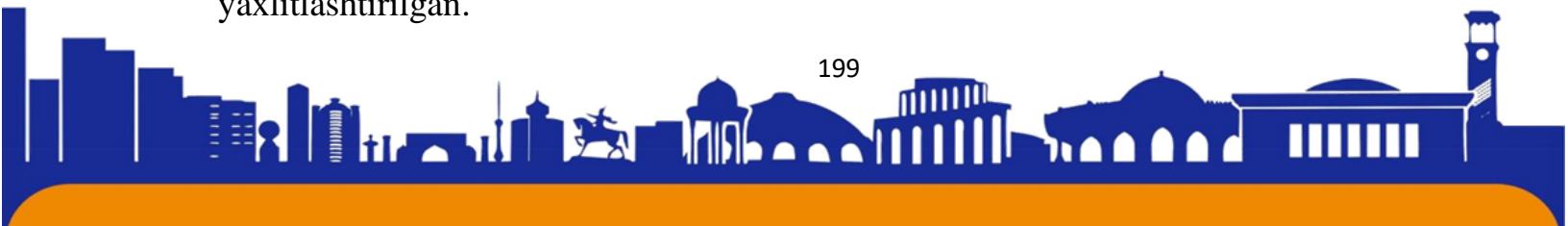
xalqlar do'stligi g'oyalarning ancha tasirchan tarannum etilishi tahsinga sazovor. Ma'lumki, Zulfiya tomonidan yaratilgan asarlarida realistik tasvir tamoyillari kuchayganligi hamda poetik obrazlar olami kengayganligini ko'rsatadi. O'zbek adabiyotshunosligining dolzarb muammolaridan biri san'atkorning o'ziga xos, betakror badiiy olamini o'rganish bo'lib, bu masalaning teran atroflicha tadqiq qilinishi yozuvchining individual mahoratini ko'rsatishga, uning adabiyotimiz taraqqiyotidagi o'rnini belgilashga xizmat qiladi. Zulfiyaning poetik fikrlash tarzini jiddiy o'rganish, uning asarlaridagi obraz va obrazlilikning tabiati, xarakterini yana ham to'laroq ochish o'zbek she'riyatidagi katta bir turkum asarlar mohiyatini tushunishga imkon beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Zulfiya she'riyati, shoira shoiraning poetik timsol yaratish, shoira badiiy olami borasidagi mahoratini N.Karimov, I.G'afurov, A.Akbarov, O.Sharafiddinov, H.Umurov, O.Hojieva, M.Ulug'ova, N.Jabborov, D.To'raev kabi adabiyotshunos olimlarimiz, ijodkorlarimiz alohida ta'kidlaganlar va Zulfiya ijodiga yuksak baho berganlar. Shuningdek, muallifligim ostida nashr etilgan "Shoira Zulfiyaning badiiy olami" nomli monografiyamizda, "Zulfiya lirikasida tuyg'ular tadriji", "Zulfiya badiiy mahoratining ba'zi qirralari" kabi maqolalarimizda shoira Zulfiya badiiy olami va uning o'ziga xos jihatlari tahlil qilingan. Shu bilan birga, Zulfiya ijodida kuzatiladigan voqelikka yangicha estetik nuqtai nazardan yondashish tamoyillari, insonparvarlik, falsafiylik, obrazli fikrlashdagi o'ziga xosliklar shoira shoiraning novatorlik izlanishlari bilan belgilanishini e'tirof etganlar.

NATIJALAR

Zulfiya she'riyati hissiy ta'sirchanligi, tuyg'ulari rozining originalligi, mushohada va ifoda tarzining o'ziga xosligi bilan betakroridir. Ayniqsa, ijodining umumbashariyligi va zamonaviyligini, asarlarida sadoqatu vafo tuyg'ulari insoniylikning bosh mezoni darajasiga ko'tarilganligini kashf etish hamon dolzarbdir. Zulfiya yangi davr ayollar she'riyatining maktabida turib XX asr o'zbek adabiyotining ayol shoiralari poetik maktabini yaratdi. H.Xudoyberdieva, O.Hojieva, G.Jo'raeva, E.Oxunova va yana boshqa ko'plab shoira Zulfiya ijodining davomchilari sanaladilar. Ta'kidlash joizki, hozirgi paytda muayyan shoir she'rlari alohida o'ziga xosligini o'rganish bilan bog'liq qator muammolar va ularning natijalari bugunga qadar yaxlit holda umumlashtirilmaganligi ko'zga tashlanmoqda. Bundan tashqari, Zulfiya badiiy olami tur spetsifikasi - lirik asar dunyosi nuqtai nazaridan adabiy-nazariy jarayon sifatida yaxlitlashtirilgan.

XX asr o'zbek poeziyasida jahon she'riy maktablarining o'mi va ta'siri beqiyos. Bular adabiy aloqalarning mustahkamlanishida yorqin namoyon bo'lgan.

Shoira go'zal hayotning muayyan tomonini badiiy tadqiq qilar ekan, u asosiy e'tiborini inson qalbida kechayotgan ziddiyatlar, tuyg'u tovlanishini ifodalashga qaratadi. U inson ruhiy olamini rang-barang ko'rinish vaziyatlarda badiiy tadqiq etib, shu orqali uning yaratuvchilik, bunyodkorlik hamda borliqdagi barcha sodir bo'lgan, bo'layotgan voqealarga mas'uliyat hissini oshirishga intiladi. Shu jihatlari bilan shoira Zulfiya H.Olimjon she'rlaridagi ba'zi poetik ifodalarni lirik tasvir yo'nalishiga singdirib yuboradi:

Kecha jimjit: ko'p go'zal kecha,
Qaraysanu suqing kiradi.
Yonadi gul, jilmayar g'uncha,
Ellar g'ti-g'tf esib turadi.

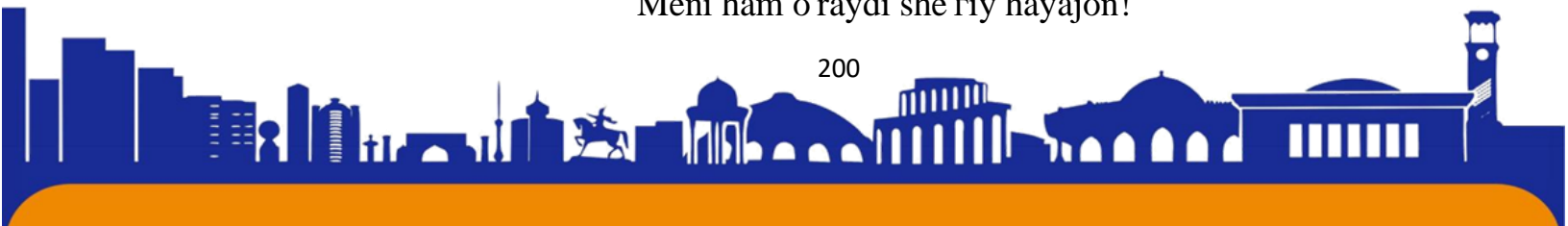
Tabiat go'zalliklaridan behad chuqur hayajonga tushish, o'z tuyg'ularini tabiatdagi tovlanishlar surati orqali berish Zulfiya ijodiga xos xususiyatlardan biridir. Shoironing hayoti haqidagi falsafiy fikrlari, lirik kechinma yo'nalishi hamda tabiat tasviri bilan hamohang teranlashib, tiniqlashib boradi. Fikr bilan tuyg'u uyg'unligi inson umrining abadiylikka daxldorligi mohiyatini ochadi:

Hijroning qalbimda, sozing qo'limda,
Hayotni kuylayman, chekinar alam.
Tunlar tushumdasan, kunduz yodimda,
Men hayot ekanman, hayotsan sen ham.

Zulfiya mahoratidagi bunday o'ziga xoslik uning tasvir ob'ektini yangicha badiiy tadqiq etishi, u haqida yangicha fikrlashga intilishi natijasidir. Shuning uchun ham Zulfiya an'anaviy obrazlar qa'ridan yangi-yangi ma'no izlaydi.

Shoira Zulfiya ijodining poetik olami va estetik qarashlari ham mazkur jarayonning bir halqasini tashkil etadi. Negaki, ijodkor o'z davrining komil farzandi. O'zi yashab turgan ijodiy muhit suvratidan estetik qarashlari shakllanadi. Ustozlari boshlab bergan salmoqli ishlar, keyingi avlod nazaridan izsiz o'tmaydi. Bularni davom ettirganligi uchun bugungi adabiy jarayon o'ziga kerakli va muhim jihatlardan ibrat olishda davom etmoqda.\

Gavhar marjon kabi yaltirab tursa,
Meni ham o'raydi she'riy hayajon!

Quyoshni qarshilab chiqib ayvonga,
Nurlarga ko'milib yuraman shodon

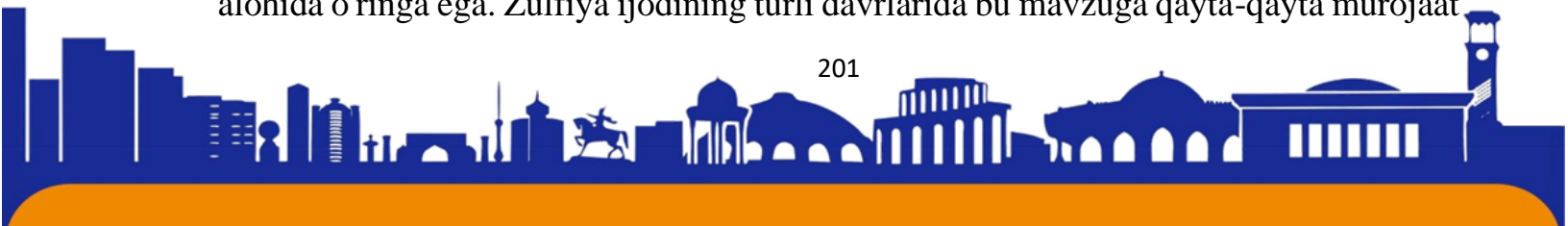
Kuz poetik obraz darajasiga ko'tarilgan mazkur parchada lirik qahramonning kayfiyati shodlik va xurramlikni aks ettirmoqda. Hissiy bo'yoqdorlik bo'rtib ko'ringan ushbu she'r mohiyatida lirik obraz - kuz ziynati mushohada sahniga olib chiqilgan. Shuningdek, bu misralarda kuz ziynati-poetik timsol darajasiga olib chiqiladi. Idrok va tushuncha qa'rida tuyg'u realizmi kashf qilinadi. Shoira bir dam bo'lsa ham o'quvchi oldidagi samimiyatini pinhon tutmaydi, aksincha ro'y-rost izhor qilishni maqsad qiladi. Bular she'rning doimiy qoidalarini maromida ifodalanganida aniqroq ko'rinadi. "Tovusday bezangan daraxt bog'lari" tashbehining kuzga ishorasi o'ziga xos sifat darajasini yuzaga keltirgan. "Oltin kuz" nomli she'rning kechinma tarkibida o'nlab muqoyasalarini real kashf qilishga erishgan. Jumladan, "nurlarga ko'milib yuraman shodon" birikmasida shoira kayfiyatining ranginligini, hayotga orzular negizida qarashini, borliqning taskini - umid ekanligini anglash qiyin emas. Zulfiya lirik qahramoni - saxovat va noyob zavq bilan yashaydigan inson. Zulfiya asarlarida insonni sevish, ardoqlash tabiatni, Vatanni e'zozlash g'oyalari bilan birlashib ketadi.

Shoira Zulfiya "Salom tansiq bahor" she'rida bahor mavzusiga bag'ishlangan she'rida o'z lirik qahramonining ma'naviy dunyosini tabiat manzaralari tasviri poetik timsollar orqali kengroq yoritib bera olgan:

Yana ko'k tubida sayraydi qushlar,
Yana erda ko'hna yam-yashil ko`rpa.
Yana tandan ketdi mudrash-u tushlar,
Yana yoshday dilda o'ylar ming turfa.
Gar ibora qadim, qofiya siyqa,
Ajdod o'lmasligin haqiqati bu.
Bahor deding - birdan olam antiqa,
Va senda eng yolqin, tiniq bu tuyg'u.

Inson qalbi va tabiat tovlanishlarining ma'nosi nozik kuzatishlar va teran falsafiy umumlashmalar uchun katta imkoniyat yaratadi. Bahor timsolida shoira lirik qahramon tabiat husnini, hayot go'zalligini, tinchlik, osoyishtalikni, insonlarning quvonchini, orzu-intilishlarini ko'radi. Ayni chog'da bahor insonning qalb manzaralarini ko'rish va kuzatish uchun ham vosita bo'lib xizmat qiladi.

Shuningdek, shoira Zulfiya ijodida ayolga ehtirom, onaga muhabbat mavzusi alohida o'ringa ega. Zulfiya ijodining turli davrlarida bu mavzuga qayta-qayta murojaat

etgan. Natijada shoiraning "Ona", "Ona ko'ksi", "Mening mehribon onaginam", "Ona ko'ksi" singari she'rlari vujudga kelgan. Shoiraning:

Onam! sening issiq, aziz joningni,
Zarradek chog'imdand boshlab bilaman.
O'zim zarra-yu, lekin qoningni,
Yangilab jismingdan o'zni o'zganman.
Sen gul juvon hali mendan bexabar,
Bulutday go'daklar tortdi havasing.
Endi men sen desam qaynoq, muattar,
Hovrin his qilaman iliq nafasing...

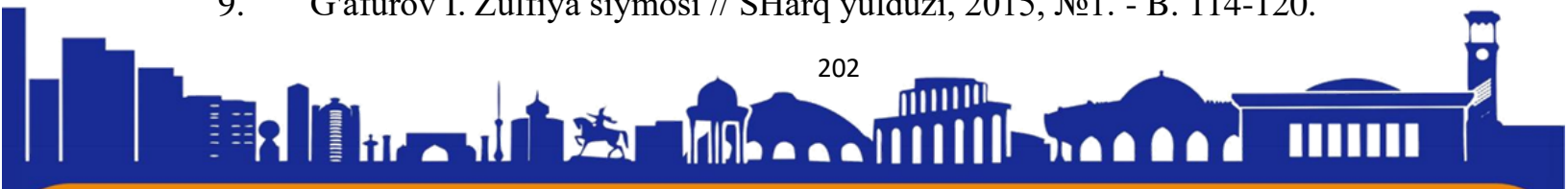
Ona va farzand muhabbatini, ayollikning botiniy va zohiriy qiyofasini ochib beruvchi lirik kechinmalar shoira ijodida talaygina.

XULOSA

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, Zulfiya lirikasi teran tafakkur va jo'shqin hissiyot pobastaligidan hosil bo'lgan she'riyatdir. Shoiraning lirik qahramoni yuksak intellekt sohibasi ekanligi sezilib turadi. U biroz o'ychan, ba'zan falsafiy, ba'zida esa jiddiy va ta'sirchan. Shoira ma'naviy-ruhiy izlanishlarida, poetik timsol yaratish jarayonida his-tuyg'ular manzarasi, kechinma tarangligi, o'tkir dramatik vaziyat va kolliziyalar bo'rtib turadi. Unda makon va zamon chegarasining qamrovlari keng, o'tmish, bugun va kelajak voqeligi, inson taqdiri tasvirlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov N.Zulfiya. Ma'rifiy biografik asar. - T., G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2015.
2. Umurova G. (2014). SHoira Zulfiyaning badiiy olami. Monografiya. -Toshkent, "Navro'z", 156 b.
3. Umurova G. (2018). Zulfiya lirikasida tuyg'ular tadriji // Xorijiy filologiya. - Samarqand, 4(4), B.83-88.
4. Umurova G. (2017). Zulfiya badiiy mahoratining ba'zi qirralari //O'zbek tili va adabiyoti. - Toshkent, 5(5), B.85-90.
5. Zulfiya. Adabiy o'ylar. - Toshkent: "Fan", 1985.
6. Зулфия. Тонг билан шом аро. Сайланма. - Тошкент: Шарқ, 2006. 168-б.
7. Zulfiya. Tong bilan shom aro. Saylanma. - Toshkent: SHarq, 2006. 168-b.
8. Mahmudova D. Halima.esse-qissa. Toshkent, "O'zbekiston", 2016.
9. G'afurov I. Zulfiya siymosi // SHarq yulduzi, 2015, №1. - B. 114-120.

10. SHarafiddinov O. Sizni sog'indim, Zulfiya opa! - Ijodni anglash baxti. - T., SHarq, 2004.
11. Hojievna O. To'rt tanho. Toshkent, "O'zbekiston", 2013.
12. Habibullayevna, R. S. . (2023). BOBUR ADABIY MUHITI VA UNING MANBALARI. *Scientific Impulse*, 1(7), 157–162. Retrieved from <http://nauchniyimpuls.ru/index.php/ni/article/view/5610>
13. Habibullayevna, R. S. (2022). O 'ZBEK TILINING LUG 'AT BOYLIGI. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(6), 825-826.
14. Khabibullayevna, R. S. (2021). HISTORY OF NAMING OF UZBEK LITERARY LANGUAGE. *ResearchJet Journal of Analysis and Inventions*, 2(06), 26-28.
15. N. N. Donayeva, & F. A. Normurodova (2021). O'QUVCHILARDA MA'NAVIY-AXLOQIY SIFATLARNI SHAKLLANTIRISHDA ZAMONAVIY AXBOROT VOSITALARIDAN FOYDALANISH. Academic research in educational sciences, 2 (NUU Conference 1), 214-216.
16. Donayeva, NNT (2020). ZAMONAVIY AXBOROT MUHITIDA O'QUVCHI YOSHLARNING MA'NAVIY-AXLOQIY QIYOFASINI YUKSALTIRISH. *Talabalar gazetasi* , (22-8), 65-66.
17. Baxriddin o'g'li, F. O., Abdunabiyevich, F. A., & Norbo' Tayevna, N. D. (2022). IMPROVING VOCATIONAL EDUCATION IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS BY DEVELOPING PRIMARY MECHANISMS OF NATIONAL CRAFTS. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(02), 577-580.
18. Donaeva, N. (2022). PEDAGOGICAL SYSTEM OF FORMING SPIRITUAL MATURITY IN STUDENTS IN INFORMATION ENVIRONMENT. *Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL)*, 3(12), 64-72.
19. Abdunabiyevich, F. A., Ugli, F. O. B., & Norbutaevna, N. D. (2022). TYPES OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES THAT CORRESPOND TO THE SPECIFICS OF MORAL AND AESTHETIC EDUCATION AND TEACHING OF STUDENTS.
20. Abdurazakov, F. A., & Meliev, S. K. (2022). Interactive Methods Used In The Formation Of Creative Activity (On The Example Of Primary School Students). *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(1), 257-262.
21. Abdurazakov, F. A., & ugli Odinaboboev, F. B. (2022). Pedagogical importance of using module educational Technologies in the system of continuous education on the

basis of modern approaches. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(1), 173-180.

22. Абдуразақов, Ф. (2022, October). ЎҚУВЧИЛАРГА АХЛОҚИЙ-ЭСТЕТИК ТАРБИЯ БЕРИШДА НОТИҚЛИК МАДАНИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ МЕХАНИЗМЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ. In *E Conference Zone* (pp. 110-115).

23. Абдуразақов, Ф. (2022). ЎҚУВ МАШҒУЛОТЛАРИДА УҚУВЧИЛАРНИНГ НОТИҚЛИК МАДАНИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ. *Conferencea*, 78-84.33

24. Чарыев, И., & Абдураззоков, Ф. (2021). СОВРЕМЕННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБРАЗОВАНИИ В УЗБЕКИСТАНЕ. *Энигма*, (32), 86-93.

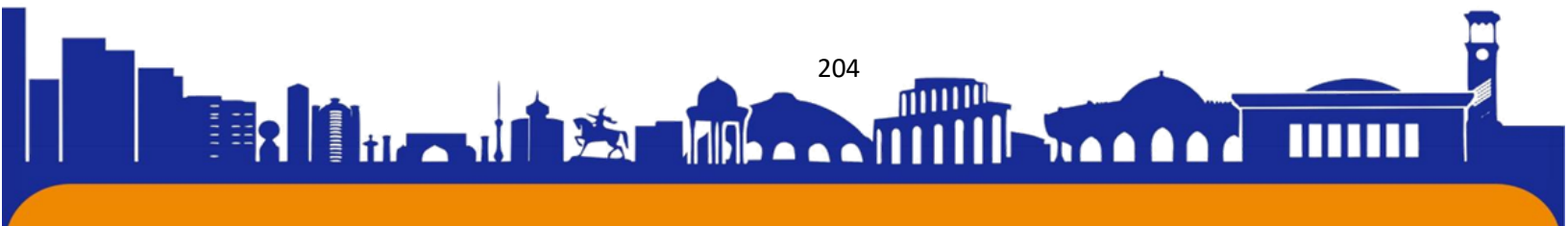
25. Abdurazakov, F. (2022). SPEAKING SKILLS FORMATION MECHANISMS. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(11), 91-100.

26. Абдуразақов, Ф. А. (2023). ОҒЗАКИ ВА ЁЗМА НУТҚҚА ҚЎЙИЛАДИГАН ТАЛАБЛАР. *Journal of Universal Science Research*, 1(1), 36-42.

27. Xudayqulov, X., & Abdurazaqov, F. (2022). ЁШЛАР ОРАСИДА НУТҚ МАДАНИЯТИ РИВОЖЛАНТИРИШ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ. *Science and innovation*, 1(B7), 815-821.

28. Чарыев, И. Профессор кафедры Педагогике ТерГУ. Абдураззоков Фазлиддин, Магистрант 2-курса ТерГУ. СОВРЕМЕННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБРАЗОВАНИИ В УЗБЕКИСТАНЕ. *Научно-практический журнал «Энигма» Выпуск № 32 (Апрель 2021).*, 86.

29. Vaxriddin o'g'li, F. O., Abdunabiyevich, F. A., & Norbo' Tayevna, N. D. (2022). IMPROVING VOCATIONAL EDUCATION IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS BY DEVELOPING PRIMARY MECHANISMS OF NATIONAL CRAFTS. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(02), 577-580

THE PEDAGOGICAL COMPETENCE OF FOREIGN LANGUAGE TEACHERS

ZOKHIDA SHARABIDINOVNA TURSINOVA

Doctoral student, national research institute for professional development and training of pedagogues named after A. Avloni, Tashkent

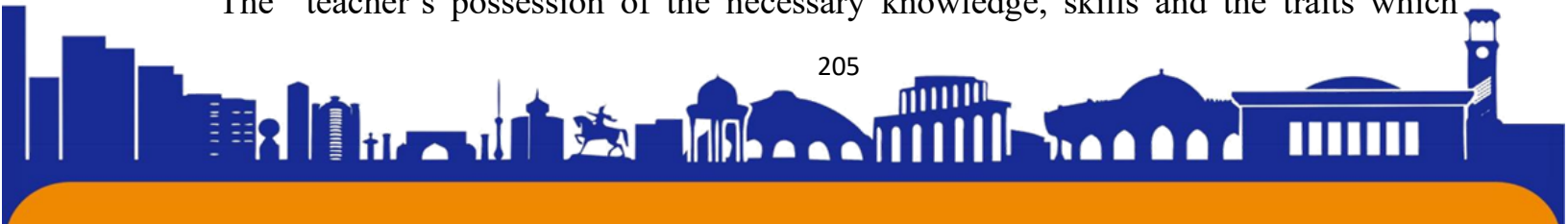
zokhida87@mail.ru

Abstract: This article covers the concept of pedagogical competence, the importance of improving pedagogical development for teachers in all levels in Uzbekistan. Another issue highlighted in the article is the development of professional qualities of a foreign language teacher and opportunities created to fulfill the process. The author provides the information on types of competences teachers need before and while teaching. An attempt is made to reveal the core meaning of the concept ‘professional competence/teacher’.

Key words: *pedagogical competence, school language teachers, foreign language, certification, continuing professional development.*

Introduction

One of the current issues in the system of education is to lead and motivate the school staff, especially English language teachers to develop their pedagogical, psychological, methodological and overall professional competences. What does the professional competence of a teacher include? Is it connected with possessing the higher education diploma and higher band language certificate or is it the ability to deal with anything in the classroom and have the better result? Various aspects of the problem of developing professional competence are reflected in numerous psychological and pedagogical studies. These works give a general description of professional competence and the role of independent cognitive activity (Shchukin A.N., Balykhina T.M., Mamontov A.S., Danilov M.A., L.V. Zharova, G.S. Zakirov, E. N. Kabanova-Meller, M. I. Makhmutov, P. I. Pidkasisty, N. A. Polovnikova and others). Professor, Doctor of Pedagogy, Professor of the All-Institute Department of Theory and History of Pedagogy, Institute of Pedagogy and Educational Psychology, Moscow City Pedagogical University G.M. Kozhaspirova reveals the core concept of the notion as “The teacher’s possession of the necessary knowledge, skills and the traits which

determine the formation of his/her pedagogical activity, communication and the personality of the teacher as the bearer of certain values, ideals and pedagogical consciousness”.

Main part

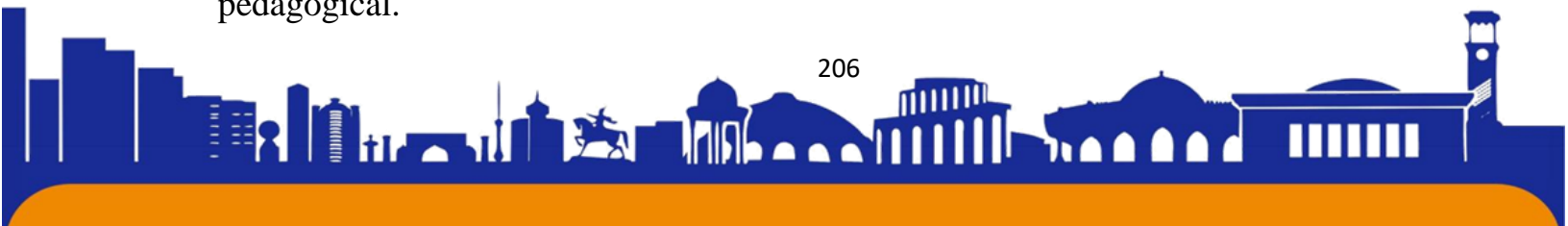
According to E.F.Zera, competence includes not only a specialist's knowledge and experience but also the capacity to implement the amassed knowledge and skills in the present and put them to use while carrying out their professional responsibilities. Depending on the circumstance, the readiness and capacity to apply this knowledge is crucial in this instance. According to N.V. Kuzmina, "competence" refers to a teacher's capacity to transform a field in which he specializes into a tool for forming a learner's personality while taking into account the constraints and guidelines imposed on the teaching and educational process by the demands of the pedagogical norm in which it is implemented. The different types of competence are distinguished by N.V. Kuzmina:

- specialized and professional competence (in the discipline being taught);
- methodological competence (in the ways in which students acquire knowledge, skills, and abilities);
- socio-psychological competence (in the processes of communication); — differential psychological competence (in the motives, abilities, and orientation of students);
- auto-psychological competence or reflection of pedagogical activity (in the field of merits and demerits).

Antoeva Yu.V. provides the general description in her ‘Conditions for the development of professional qualities of a foreign language teacher’(2020), which is noted below.

Professional competence of a foreign language teacher is a system of linguistic, sociolinguistic, cultural, strategic and discursive knowledge, skills and abilities that allow communicants to interact effectively in specific socially determined communicative situations, as well as skills and the ability to apply existing knowledge in the field of pedagogy, psychology and methodology foreign language teaching.

The professional qualities of a foreign language teacher can be divided into three groups. The first one is the knowledge of the language being taught (practical and theoretical) and the culture of the people - the native speaker of this language. The second group is the methodological knowledge and skills of the teacher, the third - pedagogical.

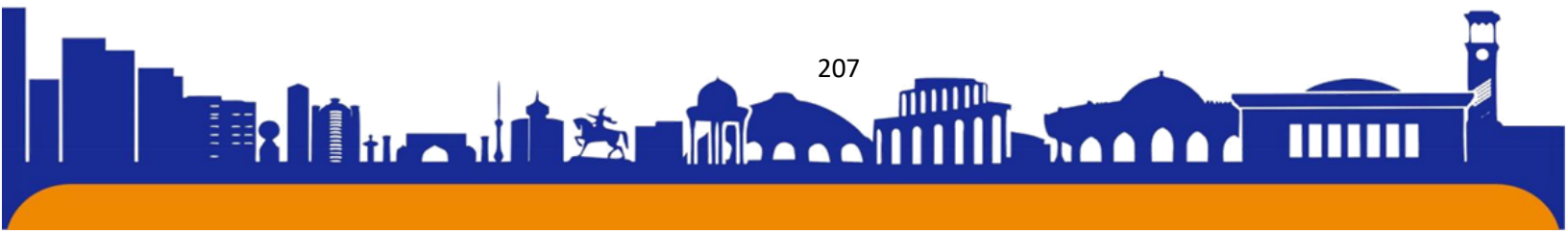

What criteria exists to reveal the core meaning of a competent teacher? The quote from Margaret E. Sangster, “No one should teach who is not in love with teaching” can concisely depict the core teaching belief. Some people say that in order to be a worthy instructor, it needs several years of experience, acquired teaching skills and qualifications while others think that a strong willingness to teach students and affection towards his/her profession make the teachers unique and professional in their field of area.

So what does it mean to be a ‘proficient’ teacher? It is true that there are a number of opinions and views on this very subject. And I would like to share my thoughts. As educators, we need to remember the adage of teaching being both an ‘art and science’. The art should include the reflective components that occur from within — such as internal motivators for improvement and evaluation, as well as engaging in reflection with colleagues both inside and outside of the profession. Perhaps most importantly, self-care in the form of becoming more prepared, relaxed and open to constant change is an essential component to being successful in this profession. We must also remember the “science” component of teaching, which includes external evaluations on content delivery and markers for improvement (e.g. administrator evaluations, student evaluations, and other quantifiable measures).

Innovativeness is the next component of professional competence. One should be an innovative teacher as to dare to go off the track in order to be on the track. Innovativeness is introducing changes and new ideas, daring to be different and being unique, experimenting new things, being fresh always. Moreover, updating one’s teaching and language skills is vital as new methods and approaches of teaching occur in the process of language teaching. Including digital tools and online activities which are preferred by young learners can be handy not only in interacting students in the class but also in assessing their knowledge economizing paper and teacher’s time.

A teacher who promotes interaction in the English class does justice to their profession by empowering learners and helping them develop their communication skills. Generally, motivating students; create opportunities for them to interact with one another through communication through entertainment activities such as role-plays, group discussions, mock interviews, etc. Even shy students, who sometimes don’t feel on their own plate, are fond of such classes.

In order to be an ideal teacher one should have 'passion' for the people s/he teaches, and his/her profession -which also means dedication; long hours, studying, paying for further development-and this happens because teaching is not only a job for a living it is also living for the job.

Patience is described as the ability to accept trouble and other people's annoying behavior without complaining or becoming angry. Learners are different in personality, so having such trait as to be patient is the most important factor in our occupation. As to have 'sweet fruit', or 'a good melodic music' to my mind, we - teachers must have all the skills which were mentioned above to educate and bring up astute and well-mannered students.

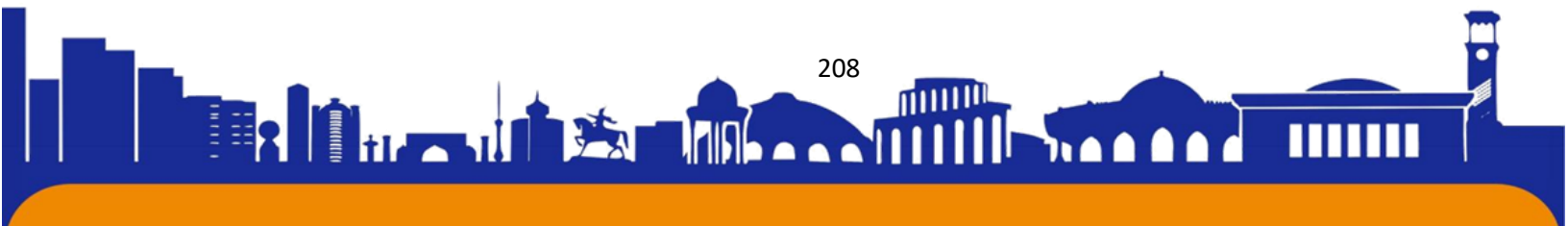
Conclusion

In today's improving world, a teacher must continuously learn, participate in self-education, and self-actualize through pedagogical activity in order to be professionally competent. The teacher engages in an appropriation-bestowal interaction as part of the self-realization process. A self-fulfilling teacher not only contributes to society but also invests in the ideals of his students. A teacher in the educational system is a self-developing individual who enhances both his professional and personal attributes through ongoing self-improvement.

All in all, it can be seen that each ideas and opinions have a considerable impact on how to be a skilled instructor in which it cannot be separated from each other. To be more precise, both academic knowledge and passion for teaching make every educator to be the best in their subject area.

REFERENCES:

1. Antonova Yu. V., Conditions for the development of professional qualities of a foreign language teacher, Retrieved from: https://xn--j1ahfl.xn--plai/library/professionalnaya_kompetentciya_uchitelya_inostrannogo_132621.htm
2. Artemov V. A. Psikhologiya obucheniya inostrannomu yazyku. — M.: Pedagogika, 1989. — p. 103.
3. Bim I. L. Nekotorye aktualnye problemy covremennogo obucheniya inostrannym yazykam. — YaISh. 2001, No. 4. — p. 39.
4. Balykhina T.M. Formation of the professional competence of a philologist at the stage of education in the magistracy. - M., 2000. - S. 111-127.

5. Bekmurodov M., K. Kuronboyev, L. Tangriev. Towards rapid development and renewal based on the strategy of actions- Tashkent: Publishing house named after Gafur Gulam, 2017, - 92 p.

6. Ibragimova, Sh. X. Professional competence of the foreign language teachers / Sh. X. Ibrahimova. // *Molodoy uchenyy*. — 2018. — No. 22 (208). — S. 315-316. — URL: <https://moluch.ru/archive/208/50390/>

7. Saodat, Saidakbarova. "The Study of Phraseology and Its Theoretical Features." *Journal of Foreign Language Teaching and Applied Linguistics* 11 (2021): 97-101.

8. Kodzhaspirova, G.M. Pedagogical dictionary / G.M. Kodzhaspirova. — Academy: 2001. — 672 p.

9. Kuzmina, N.V. Professionalism of the personality of the teacher and the skill of industrial training. Kuzmina. — M.: High school. — 1990. — 198 p.

10. Markova, A.K. Psychological analysis of the teacher's professional competence. — 1990. — № 8.7

11. Saodat, Saidakbarova. "THE BENEFITS OF USING CRITICAL INCIDENTS IN TEACHING LANGUAGES." *Conference. PERSPECTIVES OF IMPLEMENTING INTERNATIONAL EXPERIENCE IN FOREIGN LANGUAGES TEACHING*. Vol. 11. 2021.

12. Passov E.I. Communicative foreign language education: concepts of individuality development in the dialogue of cultures. Lipetsk, 2000.

13. Sharobidinovna, Z. T., & Kabilovna, N. O. Comparative analysis of Lingvocultural aspects of proverbs and sayings about Parents and problems of Lingvodidactics (based on materials of Uzbek and English languages). 5. Malkina, N. A. (1996). Methodology of using skazki and obuchenii doshkolnikov ustnoy rechi na angliskom zyzyke.

14. Sharobidinovna, Z. T., Kizi, J. D. I., Azizovna, D. G., & Ruzikulovna, J. Y. (2020). CRITICAL PERIOD HYPOTHESIS IN ACQUIRING THE SECOND LANGUAGE: THE CASE OF TWO UZBEK STUDENTS. *Journal of Critical Reviews*, 7(7), 881-884.

15. Zokhida Sharobidinovna Tursinova O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA SIYOSIY EVFEMIZMLARNING QIYOSIY TAHLILI // *Scientific progress*. 2022. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-zbek-va-ingliz-tillarida-siyosiy-evfemizmlarning-qiyosiy-tahlili> (дата обращения: 25.03.2023).

LIMONDA OQQANOT ZARARKUNANDA HASHAROT

Amirova Sayyora Jumanazar qizi

Termiz agrotexnologiyalar va innovatsion rivojlanish instituti, o'simlikalar va qishloq xo'jalik mahsulotlari karantini yo'nalishi

Eshmamatova Feruza Toshmuhammad qizi

Termiz agrotexnologiyalar va innovatsion rivojlanish instituti, o'simlikalar va qishloq xo'jalik mahsulotlari karantini yo'nalishi

Norboyeva Xilola Jamshid qizi

Termiz agrotexnologiyalar va innovatsion rivojlanish instituti, o'simlikalar va qishloq xo'jalik mahsulotlari karantini yo'nalishi

Norboyeva Zilola Xasan qizi

Termiz agrotexnologiyalar va innovatsion rivojlanish instituti, o'simlikalar va qishloq xo'jalik mahsulotlari karantini yo'nalishi

Annotatsiya

Oqqanot zararkunandalari limon yetishtiruvchilar uchun keng tarqalgan muammo bo'lib, limon daraxtlarining barglari, mevalari va umumiy salomatligiga jiddiy zarar yetkazadi. Ushbu maqola oqqanot zararkunandalarining limon daraxtlariga ta'siri bo'yicha adabiyotlarni ko'rib chiqish, shuningdek, ushbu zararkunandalar keltirgan zararni o'lchash metodologiyasini taqdim etishdan iborat.

Kalit so'zlar: Oqqanot zararkunandasi, limon daraxtlari, zararkunandalar zarari, qishloq xo'jaligi, bog'dorchilik, ekinlarni boshqarish

Abstract

The spider mite pest is a common problem for lemon growers, causing significant damage to the leaves, fruit and overall health of lemon trees. This article aims to review the literature on the impact of spider mites on lemon trees, as well as to present a methodology for measuring the damage caused by these pests.

Key words. Spider mite, lemon trees, pest damage, agriculture, horticulture, crop management.

KIRISH

Limon daraxtlari dehqonlar va paxtakorlar uchun qimmatli ekin bo'lib, iste'mol qilish va non pishirishda foydalanish uchun yangi meva manbai hisoblanadi. Biroq, limon daraxtlarining o'sishi va mahsuldorligiga oqqanotlar kabi zararkunandalar jiddiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bu mayda hasharotlar daraxtlarning barglari va mevalari bilan oziqlanadi, bu esa hosilning sifati va hosildorligini pasaytiradigan zarar keltiradi.

Limon oqqanotlar, ilmiy jihatdan *Panonychus citri* nomi bilan tanilgan, sitrus ekinlarida zararkunanda hisoblangan kichik araxniddir. U sitrus barglari va mevalarining shirasi bilan oziqlanadi, bu o'simlikning sarg'ayishiga, so'lib ketishiga olib keladi va o'sishini sekinlashtiradi. Agar infeksiya kuchli bo'lsa, meva sifati va sifati yomonlashishi mumkin. Limon oqqanotlar odatda insektitsidlar va zararkunandalarga qarshi kurashning integratsiyalashgan usullaridan foydalanish orqali nazorat qilinadi.

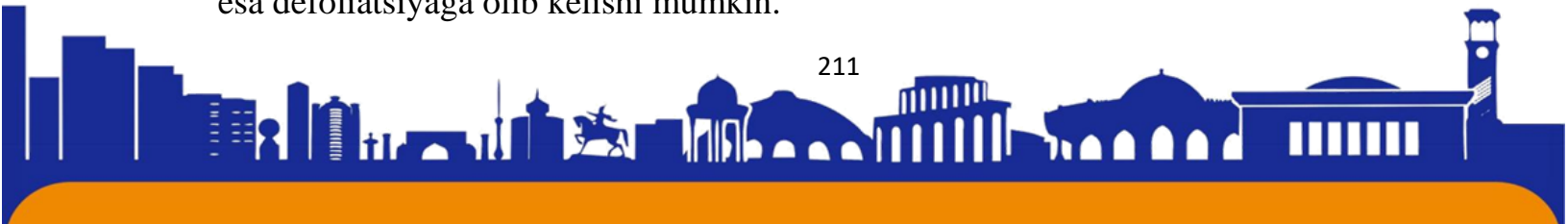
Oqqanotlar - limon daraxtlarining keng tarqalgan zararkunandalaridir. Ular daraxtning barglari bilan oziqlanadi, bu esa barglarda sariq dog'lar va chig'anoqlarni keltirib chiqaradi. Og'ir infestatsiyalarda barglar jigarrang bo'lib, tushishi mumkin, bu esa defoliatsiyaga olib keladi. Oqqanotlar odatda barglarning pastki qismida joylashgan o'rgimchakka o'xshash mayda zararkunandalardir. Ular tez ko'payadi, bu ularning populyatsiyasining tez o'sishiga va limon daraxtiga zarar etkazishi mumkin. Oqqanotlar bilan kurashish uchun limon daraxtini muntazam ravishda tekshirish va zararlangan barglarni olib tashlash muhimdir. Bundan tashqari, shlangdan kuchli suv portlashi oqqanotlar sonini yo'q qilishga va kamaytirishga yordam beradi. Agar infeksiya kuchli bo'lsa, siz insektitsidli sovun yoki bog'dorchilik moylari kabi kimyoviy vositalardan foydalanishingiz kerak bo'lishi mumkin.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, oqqanotlar limon daraxtlariga katta zarar etkazishi mumkin, buning natijasida o'sish, meva etishtirish va daraxtlarning sog'lig'i pasayadi. Bundan tashqari, oqqanotlar oziqlantirish faolligi ham o'simlik viruslarining tarqalishiga olib kelishi mumkin, bu zararkunandalar etkazilgan zararni yanada kuchaytiradi.

Limon daraxtlaridagi oqqanotlar tomonidan etkazilgan zararni o'lchash uchun vizual tekshiruvlar va laboratoriya tahlillari kombinatsiyasidan foydalanish mumkin. Bunga barglarning shikastlanishi va rangi o'zgarishi darajasini baholash, daraxtda mavjud bo'lgan oqqanotlar sonini hisoblash va oqqanotlar oziqlanishi ta'sir qiladigan o'simlik gormonlari va boshqa biokimyoviy moddalar darajasini tahlil qilish kiradi.

Oqqanotlar Tetranychidae oilasiga mansubdir. Ular kichik, odatda uzunligi taxminan 1/50 dyum va odatda sariq, yashil yoki qizil rangga ega. Oqqanotlar o'simliklarning, shu jumladan limon daraxtlarining sharbati bilan oziqlanadi, barglarning hujayralarini teshib, tarkibini so'rib oladi. Bunday oziqlantirish barglarning sarg'ayishiga, qoqib ketishiga va so'lib ketishiga olib kelishi mumkin, og'ir holatlarda esa defoliatsiyaga olib kelishi mumkin.

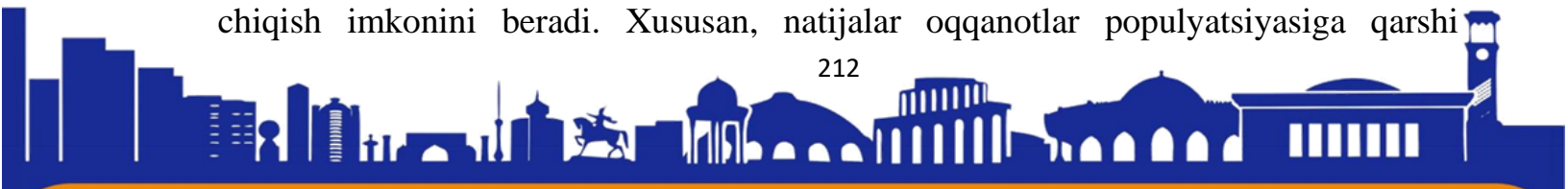
Oqqanotlar issiq, quruq ob-havoda eng faol bo'lib, ular tez ko'payadi, bitta urg'ochi qisqa vaqt ichida yuzlab tuxum qo'yishga qodir. Bu tez ko'payish populyatsiyalarning tezda ko'payishiga olib kelishi mumkin, bu esa limon daraxtiga jiddiy zarar yetkazishi mumkin.

Limon daraxtlaridagi oqqanotlar bilan kurashish uchun daraxtni muntazam ravishda kuzatib borish va ta'sirlangan barglarni olib tashlash muhimdir. Daraxtni muntazam sug'orish infestatsiyaning og'irligini kamaytirishga yordam beradi, chunki oqqanotlar ko'pincha quruq sharoitda ko'proq tarqalgan. Agar infektsiya kuchli bo'lsa, kimyoviy nazorat kerak bo'lishi mumkin, shu jumladan insektitsid sovunlari, bog'dorchilik moylari yoki oqqanotlar bilan kurashish uchun maxsus belgilangan boshqa pestitsidlar. Biroq, bu kimyoviy moddalarni oqilona ishlatish muhim, chunki ular foydali hasharotlar va boshqa changlatuvchilarga ham zarar etkazishi mumkin va har doim yorliqdagi ko'rsatmalarga diqqat bilan amal qilish lozim.

NATIJARLAR

Ushbu baholash natijalari limon daraxtlariga oqqanotlar keltirgan zararining aniq tasavvurini beradi va zararkunandalarga qarshi samarali kurash strategiyalarini ishlab chiqish imkonini beradi. Xususan, natijalar oqqanotlar populyatsiyasiga qarshi

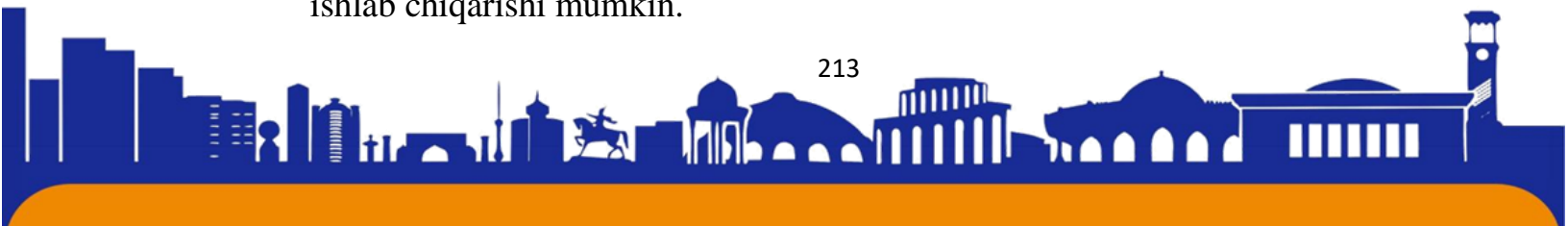
kurashning eng samarali usullarini, masalan, pestitsidlar yoki biologik kurash usullarini aniqlashga yordam beradi.

Limon daraxti oqqanotlar tomonidan shikastlanganligini ko'rsatadigan bir nechta belgilar mavjud:

- Barglarning qichishi yoki sarg'ayishi: Barglardagi mayda, sariq yoki oq dog'lar oqqanotlar zararlanishining ishonchli belgisidir. Vaqt o'tishi bilan dog'lar jigarrang bo'lib, barglar sarg'ayadi va tushishi mumkin.
- Nozik to'r: oqqanotlar barglarning pastki qismida ko'rinadigan nozik to'rlarni hosil qiladi. Bu ularning mavjudligining yaxshi ko'rsatkichidir, ayniqsa infeksiyaning dastlabki bosqichlarida.
- Meva ustida dog'lar paydo bo'lishi yoki rangi o'zgarishi: Og'ir infestatsiyalarda oqqanotlar mevaga ham zarar yetkazishi mumkin, bu esa mevaning rangsizlanishi yoki rangi o'zgarishiga olib keladi.
- O'simlik kuchining pasayishi: Oqqanotlar kuchli zararlanishi limon daraxtining sog'lig'i va kuchining pasayishiga olib kelishi mumkin, bu esa uni boshqa muammolarga, masalan, kasallik va atrof-muhit omillaridan stressga moyil qiladi.

Limon daraxtlarining boshqa zararkunandalari oqqanotlar zarariga o'xshash alomatlarga ega bo'lishi mumkin. Masalan:

- Shira: Shira limon daraxtining shirasi bilan oziqlanadi, barglarning sarg'ayishi va jingalaklanishiga olib keladi. Bundan tashqari, ular chumolilar va mog'orni o'ziga tortadigan asal shudring deb ataladigan yopishqoq moddani ishlab chiqarishi mumkin.
- Thrips: Thrips - limon daraxtlari sharbati bilan oziqlanadigan kichik, nozik hasharotlar. Ular barglarda kumushrang chiziqlar va rang o'zgarishiga olib kelishi mumkin, shuningdek, buzilgan o'sish va deformatsiyalangan mevalarga olib kelishi mumkin.
- O'lchovli hasharotlar: Qo'zg'almas hasharotlar limon daraxtlari sharbati bilan oziqlanib, sarg'ayish va o'sishni sekinlashtiradi. Bundan tashqari, ular chumolilar va mog'orni o'ziga tortadigan asal shudring deb ataladigan yopishqoq moddani ishlab chiqarishi mumkin.

Limon daraxtiga zarar yetkazadigan zararkunandani to'g'ri aniqlash, nazorat qilishning eng yaxshi yo'lini aniqlash uchun muhimdir. Professional entomolog yoki bog'dorchilik mutaxassisi identifikatsiyalash va nazorat qilish bo'yicha tavsiyalar berishda yordam berishi mumkin.

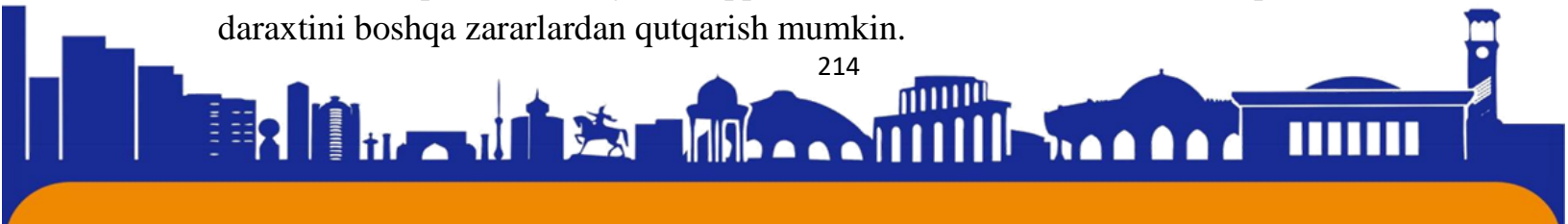
XULOSA

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, oqqanotlar limon daraxtlariga katta zarar etkazishi, ularning o'sishi, meva etishtirish va umumiy sog'lig'ini kamaytirishi mumkin. Pestitsidlar yoki biologik nazorat usullaridan foydalanish kabi zararkunandalarga qarshi samarali kurash strategiyalari limon daraxtlarini ushbu zararkunandalardan himoya qilish uchun juda muhimdir.

Limon daraxtlarini oqqanotlardan qutqarish usullari mavjud. Misol uchun:

- Daraxtni muntazam ravishda tekshirib turish: Limon daraxtni muntazam ravishda oqqanotlar belgilarini tekshirish, masalan, sarg'ish yoki bo'lak barglari, mayda to'rlari yoki mevalaridagi dog'larni aniqlash.
- Zararlangan barglarni olib tashlash: Agar oqqanotlar zararlangan barglarni sezsak, ularni daraxtdan olib tashlash va oqqanotlar sonini kamaytirish uchun ularni yo'q qilish zarur.
- Daraxtni sug'orish: Limon daraxtni muntazam sug'orish infestatsiyaning og'irligini kamaytirishga yordam beradi, chunki oqqanotlar ko'pincha quruq sharoitda ko'proq tarqaladi.
- Tabiiy yirtqichlardan foydalanish: Limon daraxti yaqinida turli xil gulli o'simliklar ekish orqali oqqanotlar, masalan, xonqizi va yirtqich oqqanotlar kabi tabiiy yirtqichlarni ko'paytirish.
- Kimyoviy nazorat vositalaridan oqilona foydalanish: agar infektsiya kuchli bo'lsa, kimyoviy nazorat kerak bo'lishi mumkin, jumladan, insektitsid sovunlari, bog'dorchilik moylari yoki oqqanotlar bilan kurashish uchun maxsus belgilangan boshqa pestitsidlar. Biroq, bu kimyoviy moddalarni oqilona ishlatish muhim, chunki ular foydali hasharotlar va boshqa changlatuvchilarga ham zarar yetkazishi mumkin va har doim yorliqdagi ko'rsatmalarga diqqat bilan amal qilish lozim.

Ushbu qadamlarni bajarib, oqqanotlar bilan zararlanishni nazorat qilish va limon daraxtni boshqa zararlardan qutqarish mumkin.

Limon daraxtlaridagi oqqanotlar bilan kurashish uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan bir nechta kimyoviy moddalar mavjud. Biroq, bu kimyoviy moddalarni oqilona ishlatish va yorliqdagi ko'rsatmalarga diqqat bilan amal qilish muhimdir. Ba'zi umumiy kimyoviy moddalarga quyidagilar kiradi:

- ✓ Insektitsidli sovunlar: Insektitsid sovunlari o'simlikdan oqqanotlar jismoniy olib tashlash orqali ishlaydigan pestitsidlarning bir turidir. Ular oziq-ovqat ekinlarida foydalanish uchun xavfsizdir va foydali hasharotlarga minimal ta'sir ko'rsatadi.
- ✓ Bog'dorchilik moylari: Bog'dorchilik moylari oqqanotlar va ularning tuxumlarini yog'li plyonka bilan qoplash orqali bo'g'uvchi pestitsidlarning bir turidir. Ular oziq-ovqat ekinlarida foydalanish uchun xavfsizdir va foydali hasharotlarga minimal ta'sir ko'rsatadi.
- ✓ Neem yog'i: Neem yog'i neem daraxtidan tayyorlangan pestitsidning bir turi. Oqqanotlar va boshqa zararkunandalarning hayot aylanishini buzish orqali ishlaydi.
- ✓ Piretrin: Piretrin xrizantema gullaridan tayyorlangan pestitsidlarning bir turi. Oqqanotlar va boshqa zararkunandalarni falaj qilish orqali ishlaydi.
- ✓ Asetamiprid: Asetamiprid o'simlik tomonidan qabul qilinadigan va oqqanotlar va boshqa zararkunandalarning hayot aylanishini buzish orqali ishlaydigan tizimli insektitsidning bir turi.

Limon daraxtlaridagi oqqanotlar bilan kurashish uchun kimyoviy vositalardan foydalanganda, yorliqdagi ko'rsatmalarga, jumladan tavsiya etilgan qo'llash tezligiga va mevani yig'ib olishdan oldin kutish davriga diqqat bilan rioya qilish muhimdir. Bundan tashqari, zararkunandalarga chidamlilik xavfini kamaytirish uchun har xil turdagi pestitsidlarni almashtirish muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Smit, J. (2019). Oqqanotlar: qishloq xo'jaligi va bog'dorchilikda keng tarqalgan zararkunanda. Zararkunandalarga qarshi kurash fanlari, 75(12), 3788-3797.
2. Jonson, D. va Jons, R. (2021). Oqqanotlar limon daraxtlariga ta'siri: adabiyotlarni ko'rib chiqish. Qishloq xo'jaligi fanlari jurnali, 59(2), 123-135.
3. Parker, J. va Braun, M. (2018). Limon bog'larida oqqanotlar populyatsiyasini nazorat qilish uchun ekinlarni boshqarish strategiyalari. Bog'dorchilik jurnali, 27 (4), 567-573.

Ogahiy lirikasida she'riy san'atlarning o'rni.

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti Filologiya va tillarni o'qitish: arab tili
yo'nalishi (arab-ingliz) guruhi 1-bosqich talabasi

Shahobiddin Yo'ldoshev

Ilmiy rahbar f.f.d., dots. Muxiddinova D.

Annotatsiya: Ushbu maqola shoir, tarixnavis, tarjimon hamda davlat va jamoat arbobi Muhammad Rizo Ogahiy lirikasida she'riy san'atlarning o'rni haqida yozilgan. Maqolada serqirra ijod sohibining g'azal va ruboiylarining she'riy san'ati va ma'naviy jihatlari ilmiy asosda yaratilgan.

Kalit so'zlar: Ogahiy, husni ta'lil, talmeh, tarse

Annotation: This article is written about the role of poetic arts in the lyrics of the poet, historian, translator and public and public figure Muhammad Reza Ogahi. In the article, the poetic art and spiritual aspects of the ghazals and rubai of the prolific creator were created on a scientific basis.

Key words: Ogahi, husni ta'lil, talmeh, tarse

Adabiyotning asosiy quroli – so'zning kuchidan samarali foydalanib, asarlarini bashariyat uchun yaratgan shoir badiiy tafakkurining ko'lami va ko'rkamligiga nazar tashlar ekanmiz, Ogahiy o'z ijodida turli she'riy san'atlar- mubolag'a, tashbeh, istiora, tamsil, tazod, husni ta'lil, talmeh, tardi aks, kitobat kabilardan mohirona foydalanganligining guvohi bo'lamiz. Bu til vositalari shoir she'riyati, xususan, g'azallari qurilishining zuvalasi pishiq, puxta, ta'sirchan va jozibadorligini ta'minlagan. Ulardan ayrimlarini tahlilga tortmoqchimiz. Muhammadrizo Ogahiyning asarlari bugungi kunga qadar insoniyat ma'naviy merosida katta ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatish ushbu maqolaning asosiy maqsadi hisoblanadi.

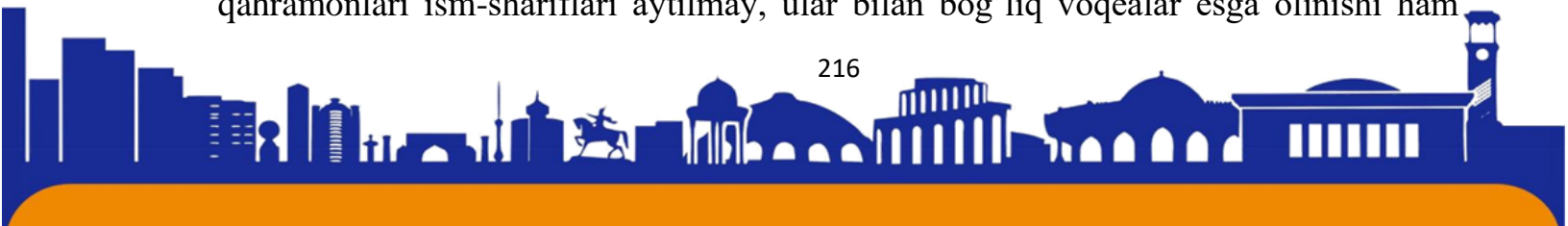
Keldi yuz fayzu tarovat birla ayyomi bahor,

Ayladi ro'yi zamin jannat safosin oshkor.

Esti ofoq ichra har sori havoyi ruh baxsh,

Jonfizolig'da dami Isoni aylab sharmsor.

Bahor o'zining fayzu tarovatini zamin uzra yoyib, yer yuzini jannatga aylantiradi. Shoir talqinicha, uning jonbaxshligi Iso Masihni ham "sharmsor" qiladi. Ruboiyda talmehdan foydalanilgan. Talmeh (arabcha — nazar solmoq, ko'z qirini tashlash) san'atida shoir biror siymoni gavdalantirishda uni o'tmishdagi mashhur adabiy, diniy yoki tarixiy qahramonlar bilan qiyoslaydi, o'xshatadi; goho o'sha o'tmish qahramonlari ism-shariflari aytilmay, ular bilan bog'liq voqealar esga olinishi ham

mumkin. Har ikki holda ham talmeh san'ati sodir bo'ladi. Baytdagi Iso Masih ismining keltirilishi bu san'atni hosil qilgan.

«Husni ta'lil» arabcha “chiroyli dalillash” ma'nosini bildiradi. Adabiy asarlarda tasvirlanayotgan biror hodisaga shoirona biron sabab ko'rsatish san'ati shu nom bilan ataladi” Ogahiy bu san'atdan foydalangani holda takrorlanmas timsoliy ifodalar yaratgan:

**Xoli mushkinlarki, yer tutmish labi shirinida,
Xayli hindudur ki, g'avg'o qildi shakkar ustida**

Yuqoridagi misralarda xushbo'y hidli xolning ma'shuqa shirin labi ustida makon topishi «hindular to'dasi shakar ustida g'avg'o qilyapti» tarzida g'ayritabiiy dalillangan.

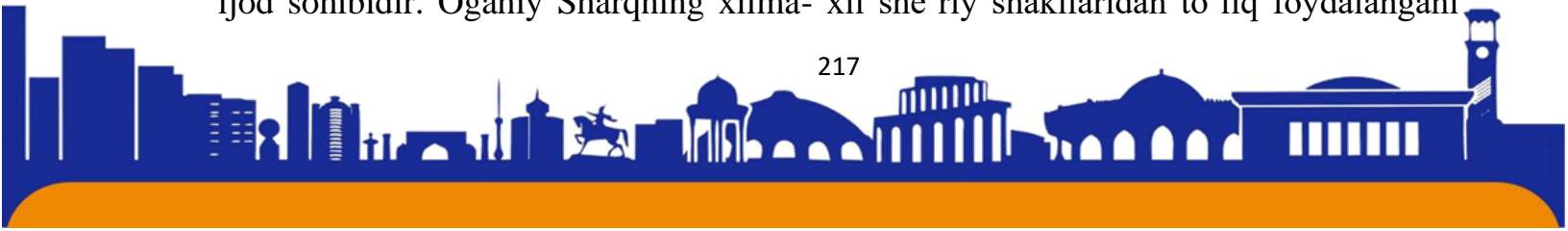
**Zarra uchubon nayyiri a'zam bo'lmas,
yer bolish etib avji falak ham bo'lmas.
Inson aro nodonni biling hayvondur,
Hayvon necha zo'r aylasa odam bo'lmas.**

“Nayyiri a'zam” – quyosh ma'nosida qo'llanmoqda. “Avji falak” – osmon gumbazining cho'qqisi. Demak, yer baribir ana shu yuksak darajaga yeta olmaydi. Shoir tasbe san'atdan mahoratli foydalangan. Tasbeda birinchi misra oxiridagi so'z keyingi misra boshida takrorlanadi. Tasbening asosiy xususiyati shundaki, u kitobxon diqqatini fikr yuritayotgan obyektga markazlashtiruvchi linza vazifasini bajaradi. Chunki birinchi misra oxiridagi so'zning keying misrani boshlashi beixtiyor kitobxon ongida ta'sir qo'zg'atadi va bu ta'sir kitobxonni shu so'z ustida o'ylashga majbur qiladi. Shuning uchun ham yetuk shoirlarning deyarli barchasi tasbe uchun baytdagi eng muhim so'zlarni tanlaydi. Bu ruboiyda hayvon so'zi tasbeni hosil qilgan.

“Inson aro nodonni biling hayvondur”

“Olloh ularning dillarini muhrlab qo'ygan. Ko'zlarini esa parda qoplab olgan” (“Baqara”, 7). Inson borki, xato qiladi. Ammo uni to'g'irlay bilishi ham lozim, agar nodonlik qilib uni to'g'irlamas, bunday insonlarni hayvonga qiyoslash mumkin degan ma'noni misradan anglab olishimiz mumkin. Demak, Muhammad Rizo Ogahiy insonni ezguliklarga to'liq holda umrguzaronlik qilmoqqa, jaholatdan, johillikdan uzoq bo'lmoqqa chorlamoqda.

Xulosa qilib yozganda, o'z asarlarini tuganmas xazina sifatida qoldirgan shoir, tarixnavis, tarjimon hamda davlat va jamoat arbobi Muhammad Rizo Ogahiy serqirra ijod sohibidir. Ogahiy Sharqning xilma-xil she'riy shakllaridan to'liq foydalangani

holda ularda ijtimoiy-siyosiy, axloqiy-didaktik, tabiat tasviri bilan bog‘liq mavzularni haqqoniy aks ettirdi. Ogahiy janr imkoniyatlariga ijodiy yondashib, ularni takomillashtirgan: o‘zigacha bo‘lgan 7-8, 10-12 baytli g‘azal yozish tartibini 23 baytgacha yetkazgan. Xalqimizning ma‘naviy dunyosining shakllanishi va rivojlanishiga kuchli ta‘sir ko‘rsatgan, ilm – fan ravnaqi va mukammal bo‘lishi uchun xizmat qilgan xalqimizning ma‘naviy, tasavvufiy-falsafiy tafakkurini boyitishda alohida o‘rin tutgan Ogahiy lirikasi va uning tarbiyaviy ahamiyati, albatta, katta.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Hojiahmedov A. She‘r san‘atlarini bilasizmi? – T.: Sharq, 2001.
2. Lapasov J. Mumtoz adabiy asarlar o‘quv lug‘ati. – T.: O‘qituvchi, 1994.
3. Ogahiy. Asarlar. 1-jild. – T.: G‘afur G‘ulom nomidagi adabiyot va san‘at, 1972.
4. Yo‘ldoshev R. Ogahiy leksikasi bo‘yicha kuzatishlar // O‘zbek tili va adabiyoti, 2007
5. O‘zbek shevalari morfologiyasi. – Toshkent, 1984. – B.47.

Task Based Learning Approach

Kasimova Dilrabo

Senior Teacher at kimyo International University in Tashkent

Annotation: This paper includes some information about usage of TBLT approach and discusses some advantages and disadvantages of using this approach while teaching second language. Moreover, the information about how students can be engaged by employing this method is mentioned as a recommendation.

Key words: motivation, approach, target language, first language, practice, activity, task.

The type of teaching method used in language learning is very important. A student can understand language concepts more effectively if the teaching method is suitable for them. Task Based Learning Approach is one of the widely used methods used in second language learning. Willis (1996) states that this method is derived from the communicative language teaching method.

In addition to this idea, Brown (1994: 83) indicates, "Task-based learning is not a new method. Rather, it simply puts the tasks at the center of its methodological focus. He considers the learning process as a set of communicative tasks that are directly related to the educational goals they serve and whose goals go beyond language practice.

Since the 1980s, the task-based approach has been increasingly used in the field of foreign language teaching. A task-based approach aims to provide opportunities for students to acquire language both orally and in writing through learning activities designed to engage students in natural, practical, and functional use of language for meaningful purposes.

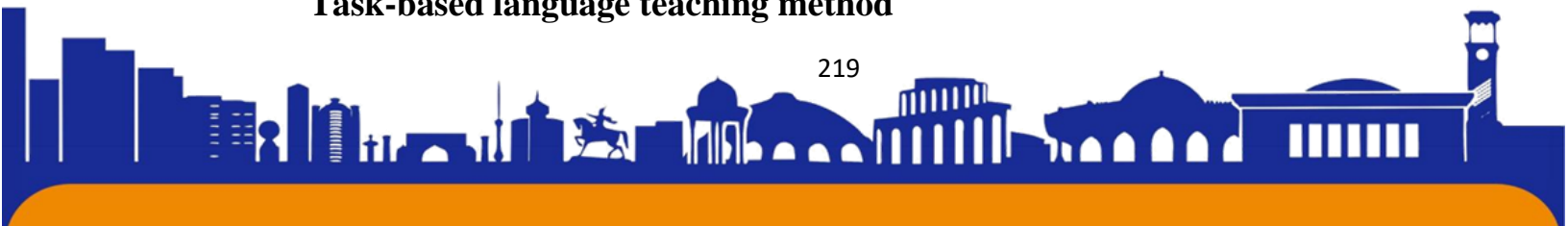
Before giving a broad definition of the task-based educational approach, we have to talk about what the task is and how its place is manifested in the task-based educational method.

Task

A task is an activity in which the target language is used by the learner for a communicative purpose to achieve an outcome" (Willis, 1996).

A task is a classroom activity that engages students in understanding, producing, or interacting with the target language, where the focus is on meaning rather than form. (Noonan, 2004)

Task-based language teaching method

Task-based language learning (TBLT) is an approach that allows students to actively communicate in order to achieve a goal or complete a task. The TBLT method focuses on developing students' communicative language skills by using language to solve a task and then solve it.

In task-based language teaching, the main focus is not on the grammar of the language, but on how the student can use the language, how to solve the task, and for this reason, this direction is considered a practice-based direction. From the selection of the task to the assessment process, all thought is focused on the outcome, i.e. how the student uses the language, to what extent the given task affects the student's ability to use the language they are learning, whether the main participant in the learning process is the student or the teacher.

Task-based language teaching puts the learner at the center of the learning process and allows them to understand that language is a tool for solving real problems. Task-based language learning itself teaches important skills. Students learn how to ask questions, how to discuss a given question, how to interact in groups, and how to work. In-group tasks, they can observe different approaches to problem solving, and at the same time learn how others think and make decisions.

TBL includes following steps:

Pre-task

Initially, the teacher introduces the topic and gives clear guidelines on upcoming stages. Here, employing lead in questions can be asked in order to check students background knowledge. Moreover, teacher's explanations can be effective by showing some examples from previous students' tasks.

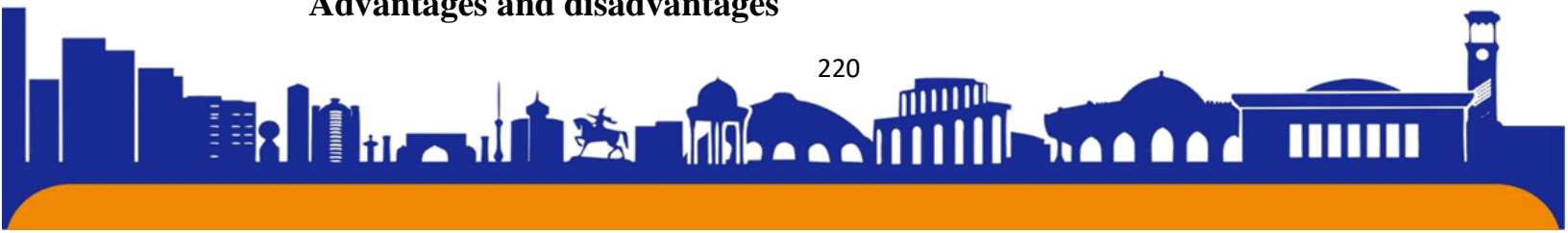
Task

The main stage where students start working on their tasks in groups or pairs. The teacher plays role of a monitor and offer suggestions or hints if it is needed. However, it should be mentioned that the teacher controls if students use their first language or target language. Obviously, students have to use target language.

Post-task

Having completed the task last stage starts. In this stage, students can review their works. Peer observations can be also effective way of giving feedback. This stage offers students the chance to reflect on their work and analyze it in order to make better results in future.

Advantages and disadvantages

TBLT can be suggested as a valid approach however, TBLT is also has revealing weakness. Number of scientists give examples as:

- there is no opportunity to work on grammar rules thoroughly and vocabulary features as well;
- instead of L2 L1 is mostly used;
- planning is time consumed;
- lazy and low level students can not be motivated;
- everything is controlled by the teacher;
- not all the students can be engaged or motivated.

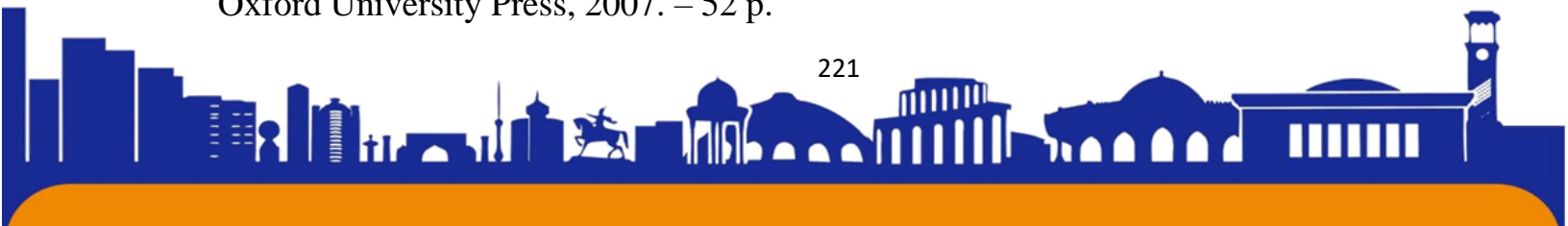
Nevertheless,

- TBLT can be used for all ages;
- students feel free to use vocabulary or grammar according to their understanding as here, everyone pays attention the meaning not the form;
- it allows meaningful communication;
- students can discover their target language by communication or through conversation.

In conclusion, task based approach can be an effective way of using language. Sitting in a classroom for hours and being lectured by teacher is not suitable way for acquiring, learning or producing languages. Every students needs to be engaged and motivated to participate. Moreover, while taking part in various activities and solving problems by using even minor language elements can make students motivated. TBLT can help students not only learn that very language but it creates a friendly atmosphere among students teams.

References

1. Littlewood, 2004. ‘The *task-based approach: some questions and suggestions*’ in *ELT Journal* Volume 58/4:319-326. O U P. Retrieved from http://www.lenguasvivas.org/campus/files/0_28/tbl.pdf on 24 February 2018
2. Nunan D. *Task-Based Language Teaching* / D. Nunan. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. – 4 p.
3. Prabhu, N.S. (1987). *Second Language Pedagogy*. Oxford: Oxford University Press.
4. Richards, J.C. & Rodgers, T.S 2001. *Approaches and Methods in Language Teaching*, United Kingdom: Cambridge University Press.
5. Willis D. & Willis J. *Doing Task-Based Teaching* / D. Willis, & J. Willis. – Oxford: Oxford University Press, 2007. – 52 p.

O'ZBEKISTON YOSHLARINING KOREYS TILINI O'RGANISH JARAYONIDAGI KAMCHILIK VA YUTUQLARI

Akromova Robiya Sunnatjon qizi

Kimyo International University in Tashkent

Annotatsiya: Bu maqolada koreys tilini o'rganganda qanday qilib samarali usullardan foydalanish kerakligi, bu tilning o'z ona tilimizga o'xshashligi, gapdagi gap bo'laklarining o'rnini qanchalik mos kelishini ko'rib o'tamiz. Shuningdek, koreys tilida so'zlashuvga urg'u berayotganda qaysi amaliy metodlardan foydalanishimiz kerakligi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Kelishiklar, unli va undosh harflarni o'qilishi, diftonglar, gapdagi hurmat shakli, bosh bo'lak va ikkinchi darajali bo'laklar.

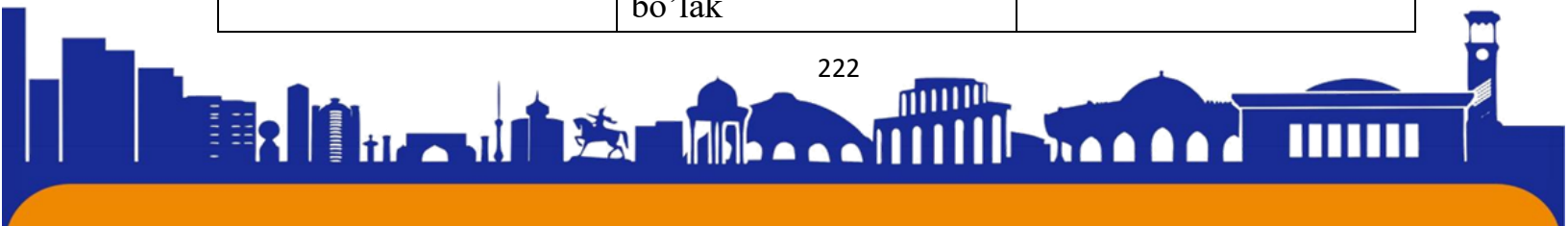
Annotation: In this article, we will consider how to use effective methods when learning the Korean language, how similar this language is to our native language, and how well the parts of the sentence fit in the sentence. It also talks about what practical methods we should use when emphasizing Korean speaking.

Keywords: Cases, pronunciation of vowels and consonants, diphthongs, honorific form in the sentence, primary clause and secondary clauses.

Rivojlanayotgan yurtimizda sharq tillarini o'rganishga tobora qiziqish ortmoqda, ayniqsa so'ngi besh yil ichida deyarli barcha yoshlar yapon, koreys va xitoy tillarini o'rganishmoqda. Bunga sabab esa, o'rganish uchun imkoniyatlar va mustaqil o'rganish uchun kitoblar bisyordir. Janubiy Koreya bilan aloqalarning rivojlanib borishi, jahon tiliga aylanib ulgurgan ingliz tili bilan bir qatorda, koreys tilini o'rganishga bo'lgan talabni yuzaga keltirdi. Shu boisdan ham, koreys tilini o'rganishda shu tilning grammatikasini, lug'atlarini, gapning tuzilishini va albatta maqollar va iboralarni bilish va to'g'ri qo'llay olish lozim.

Tilni o'rganayotganda birinchi navbatda grammatikasini ya'ni gapdagi bosh bo'lak va ikkinchi darajali bo'laklarni to'g'ri qo'llay olishimiz kerak. O'zbek va koreys tilining grammatik o'xshashligi juda ham yaqin va koreys tilidagi harflar ya'ni iyerogliflarning aytilishi va yozilishi bizning lotin yozuvidan tamomila farq qiladi. Biroq grammatik o'xshashlik deyarli bir xil. Koreys tilida ham o'zbek tili singari bosh va ikkinchi darajali bo'laklar mavjud va ularning gaplarda kelishi ham deyarli bir xil. Masalan:

Ega	Ikkinchi darajali bo'lak	Kesim
-----	--------------------------	-------

Men	kutubxonaga	bordim
저는	도서관에	갔어요.

Bu misolda o'zbek va koreys tilidagi gramatik o'xshshligini ko'rsatgan, hattoki o'z ona tilimizdagi kelishik qo'shimchalari koreys tilida ham bor va bir xil. Biroq farqi shundaki, koreys tilida bosh kelishikda kelgan so'zlarga ham 은/는 (nin yoki in) qo'shimchasi qo'shiladi va koreys tilida ko'pchilik gramatikalar so'zning oxirgi unlisi yoki undoshliligiga qarab qo'shiladi va bu tilda biror so'zning oxiri unli harf bilan tugamaydi va o'zidan oldingisi bilan ham ng yani ㅇ harfi bilan yoziladi.

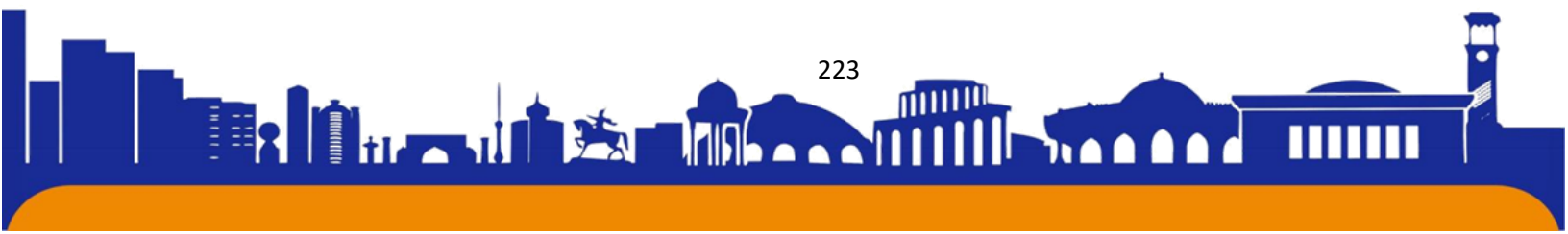
Misol:

	Bosh kelishik	Ot kesm
오늘	은	금요일입니다
Bugun		Jumadir.

Bu misolda koreys tilidagi bosh kelishikka misol keltirilgan. 오늘 (bugun) so'zimizning oxirgi harfi undosh harf bo'lganligi uchun 은 bosh kelishikni qo'shdik agar oxirgi harfimiz unli bo'lganida edi biz unga 는 qo'shimchasini qo'shar edik. Biroq bunday qoidalar o'z ona tilimizda yo'q.

Bu ikki tilning shakllanishida madaniyat katta va muhim ro'l o'ynaydi. Birinchidan, bu tillarda hurmat gramatikasi mavjudligi. Masalan, koreys tilida 3 darajali hurmat qo'shimchalari bor va hattoki ba'zi otlarning ham hurmat shakldagisi mavjud.

Xurmat shakldagi	Xurmat shakldagi	Xurmat shakldagi
Uy	Ism	Odam
댁 (daek)	성함 (seongham)	분 (bun)
Oddiy daraja	Oddiy daraja	Oddiy daraja
집	이름	사람

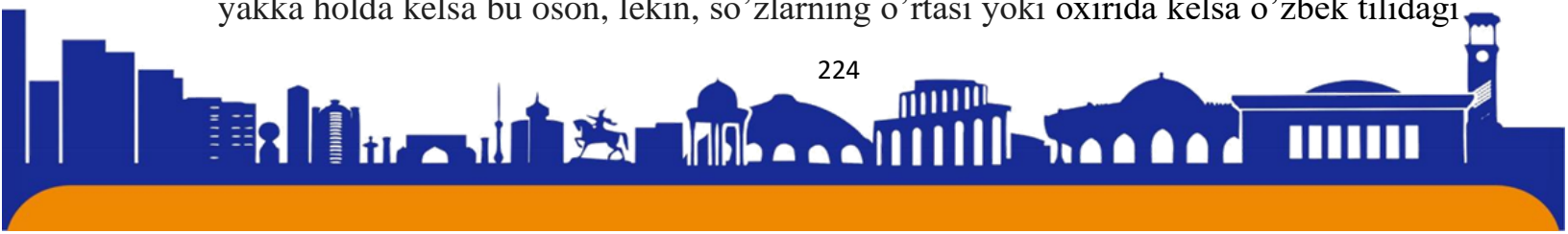
Bu misolda bitta soʻzning hurmat shaklidagi sinonim soʻzlari mavjudligini koʻrishimiz mumkun. Biroq, bunday grammatikalar oʻrganuvchilarning oʻrganish samaradorligini pasaytirmaydi, aksincha til oʻrganish bilan bir qatorda muomala madaniyati va oʻzgalar bilan gaplashayotganda soʻzlarni tanlab ishlatishga chaqiradi, ayniqsa, yoshi katta odamlar bilan. Shu yergacha oʻz ona tilimiz bilan koreys tilining oʻxshashlik jihatlari yoritildi, ammo asosiysi, suhbatlashish va shu jarayonda talaffuzga eʼtibor berishdir.

Koreys tili alifbosi 40 ta harfdan iborat boʻlib ulardan 19 tasi undosh va 21 tasi unli hisoblanadi. Undosh harflarning baʼzilari ikkitalik qilib talaffuz qilinadi va rus tilidagi harflarga ham oʻxshash qilib talaffuz qilinadigani bor. Unli harflarining esa ikkitasi bir biri bilan qoʻshilib kelishi (murakkab unli harflar) yani diftong dep yuritiladi.

Murakkab undosh harflar		Murakkab unli harflar	
ㄱ	[KK]	ㅟ	[ye]
ㄷ	[TT]	ㅠ	[ye]
ㅂ	[PP]	ㅢ	[va]
ㅅ	[SS]	ㅣ	[yõ]
ㅈ [JJ]		ㅤ	[ɸi]

Koreys tilining eng murakkab qismi bu “Suhbatlashish”, chunki bu tildagi harflarning oʻzgacha boʻlib aytilishi. Harflarning aytilishi oʻzbek tilidagi tovushlar bilan bir xil boʻlsa ham maxrajlari turli joylardan chiqadi va aksariyat xollarda yumshoqroq va bazi joylarda qattiqroq talaffuz qilinadi, ayniqsa, ikkitalik undosh kelganda. Nutqni oʻstirishning asosiy usuli bu koʻp tinglab, takrorlash sanaladi. Chunki, koreys tilidagi harflar har doim ham koʻringandek talaffuz qilinavermaydi, ayniqsa soʻroq gaplarda ohang biroz koʻtariladi va biz shundan koʻrishimiz mumkunki bu soʻroq gap. Ammo, bu qoida har doim ham qoʻl kelavermaydi aksariyat hollarda xudda oʻzbek tiliga oʻxshab soʻroq yuklamalari va soʻzlari bilan soʻroq gap tuziladi.

Hozirda koʻpkina yoshlar ㄱ [KK] tovushini chiqarishga qiynalishadi, agarda yakka holda kelsa bu oson, lekin, soʻzlarning oʻrtasi yoki oxirida kelsa oʻzbek tilidagi

K tovushiga o'xshab talaffuz qilinmaydi. Bu tovushni chiqarish uchun zamonaviy usuldan foydalanish zarur, ya'ni eshitib takrorlash yoki tajribamdan kelib chiqqan holda shuni aytishim mumkunki, har kuni 3 yoki 5 daqiqadan og'izga to'ldirib suv olib, boshni ko'tarib aytib ko'rish kerak. Natijada, suvni tomoqdan ketib qolmaslik uchun ham suvning yo'li tilning eng chuqur orqa tarafi bilan to'siladi va shu paytda ikkitalik K tovushi chiqadi.

Keyingi aytilishi qiyin bo'lgan tovush ㅌ [TT] tovushidir. 어떤 (qaysi) so'zida ikkitalik T tovushi bor. Ko'p hollarda T tovushida qisqa muddatga to'xtab, keyin ikkinchi T harfini aytamiz. Bu harfni chiqarish uchun 1 yoki undan ham kamroq soniyaga to'xtab, urg'u berishimiz kerak bo'ladi.

Kuzatishlar natijasida, tilni taqqoslab o'rganish yangi tilni tez va oson o'rganishda 80% ni ko'rsatadi.

Tilni taqqoslab o'rganish jarayonida nafaqat tilni tez o'rganishga, balki, samaraliroq o'rganishga ham yordam beradi. Ushbu maqolada ikkita til grammatikasi yuzasidan taqqoslash olib borildi. Jadvallar asosida sxema tuzilib, misollar tariqasida berildi.

References:

1. N. Erkaboyeva *O'zbek tilidan ma'ruzalar to'plami* (pp.45-78).
2. *The Study of Language* is a book by George Yule.
3. 연세 한국어 Yonsei Korean 2-1 (English Version) by *Yonsei Korean Institute*.

ОРГАНИК, НООРГАНИК ВА АРАЛАШ ТУРДАГИ КОМПЛЕКС ҲОСИЛ ҚИЛУВЧИ ИОНИТЛАРНИНГ ХОССАЛАРИНИ ЎРГАНИШ

Иззатиллаев Неъматулло Абдусаломович

Термиз муҳандислик- технология институти таянч докторанти

Тел.: +99890-569-14-30, nematizatillayev@gmail.com

Эшқурбонов Фурқат Бозорович

Термиз муҳандислик- технология институти факультет декани

Тел.: +99897-754-84-92, furqat-8484@mail.ru

Холиқов Ўткир Холиярович

Термиз муҳандислик- технология институти ўқитувчиси

Тел.: +99891-580-07-32, utkir87@mail.ru

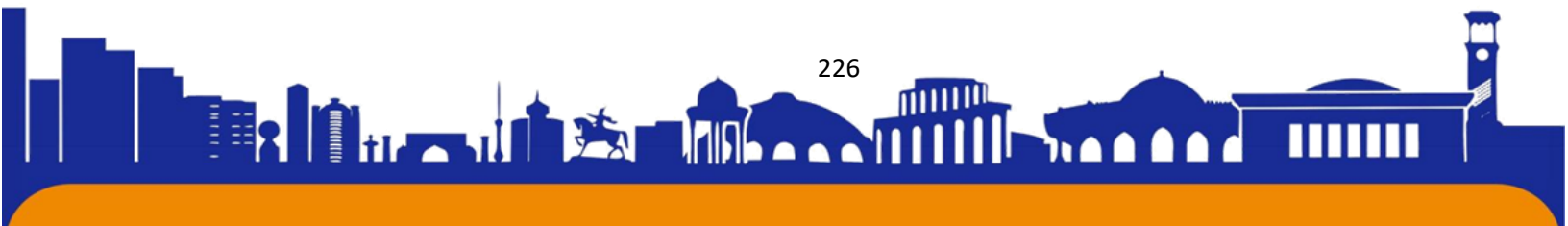
Аннотация. Ҳозирги вақтгача фенол ишлаб чиқаришда ҳосил бўладиган қўшимча маҳсулот-фенол смоласидан рационал фойдаланиш йўлга қўйилмаган. [1.] ушбу ишда фенол смоласидан фенолформальдегид катионити синтез қилиш учун фойдаланиш имконияти кўрсатилган бўлиб, у анологлари билан уларга нисбатан статик алмашилиш сиғимининг 20% дан ҳам кўпроқ бўлиши билан идентификацияланган.

Калит сўзлар: фенол, смола, полиамид, формальдегид, мономер, бентонит.

Алифатик полиамид ПА-6, крезолсульфоқислоталар ва формальдегид асосида арзон плёнкали ионоген материаллар олиш усули келтирилган. Таъсирлашувчи моддаларнинг моль нисбатлари ва синтезнинг оптимал технологик режими ўрнатилган. Синтез қилинган материаллар 3,0 мг-экв/г гача статик алмашилиш сиғимига эга [2].

Сланецли смоланинг гексаметилентетраамин билан поликонденсацияси асосида 6,5 мг-экв/г алмашилиш сиғими кучсиз асосли анионит олинган бўлиб, кучли ифлосланган муҳитларни тозалаш учун қўлланиладиган саноат анионити АН-2Ф каби механик мустаҳкамлик ва ионалмашилиш нисбий тезлигининг юқори кўрсаткичларига эга ҳамда ундан техник ионит сифатида фойдаланиш мумкинлиги кўрсатиб берилган [3].

Диметилолкарбамид асосида олинган ионитлар морфологиясига иккинчи мономер миқдори таъсирини ўрганиш мақсадида сканерловчи электрон – микроскопик тадқиқотлар ўтказилди. Тажрибалар асосан 1:1 нисбатда олинган диметилолкарбамид +ортофосфат кислота полимер ионити ҳамда

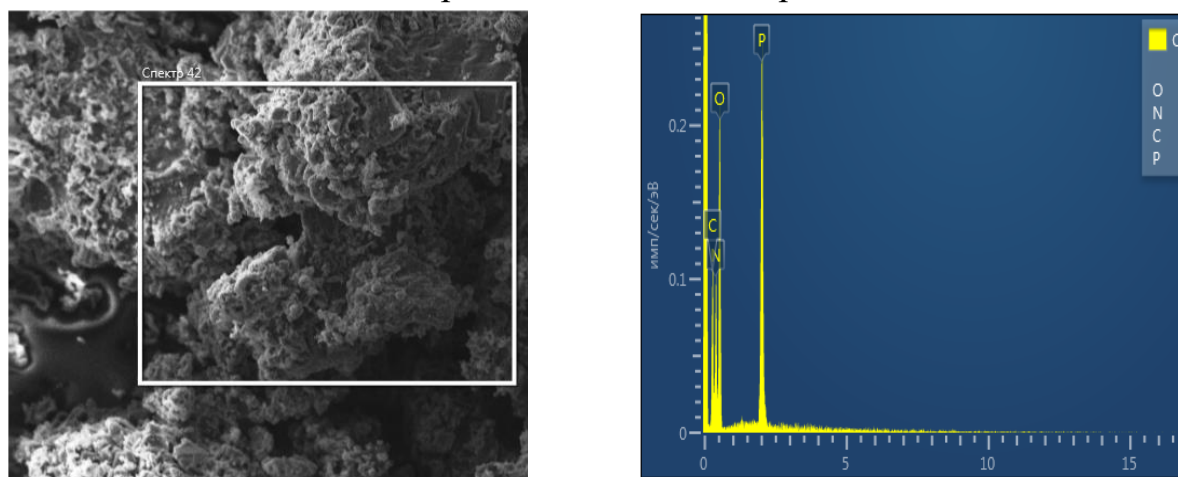

ДМК+ФК+Бентонит асосидаги ғовакли ионит билан амалга оширилди. Бу ерда ғовакликнинг ҳосил бўлиши бентонит қўшилиши билан изоҳланади.

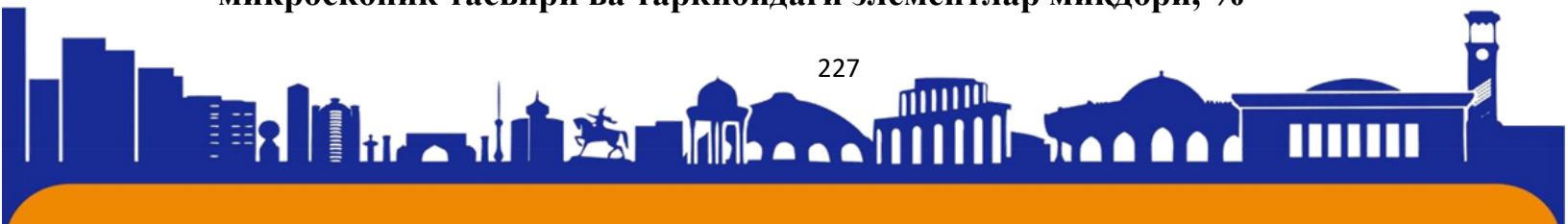
Олинган натижалар полимер ионитнинг ўлчами ва шакли нуқтаи назаридан ҳам, структуравий ўзига хослиги (сирт ва ички соҳалар структураси) нуқтаи назаридан ҳам сезиларли гетерогенлигидан гувоҳлик беради. Кўриниб турибдики, ионит доирасимон (оваль) шаклга эга бўлиб, уларнинг қўпчилиги шакли бўйича турлича яримўқлар нисбати эллипсоидларга мос келади. Тўлиқ сферик заррачалар анча кам кузатилади. Заррачалар ўлчамида ҳам сезиларли даражада фарқ кузатилади, яъни микроннинг ўндан биридан бир неча юз ва ҳатто минг микронгача, яъни миллиметрли даражагача етади.

Комплекс ҳосил қилувчи ионитлар морфологик тузилишининг шаклланиш қонуниятларини ўрганишда тадқиқотчилар томонидан электрон микроскопик усуллардан фойдаланишга катта аҳамият берилмоқда. Комплекс ҳосил қилувчи ионитлар ғовак ва гранула тузилишининг ҳосил бўлиш механизми асосан инерт суюлтирувчи (ғовак ҳосил қилувчи) табиати ва реакция системадаги бентонит миқдори билан аниқланади [4]. Бунда полимерланишнинг дастлабки босқичларида полимер занжирининг халқаланиши система морфологиясининг гомогенлигини оширишда асосий рол ўйнайди. Синтез қилинган ионитларнинг морфологик тузилишини аниқлаш мақсадида уларнинг сканерловчи электрон-микроскопда олинган расмлари ўрганилди (1-расм).

Олинган ионитларнинг элемент анализлар EDEX қурилмаси ёрдамида анализ қилинди. Анализ натижалари 1 -жадвалда келтирилган.

1-расм. ДМК+ФК+Бентонит ионити сиртининг сканерли электрон микроскопик тасвири ва таркибидаги элементлар миқдори, %

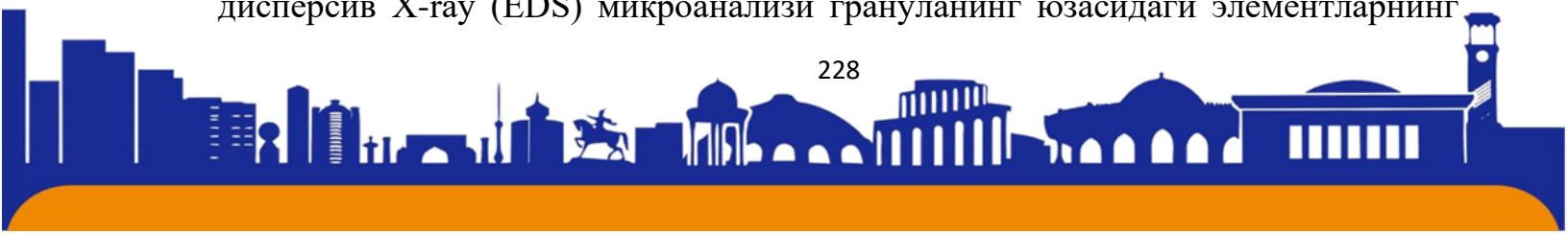
1-жадвал

ДМК+ФК+Бентонит ионити сиртининг сканерли электрон микроскоп ёрдамида бажарилган микдорий элемент анализ параметрлари

Элемент	Чизик тип	Шартли концентрация	κ	Масса, %	Эталон
C	K серия	0.04	0.000 43	19.81	C Vit
N	K серия	0.26	0.000 47	27.65	BN
O	K серия	0.16	0.000 55	42.55	SiO ₂
P	K серия	0.10	0.000 55	9.99	GaP
Сумма:				100.0 0	

Адабиётлардаги синтез қилинган ионитларнинг[5] SEM микрофотографияларида ДМК+ФК ионити юзаси текис тузилишли бўлиб, қайта ишланган 1 – расмдаги ДМК+ФК ионити бентонит билан қайта ишлаш орқали гранула чиқариб, аминогуруҳлари киритилгандан сўнг 1– расмдаги гранула тузилишли ионит ҳосил бўлган. Кейинги босқичда аминланган полимер юзаси 1-расм дан кўринадики бир хил тузилишли бурмалар ҳосил қилган. Бу эса ДМК+ФК асосида ҳосил бўлган ионалмашинувчи сорбент катта сирт юзага эга бўлганлиги ва бундай морфологик тузилишга эгаллиги турли металл ионлари билан юқори сорбцион хосса намоён қилиши мумкин.

Шунингдек, энергетик дисперсив X-ray (EDS) элементларнинг микдорий микроанализ таҳлили ионалмашинувчи материал таркибида тахмин қилинган элементлар фосфор ва азот масса улушлари тегишли равишда 14,08 ва 22,91 % ташкил қилган. Бу эса юқоридаги EuroEA Elemental Analyser аппаратида элемент таҳлили билан олинган натижалардаги нисбатан фосфор улуши кам чиққанлигини кўриш мумкин. Бунга сабаб аминлаш реакцияси сўнги босқич бўлиб, материал юзасида амин гуруҳлари кўпроқ бўлган. Чунки энергетик дисперсив X-ray (EDS) микроанализи грануланинг юзасидаги элементларнинг

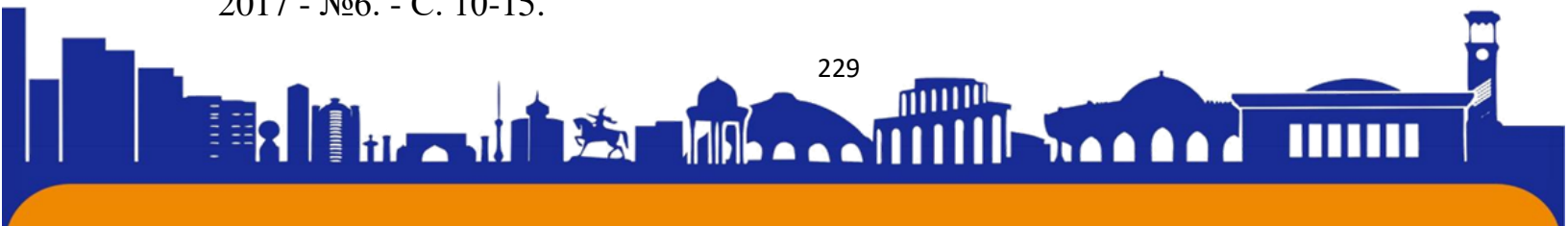

микдорий улушини кўрсатади [6,7]. Поликомплекс таркибида азот (N_2) элементининг масса улуши ҳар икки элемент анализиде деярли бир хил чиққанлигини кўриш мумкин. Шуненгдек, ушбу тадқиқот ишида янги усулда ионалмашинувчи материал олиш учун ДМК+ФК асосидаги ионитга Хавдак бентонити иштирокида қайта ишлашнинг мақбул шароитлари аниқланди. Кўрсатилган шароитда олинган ионалмашинувчи сорбентнинг тузилиши ва таркибини идентификациялаш учун замонавий физик-кимёвий усуллардан фойдаланиб ўрганилди. Тадқиқотлар натижасида ДМК+ФК асосида олинган маҳсулотнинг таркибида фосфор ҳамда азот тутганлиги, ғовак тузилишли ва таркибида ҳам катион ҳам анион алмашиниш хусусиятига эга бўлган фосфо ва аминокорухлари тутганлиги исботланди.

Адабиётлар рўйхати

1. Суценко Н. В., Щелокова А. В., Устинова Т. П. Оригинальное заглавие: Эффективный катионит на основе фенольной смолы - побочного продукта производства фенола // Успехи в химии и хим. технол. 2007. №3. т.21. – С.49-51.
2. Черваков О. В., Кобельчук Ю. М., Герасименко К. О., Максютя И. М., Шембель Е. М. Синтез и свойства ионогенных полиамидов, модифицированных крезолсульфокислотой // Вопр. химии и хим. технол. 2008. №5 – С.43-47, 180, 185, 190.
3. Поконова Ю. В. Аниониты из сланцевой смолы // Источник: Химия тверд. топлива. 2007. №3 – С.30-33.
4. 122. Syed S. Recovery of gold from secondary sources // Hydrometallurgy. – 2012. V.115. –Р.30-55.
5. Джалилов А.Т., Тураев Х.Х., Маматкулов Ш.И., Эшкурбонов Ф.Б., Касимов Ш.А., Эшкурбонова М.Б. Изучение морфологии комплексных соединений некоторых металлов с полученными ионитами. // Узбекский химический журнал. – Ташкент, -2018 - №1. - С. 12-17.
6. Джалилов А.Т., Эшкурбонов Ф.Б., Бекназаров Х.С. Сорбция ионов меди и других металлов полученными анионитами// Журнал Пластические массы. -2017. -№9-10. –С. 20-24.
7. Джалилов А.Т., Тураев Х.Х., Маматкулов Ш.И., Эшкурбонов Ф.Б., Касимов Ш.А., Эшкурбонова М.Б. Исследование морфологии и оптических свойств комплексообразующих ионитов. // Узбекский химический журнал. – Ташкент, - 2017 - №6. - С. 10-15.

**TALABALARNI UMUMBASHARIY QADRIYATLAR ASOSIDA
TARBIYALASHDA KASBIY KOMPETENTLIGI TIZMINI
TAKOMILLASHTIRISH**

Djumayeva Zoxidaxon Muhammadjonovna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti, Pedagogika fakulteti,
Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada o'quvchilarning kasbiy malakasini oshirish uchun umuminsoniy qadriyatlarni ta'lim tizimiga kiritish muhimligi haqida so'z boradi. Bu mavzu bo'yicha adabiyotlar tahlilini taqdim etadi va bunday tizimni amalga oshirish metodologiyasini taklif qiladi. Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, umuminsoniy qadriyatlarni ta'lim tizimiga kiritish o'quvchilarning ko'nikma va bilimlarini oshirish, kasbiy kompetentsiyani oshirishga olib keladi.

Kalit so'zlar. Kasbiy kompetentsiya, ta'lim tizimi, umuminsoniy qadriyatlar, ko'nikmalar, bilim.

Abstract

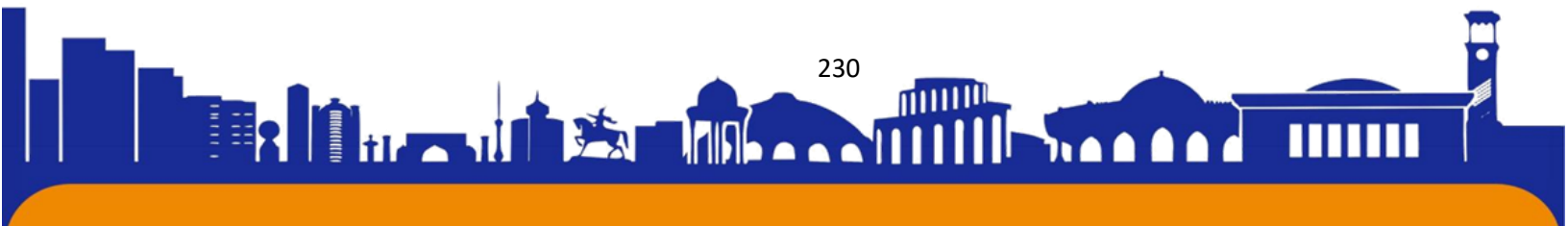
This article discusses the importance of incorporating universal values into the education system in order to improve the professional competence of students. It presents an analysis of the literature on the subject and proposes a methodology for implementing such a system. The results of this study suggest that incorporating universal values into the education system can enhance students' skills and knowledge, leading to improved professional competence.

Key words. Professional competence, education system, universal values, skills, knowledge.

KIRISH

Bugungi shiddat bilan o'zgarib borayotgan dunyoda o'quvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash uchun ularni umuminsoniy qadriyatlarga o'rgatish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Umuminsoniy qadriyatlarni ta'lim tizimiga singdirish o'quvchilarning ko'nikma va bilimlarini oshirishga, kasbiy kompetentsiyani oshirishga olib keladi. Ushbu maqolada umuminsoniy qadriyatlarni ta'lim tizimiga kiritish muhimligi muhokama qilinadi va bunday tizimni amalga oshirish metodologiyasi taklif etiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Mavzuga oid adabiyotlarni o'rganish shuni ko'rsatadiki, umuminsoniy qadriyatlarni ta'lim tizimiga singdirish bir qator afzalliklarga olib keladi. Umuminsoniy qadriyatlar asosida ta'lim olgan o'quvchilar boshqalarga nisbatan ijobiy munosabatda bo'lishlari, ijtimoiy mas'uliyatni namoyon etishlari va kuchli axloqiy tuyg'ularga ega bo'lishlari mumkin. Bu, o'z navbatida, ularning kasbiy malakasini oshirishi va boshqalar bilan hamkorlikda ishlash qobiliyatini oshirishi mumkin. Bundan tashqari, umuminsoniy qadriyatlarni rivojlantirish ish joyida muhim bo'lgan tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini oshirishi mumkin.

Ta'lim tizimiga umuminsoniy qadriyatlarni singdirish uchun bir qator strategiyalarni o'zida mujassam etgan kompleks yondashuvni ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega. Bunga umuminsoniy qadriyatlarga urg'u beruvchi o'quv dasturini ishlab chiqish, o'quvchilarga ushbu qadriyatlarni real sharoitlarda amalda qo'llash imkoniyatini beruvchi tajribaviy ta'lim imkoniyatlarini amalga oshirish va o'quvchilarning ta'lim tajribasini oshiradigan texnologiyalarni kiritish kiradi.

NATIJALAR

Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, umuminsoniy qadriyatlarni ta'lim tizimiga kiritish o'quvchilarning ko'nikma va bilimlarini oshirish, kasbiy kompetentsiyani oshirishga olib keladi. Umumjahon qadriyatlarni singdirish ish joyida muhim bo'lgan tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini oshirishi mumkin. Qolaversa, umuminsoniy qadriyatlar asosida ta'lim olgan o'quvchilar boshqalarga nisbatan ijobiy munosabatda bo'lishlari, ijtimoiy mas'uliyatni namoyon etishlari va kuchli axloqiy tuyg'ularga ega bo'lishlari mumkin.

Talabalarni umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiyalashda kasbiy kompetensiya tizimini takomillashtirish uchun bir qancha qadamlar qo'yilishi mumkin. Quyida bir nechta takliflar:

- Kompleks yondashuvni ishlab chiqish: umuminsoniy qadriyatlarni ta'lim tizimiga kiritish uchun bir qator strategiyalarni o'z ichiga olgan kompleks yondashuv talab etiladi. Bunga umuminsoniy qadriyatlarga urg'u beruvchi o'quv dasturini ishlab chiqish, o'quvchilarga ushbu qadriyatlarni real sharoitlarda amalda qo'llash imkoniyatini beruvchi tajribaviy ta'lim imkoniyatlarini amalga

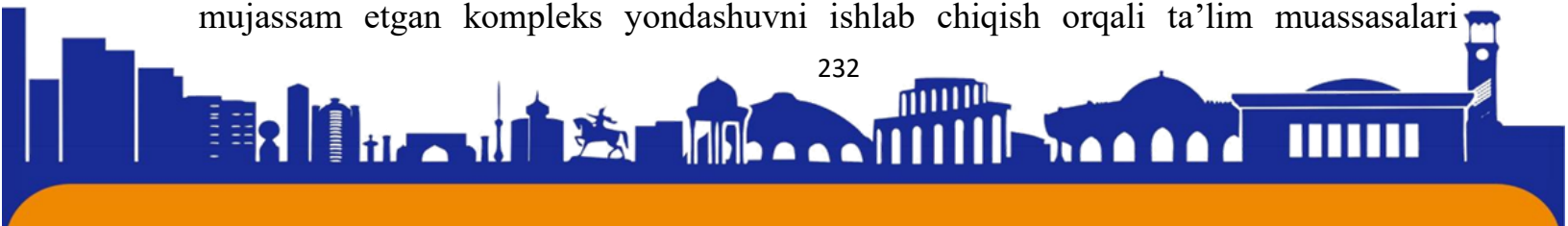
oshirish va o'quvchilarning ta'lim tajribasini oshiradigan texnologiyalarni kiritish kiradi.

- Pedagoglarni tayyorlash: Pedagoglar ta'lim tizimida hal qiluvchi rol o'ynaydi va umuminsoniy qadriyatlarni samarali o'rgatish uchun zarur bilim va ko'nikmalar bilan jihozlanishi kerak. Bunga o'qituvchilarga umuminsoniy qadriyatlar va ularni o'quv dasturiga qanday kiritish haqida tushunchani shakllantirishga yordam beradigan o'quv dasturlari kirishi mumkin.
- Manfaatdor tomonlarni jalb qilish: Ota-onalar, jamiyat rahbarlari va ish beruvchilar kabi manfaatdor tomonlarni umuminsoniy qadriyatlar ta'limini ishlab chiqish va amalga oshirishga jalb qilish ta'lim tizimining samaradorligini oshirishi mumkin. Bu ta'lim tizimining jamiyat va ishchi kuchi ehtiyojlariga mos kelishini ta'minlashga yordam beradi.
- Tizim samaradorligini baholash: Talabalarga umuminsoniy qadriyatlar asosida ta'lim berishda kasbiy kompetensiya tizimini muntazam ravishda baholash uning ko'zlangan natijalariga erishayotganini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Bu talabalar natijalarini monitoring qilish, o'quv rejasi va o'qitish strategiyalari samaradorligini baholash va manfaatdor tomonlardan fikr-mulohazalarni so'rashni o'z ichiga olishi mumkin.
- Umuminsoniy qadriyatlar madaniyatini tarbiyalash: Ta'lim tizimiga umuminsoniy qadriyatlarni singdirish bilan bir qatorda ta'lim muassasalarida ham umuminsoniy qadriyatlar madaniyatini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Bu hurmat, hamdardlik va ijtimoiy mas'uliyat kabi qadriyatlarni targ'ib qilish va talabalar va hamkasblar bilan kundalik o'zaro munosabatlarda ushbu qadriyatlarni modellashtirishni o'z ichiga olishi mumkin.

Umuman olganda, o'quvchilarni umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiyalashda kasbiy kompetensiya tizimini takomillashtirish pedagoglar, manfaatdor tomonlar va keng jamoatchilikni qamrab oluvchi kompleks va hamkorlikdagi yondashuvni talab qiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytish mumkinki, umuminsoniy qadriyatlarni ta'lim tizimiga singdirish o'quvchilarning kasbiy malakasini oshiradi. Bir qator strategiyalarni o'zida mujassam etgan kompleks yondashuvni ishlab chiqish orqali ta'lim muassasalari

o'quvchilarga kasbiy faoliyatida muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan ko'nikma va bilimlarni beradi. Umuminsoniy qadriyatlarining rivojlanishi o'zgalarga nisbatan ijobiy munosabat, ijtimoiy mas'uliyat hissi, kuchli axloqiy tuyg'ularni ham shakllantirishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bandura, A. (2001). Social cognitive theory: An agentic perspective. Annual review of psychology, 52(1), 1-26.
2. Fullan, M. (2015). The new meaning of educational change. Routledge.
3. Noddings, N. (2013). Education and democracy in the 21st century. Teachers College Press.
4. Seligman, M. E. (2011). Flourish: A visionary new understanding of happiness and well-being. Simon and Schuster.
5. UNESCO. (2015). Rethinking education: Towards a global common good? United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

ENGLISH TEACHING METHODS

Mamatova Zargul Xursanboy qizi

Andijan State Institute of Foreign Languages, Faculty of English Philology,
Teaching Methodology and Translation Studies, English Language and
Literature

ANNOTATSIYA

What is the best teaching method for learning English?

According to academic research, linguists have demonstrated that there is not one single best method for everyone in all contexts, and that no one teaching method is inherently superior to the others.

Also, it is not always possible – or appropriate – to apply the same methodology to all learners, who have different objectives, environments and learning needs. Throughout the history of teaching languages a number of different teaching approaches and methodologies have been tried and tested with some being more popular and effective than others.

Key words: *professional language teacher, learning style, Grammar Translation, Direct Method, Audio-lingualism, Communicative Language Teaching*

An experienced professional language teacher always adopts the Principled Eclecticism approach, deciding on the most suitable techniques and applying the most appropriate methodology for that learner's specific objectives, learning style and context.

Methods of teaching English have developed rapidly, especially in the previous 40 years. As a language learner, training manager, or teacher, it is important to understand the various methods and techniques so that you are able to navigate the market, make educated choices, and boost your enjoyment of learning a language.

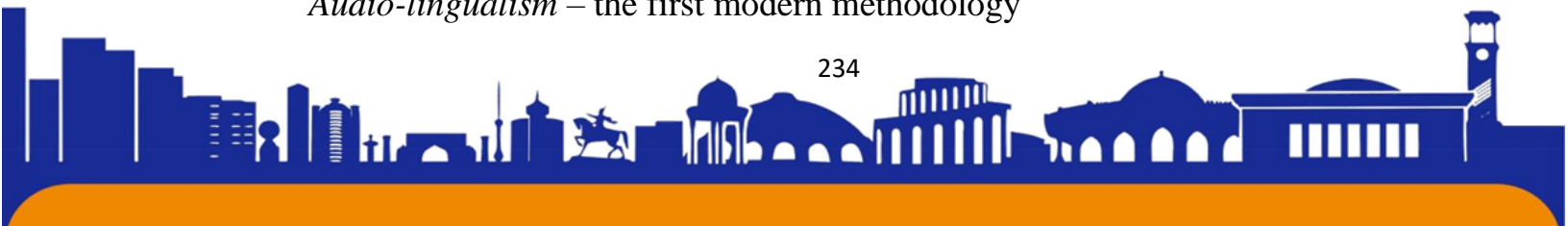
Each teaching method is based on a particular vision of understanding the language or the learning process, often using specific techniques and materials used in a set sequence.

The main methodologies are listed below in the chronological order of their development:

Grammar Translation – the classical method

Direct Method – discovering the importance of speaking

Audio-lingualism – the first modern methodology

Humanistic Approaches – a range of holistic methods applied to language learning

Communicative Language Teaching – the modern standard method

Principled Eclecticism – fitting the method to the learner, not the learner to the method.

The Direct Method

If you've ever heard the Direct Method being taught, you may have rightly mistaken it for some sort of military drill, which is not far off as it was first established in France and Germany in the early 1900's to assist soldiers to communicate in a second language quickly.

The direct method of teaching English is also known as the Natural Method. It's used to teach a number of different languages not just English, and the main idea of the Direct Method is that it only uses the target language that the students are trying to learn.

Its main focus is oral skill and it is taught via repetitive drilling. Grammar is taught using an inductive way and students need to try and guess the rules through the teacher's oral presentation.

Today popular forms of the Direct Method are Callan and Berlitz.

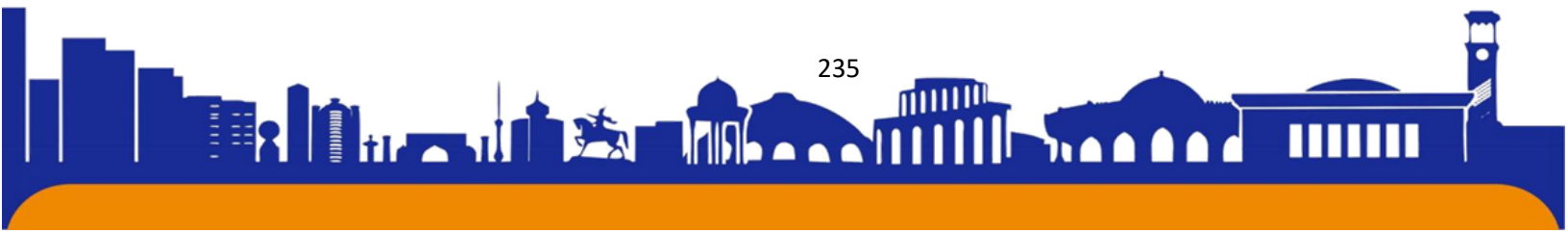
The Grammar Translation Method

Just like its name suggests, this method of teaching English is grammar heavy and relies a lot on translation. This is the traditional or 'classical' way of learning a language and it's still commonly used when learning some languages. Some countries prefer this style of teaching and the main idea behind this method is that the students learn all grammar rules, so they're able to translate a number of sentences. This is particularly common for those students who wish to study literature at a deeper level.

The Audio Lingual Method

The Audio Lingual Method otherwise known as the New Key Method or Army Method is based on a behaviourist theory that things are able to be learned by constant reinforcement. However, just like in the army when someone behaves badly (or in this case bad use of English), the learner receives negative feedback and the contrary happens when a student demonstrates good use of English.

This is related to the Direct Method and just like its predecessor it only uses the target language. The biggest difference between the Audio Lingual Method and the

Direct Method is its focus of teaching. The Direct Methods focuses on the teaching of vocabulary whereas the Audio Lingual Method focuses on specific grammar teachings.

The Structural Approach

As the name suggests, the method is all about structure. The idea is that any language is made up of complex grammar rules. These rules, according to this approach need to be learnt in a specific order, for example the logical thing would be to teach the verb “to be” prior to teaching the present continuous which requires using the auxiliary form of the verb “to be.”

Suggestopedia

This is a behaviourist theory and related to pseudoscience. This method relies heavily on students’ belief about the method’s effectiveness. This theory is intended to offer learners various choices, which in turn helps them become more responsible for their learning.

It relies a lot on the atmosphere and the physical surroundings of the class. It’s essential that all learners feel equally comfortable and confident. When teachers are training to use the Suggestopedia method, there’s a lot of art and music involved. Each Suggestopedia lesson is divided into three different phases – 1. Deciphering 2. Concert Session 3. Elaboration.

Total Physical Response

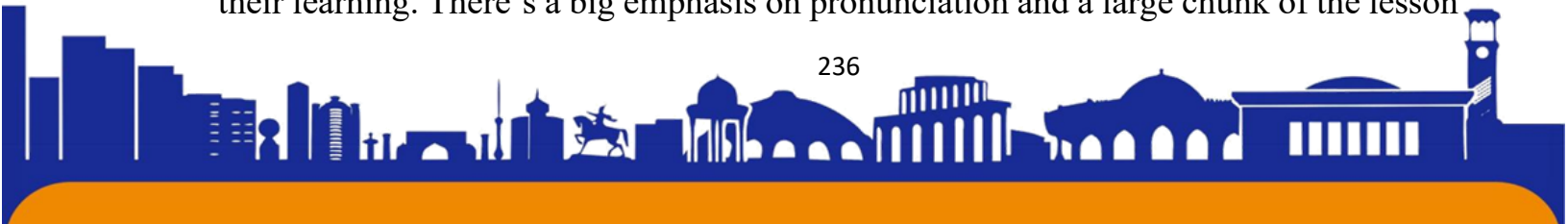
Total Physical Response, otherwise known as TPR is an approach that follows the idea of ‘learning by doing’. Beginners will learn English through a series of repetitive actions such as “Stand up”, “Open your book”, “Close the door”, and “Walk to the window and open it.” With TPR, the most important skill is aural comprehension and everything else will follow naturally later.

Communicative Language Teaching (CLT)

The idea behind this approach is to help learners communicate more effectively and correctly in realistic situations that they may find themselves in. This type of teaching involves focusing on important functions like suggesting, thanking, inviting, complaining, and asking for directions to name but a few.

The Silent Way

The Silent Way emphasises learner autonomy. The teacher acts merely as a facilitator trying to encourage students to be more active in their learning. The main of this way of teaching is for the teacher to say very little, so students can take control of their learning. There’s a big emphasis on pronunciation and a large chunk of the lesson

focuses on it. This method of learning English follows a structural syllabus and grammar, vocabulary and pronunciation are constantly drilled and recycled for reinforcement. The teacher evaluates their students through careful observation, and it's even possible that they may never set a formal test as learners are encouraged to correct their own language errors.

Community Language Learning

This is probably one of the English teaching methods where the student feels the safest as there's a great emphasis on the relationship and bond between the student and teacher. Unlike a lot of the other methods and approaches of teaching English as a Second Language, a lot of the L1 (mother tongue) is used for translation purposes.

Task Based Language Learning

The main aim of this approach to learning is task completion. Usually, relevant and interesting tasks are set by the teacher and students are expected to draw on their pre-existing knowledge of English to complete the task with as few errors as possible.

The Lexical Approach

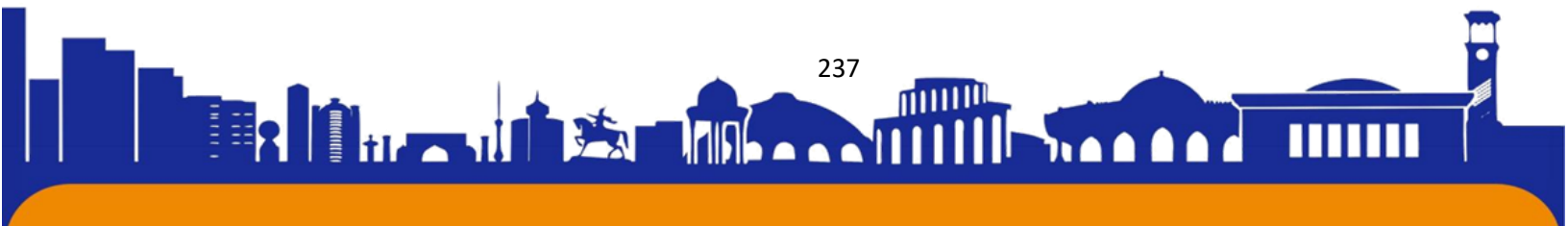
The Lexical syllabus or approach is based on computer studies that have previously identified the most commonly used words. This approach in teaching focuses on vocabulary acquisition and teaching lexical chunks in order of their frequency and use. Teachers of the Lexical Approach place a great emphasis on authentic materials and realistic scenarios for more valuable learning.

Modern Teaching Methods

As mentioned above, the modern language teacher doesn't follow one rigid method, but applies the Principled Eclecticism approach – fitting the method to the learner, not vice versa.

This means choosing the techniques and activities that are appropriate for each particular task, context and learner, with a focus on motivation and helping learners become independent and inspired to learn more.

The explanation of Principled Eclecticism also includes a useful ten-point guide for teachers and language students on the best teaching and learning techniques.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. **Methodology | TeachingEnglish | British Council**
<https://www.teachingenglish.org.uk/professional-development/teachers/knowning-subject/d-h/methodology>
2. **15 ESL Teaching Methods in the English Language - English 100**
<https://learnenglish100.com/esl-teaching-methods/>
3. **The 10 best language teaching strategies explained!**
<https://sanako.com/the-10-best-language-teaching-strategies-explained>
4. **5 Popular ESL Teaching Methods Every Teacher Should Know**
<https://bridge.edu/tefl/blog/esl-teaching-methods/>

KOGNETIV TILSHUNOSLIKDA "TUSHUNCHA" VA "KONSEPT" NING O'ZARO FARQALNISHI. EZGULIK KONSEPTI.

BibiMuxlisa G'ulomova

Andijon davlat chet tillari instituti Ingliz filologiyasi, o'qitish metodikasi va tarjimashunoslik fakulteti 303-guruh talabasi

ANNOTATSIYA

“Konsept” termini XX asrning 90-yillaridan boshlab qo'llanilib keladi. Ushbu tushuncha hali hamon bitta umumiy izoh bilan talqin qilinmagan. Uning ustida tadqiqotlar olb borgan tilshunoslardan biri S.A.Askoldov konseptga “bir tur yoki boshqa turdagi tushunchalar haqida fikrlash jarayonini o'zida aks ettiradigan birlik” deb izoh beradi.

Key words: *konsept, tushuncha, falsafa, ideologiya, folklor, milliy an'ana;*

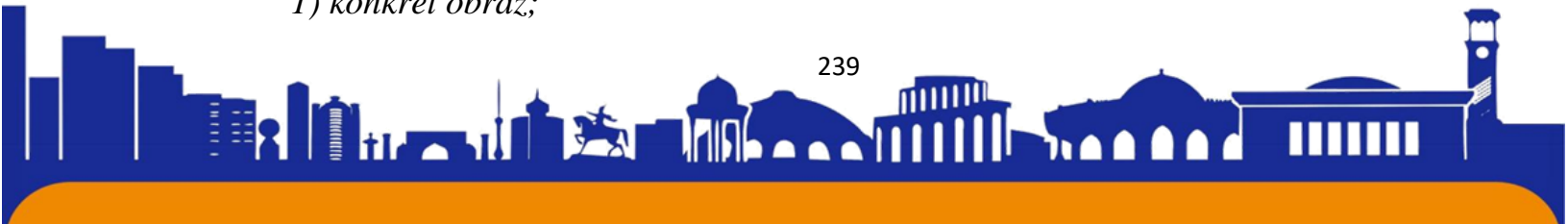
N.D.Aryutunova esa “Konsept falsafadagi amaliy tushuncha bo'lib, milliy an'ana, hayotiy tajriba, din, ideologiya, folklor, san'at obrazlari kabi ko'plab omillar va fikrlash jarayoni o'rtasidagi munosabatlarni aks ettiradi. U – inson va dunyo o'rtasida bog'liqlik o'rnatadigan madaniy qatlamni o'zida namoyon qiladi” – deya yozadi.

D.S.Lihacheva o'zining «Концептосфера русского языка» ilmiy ishida konseptni “so'zning lug'at ma'nosi bilan insonning o'z milliy qarashlari bilan to'qnashuvi natijasida hosil bo'ladigan fikrlash jarayonining mahsuli”. – deb ta'riflaydi

Turli tilshunoslarning ilmiy ishlarini solishtirish natijasida ko'plab xususiy xulosalar qabul qilindi. Konsept tushunchasining tilshunoslikda qabul qilinganligi madaniyat, ong, tafakkur va til birligining asosiy o'ziga xosliklarini aniqlashda, lingvistikaning kulturologiya, falsafa va kognitologiya aspektlari uchun yangi bosqich bo'lib xizmat qildi.

Lingvistik adabiyotlarda “konsept” tushunchasiga turlicha yondashuvlar mavjud. Shu sababli ham bu termin haqida juda ko'p izohlar mavjud, turli yondashuvlar natijasida esa konseptning tasniflari ham turlicha aniqlanadi. Konsept o'z strukturasi ega. Oddiy muayyan fikr, butun konseptual struktura, abstraktlikning bosqichlarini tashkil qilgan tushuncha ham konsept funksiyasini bajarishi mumkin. O'z mazmuni va abstraktlik darajasiga ko'ra A.P.Babushkin konseptni quyidagi turlarga tasniflab chiqqan:

1) *konkret obraz;*

- 2) *sxema*;
- 3) *tushuncha*;
- 4) *prototip*;
- 5) *freym*;
- 6) *senariy(skript)*
- 7) *geshtalt*.

Konkret obraz – bu tasavvur yoki tafakkurdagi konkret predmet yoki voqelikning aks etishi. Abstraktlik darajasi yuqoriroq bo‘lgan konsept turi tasavvur (fikrlar kartinkasi) – turli predmet yoki voqeliklarning umumlashtirilgan obrazlari. Tasavvur konseptning ko‘proq tashqi belgilariga asosan aks ettirgan turi hisoblanadi.

Sxema – umumlashgan makon-grafik obrazlari haqidagi tasavvurlar («daryo» ko‘k lentaga qiyoslanadi). *Tushuncha* – predmetning umumiy yoki konkret belgilari, obyektiv, mantiqiy xarakteristikalarini o‘zida aks ettiradi. *Tushuncha* tasavvur yoki sxema asosida ikkinchi darajali begilardan bosqichli abstraktlashtirish natijasida yuzaga keladi.

Prototip – muayyan kategoriyali tipik predmet yoki voqelik haqida boshlang‘ich tasavvurni yuzaga keltiruvchi birlikdir. Misol uchun ideal uy bekasi haqida tasavvur, avtomobil haqidagi tasavvur. Mazkur konseptlar kishiga olamdagi obyekt va voqeliklarni kategoriyalarga ajratishga yordam beradigan birlik sifatida xizmat qiladi.

Freym – xotiradagi assotsiatsiyalar. Konsept-freymni “kadr” tushunchasi bilan solishtirish ham mumkin, chunki bu konsept turi muayyan konseptning ramkasiga tipik tarzda nima kirsam, shu belgilarni o‘zi chigam oladi. Freymlar sxemasidan tashqari voqealar sxemasi degan tushuncha ham mavjud.

Ssenariy – faktor freymidan vaqt o‘lchami orqali farq qiladi. Ssenariy o‘zida voqealarning syujetli rivojlanishi haqidagi bilimlarni jamlaydi. Bu esa kishiga kundalik hayotiy hodisalarga diqqat qaratishga imkon beradi: misol uchun “uchrashuv” konsepti borasida, sevishganlar uchrashuvining restoranda sham yorug‘idagi kechki ovqat, romantik musiqa bilan, biznes uchrashuvni ofis stoli atrofida hamkorlar bilan qahva yoki mineral suv bilan assotsiatsiyalashgan tasavvurda reprezentatsiyasi bu voqealar sxemasi, ya’ni ssenariy deb yuritiladi.

Geshtalt – his-tuyg‘u yoki ratsional komponentlarni o‘zida jamlab konseptual struktura yoki butun bir obrazni aks ettirishi, situatsiyaning butun holda qabul qilinishi, abstraktlikning eng yuqori darajasi bilan bog‘liq birlikdir. *Geshtalt* anglash va tushunish jarayonining boshlang‘ich bosqichidir, biron predmet, voqelik haqidagi

qismlarga bo‘linmagan bir butun tasavvurlar to‘plami. Insonda konseptning har bir obykti va komponenti haqida yetarlicha bilim mavjud bo‘lganida geshtalt shu bilimlar ichida eng yuqori pog‘onadagi birlik bo‘lib turadi.

Geshtalt konsept turlarini bir birlikka jamlovchi konseptual sistema, konsept esa shu sistema ichiga kirgan qolgan termin sifatida qo‘llaniladi. Konsept o‘zining aniq strukturasi ega. Tadqiqotchilar strukturaning murakkabligi, konseptning ko‘p qatlamli ekanligiga diqqat qilib, ular umuman olib qaraganda, ongli konstruktini tashkil qilishini aniqlashdi. Struktura konsept haqidagi ma‘lumotni qayta shakllantirishga imkon beradi. Strukturasi ko‘ra konseptlar ham turlicha bo‘lganidek, ularning aniq klassifikatsiyasini ishlab chiqish tilshunoslar uchun haligacha yechim talab qiladigan muammoligicha qolmoqda.

Klassifikatsiyani strukturaga ahamiyat berib tuzish g‘oyasini I.A.Sternin taklif qilgan. U uch turdagi konseptlarni ajratib ko‘rsatgan. Bir bosqichli – faqat bazali qatlamni o‘z ichiga oladi. Ko‘p bosqichli – turli bosqichli bir necha kognitiv qatlamlarni o‘z ichiga oladi. Segmentli – bazali qatlamdan iborat bo‘lib, abstraktlik darajasiga ko‘ra bir xil hajmli segmentlardan tarkib topgan bo‘ladi. O‘zbek tilshunos olimlaridan A.E.Mamatovning ta‘kidlashicha, “Olam manzarasining ko‘p variantligi kishining ijtimoiy tajribasiga bog‘liq, boshqacha qilib aytganda, kuzatuvchi qarab turgan his qilish (tushunish, anglash, idrok etish) dunyosi qancha bo‘lsa, shuncha olam manzarasi mavjuddir.

Lisoniy shaxsning dunyoni verbal obyektivlashtirish orqasida nima yotganini chuqurroq anglashi uchun shubhasiz his-tuyg‘u obrazlarining dunyosini tadqiq qilish lozim bo‘ladi. U konseptning “obrazli”, metaforik komponentini tashkil etadi. Buning uchun biz maqolamizda XVI-XX asrlar ingliz va o‘zbek mualliflarining poetik matnlari, mashhur mutafakkirlarning hikmatli so‘zlari (aforizmlar), shuningdek, kombinator lug‘atlaridan foydalanildi.

Shunday qilib, “EZGULIK” o‘zining metaforik ifodalanishida qanday ko‘rinishga ega bo‘lishini aniqlashga harakat qilamiz, ezgulik abstrakt tushunchasi hissiyotli dunyo predmetlariga qiyos qilinadi. Eng avvalo, ta‘kidlash kerakki, bu konsept ko‘p hollarda o‘zbek matnida, ingliz tilida ham bunday munosabatlar subyektivi orqali taqdim etiladi, metaforistik ko‘chirish nisbatan past chastotali bo‘ladi. Aniqrog‘i, ko‘pchilik shunday hollarda aynan “ezgulik” / “goodness” leksemasi yangi konseptlarga erishishga yordam beradigan universal tushunchalar sifatida qo‘llanadi.

Lekin tadqiqot materiallarining nisbiy “tanqisligi” sharoitida ham ishonch bilan aytish mumkinki, buyum konnotatsiyasi – material predmetlar yoki ushbu otlarning leksik mutanosibligidan kelib chiqadigan mavhum otlar obrazlari ham ingliz va o‘zbek tillarida ba’zi farqlarga ega bo‘ladi.

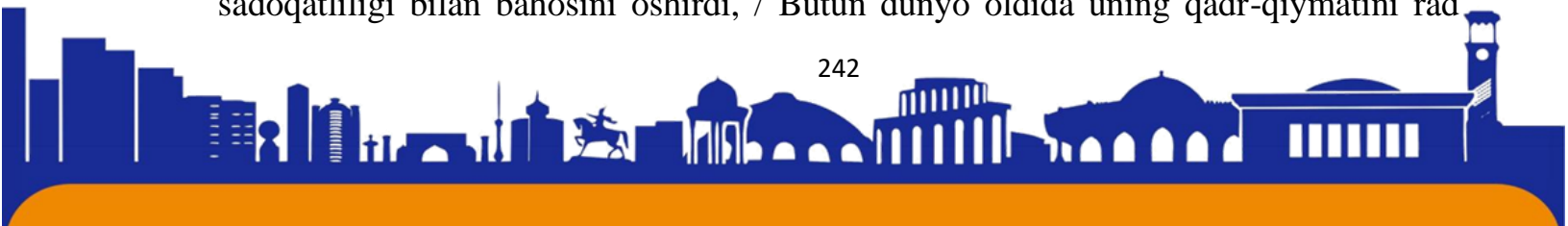
“*Ezgulik*” konseptining obrazli komponentlari tahlili bir qancha parametrlarda amalga oshiriladi:

Chunonchi, qiyoslanayotgan tillar metaforizatsiyasi konkret usullarining o‘ziga xos universallik, (ularning chastotaliligi, obraz turi leksemaning to‘g‘ri ma‘nosi bo‘yicha, uni yordamchi subyekt ifoda etadi, unga do‘stlik tenglashtiriladi) o‘xshashlikni aniqlash belgisi hamda ushbu obraz atalish darajasi bo‘yicha amalga oshiriladi.

Ezgulik o‘zbek lisoniy tafakkuri sohibi uchun muqaddas unsur sifatida tasavvur qilinadi. Unga sodiqlik, samimiylik kabi munosabatlarida bo‘lishi mumkin. Masalan, Hajr iztiroblari – tanholik, sog‘inch qiynoqlarini kechi-rayotgan oshiq ko‘zlariga yorug‘ va keng dunyo tor zimistonga aylanganda yaqin do‘stlar, munislar uni yolg‘izlatib qo‘ymaydilar, samimiy mehribonliklar ko‘rsatib, ko‘nglini olishga intiladilar, Sadoqatli do‘stga hech vaqt ortiqcha xizmat qilib yurish zarur emas. Bir hakimdan so‘radilar: “Qanday safar uzoq safar?” javob berdi: “Sadoqatli do‘stni qidirish safari”; Qidirgan narsani topish mumkindir, biroq sodiq do‘stni topmoq muammo .

Ma‘lumki, o‘zbek matnlarida *ezgulik* do‘stlikning oliy xususiyati deb ifodalanadi. Bu muqaddas xususiyatga ega bo‘lgan do‘stni barcha halqlar hamisha eslaydilar, uni hurmat qiladilar, uning sharafiga va xotirasiga bag‘ishlab yaxshi amallar qiladilar / do smth for friendships sake. Ingliz poetik kontekstida bunday misollar ham kuzatiladi, lug‘atda uchraydigan so‘z birikmalari “holly / sacred friendship”, “to swear eternal friendship” kabilar ham ungamisolbo‘ladi.

U yoki bu holatda ham *ezgulik* shunday qadriyatki, uni asraydilar / value, uni saqlaydilar, avaylaydilar qadrlaydilar, yo‘qotishdan qo‘rqadilar / value, cherish, afraid to lose it, agar yo‘qotsalar, achchiq qayg‘uradilar va ko‘pincha boshqalarni ayblaydilar. Bu qimmatbaho unurni hamma joydan izlaydilar / look for, seek agar uni senga taklif etsalar / offer, exland, buni bemalol topsa bo‘ladi / find – topmoq, gain – olmoq. Ba‘zan do‘stlikka kurashib erishadilar / win. Har qanday qimmatbaho narsada bo‘lgani kabi do‘stlikning ham baxti bor, lekin uni amalda aniqlab bo‘lmaydi: “U do‘st o‘zining sadoqatliligi bilan bahosini oshirdi, / Butun dunyo oldida uning qadr-qiyamatini rad

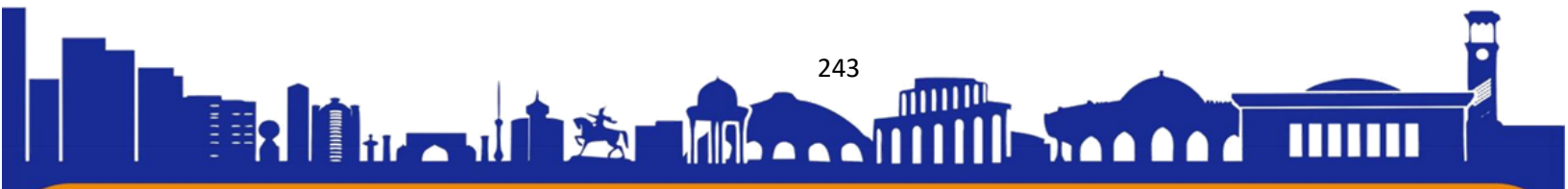

etmaslik uchun” to set a valuation on friendship. Oldindan aytish mumkinki ezgulik qimmatbaho tuyg‘u, haqiqiy, chin / true, lekin u qalbaki / false ham bo‘lishi mumkin. Shubhasiz, har ikkala holatda ham subyekt qandaydir qimmatbaho hisoblanadi. Ingliz lisoniy tafakkuri uchun esa uning kelib chiqishini ta’kidlab o‘tish xarakterlidir. U vaqt o‘tishi bilan yaqqolroq bo‘ladi: to make / form / knit / cement / strike up / cultivate friendship kabilar .

Xullas, abstraksiyaning oliy darajadagi universal lingvomenta tuzilma hisoblangan “ezgulik” konsepti o‘z yadroviy tuzilmasida o‘zbek va ingliz tili adabiy matnlarida qisman o‘xshash, asosan antropomorf, chizmalarga ega bo‘ladi. Lekin, ularda periferiya farqlarning ham borligi seziladi. Bu farqlar u yoki bu belgining bor-yo‘qligiga, ularning sifat va miqdor ko‘rsatkichlariga taalluqlidir. Asosiy farq qiluvchi semantik belgi – muqaddaslikdir, bu narsa o‘zbek tafakkurida kuchlidir

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. **Kognitiv tilshunoslik va lingvomadaniyatda konsept tushunchasi**
<https://cyberleninka.ru/article/n/kognitiv-tilshunoslik-va-lingvomadaniyatda-konsept-tushunchasi>
2. **Kognitiv tilshunoslikda “tushuncha” va “konsept”, ularni tahlil qilish usullari – journal.fledu.uz**
<https://journal.fledu.uz/uz/kognitiv-tilshunoslikda-tushuncha-va-konsept-ularni-tahlil-qilish-usullari/>
3. **Zamonaviy tilshunoslikda konsept tushunchasi –**
<https://cyberleninka.ru/article/n/zamonaviy-tilshunoslikda-konsept-tushunchasi>

ABDUVALI QUTBIDDIN SHE'RIYATIDA MILLIY QADRIYATLAR**Maxmudova Kamola Bolbekovna****Samarqand davlat universiteti o'zbek filalogiya fakulteti 2- kurs magistranti
ANNOTATSIYA**

Abduvali Qutbiddin 1960 yil 20 iyunda Qashqadaryo viloyatining Qarshi shahrida tug'ilgan. ToshDUning jurnalistika fakultetini tugatgan (1983). Dastlabki she'riy to'plami — «Nayson» (1988). Shundan so'ng shoirning «Humo» (1989), «Baxtli yil» (1991), «Xayol kechasi» (1994), «Sen va sen uchun» (1996), «Uzoqdan olisga» (2007) kabi she'riy to'plamlari nashr etilgan. «Do'stlik» ordeni bilan mukofotlangan (1997).

Key words: adabiyot, shoir, gazeta, she'riyat.

Shoir Abduvali Qutbiddin iqtidorli, nozikta'b va yuksak didli qalamkash. Shoirning to'plamlariga kirgan she'rlari sodda, ravon ifodalar asosiga qurilganligi bilan ajralib turadi. Shoirning she'rlarida dunyo o'tkinchi, hamma vaqt hamma narsa o'tadi- ketadi, ammo poklik, muhabbat, yaxshilik, mehr kabi buyuk tuyg'ular qoladi, degan xulosa balqib turadi.

U 1960 yilning 20 iyunida Qashqadaryo viloyatining Qarshi shahrida tug'ilgan.

Uning ota-onasi aslida toshkentlik bo'lib, Shayxontohur mahallasidan, xo'ja Ahror Valiy avlodiga mansub kishilar edi. Oktabr to'ntarishi va qatag'onlik davrining shamoli bu oilani ham chetlab o'tmagan. Ular bir necha yillar davomida o'z yurtlaridan judo bo'lib yashadilar. Shu tufayli Abduvali Qarshida tug'ilib, Samarqandda tahsil olgan.

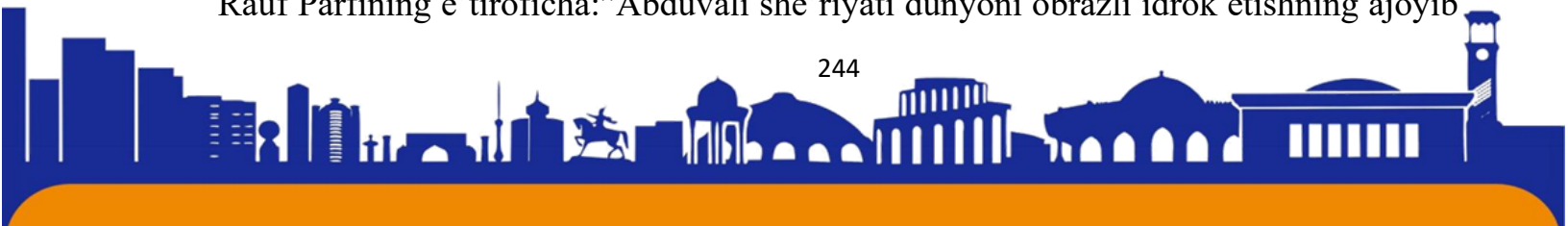
1978 yili Toshkent Davlat universitetining jurnalistika fakultetiga o'qishga kirib, uni 1983 yilda tamomlagan.

Samarqand viloyati gazetasida xizmat qilgan. 1985 yildan esa ona shahri Toshkentga kelib, G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyotida muharrir bo'lib ishlaydi.

Shoirning «Nayson» (1988), «Humo» (1989), «Baxtli yo'l» va «Baxtli yo'l» (1991) to'plamlariga kirgan she'rlari sodda, ravon ifodalar asosiga qurilganligi bilan ajralib turadi.

«Er qa'riga», «Ikki amakimga xat» kabi she'rlarida dunyo o'tkinchi, hamma vaqt hamma narsa o'tadi- ketadi, ammo poklik, muhabbat, yaxshilik, mehr kabi buyuk tuyg'ular qoladi, degan xulosa balqib turadi.

Abduvali Qutbiddinning ilk to'plami "Nayson"ga so'z boshi yozgan ustoz shoir Rauf Parfining e'tiroficha: "Abduvali she'riyati dunyoni obrazli idrok etishning ajoyib

namunasidir. U borliqni yalang'och tasavvur qila olmaydi. Qalbiga har bir lahzani, voqea va hodisani his qilib, kamalakdek jilo beradi.

U har bir she'rida, yangi ranglar, ohanglar izlab topishga intiladi. Daf'atan shoir kechinmalarini ilg'ash qiyindek, tasavvuringizga bu ingichka holatlar bir-biri bilan uzviy emasdek tuyulishi mumkin. Favqulodda o'xshatishlar, kinoyalar, istioralar... o'qib ajablanasiz, bu she'rlar boshqalarning she'rlariga sira o'xshamaydi. Hatto bir qaraganda "qovushmagandek". Ammo hukm etishga shoshmang! Yana bir bor sinchkov o'qing, shunda bu notanish satrlar bir-biri bilan pinhona bog'lanib, o'ziga xos ruhiy iqlimni yaratayotganiga ishonch hosil qilasiz. Bu iqlimda siz tiriklikning teran qa'rlariga ildiz otgan xotirotning kuyunchak sadolarini tinglaysiz".

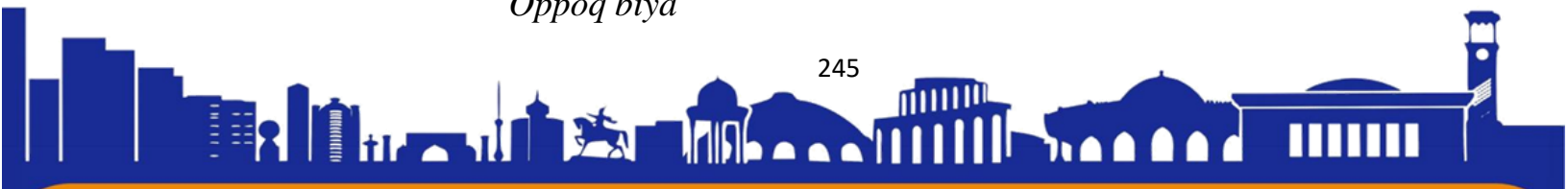
Adabiyotshunos olim Qozoqboy Yo'ldosh shoirning lirik qahramoni haqida shunday yozadi: "A. Qutbiddinning lirik qahramoni – 80 yillar farzandini turg'unlik yillari tarbiyalab, hayotga yo'l ko'rsatgan edi. 80 yillar avlodi oldida mashaqqatli vazifa – juda ko'p yolg'on aralashgan kechagi va bugungi hayotdan insoniy haqiqatni zarrazaralab terib Buyuk Haqiqatning yaxlit vujudini yaratish zarur edi. Bunga esa buyuk va sohir badiiyat qodir, xolos. Faqat ugina sohir aqldan ilgarilab ketishi, tarix sahifalari bo'ylab sochilib ketgan hayotni faqatgina badiiy obrazlar bir nuqtaga jamlab, ko'ngil mulkiga aylantirishi mumkin".

She'rlarian birida A. Qutbidin shunday deydi:

*Bu dunyoda topganim halol,
Burda nonim, umrim va yana...
Bu dunyoda topinganlarim
Bo'ldi Vatan va yana onam!
Kutmasman hech kimdan marhamat,
Qarzga kelgan emas bu yo'lim.
Bu dunyoda ustozim hayot,
U dunyoda shogirdim o'lim!*

Abduvali Qutbiddin ijodiga nazar tashlar ekanmiz, uning asarlari ham an'anaviy uslubda, ham modernizm yo'nalishida bitilganini kuzatishimiz mumkin. Shoir she'rlari ramzlarga o'ta boyligi bilan ajralib turadi:

*Nahrlarda etagi yirtiq
Lo'li qizday qarg'anar osmon.
Sohil bo'ylab ketmoqda yo'rtib –
Oppoq biya*

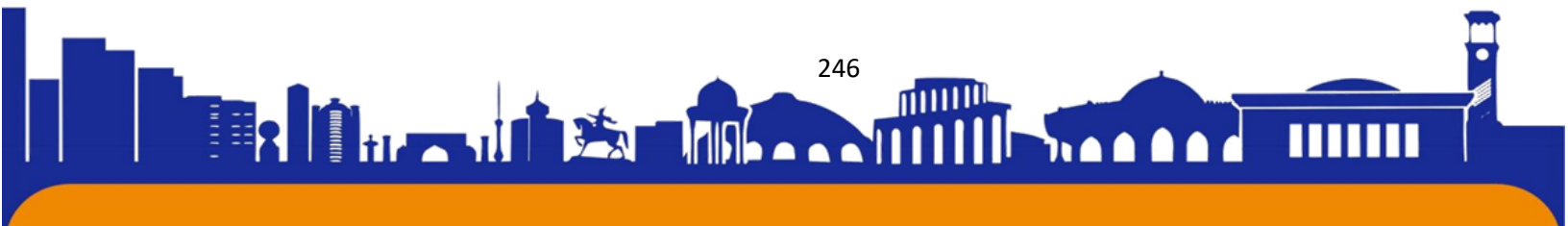

*Bedard,
Bedarmon
Arqon kabi tortiladi yel,
Sug‘riladi oftobrang qoziq.
Sapchiyotgan to‘lqin uchidan –
Yana to‘rga
Tushadi
Baliq.*

A.Qutbiddinning 1984 yili yozilgan “Nahrlarda etagi yirtiq” misralari bilan boshlanuvchi she’rida abstrakt, o‘ta ramziylashtirilgan tasvirni ko‘rish mumkin. O‘quvchi she’rning badiiy-g‘oyaviy mag‘zini uchinchi banddagi birgina misra – “Muqannani sotgan xiyonat” orqali ilg‘ab oladi. Demak, she’r muayyan tarixiy voqelik haqida. Bu o‘rinda biz uchun muhimi, tarixiy voqelikning muayyan tasvirda, tasvir bo‘lganda ham modernizmga xos abstrakt yo‘sinda ifoda etilganidir. She’rni o‘qirkansiz, shoir tasvirlayotgan manzaralar bilan Muqanna qismatini uyg‘unlikda ko‘ra boshlaysiz. Birinchi bandda kuchli dovul, momaqaldiraq, chaqmoq tasvirlangan bo‘lsa, ikkinchi bandda daryoning qoyaday ko‘tarilayotgan to‘lqinlarini ko‘rasiz. Ayni damda, shoir kichik detallar bilan Muqanna qismatining xarakterli o‘rinlariga urg‘u berib o‘tadi: “Sapchiyotgan to‘lqin uchidan – Yana to‘rga Tushadi Baliq”. Shoir she’r matnida tarixiy voqelikka ishora qilsa-da, aslida, o‘z davri voqealariga yuzlanayotganini anglash qiyin emas. U Muqanna siymosida nafaqat o‘zini va ziyolilarni, balki butun xalqni ko‘rayotgan bo‘lishi ham mumkin.

A.Qutbiddin ijodida she’riyatimizda birinchilardan bo‘lib modernistik tasvir to‘laqonli namoyon bo‘ldi. Undan oldingi shoirlarning she’rlarida muayyan modernistik vizual obrazlar yaratilgan bo‘lsa, A.Qutbiddin butun tasvirni, butun manzarani modernistik uslubda “chizadi”.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirvaliyev S., Shokirova R. “O‘zbek adiblari” Toshkent, G‘afur G‘ulom nomidagi adabiyot va san’at nashriyoti, 2016.
2. <https://qalampir.uz/uz/news/tanik-li-zhurnalist-abduvali-k-utbiddin-vafot-etdi-11555>
3. Abduvali Qutbiddin hayoti, faoliyati, asarlari, mukofotlari
<https://baxtiyor.uz/abduvali-qutbiddin-haqida-ma-lumot/>
4. Abduvali Qutbiddin. She’rlar & «Nayson» va «Xayol kechasi» to‘plamlari | Xurshid Davron kutubxonasi
<https://kh-davron.uz/kutubxona/uzbek/abduvali-qutbiddin-she'rlar-nayson-va-xayol-kechasi-toplamlari.html>

**YANGILANAYOTGAN O‘ZBEKISTONDA XAVFSIZLIK
SOHASIDAGI ISLOHATLAR**

Saliev Puxarbay Alievich

*Qoraqalpog‘iston Respublikasi Qaraozek tumani 4 son umumta‘lim maktabi
«CHQBT» harbiy o‘qituvchisi*

Annotatsiya: Maqolada muallif so‘ngi yillarda O‘zbekistonda xavfsizlik, mudofaa, harbiy sohadagi islohatlar, yangilanishlar, yutuqlarga to‘xtalib o‘tgan. Shuningdek, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning harbiy soha haqidagi bebaho fikrlarini ham keltirib o‘tkan.

Tayanch tushunchalar: xavfsizlik, mudofaa, yangi O‘zbekistob, harbiy soha, islohatlar, yangilanishlar, ARMI-2022.

Аннотация: В статье автор остановился на реформах, обновлениях, достижениях в области безопасности, обороны, военной сферы в Узбекистане за последние годы. Он также процитировал бесценные мысли нашего президента Шавката Мирзиёева о военной сфере.

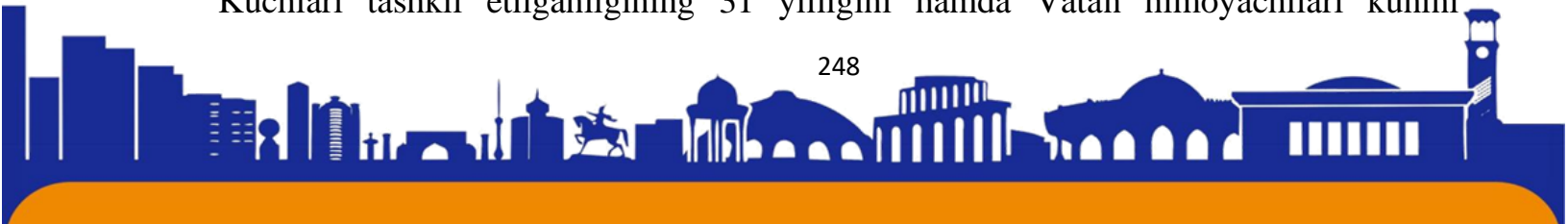
Ключевые слова: безопасность, оборона, новый Узбекистан, военная сфера, реформы, обновления, АрМИ-2022.

Abstract: In the article, the author touched upon reforms, updates and achievements in the security, defense, military sphere in Uzbekistan in recent years. We also mentioned the invaluable views of our President Shavkat Mirziyoyev on the military sphere.

Keywords: security, defense, New Uzbekistan, military sphere, reforms, updates, ARMI-2022

Mamlakatimizda har yili Vatan himoyachilari kuni keng nishonlanadi. 1992-yilning 14-yanvarida Respublika Oliy Kengashining “O‘zbekiston Respublikasi hududida joylashgan harbiy qismlar va harbiy o‘quv muassasalari to‘g‘risida”gi qarori qabul qilinib, yurtimiz hududidagi harbiy qism va muassasalar respublika tasarrufiga olingan. O‘zbekiston Respublikasining 1993-yil 29-dekabrda qonuni bilan 14-yanvar – Vatan himoyachilari kuni etib belgilandi.

Prezidentimizning 2022-yil 14-dekabrda “O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari tashkil etilganligining 31 yilligini hamda Vatan himoyachilari kunini

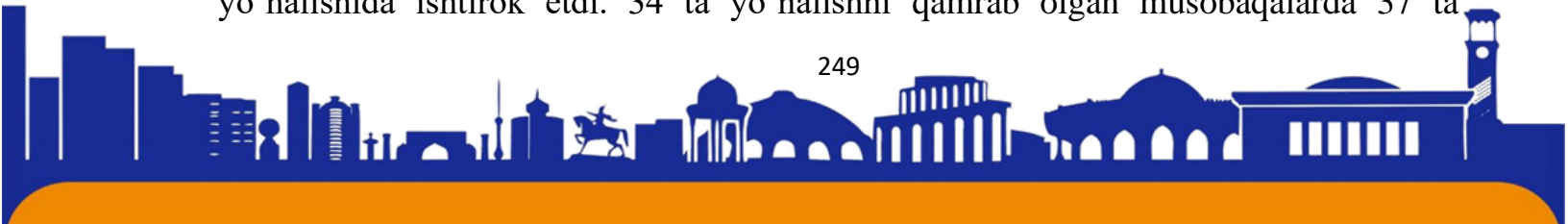
nishonlashga tayyorgarlik ko'rish va o'tkazish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoyishi ijrosi doirasida shu kunlarda yurtimiz bo'ylab "Milliy armiyamiz Yangi O'zbekistonning mustahkam qalqonidir!" shiori ostida ma'naviy-ma'rifiy, madaniy tadbirlar o'tkazila boshlandi. Mazkur farmoyishdan ko'zlangan asosiy maqsad Qurolli Kuchlar tashkil etilgan sana hamda Vatan himoyachilari kunini munosib kutib olish va uni umumxalq bayrami sifatida keng nishonlash, xalq va armiya yakdilligini yanada mustahkamlash, yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, fuqarolarimizda milliy armiyamiz bilan faxrlanish tuyg'usini kamol toptirish, shuningdek, Qurolli Kuchlarimiz nufuzini yanada oshirishni ta'minlashdan iboratdir.

Markaziy Osiyo mintaqasida tinchlik, barqarorlik va xavfsizlikni ta'minlash, mudofaa tizimini takomillashtirish, qardosh qo'shni davlatlar o'rtasidagi hamkorlikni har tomonlama rivojlantirish hozirgi davrning eng dolzarb masalalaridan biri bo'lib qolmoqda, - dedi u. - Chunki umumiy xatarlarga qarshi birgalikda kurashishni davrning o'zi taqozo etmoqda. Mudofaa va xavfsizlik tizimida asosiy omil qurolli kuchlar bo'lib, ularning harbiy-siyosiy tayyorgarligi, harbiy xizmatchilarning zamonaviy bilimlarga ega bo'lishi, har qanday tajovuzga tayyor turishi tinchlik-osoyishtalikning garovi hisoblanadi. Bu borada 14-yanvar kuni o'z bayramini nishonlayotgan O'zbekiston Qurolli kuchlari tizimida olib borilayotgan islohotlar jahon hamjamiyati tomonidan haqli ravishda e'tirof qozonmoqda.

MDH va boshqa xalqaro tashkilotlar doiralarida o'tkazilayotgan harbiy musobaqalarda O'zbekiston Qurolli kuchlari jamoalarining muntazam g'alabalarga erishayotganligi mamlakat yetakchisi va Oliy bosh qo'mondon Shavkat Mirziyoyev tomonidan belgilangan va izchil amalga oshirilayotgan islohotlarning ijobiy samarasidir.

Darhaqiqat, harbiy xizmat mavqeini oshirish, chaqiruvga qadar yoshlar va harbiy xizmatchilarni ma'naviy-ma'rifiy hamda harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, harbiy kadrlar tayyorlashni takomillashtirish bo'yicha qardosh O'zbekistonda amalga oshirilayotgan tizimli ishlar tahsinga sazovor. Masalan, O'zbekiston Mudofaa vazirligi, Ichki ishlar vazirligi, Favqulodda vaziyatlar vazirligi, Davlat xavfsizlik xizmati va Milliy gvardiya tarkibida "Temurbeklar maktabi" harbiy-akademik litseylari tashkil etilishi ham ilmiy va ma'rifiy jihatdan katta voqea bo'ldi, deb aytsak aslo mubolag'a bo'lmaydi.

O'zbekiston Mudofaa vazirligi VIII Xalqaro armiya o'yinlarining 21 ta yo'nalishida ishtirok etdi. 34 ta yo'nalishni qamrab olgan musobaqalarda 37 ta

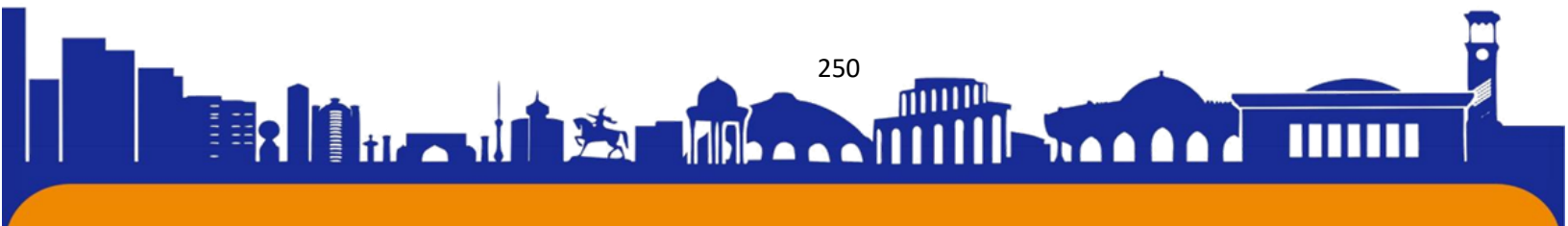
davlatdan 257 ta jamoa o‘zaro bellashdi. Xususan, mamlakatimiz hududida musobaqalarning 5 ta yo‘nalishi bo‘lib o‘tdi. Shiddatli va murosasiz kechgan “ArMI – 2022” Xalqaro armiya o‘yinlarida vakillarimiz munosib ishtirok etib, umumjamoa hisobida faxrli 2-o‘rinni qo‘lga kiritdi. Mazkur musobaqada vakillarimiz O‘zbekiston armiya sining kuch-qudrati, harbiy xizmatchilarimizning jangovar shayligini, bir so‘z bilan aytganda, o‘z kasbining haqiqiy ustalari ekanini namoyon eta oldi. Xususan, g‘alabali yurishlar, rekord natijalar va g‘oliblik shohsupalari buning yorqin misolidir. 12 ta davlat hududida o‘tkazilgan armiya o‘yinlarida mamlakatimiz bayrog‘i eng yuqoriga ko‘tarilib, madhiyamiz takror va takror yangradi.

Davlatimiz rahbari yetuk harbiy kadrlarni tayyorlash, ilg‘or uslublarni ommalashtirish masalalariga e‘tibor qaratdi. Harbiy o‘qituvchilarning malakasini oshirish, Qurolli Kuchlar Akademiyasini harbiy ilm-fan dargohiga aylantirish zarurligi ta‘kidlandi. Yaqinda ish boshlagan Harbiy meros va zamonaviy tadqiqotlar institutini harbiy ta‘lim va ilmiy faoliyat tizimiga samarali integratsiya qilish topshirig‘i berildi. Qurolli Kuchlarni zamonaviy qurol-yarog‘ hamda harbiy texnika bilan ta‘minlash, mavjudlarini modernizatsiya qilish ham harbiy qurilish sohasidagi eng ustuvor vazifalardan bo‘lib qoladi.

Ushbu maqsadlar va zamonaviy tahdidlar xususiyatidan kelib chiqib, 2022-2026 yillarda Qurolli Kuchlarni yanada rivojlantirish bo‘yicha konseptual dastur qabul qilish vazifasi qo‘yildi. Qurolli Kuchlar Bosh shtabi faoliyatini sifat jihatdan yangi pog‘onaga olib chiqish, havo hujumidan mudofaa tizimini kuchaytirish bo‘yicha ko‘rsatmalar berildi.

Jahon axborot makonida keskin kurash ketayotgan hozirgi vaziyatda axborot xavfsizligini ta‘minlash, yoshlarni yot g‘oyalardan himoya qilish, harbiy xizmatchilarning psixologik tayyorgarligi va jangovar ruhini mustahkamlash dolzarbli ta‘kidlandi.

Qo‘mondonlik tarkibi zamonaviy operatsiyalarni rejalashtirish, qo‘shinlarni oqilona boshqarish, mavjud kuch va vositalarni samarali qo‘llash bo‘yicha malakasini oshirishi zarurligi ko‘rsatib o‘tildi. Rahbarlik va qo‘mondonlik lavozimlariga istiqbolli kadrlar zaxirasini yaratish, ularni bu lavozimlarga bosqichma-bosqich tayyorlash hamda tanlov asosida tayinlash muhimligi qayd etildi. Jangovar harakatlar dinamikasi oshib borayotgan va yangi usullar paydo bo‘layotgan hozirgi sharoitda muvaffaqiyat, ko‘p jihatdan, komandir-serjant boshqaradigan kichik bo‘linmalar harakatiga bog‘liq.

Shu bois Qurolli Kuchlar uchun serjant-yo‘riqchilarni tayyorlash tizimini tubdan takomillashtirish vazifasi qo‘yildi.

Aholi murojaatlarini ijobiy hal etish, joylarda ijtimoiy, muhandislik va kommunikatsiya infratuzilmasini yaxshilash, bozorlar to‘kinligi va narx-navo barqarorligini ta‘minlash bo‘yicha topshiriqlar berildi.

“Xalqimizning xavfsizligi, tinchligi va osoyishtaligini saqlash bugun ham, kelajakda ham eng ustuvor vazifamiz bo‘lib qoladi. Chunki faqatgina tinchlik-osoyishtalik mamlakatimizning har tomonlama rivojlanishining asosiy kafolatidir. Yangi – 2022 yil hamma sohada, jumladan, Qurolli Kuchlar tizimida ham hal qiluvchi yil bo‘lishi shart”, – dedi Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev.

Hozirgi vaqtda mintaqamizda va dunyoda hukm surayotgan, oldindan aytib bo‘lmaydigan murakkab sharoitda mamlakatimiz xavfsizligi va hududiy yaxlitligini ta‘minlash, jamiyatimizda tinchlik va hamjihatlikni mustahkamlash qanchalik katta ahamiyatga ega ekanini barchamiz chuqur anglaymiz. Bu esa o‘tgan davr mobaynida erishgan yutuqlarimiz va yo‘l qo‘ygan kamchiliklarimiz, to‘planib qolgan muammolarni chuqur tahlil qilish, bugun hayotning o‘zi ilgari surayotgan talablarni hisobga olishni taqozo etmoqda.

Muhtaram Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ayni shu asosda mamlakatimiz mudofaa salohiyatini mustahkamlashni Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilab berdi. Taraqqiyot strategiyasiga binoan 2022-2026 yillarda boshqa sohalar qatorida harbiy qurilish borasida ham keng ko‘lamli o‘zgarishlar amalga oshiriladi. Qisqa muddatda dastlabki aniq natijalarga erishildi va yangilanayotgan Qurolli Kuchlarimiz bo‘yicha strategik yondashuv ishlab chiqildi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ózbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. T.2021
2. Ózbekiston Respublikasi Prezidentining “Yangi Ózbekiston taraqqiyot strategiyasi” 2022 yil 28 yanvardagi PF-60 son Farmoni
3. I.KArimov Yuksak mánaviyat – yengilmas kuch.T. 2008
4. Sh.M.Mirziyoev Milliy taraqqiyot yólimizni qat‘iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga kótaramiz. 1- jild. –T.: Ózbekiston, 2018
5. Sh.M.Mirziyoyev Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini táminlash — yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. –Toshkent: Ózbekston, 2017

Inglis tilinde awispali sózlerdi qollaniwdin' Qaraqalpaq tili sóylewshilerinín' qa'teleri.

*Umida Muratbaeva

Qaraqalpaq Ma'mletketlik Universiteti Lingvistika Inlis tili 2-kurs magistranti
Annotatsiya

Usi jazilg'an maqalada ha'r bir tilde barlig'i tabiiy bolg'an awispali manidegi sózlerdin' jasalawinda ha'mde oni Inglis tilinde qollaniwda Qaraqalpaq tili ana tili bolg'an sóylewshilerdin' qate'leri haqqında ha'm onin' sebepleri haqqında tusindirip beredi. Xaliqimizdin' bay folklorinan u'zindiler ha'mde turaqli so'z dizbeklerindegi lingvistikaliq o'zgesheliklerin toliq misallar menen jetkerip beriledi.

Annotatsiya

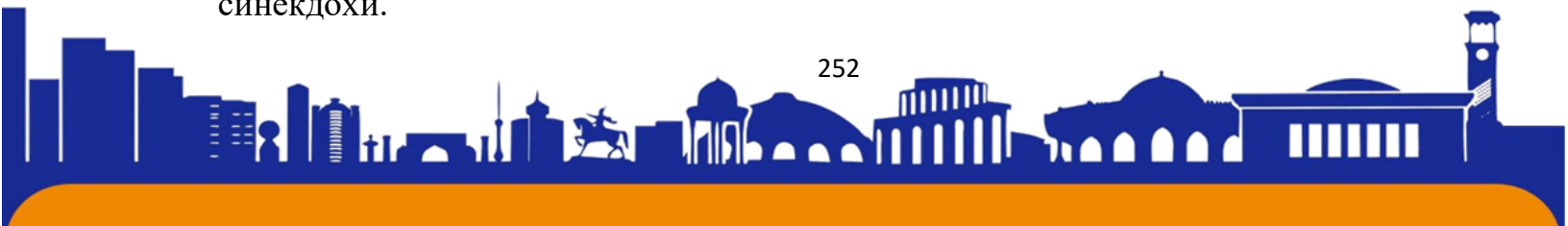
Ushbu maqolada qoraqalpoq ingliz tilini órganuvchilarning nutqida qóllaniladigan kóchiriladigan ma'no va uning tuzilmalarining xususiyatlari kórib chiqiladi va metafora, sinekdoxa tushunchasi haqida ma'lumot berildi. Xalqimizning boy adabiy merosi sanalgan she'r, hikoyatlardan misol tariqasida oydinlik kiritiladi. Tilimizning óziga xos xususiyatlaridan biri bólgan frazeologik idiomalar haqida ham tóxtalib ótildi. Shuni ta'kidlash kerakki, tilshunoslik naqshining umumiy tushunchasi yuqorida tilga olingan fikrlarda tilga olinadi. Shuning uchun zamonaviy badiiy adabiyotdan ba'zi misollar keltirildi.

Abstract

This article examines the characteristics of transferable meaning and its structures used in speaking by Karakalpak English learners errors. Information was provided on the concept of metaphor, synecdoche. The piece of poems, stories are used as examples for clarification that are considered to be the rich literary heritage of our people. Phraseological idioms, which are one of the peculiarities of our language, were also mentioned. It should be noted that the common concept of linguistics pattern is mentioned in aforementioned statements. Therefore, some examples have been cited from contemporary fiction.

Аннотация

В данной статье исследуются особенности переносимого значения и его структуры, используемые при речевых ошибках каракалпакских изучающих английский язык. Была предоставлена информация о понятие метафоры, синекдохи.

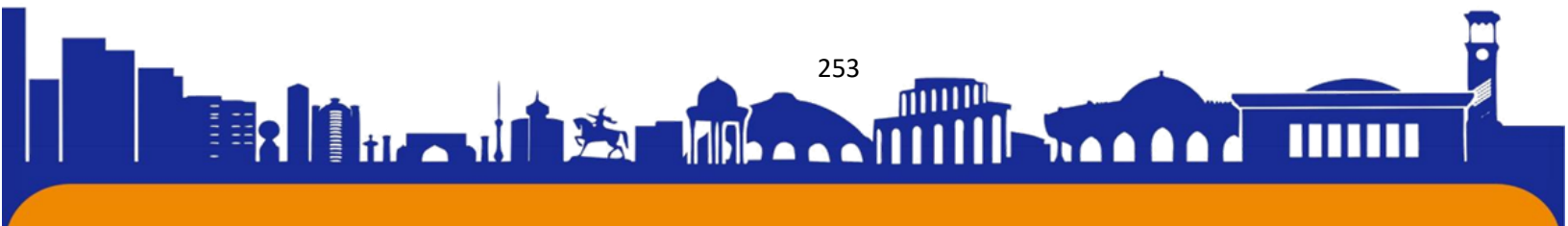
В качестве примеров для разъяснения используются фрагменты стихов, рассказов, которые считаются богатым литературным наследием нашего народа. Упоминались и фразеологические идиомы, являющиеся одной из особенностей нашего языка. Следует отметить, что в приведенных утверждениях упоминается общепринятое в лингвистике понятие паттерна. Поэтому были приведены некоторые примеры из современной художественной литературы.

Tayanish sózler: tillik aspekt, awispali ma'ni, sinekdoxa, metafora, turaqli sóz dizbekleri, metonomiya, lingvistikaliq ózgeshelik, jeke stil.

Key words: language aspects, transforable meaning, synecdoche, metaphor, phrasalogical idioms, methanome, linguistic peculiarities, personal style.

Ключевые слова: языковые аспекты, трансформируемое значение, синекдоха, метафора, фразеологические обороты, метанимия, языковые особенности, личностный стиль.

Házirgi kúndegi dáwir insandı tillik aspektte tereńirek úyreniwdi talap etedi. Til adamlardıń rawajlanıwına hám jan-jaqlama jetiskenliklerge erisiwine imkan jaratadı. Til bilimi boyınsha sońgı jılları alıp barılıp atırǵan izertlew jumıslarında Inglis tilinde sóylewshi Qaraqalpaq tili ana tili bólg'an sóylewshiler arasında awispali ma'nide aytıw máselesi ayrıqsha úyrenilmekte. Qaraqalpaq tilindegi sózlerdin' awispali ma'nide Inglis tilinde qollanıw ózgeshelikler de arnawlı túrde úyreniwdi talap etetuǵın máselelerden biri. Sózdin' tiykarg'i ma'nisi onin' tuwra ma'nisi boladı. Tuwra ma'ni degende onin' da'slepki belgili bir predmet, qubilis ya olar arasındag'ı qatnasqa tan belgilerdi an'latıp, sol predmet, qubılıstın' ataması retinde dóregen ma'nini tusiniwimiz kerek. Til bóliminde tiykarg'ı nominativlik ma'ni degen bar. Tiykarg'ı nominativ ma'ni mine usı predmetti, qubılıstı aytatug'in sózdin'da'slepki predmetlik-zatlıq mazmunı, atı bolıp tabıladı. Aytayık, moyin, bilek, ókpe, mazza, barıw, keliw usag'an sózlerdin' jeke turg'anda predmet, qubılıs ya olardıń qanday da belgisin an'latıwi, predmetlik-zatlıq mazmunı tuwra ma'nilerden ibarat. Bul sózler barlıq waqıtta tek usı ma'nilerden an'latılıp kele bermeydi, barlıq waqıtta sol predmetlerdi ataw menen sheklenbeydi. Kerisinshe, olardıń' ma'nileri awisadi, yag'nıy, sol sózler arqalı ekinshi bir predmetti ataw za'ru'rligi tuwadı. Na'tiyjede sózdin' jan'a ma'nisi payda boladı. Bul sóz ma'nisinin'

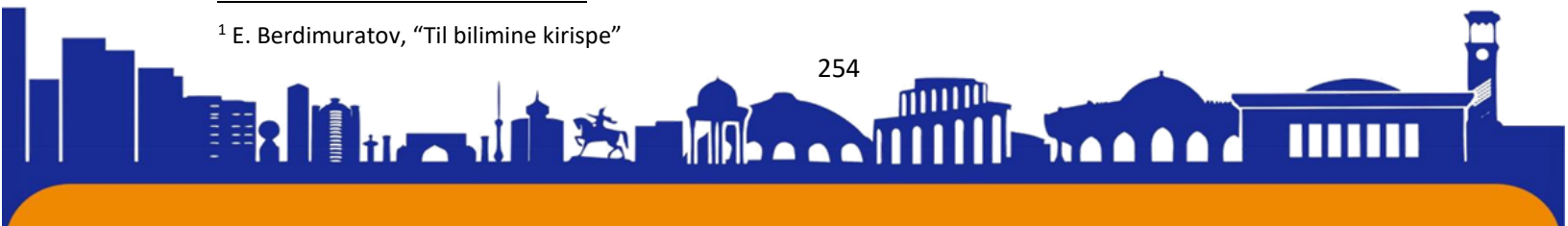
awisiwinda kórinetug'in processti ma'ni awisiw process delinedi. Usı process tiykarında dóregen maniler a'wisqan ma'nilerden ibarat.¹

Qaraqalpaq tili ana tili bolg'an u'yreniwshiler Inglis tilinde sóylegende idiomalardi yag'nıy turaqlı sóz dizbeklerin paydalanıw ha'm olarg'a sóylew tabiiy shıg'ıwi ushın ha'reket etedi, sonlıqtan qa'teler qılıw tabiiy. Mısalı, tawdin' etegi, samalyottin' qanatı, iynenin' kózi, eshektey jumıs islew. I feel exhausted working like a donkey dep qollansa ol Inglis tilinde u'lken qa'telik bolıp sanaladı sebebi olarda donkey ornına **Bee** sózi isletiledi. I feel exhausted working as a bee. Ja'ne bir mısal qaraqalpaq tilinde tawdin' etegi degen metaforaqlıq usılda jasalg'an sóz dizbegin Inglis tilinde qollanıw ushın etek sózin foot ayaq sózine almasırg'anın kóremiz; **the foot of a mountain**(the bottom or lower end of a space or object). Mısalı: Olar tawdin' etegine uy saldı degendi. They built a house at the flounce of a mountain dep aytsa **“flounce”** sózi tek g'ana kóylektin' yamasa yupkanin' etegi ma'nisinde qollanadı. Al Inglis tilinde durıs ayılıwı bolsa They built a house **at the foot of a mountain** boladı.

Sezgenin'izdey sóz ma'nisinin' awisiwi a'ytewir bola beretug'in qubılıs emes, onda sa'ykes nizamlılıq ómir su'redi, sol nizamlılıqlar na'tiyjesinde sóz a'wisqan ekinshi ya onnan kóp ma'nilerge iye boladı. Bul semantikalıq process bir neshe usıllardin' bazasında iske asadı. Ja'ne mısal qılıp ha'reket-qıymil arasındag'ı usaslıq belgilerge negizlengen. Misali miynettin' qaynawı, jumistin' balalawı, samaldin' esiwı, ba'ha'rdin' keliwi, ju'rektin' uriwi sóz dizbeklerindeki qaynawı, balalawı, jurektin' uriwi, sózlerindeki qaynawı, balalawı, esiwı, keliwi, uriwi sózlerdin' awisqan manlier-ha'reket-qıymil arasındag'ı usaslıq belgilerge negizlengen. Biraqta bul sózlerdi tuwrıdan-tuwrı Inglis tilinde awdarmalap qollansaq onday jag'dayda ol sózdin' ma'nisi Inglis tilinde jog'aladı: Misali:

Ózinde iynenin' kózindey ju'regi bolsada tórt balanı du'nyaga keltirdi. (K.Sultanov). Biraqta bul ga'pti Inglis tilinde awdarmalap jetkerip beriwde iynenin' kózin degendi bizler Inglis tilinde **“eye of a needle”** qollansaq, ma'nisi ju'da tar degendi beredi. (a very narrow opening/ The term is used as a metaphor for a very narrow opening.)

¹ E. Berdimuratov, “Til bilimine kirispe”

Gu'z baslandi, atizda jumis qaynap atir... (T.Q) Autumn has come, work is boiling in the field Inglis tilinde bunday qollaniw basqasha tuyiledi ha'm bul ha'tteki tu'sinilmew qalliwiida mu'mkin.

Samalyottin qanatinda kóterilgen sıyaqlı ol ózin baxıtlı sezdi.

She felt happy as she flied in the wings of airplane The wings generate most of the lift to hold the plane in the air. To generate lift, the airplane must be pushed through the air.

Suwđın' betindegi qalqip ju'rgen plastik idislari kóbeyib, a'qibetinde flora ha'm fauna ziyanlanbaqta. (T.Q). Plastics on the **surface of the water** have increased significantly and as a result flora and fauna are harmed. Kórip turg'anin'izday su'wdin beti inglis tilinde surface of the water dep berildi, bul jerde face sózi emes ba'lkim surface sózi qollang'ani duris boladi.

*Gu'z keldi, jumis balalap atir ha'mme jerde jiyin-terim baslandi. Autumn has come, it is high time to **work is calving**, harvest has started everywhere. Al endi "calve" sózinin' ózi haywannin' balalawi manisinde qollanadi biraqta kontekske baylanisli calve sózi awispali man'ide qollanilip tur. (Calve - (of cows and certain other large animals) give birth to a calf. "Galloway cows have wide pelvises and calve easily").*

Xaliq ta'jriybesi boyinsha tilde ma'ni awisiwda da predmetler arasindag'i baylanistin' tu'rli formalari tiykar boladi. Joqardag'i misallarda kórgenin'izdey Inglis tiline tuwradan-tuwri sózlerdi awistirip qollaniw qa'te boladi, ha'r bir sóz kontekske baylanisi boliwi za'ru'r. Sonday-aq ma'ni awisiw Qaraqalpaq tilinde prdemettin' neden islengen zat arasindag'i predmetlik baylanisqa tiykarlanadi. Misali: *A'kelsen'e, xrustal menen de kóreyik! Ju'weri jemegenime kóp waqtlar boldi.* Bul jerde Xrustal xrustaldan islengen idis, al ju'weri ju'weriden islengen aziq-awqat degen man'ilerde. Bunday ma'nini awistirip qollaniw Inglis tilinde da ushrasadi. Misali:

Bir benzin bashok may ju'z baliqti óltiredi. A barrel can make one hundred fish die (National Geographic). "**barrel**" for a barrel of oil.

"She drank the cup". Ol bir kesa ishti. "Cup"-kesanin' ishindegi suyiqliqti an'latip turipti.

Sóz ma'nisinin' u'shinshi tu'ri-sinekdoxaliq usil, ol metonomiyaliq usilg'a jaqin. Geyde metonimiyanin' qaramag'ında aniqlansa, geyde óz aldina ayriqshaliqqa iye usil retinde baxalanip kelmekte. Putinnin' ornina bólshegin, bólshektin' ornina putindi,

jalpisinin' ornina birliginin', birliginin' ornina jalpisin aytiliwi arqali sóz ma'nisi awisadi. Onda metonimiyaliq usil siyaqli usasliqta seziledi: Jigitlik ha'seri urg'an murinnin', keminde bir batpan samali bolar (I.Y.)

Tekstegi **Murin** sózinin' kontekstlik ma'nisi adam organizminin' bir mu'shesin an'latiwda emes, al pu'tin adamdi an'latip tur. Inglislerdin sinekdoxadan qalay paydalaniwi ha'mde Qaraqalpaq tiline uqsaslig'i bar.

The farmer needed to bring on some hired hands. "hired hands"-jalanba jumisshi ma'nisinde berilip tur, bul jerde hands sózi- qol yag'niy birlikti qollanip-kópliktin' ma'nisin berip tur.

What's the headcount for next week's party? "head"-adam ma'nisinde geshtekke neshe adam baradi dep soraliq atir.

I'm looking forward to breaking bread with you. "bread-nan sózi awqat ma'nisine awistirilip aytilip atir.

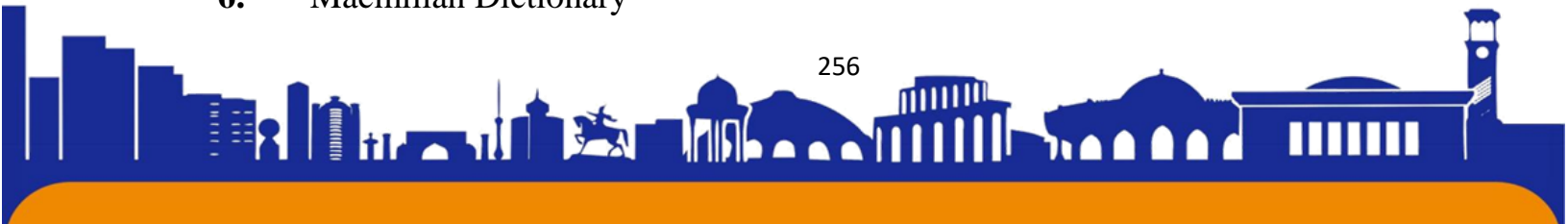
Let's take my new wheels out for a spin. "wheels"-balon sózi **mashina** ma'nisinde qollanip tur.

We need to get boots on the ground to help with the recovery effort. **"boots"-qayiqqlar** emes, **jawingerler** ma'nisinde qollanip tur.

Ulıwmalastırıp aytqanda, qaraqalpaq tilinde awispali manidegi sózlerdi Inglis tilinde hár tárepleme úyreniliwdi talap etedi. Olar sóylewdin kórkemligin arttıradı, jazba formada kórkem shig'armalarda qollaniwda avtordın jeke stillik ózgesheligin júzege shıǵaradı. Sonday-aq, awispali ma'nide qollaniwdin' túrleri de ózne tán ózgesheliklerge iye bolıp, hárбір dáwirdegi túrli shıǵarmalar menen tanısıw barısında awdarma ózgesheliklerge iye bolǵan sóz hám sóz dizbekleriniń tilimizde qanshelli kóp ekenligin ańlaymız. Olardı dáwirlestirgen halda hám túrli aspektlerde úyreniw búgingi kúnniń eń aktual máselelerinen bolıp qalmaqta.

Ádebiyatlar

1. E. Berdimuratov, "Til bilimine kirispe"
2. В. И. Кодуков "Введение в языкознание"
3. Martine A. Fundamentals of General Linguistics. Ed. 2nd. / A. Martinet. - M.: Editorial URSS, 2004. - С. 184 -185.
4. 2. Chomsky Noam. Syntactic Structures. - Pan-Korea Book Corporation, 1969. - P. 100
5. Dictionary.cambridge.org.
6. Macmillan Dictionary

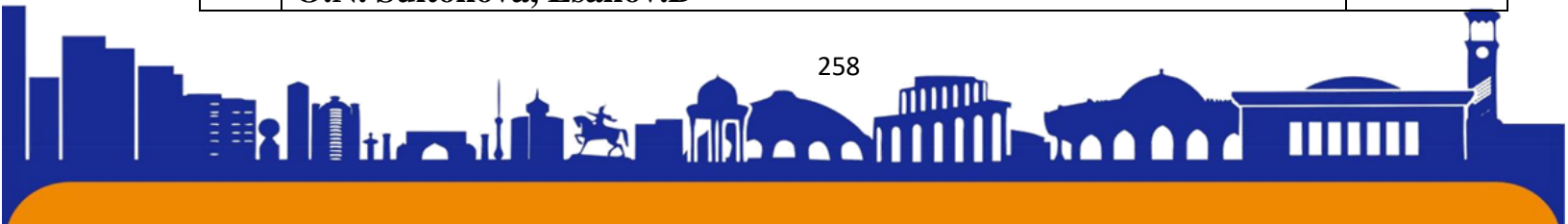

«JOURNAL OF UNIVERSAL SCIENCE RESEARCH» VOLUME-1, ISSUE-3
(31 MARCH)
MUNDARIJA

1	THE POLITICAL SITUATION OF THE FIRST QUARTER OF THE 20TH CENTURY IN KASHADARYO OASIS Poyonov.T	6-9
2	ZULFIYA ISROILOVA —TANIQLI VA IQTIDORLI O'ZBEK SHOIRASI Muxtorqulova Rushona Zohidjon qizi	10-17
3	GETTING STUDENTS INTERESTED IN LANGUAGE LEARNING Abdimo'minova Muborak Ibodulla qizi, Ro'zmatova Gulnavo Musurmonqulovna, Jumayeva Risolat Boyqulovna	18-21
4	OLIY O'QUV YURLARIDA SPORT MASHG'ULOTLARIGA QO'YILADIGAN TALABLAR Hukimayev Kamoliddin Husniddinovich	22-27
5	FOREIGN LANGUAGES BASED ON MODERN METHODS ACTUAL PROBLEMS AND SOLUTIONS OF TEACHING Pirmatova Kamola Abdigapurovna, Xudoyqulova Gulchiroy Ikromqulovna	28-33
6	THE ROLE OF GAME METHODS IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE Hamroyeva Komila, Umbarova Marjona	34-37
7	IMPORTANCE OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES TODAY Humoydinov Humoyun Shuxrat o'g'li	38-40
8	THE VIEWS ON THE HISTORY OF THE EMERGENCE AND DEVELOPMENT OF THE FIRST CITIES Nishonov J.	41-45
9	Bola rivojlanishida o'yin fa'oliyatining ahamiyati Roziqova Gulchehra Hazratqulovna, Hamrayeva Guljamol	46-49
10	Brayl alifbosi va uning paydo bo'lish tarixi Hayitova Farida Kuchkarovna, Ro'zimurotov Ramazon	50-55
11	Лимфотропная терапия для профилактики внутричерепных инфекционно-воспалительных осложнений при черепно-мозговой травме О.Ш. Эшонов.	56-60
12	Физика фанидан тўгарак машғулотларида дидактик ўйинлардан фойдаланиш методикаси Н.Алимова	61-71
13	ICHIMLIK SUVIDA RADIOFAOL ELEMENTLARNING PAYDO BO'LISHI VA INSON SALOMATLIGIGA TA'SIRI Inoyatova Nazokat Qahramon qizi, Eshkaraev Sadridin Choriyevich	72-79
14	Юз-жағ тизимида туғма нуқсони бўлган болаларни диспансер назоратига олишни ташкил қилиш. Абдишукурова Барчиной Гулбой қизи.	80-85

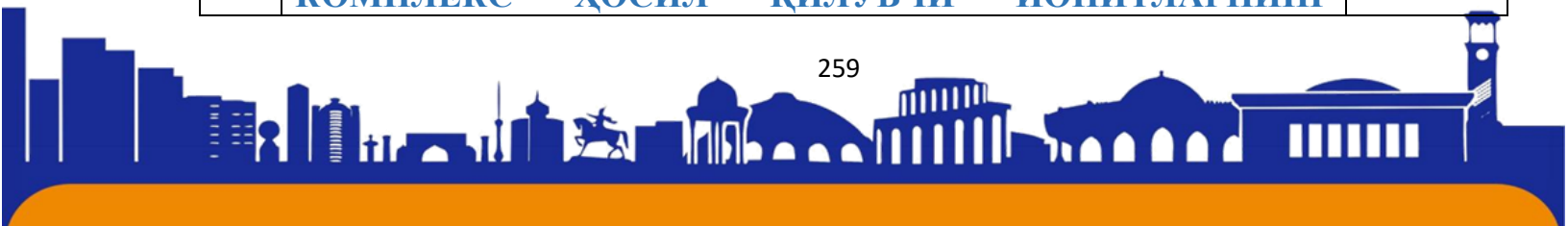

15	Mamlakatimizda sanoat salohiyatini rivojlantirish Axmedov Alim Babaniyazovich	86-89
16	QURILISHDA YOG'OCH KONSTRUKSIYADAN FOYDALANISH. Davlatov Diyor Dilshodovich, Qurbonov Feruzbek Abdulla o'g'li	90-92
17	12-14 ЁШЛИ ЭРКИН КУРАШЧИ ҚИЗЛАРНИНГ ЖИСМОНИЙ СИФАТЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МЕТОДИКАСИ. ПРИМБЕТОВ АЗАМАТ АЎЕСБАЕВИЧ	93-100
18	LEXICAL GRAMMATICAL TRANSFORMATIONS IN TRANSLATION Umida Turdaliyeva	101-105
19	МЕХНАТ ТАРБИЯСИ ОРҚАЛИ БОЛАЛАРНИ ТАРБИЯЛАШНИНГ О'ЗИГА ХОС ТОМОНЛАРИ. Haydarova Marg'uba In'omovna	106-109
20	STUDY OF SEASONAL BIOLOGICAL BACTERIAL INTESTINAL INFECTIONS IN THE EXAMPLE OF ESHERICHIA Ahmedova Saodat Tashboltayevna, Asfandiyorov Javodbek Mirzaali o'g'li, Avlayeva Sojida G'ayrat qizi	110-115
21	МАКСУД ШЕЙХЗАДЕ – ПРЕДСТАВИТЕЛЬ УЗБЕКСКОГО ИСКУССТВА Вахобов Кайум Жамшидович.	116-120
22	COVID 19 KASALLIGINI O'TKAZGAN BEMORLARDA JIGAR KASALLIKLARINING KECISHI. JIGAR KORRELYATSIYASI. No'monova Go'zaloy Davronbek qizi, Soliyev A.Q.	121-123
23	COMPARING SOME IDIOMATIC EXPRESSIONS BETWEEN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES WITH THE HELP OF JANE AUSTEN'S BOOK "PRIDE AND PREJUDICE". Gulzebo Nuraliyeva, Olimjon Raimov	124-131
24	Milliy g'oya fanining boshqa fanlar bilan aloqadorligi Abduvohidova Diyora Norboy qizi	132-133
25	ZULFIYAXONIM HAYOTIDAN KICHIK BADIA Muxtorqulova Rushona Zohidjon qizi	134-135
26	ПАТОМОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЧЕРЕПНО-МОЗГОВОЙ ТРАВМЫ И.И.Бахриев ¹ , Б.А.Ешмуратов ¹ , С.А.Раимбердиев ¹ , И.Я.Шаматов ² , Б.Т.Ёкубов ³	136-144
27	TO'PLAM ICHIDA ANIQLANGAN BINAR MUNOSABATLARNING BERILISH USULLARI HAQIDA Najmiddinova H.Y, Axmadxonova M.A	145-150
28	Konlarni suvsizlantirish usullari. Kon suvlaridan foydalanish. O.N. Sultonova, Esanov.D	151-157

29	Fanlararo aloqadorlik asosida darslarda vektorlarning fizik va geometrik talqinlarini bayon etish texnologiyasi. M.A. Babayeva, S. Turdiyev	158-163
30	NUTQ MADANIYATI Xushbaxtova Dilnoza Jaylov qizi, Shuhratova Dilfuza	164-167
31	THE HISTORY OF COVERAGE OF ISSUES OF IDEOLOGICAL STRUGGLE IN THE HISTORY OF UZBEKISTAN IN THE 20'S XX CENTURY.Lobar Eryigitova	168-171
32	Makroiqtisodiy ko'rsatgichnilar o'zgarishiga jiddiy ta'sir etuchi global omillar va ularni o'rganish yo'llari. Axmedov Alim Babaniyazovich	172-174
33	DARSLARDA LOYIHLASH TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH M.A.Abdullaxo'jayeva, N.M.Xalikova	175-177
34	Рак лёгкого: диагностика и лечение Исмоилов Асилбек Журабекович, Уроков Шохрух Шухрат угли, Отамуродов Фуркат Абдукаримович	178-184
35	LANGUAGE CHARACTERISTICS OF EXTREMIST TEXT Abror Kurbonmuratov Abdurashidovich	185-188
36	IMPROVING SOCIAL AND SPIRITUAL ENVIRONMENT AMONG WOMEN Izzatillaeva Ozodakhon Elmurod qizi	189-192
37	ZULFIYA- SADOQAT KUYCHISI Rozikova Sayyora Xabibullayevna, Djamolova Shahnoza Sirojiddinova	193-197
38	ZULFIYA SHE'RIYATIDA BADIY OLAM TALQINI Roziqova Sayyora Habibulayevna, Ubaydullayeva Sayyora Ro'ziboy qizi	198-204
39	THE PEDAGOGICAL COMPETENCE OF FOREIGN LANGUAGE TEACHERS ZOKHIDA SHARABIDINOVNA TURSINOVA	205-209
40	LIMONDA OQQANOT ZARARKUNANDA HASHAROT Amirova Sayyora Jumanazar qizi, Eshmamatova Feruza Toshmuhammad qizi, Norboyeva Xilola Jamshid qizi, Norboyeva Zilola Xasan qizi	210-215
41	Ogahiy lirikasida she'riy san'atlarning o'рни. Shahobiddin Yo'ldoshev, Muxiddinova D.	216-218
42	Task Based Learning Approach Kasimova Dilrabo	219-221
43	O'ZBEKISTON YOSHLARINING KOREYS TILINI O'RGANISH JARAYONIDAGI KAMCHILIK VA YUTUQLARI Akromova Robiya Sunnatjon qizi	222-225
44	ОРГАНИК, НООРГАНИК ВА АРАЛАШ ТУРДАГИ КОМПЛЕКС ҲОСИЛ ҚИЛУВЧИ ИОНИТЛАРНИНГ	226-229

	ХОССАЛАРИНИ ЎРГАНИШ Иззатиллаев Нейматулло Абдусаломович, Эшкурбонов Фурқат Бозорович, Холиқов Ўткир Холиярович	
45	TALABALARNI UMUMBASHARIY QADRIYATLAR ASOSIDA TARBIYALASHDA KASBIY KOMPETENTLIGI TIZMINI TAKOMILLASHTIRISH Djumayeva Zoxidaxon Muhammadjonovna	230-233
46	ENGLISH TEACHING METHODS Mamatova Zargul Xursanboy qizi	234-238
47	KOGNETIV TILSHUNOSLIKDA "TUSHUNCHA" VA "KONSEPT" NING O'ZARO FARQALNISHI. EZGULIK KONSEPTI. BibiMuxlisa G'ulomova	239-243
48	ABDUVALI QUTBIDDIN SHE'RIYATIDA MILLIY QADRIYATLAR Maxmudova Kamola Bolbekovna	244-247
49	YANGILANAYOTGAN O'ZBEKISTONDA XAVFSIZLIK SOHASIDAGI ISLOHATLAR Saliev Puxarbay Alievich	248-251
50	Inglis tilinde awispali sózlerdi qollaniwdin' Qaraqalpaq tili sóylewshilerinin' qa'teleri. Umida Muratbaeva	252-256

